

*Henricus tibi ser̄ta gerens, epigrammata primum,
Pr̄elia mox Veneris, Germinu (2) deinde tulit.
Nunc Waltere tibi ser̄o carmen s̄nebre, totus
Alter ub Henrico qui tria ser̄ta tulit.*

Versus autem in laudem Ellsedæ Merciorum dominæ atque (5) Alfredi, petiti sunt ex libro Historiæ Henrici hujus quinto, p. 354 et 352, edit. Wecheliana.

(2) Al., *Gramina.*

(5) Tom. I *Angliæ sacræ*, pag. 207, 208.

HENRICI

ARCHIDIACONI HUNTINGDONENSIS

HISTORIARUM

LIBRI OCTO.

(Henricus SAVILIUS, Rerum Anglicarum Scriptores post Bedam præcipui, Londini 1596,
fol., 167.)

PROLOGUS.

AD ALEXANDRUM LINCOLNIENSEM EPISCOPUM.

Cam in omni fere litterarum studio dulce laboris lenimen et summum doloris solamen, dum vivitur, insitum considerem, tum delectabilius et majoris prærogativa claritatis historiarum splendorem amplectendum crederim. Nihil namque magis in vita egregium quam vitæ calles egregie indagare et frequentare. Ubi autem floridius nitescit virorum fortium magnificentia, prudentium sapientia, justorum judicia, temporatorum modestia, quam in rerum contextu gestarum? audivimus quidem quid Homericam laudans historiam Flaccus intinaverit dicens:

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius et melius Chrysippo et Crantore dicit.

(HOR. Epist. lib. 1, ep. 2, vers. 3, 4.)

Crantor siquidem et Chrysippus, circa doctrinam morum philosophantes, multis codicibus desudaverunt. Homerus autem velut spectaculo eliquans prudentiam Ulyssis, fortitudinem Agamemnonis, temperantiam Nestoris, justitiam Menelai; et e contra imprudentiam Ajacis, debilitatem Priami, intemperantiam Achillis, injustitiam Paridis, honestum et utile et his contraria lucidius et delectabilius philosophis historiando disseruit. Sed quid in alienis moramur? Vide quo modo sancta doceat historia morum instituta, dum Abraham justitiam assignat, Moysi fortitudinem, Jacob temperantiam, Joseph prudentiam, et contra dum Achab injustitiam, Ozæ invaliditatem, Manasse intemperantiam, Roboam imprudentiam demonstrat. Præsertim, o Deus bone, quantæ humilitatis sax est, quod sanctus Moyses, Deum se protegentem et ulcipientem ut ab hostibus suis averteret, thuris odorantem cum fratre admovens, in medium periculi terribilis se injecit, et pro Maria se blasphemante lacrymas effudit, et pro malevolis semper orando sudavit! Quantæ benignitatis lux est, quod David maledictis, injuriis Simei [al. Cusi] et blasphemis læsus, et irritatus ab eo vehementer, unum et persequentem et debilem armatus et comitatus et fortissimus contra ferri prohibuit; et postea victor et regno restitutus ultionem fieri in eum non permisit? Sic etiam in rebus gestis omnium gentium et nationum, quæ utique Dei judicia sunt, benignitas, munificentia, probitas, cautela, et his similia et contraria non solum spirituales ad bonum accendunt et a malo repellunt, sed et sæculares ad bona sollicitant et in malis muniunt. Historia præterita quasi præsentia visui repræsentat, futura ex præteritis imaginando dijudicat. Habet quidem et præter hæc illustres transactorum notitia dotes, quod ipsa maxims distinguat a

brutis rationabiles; bruti namque homines et animalia unde sint nesciunt, genus suum nesciunt, patriæ suæ casus et gesta nesciunt, imo nec scire volunt. Quorum homines quidem istos infeliciores iudicio, quia quod bestiis ex creatione, hoc illis ex propria contingit inanitione; et quod bestiarum si vellent non possent, hoc illi nolunt cum possint; sed de his jam transeundum est, quorum mors et vita sempiterno dotanda est silentio.

Hæc ergo considerans, hujus regni gesta et nostra gentis origines jussu tuo, præsul Alexander, qui flos et cæcumen regni et gentis esse videris, decurrenda suscepi: tuo quidem consilio Bedæ Venerabilis ecclesiasticam, qua potui, secutus Historiam, nonnulla etiam ex aliis excerpens auctoribus, inde chronica in antiquis reservata librariis compilans, usque nostrum ad auditum et visum præterita representavi. In quo scilicet opere sequenda et fugienda lector diligens dum invenerit, ex eorum imitatione et evitacione, Deo cooperante, melioratus, mihi fructum afferet exoptabilem. Plerumque etenim ad ipsam morum puritatem juxta callem directum historiæ resiliimus, nihil autem sine divina invocatione incipientes, Deo invocato, incipiamus.

Adonai, opifex, pastor, susceptio nostra.
Principium rerum, vegetatio, finis earum,
Hoc opus aspira, deduc finique precamur.
Hoc opus, in patribus, quod es ipse parens operatus,
Judicio grandis, et regna levansque premensque,
Judicio nunc occulto, nunc vero patenti:
His pœnas dum complerent sua crimina tardans,
His pœnas cum complessent sua crimina librans,
Quidquid enim reges, quidquid populi meditantur,
Ut faciant, si perficiunt, fieri facis illud,
Pacificansque matumque citans testante propheta,
Eus solus, tantusque manens, quantus voluisti:
Ex quo, per quem sunt, in quo sunt omnia solo.
Tuque pater patriæ, princeps a rege secundus,
Præsul Alexander, si quæ peracripsimus apta,
Laude tua nitsant, minus apta precamur et aptes.
Hic reges populosque vides, quos alea sati
Extulit et pressit, sed ab his melire futura.
Aspice, magne Pater, quo devenere potentes:
Aspice quam nihili sit honor, lux, gloria mundi.

LIBER PRIMUS.

Britannia igitur beatissima est insularum, fecunda frugibus et arboribus, copiosa rivis et nemoribus, jucunda volucrum et ferarum venatibus, ferax avium multi et diversi generis terra, mari, et fluviis; alendis autem mira pecoribus et jumentis. Unde Solinus: *Ita pabulosa in quibusdam locis est Britannia, ut pecua, nisi interdum a pastibus arceantur, ad periculum agat satietas.* Fluviis vero abundat valde piscosis, fontibus præclara copiosis: et quidem præcipue isicio redundat et anguilla; abundat et vitulis marinis, nec non et halecia et ostrea mire in ea redundant et varia conchyliorum genera: inter quæ sunt et musculæ, quibus sæpe inclusam margaritam omnia quidem coloris optiam inveniant, rubicundam scilicet et hyacinthinam, purpuream et prassinam, sed maxime candidam; nec desunt cochleæ, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nulla valet injuria pluviarum pallescere; sed quo vetustior, eo solet esse venustior: capiuntur et sæpe delphines et balenæ. Unde Juvenalis x, 14:

Quantum delphinis balæna Britannica major.
Venis etiam metallorum æris redundat, ferri scilicet,

stanni et plumbi, nec non et argenti, sed rarius. Advehitur autem argentum a proxima parte Germaniæ per Rhenum pro mira fertilitate piscium et carnum, lanæ pretiosissimæ et lactis armentorumque absque numero, ut major ibi videatur copia argenti quam in Germania: unde omnis moneta ejus argento puro conficitur. Cignit etiam lapidem gagatem plurimum optimumque. Est autem nigrogenneus et ardens; igne accensus serpentea fugat, attritu calefactus applicita detinet, æque ut succinum. Fontes etiam salinarum habet; adsunt et fontes calidi, et ex eis fluvii balnearum calidorum omni ætati et sexui per distincta loca juxta suum cuique modum accommodi. Aqua enim, ut sanctus Basilius dicit, *fervidam qualitatem recipit, cum per certa quedam metalla transcurrit, et fit non solum calida sed et ardens.* Hæc autem insularum nobilissima, cui quondam nomen Albion fuit, postea vero Britannia, nunc autem Anglia, inter septentrionem et occidentem sita est, dcc millibus longa, et cc millibus lata, exceptis duntaxat prolixioribus diversorum promonteriorum tractibus, quibus efficitur ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia compleat; habet autem ab

oriente Germaniam et Daciam, ab occidente Hiberniam, a meridie Galliam Belgicam; cujus proximum littus transmeantibus aperit civitas, quæ dicitur Rucupi [at. Rutubi] portus, a gente Anglorum nunc corrupte Reptacester vocata, interposito mari a Gessoriaci Morinorum gentis littore proximo tractu millium l., sive ut quidam scripserunt, stadiorum ccl. Gallia autem Belgica a Belvaci nobilissima quondam urbe Gallia dicta est: quæ provincia nunc in duas divisa videtur: in eam scilicet quæ vocatur Pontica, et in eam quæ vocatur Northmannia, ubi modo Northmanni gens nova sed validissima degunt. Habet autem a septentrione, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas novem, de quarum ultima Thule dictum est:

Tibi serviat ultima Thule.

(VIRGIL., *Geor.* 1, 50.)

Cum autem plurimas insulas habeat Britannia, tres majores habet, unam Orcadas, de quibus dictum est; aliam Dan, vel Euboniam, quæ in umbilico maris inter Hiberniam et Britanniam sita est; tertiam Dicht [at. Guith], quæ australis est, et vergit contra Northmannos et Armoricos, qui nunc Britanni dicuntur, sicut in proverbio dicebatur antiquo, quando de iudiciis et regibus sermo fiebat: *Judicabit Britanniam cum tribus insulis.* Erat autem et civitatibus quondam viginti et octo nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ et ipsa muris, turribus, portis ac seris erant instructa firmisimis. Civitatum autem nomina hæc erant Britannie; Kair-Ebranc, id est Eboracum; Kair-chent, id est Cantuaria; Kair-Gorongan, id est Wigornia; Kair-Lundene, id est Lundenia; Kair-Legion [at. Lirion], id est Leiceastria; Kair-Collon, id est Colceastria; Kair-Glou, id est Gloveceastria; Kair-Cei, id est Ciceastria; Kair-Bristou; Kair-Ceri, id est Cireceastria; Kair-Guent, id est Winceastria; Kair-Grant, id est Granteceastria, quæ modo dicitur Cantebrigia [at. Grantebrigia]; Kair-Lion, quam vocamus Carleuil; Kair-Dauri, id est Dorceceastria; Kair-Dorm, id est Dormeceastre, quæ sita in Hunteuonensi provincia super flumen, quod vocatur Nen, penitus destructa est; Kair-Loitchoit, id est Lincolnia; Kair-Merdin, quæ nunc quoque sic vocatur; Kair-Guorcon; Kair-Cucerat; Kair-Guortigern; Kair-Urnac; Kair-Celemion; Kair-Meguaid; Kair-Licelid; Kair-Peris, id est Porcestre; Kair-Legion [at. Lerion], in qua fuit archiepiscopatus tempore Britonum; nunc autem vix mœnia ejus comparent, ubi Usca [at. Osca] cadit in Sabrinam; Kair-Draiton; Kair-Mercipit; Kair-Segent, quæ fuit super Tamesin non longe a Reding, et vocatur Silcestræ. Hæc erant nomina civitatum tempore Romanorum et Britannorum. Quinque autem plagas ab exordio usque ad præsens immisit ultio divina Britannia, quæ non solum visitat fideles, sed etiam dijudicat infideles: primam per Romanos, qui Britanniam expugnaverunt, sed postea recesserunt; secundam per Pictos et Scottos, qui gravis-

A sime eam bellis vexaverunt, nec tamen obtinuerunt; tertiam per Anglicos, qui eam debellaverunt et obtinent; quartam per Dacos, qui eam bellis obtinuerunt, sed postea deperierunt; quintam per Northmannos, qui eam devicerunt, et Anglis in præsentiarum dominantur. Quando autem Saxones hanc terram sibi subjugaverunt, reges septem statuerunt, regnisque nomina pro libitu imposuerunt. Primum regnum vocatum est Kent [at. Cent]; secundum Sudsear, in quo sita est Ciceastria; tertium Nestsear, cujus caput erat Wiltonia, quæ nunc data est sanctimonialibus, in quo sunt urbes Vinceastria, Salesburia, et plures aliæ; quartum regnum Estlecar, quod non duravit, sed cæteris regnis subjugatum est; quintum Lastangle, in quo sunt provincie; quæ vocantur Nordfolc et Sudfolc; sextum Merce in quo est Lincolnia, et aliæ complures; septimum Nordhumbre, in quo est Eboracum. Postquam autem reges Westsear cæteris prævaluerunt et monarchiam obtinuerunt, terras per quinq; et triginta provincias sibi diviserunt: quarum situs et nomina, quamvis inhabitantibus notissima sint, non tamen pigeat subscribere. Deveniet enim forsitan ut, quemadmodum nomina civitatum prædicta, quæ olim grata et excelsa erant, modo in barbariem et risum vertuntur, ita et decursu temporum quæ modo notissima sunt, incognita et incredibilia fiant. Unde patet quam misere et frustra nominis nostri famam incolæ provinciarum appetamus, cum nec ipsarum urbium vel provinciarum nomina durare possint. Prima igitur provincia est Kent [at. Cent], in qua est archiepiscopatus Cantuarie, et episcopatus Roveceastrie; secunda est Sudsear, in qua est episcopatus Ciceastrie; tertia Suthrie; quarta Hamtesire, in qua est episcopatus Vinceastrie; quinta Beresire; sexta Miltresire, in qua est episcopatus Salesberie; septima est Dorset; octava Sumerset, in qua est episcopatus Badhe, vel Acmancestrie; nona Devenesire, in qua est episcopatus Exceastrie; decima Cornuallie [at. Cornugallie]; undecima Castsear; duodecima Middlesear, in qua est episcopatus Lundenie; tertiadecima Sudfolc; quartadecima Northfolc, in qua est episcopatus Norwicie; quinta decima Cantebrigesire, in qua est episcopatus Clu; sextadecima Lincolesire, cujus caput est Lincolnia, cui subjacent septem aliæ provincie, scilicet provincia Leiceastrie, et Hamtonie et Hunteuonie, et Hereford [at. Herteford], Bedeford Bukingeham, Orenesford. Extenditur enim episcopatus Lincolnie a magno flumine Humber usque ad flumen Tamesis. Vigesima quarta est Gloucestresire; vigesima quinta est Mireceastresire, in qua est episcopatus Vigornie; vigesima sexta Herefordsire, in qua est episcopatus Herefordie; vigesima septima Salopsire; vigesima octava Ceastresire, in qua est episcopatus Ceastrie; vigesima nona Marewic; trigesima Stafford. Post trigessimam prima est Dereby; secunda Nottingham; tertia Guerwicesire, in qua est archiepiscopatus Eboraci;

quarta est Northumberland, cui præest episcopus Dunolmæ [al. Dunhelmæ]; quinta illa regio, in qua est novus episcopatus Caruil. Syra vero Anglice Latine dicitur provincia. Igitur septemdecim episcopatus insignita nostro tempore florescit Anglia. Urbes vero multo plures sunt quam episcopatus, ut Gloucecastria, Leiceastria, Oxenefordia, et aliæ plures episcopis vacantes, sed in occidentali parte Britannæ, quæ vocatur Wallia, tres supersunt episcopatus. Unus apud Sanctum David; alius apud Bangor [al. Paingor]; tertius apud Clamorgan. Sunt tamen hi tres nullarum urbium episcopi propter desolationem Walliæ, quæ sola devictis remansit Britannis. Tempore autem nostro recepit episcopus Sancti David pallium a papa, quod scilicet fuerat olim apud Kairlegion, sed statim tamen amisit. Urbes autem prædictæ amœnis insitæ locis super flumina coruscant fertilia et pulcherrima. Super autem duo flumina cæteris clariora, Tamesis et Sabrina quasi duo brachia Britannæ, per quæ sibi suas et alienas effert et infert divitias. Proprie vero proprium Britannæ est, ut incolæ ejus in peregrinationem tendentes omnibus gentibus cultu et sumptu clariore, ex hoc unde sint, dignosci possunt. Cum autem tot rebus abundet Britannia, vineæ quoque fertilis est; sed raro, ut habeant, qui divitias ejus emendas appetunt, secum quod inferant. De cujus laude quidam ita scripsit:

*Ille quidem longe celebri splendore beata
Glebis, lacte, favis supereminet insula cunctis.
Quas regit ille Deus, spumanti cujus ab ore
Profuit Oceanus.*

Et Paulo post:

*Testes Londoniæ ratibus, Wintonia Baccho,
Herfordu grege, Virecestria fruge redundans.
Isatha lacu, Salebira feris, Cantuaria pisce,
Eboracum silvis, Excestria clara metallis.
Norvicium Ducis, Hibernis Cestrin, Gallis
Cicestrum, Norwagentis Dunelma propinquans.
Testis Lincolnæ gens infinita decore,
Testis Ely formosa situ, Rovecestria visu.*

Nec tacendum arbitror quod temperie gratissima, et ideo inhabitantibus saluberrima sit Britannia. Cum enim inter septentrionem et occidentem sita sit, frigus, quod recipit a septentrione, temperat calor, quem recipit a sole occidente. Nunquam autem in ea aliquos arripuit ignis sacer, sed a Galliis allati ibi solent sanari. Et quia prope septentrionalem mundi verticem jacet, lucidas æstate noctes habet, ita ut in medio sæpe tempore noctis in inquisitionem veniat inventibus, utrum crepusculum adhuc maneat vespertinum, an jam advenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad orientem Boreales per plagas redeunte. Unde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc Lyhicas in partes redeunte, id est horarum decem et octo. Plurimæ item brevitatis noctes æstate, et dies habet in bruma, hoc est sex solummodo æquinoctialium horarum, cum in Armenia, Macedonia,

A Italia, cæterisque ejusdem lineæ regionibus longissima dies sive nox 15, brevissima 9 compleat horas. Quatuor autem sunt, quæ mira videntur in Anglia. Primum quidem est, quod ventus egreditur de cavernis terræ in monte qui vocatur Pec, tanto vigore, ut vestes injectas repellat, et in altum elevatas procul ejiciat. Secundum est apud Stanenges, ubi lapides miræ magnitudinis in modum portarum elevati sunt, ita ut portæ portis superpositæ videantur; nec potest aliquis excogitare qua arte tanti lapides adeo in altum elevati sunt, vel quare ibi constructi sunt. Tertium est apud Chederole [al. Chederhole, vel Chedrenhole], ubi cavitas est sub terra, quam cum multi sæpe ingressi sint, et ibi magna spatia terræ et flumina pertransierint, nunquam tamen ad finem evenire potuerunt. Quartum est quod in quibusdam partibus pluvia videtur elevari de montibus, et sine mora per campos diffundi. Tantæ autem gratiæ inhabitantibus fuit Britannia, quod quatuor in ea calles a fine in finem construerent regia sublimatos auctoitate, ne aliquis in eis inimicum invadere auderet. Primus est ab oriente in occidentem et vocatur Ichenild; secundus est ab austro in aquilonem, et vocatur Erningstrate; tertius est ex transverso a Dorobernia in Cestriam, scilicet ab euroaustro in zephyrum septentrionalem, et vocatur Malingstrate; quartus major cæteris incipit in Catenes et desinit in Cotenes, scilicet a principio Cornugalliæ in finem Scotiæ: et hic callis vadit ex transverso a zephiro australi in eorum septentrionalem, et vocatur fossa, tenditque per Lincolniam. Hi sunt quatuor principales calles Angliæ, multum quidem spatiosæ, sed nec minus speciose sanciti edictis regum, scriptisque verendis legum. Quinque autem linguis utitur Britannia, Britonum videlicet, Anglorum, Scotorum, Pictorum et Latinorum; quæ doctrina scripturarum cæteris omnibus est facta communis, quamvis Picti jam videantur deleti, et lingua eorum ita omnino destructa, ut jam fabula videatur, quod in veterum scriptis eorum mentio invenitur. Cui autem non comparet amorem cælestium, et horrorem terrestrium, si cogitet non solum reges eorum, et principes, et populum deperisse; verum etiam stirpem omnem et linguam, et mentionem simul defecisse? et, si de aliis mirum non esset, de lingua tamen, quam unam inter cæteras Deus ab exordio linguarum instituit, mirandum videtur.

Hucusque de situ et habitu Britannæ, licet de multis pauca dixerimus, dicta sufficiant. Nunc a quibus, et quo tempore primum inhabitata fuerit dicendum est; quod in Beda non inventum in aliis auctoribus reperi. Scripserunt enim a Dardano principium emanasse Britonum. Dardanus autem pater fuit Troii; Troius autem pater Priami et Anchisæ; Anchises pater Ænæ; Æneas pater Ascanii; Ascanius pater Silvii, Silvius autem, cum uxorem duxisset, et prægnans esset, prædixit magus quidam filium, unde prægnans erat, interfectu-

rum patrem suum. Occiso igitur mago pro vaticinatione illa, natus est filius, et vocatus est Bruto. Post multum vero intervallum, dum ipse luderet cum pueris, ictu sagittæ occidit patrem, non industria, sed casu. Quamobrem expulsus ab Italia pervenit in Galliam, ibique condita civitate Turonorum, quæ vocatur Turonis, invasit tractum Armoricanum. De tractu autem Armoricano huc adveniens australes sibi partes insulæ ingentis vindicavit, et ex nomine suo Britanniam vocavit. Dicunt autem illi auctores quod, quando Bruto regnabat in Britannia, Heli sacerdos judicabat Israel, et Posthumus sive Silvius filius Ænæ regnabat apud Latinos, cujus nepos erat Bruto. Post intervallum vero octoginta annorum contigit gentem Pictorum de Scythia Oceanum ingressam, circumvagante flatu ventorum, extra fines Britanniarum Hiberniam pervenisse, ejusque septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scotorum sibi quoque in partibus illis sedes petisse, nec impetrare potuisse. Dixerunt itaque Scoti: « Nos ambos insula hæc non caperet, sed novimus insulam esse aliam non longe a nostra contra ortum solis, quam sæpe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus: hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis; vel, si quis resisterè voluerit, nobis auxiliaris utimini. » Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per septentrionales insulæ partes cœperunt. Nam austrinas Britones occupaverunt. Cumque uxores Picti non habentes peterent eas a Scotis, ea solum conditione dare consenserunt, ut ubi res veniret in dubium, magis de feminea regum prosapia quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum. Hæc sunt, quæ a scriptis veterum traduntur de adventu Britonum in partem illam terrarum, quæ Britannia vocatur, et de adventu Pictorum in insulam eandem. Quæ, quamvis insula sit, cum maximi sit spatii, non minoris excellentiæ est quod insula est, cum totus mundus insula sit. Sed quia vulgo dicitur: *Vento pluvia, et risus dolori miscetur*, ob prærogativas ipsius Britanniarum divitias omnium circumadjacentium in se livorem et invidiam movit. Quamobrem sæpe expugnata, sæpissime vero impugnata est. Procedente namque tempore, venerunt et Scoti ab Hibernia in Britanniam duce Reuda, qui in Pictorum parte vel amicitia vel ferro sedes sibi, quas hactenus habent, vindicarunt, a quo videlicet duce Dalreudini vocantur. Nam lingua eorum Dal partem significat. Dicendum est igitur paucis de Hibernia. Quod quamvis de proposito non sit, prope tamen est, et ad laudem Dei omnipotentis hoc scribere apponam.

Hibernia enim post Britanniam omnium insularum optima est. Quæ, quamvis Britanniarum divitiis cedat, latitudine tamen sui status et salubritate ac serenitate aerum multum ei præstat. Quæ, sicut contra aquilonem brevior est, ita in meridiem se trans illius fines plurimum protendens usque con-

A tra Hispaniarum septentrionalia quamvis magno æquore interjacente pervenit. Nunquam aut raro ibi nix plusquam tridua remanet. Nemo propter hiemem aut fœna secat æstate, aut stabula fabricat jumentis. Nullum ibi reptile viseri solet, nullus serpens vivere valet: nam sæpe illuc de Britannia allati serpentes, mox ut proximante terris navigio odore aeris illius tacti fuerint, intereunt. Cum [al. quin] potius omnia, quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. Denique quibusdam vidimus a serpente percussis rasa folia codicum, quæ de Hibernia fuerunt, et ipsam rasuram aquæ immersam, ac potui datam, talibus prolinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumpsisse ac sedasse tumorem.

B Mirabili igitur dono Deus hanc ditavit insulam, multitudinemque sanctorum ad ejus tuitionem in ea constituit; præterea lacte et melle ditavit, vinearumque non expertem, venatu piscium, et volucrum, cervorum et caprearum insignivit: hæc autem proprie patria Scotorum est. Si quis autem scire voluerit quo tempore primum habitata fuerit, de hoc nihil apud venerabilem Bedam, sed apud quemdam auctorem reperi. Quod Ægyptiis in mari Rubro submersis, illi, qui superfuerant, expulerunt a se quemdam nobilem Scythicum, qui apud eos degebat, ne dominium super eos invaderet. At ille expulsus, diu circueiens per Africam, pervenit cum familia ad aras Philistinorum, et per lacum Salinarum venerunt inter Russicadam [al. Rusicadam] et montana Syriæ, et venerunt per flumen Malva, transieruntque per Mauritaniam, et ad columnas Herculis navigarunt Tyrrhenum mare, et pervenerunt usque ad Hispaniam, et ibi per annos habitaverunt multos, et progenies eorum multiplicata est valde. Inde autem venerunt Hiberniam, post mille et duos annos a transitu Israel per mare Rubrum. Britones tamen occuparunt prius Britanniam. Britones namque in tertia mundi ætate Britanniam; Scoti in quarta venerunt Hiberniam. Hæc cum non certissima sint, hoc tamen certum est quod ab Hispania Hiberniam venerunt, et inde pars eorum egressa tertiam in Britannia Britonibus et Pictis gentem addiderunt: nam et pars, quæ illi remansit, adhuc eadem utitur lingua, et Navari vocantur. Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Britonum a Pictis secernebat, qui ab occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Britonum munitissima usque hodie, quæ vocatur Aldclud [al. Aldclid]: ad cujus videlicet sinus partem septentrionalem Scoti, quos diximus, advenientes sibi locum patriæ fecerunt.

Julius vero Cæsar primus Romanorum Britanniam bello lacessivit, annos sexaginta ante Incarnationem Domini nostri, anno ab urbe condita sexcentesimo nonagesimo tertio, ipse ergo sanctus gradu consulatus cum Lucio Bibulo, cum Germanos et Gallos jure prælii superasset, qui tum Rheo tantum flumine dirimebantur; inde venit ad Mo-

nos, unde in Britanniam brevis. Iustus est transitus. A fecit igitur naves parari octoginta onerariis et actuarias, et ipse cum legionibus in Britanniam transvolat; nec tamen secundum quod sperabat evenit: egrediens enim de navibus Britonum pugnam acerbam plusquam credere posset sensit. Videns ergo suos pauciores, aliosque quam putaverat præstantiores, vi compulsus est naves reintrare. Tunc vero tempestate correptus, magnam classis partem, magnum militum numerum, equites vero omnes pene amisit; confusus et reversus in Galliam acrius exarsit, legionibusque hiemantibus sexcentas naves utriusque commodi paravit; vero autem vir expectato cum maximis copiis Britanniam revelitur; egrediens cum exercitu in hostem pergebat: naves interim anchoris fixæ tempestate corripuntur, colliduntur, confringuntur. Ex quibus quadraginta perierunt; cæteræ post longum non sine difficultate sunt reparatæ. Dux igitur magnus, spe fugiendi amissa, acrius animos militum hortatur, et in ipso hortatu hostibus commiscetur; unanimiter utrinque viribus et armis extensis pugnatur, dum Romanis spes fugiendi nulla, Britannis spes vincendi ex solito certa. Labienus ergo tribunus militum, dum primam aciem in Dolobelli cuneum, qui præconsul erat Britannici regis, acrius immergit, cedentesque cædit, prosternit, et persequitur, regalis acies inter Cæsareas, et Labieni phalanges infligitur. Rex autem vocabatur Belinus frater Cassibellani regis: et erat filius Liud regis fortissimi, qui multas insulas maris bellis occupaverat. Circumventum igitur Labienum cum tota acie sua cædunt, subitoque morti transmittunt. Videns Julius diem infaustum, dicensque pugnandum cum Britannis magis artibus quam viribus, antequam majora detrimenta sustineret, fugæ indulsit. Persecuti sunt Britanni Romanos; multisque peremptis, memorum vicinitate cohibiti sunt. Tertio Cæsar congressus est Britannos, taliterque suos exhortatus est:

Consortes fortissimi, quorum virtuti nec asperitas maris, nec labor terrarum refragari potuit, quorum vires nec audacia Gallorum, nec fortitudo Germanorum perferre sustinuit, non me exhortari vos arbitramini ut vestram verbis augeam probitatem. Quæ enim summa, et perfectissima est, et tot in periculis toties probata crescere nequit, decrescere nescit; illa, inquam, virtus, quæ semper in asperissimis clariis refalsit, et ubi alii desperarent, spe certa progrediens, et securâ hilaritate confligens. Quid nota vobis, imo cunctis gentibus memorem? Quoties victi victores nostros vicerimus, et ira compulsi fortioribus fortiores devenerimus? Debet læsa probitas irasci. Nunc igitur, si aliqua laus Romani nominis, nunc disciplinam militarem, quam perfecte didicistis, perfectius exercuistis, perfectissime supremo in periculo demonstratis. Ego certe ex duobus alterum inevitabiliter elegi, aut hodie vincere, quod beatum est; aut mori pro patria, quod securus est; sola fuga miserorum

PATROL. CXCY.

est. Unde si alicui vestrum idem animus est, erigat dextram inexpugnabilem, stupeantque hostes nos detrimentis refocillari, et diminutione roborari. Sic locutus erexit dextram, cunctisque tollens ad sidera clamorem exercitus, dextris erectis, infrenavit, et in ipso clamore miscitur hostibus; apparuitque virtus Romana, dum sagacius ordinati cautius pugnant, obstinatius perseverant. Fatigatis ergo Britannis percutiendo, Romanisque studentibus in se protegendo, cum diu prælium durasset, fessis insularis Cæsarei recentes videntur. Tunc igitur non sine magno suorum discrimine victores sunt Romani. Inde ad flumen Tamesim [al. Tamensem] proventus in hujus ulteriore ripa, Cassibellano duce, immensa hostium multitudo condecorat; ripaque fluminis ac pene totum sub aqua vadua acutissimis sudibus præstruxerat: quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur: et videtur inspectantibus, quod singulæ earum ad modum humani femoris grossæ et circumfusæ plumbæ immobiliter fundo fluminis infixæ perseverant; sed hoc Romani deprehenderunt, vitantesque barbaris iræerunt. Illi impetum legionum non ferentes silvis se occuluerunt; unde crebris irruptionibus Romanos graviter ac sæpe vexabant. At Trinovantum firmissima civitas cum Androgeo duce datis septuaginta obsidibus Cæsari sese dedit: similiter et aliæ urbes complures in fœdus Romanorum venerunt. Iisdem demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassibellani inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibus rebus confertissimum tandem gravi pugna cepit. Postquam vero Cæsar a Britannis reversus in Galliam, legiones in Hiberniam [al. Hibernia] misit, repentinis bellorum curis circumventus pro legionibus, quæ remanserant in Britannia, et in Hiberniam [al. Hibernia, vel Hibernis] misit, ut secum Romam irent. De qua re Lucanus:

Solvuntur flavi longa statione Britanni.

Roman vero invitam recipiens, in honorem suum Quintilem mensem Julium jussit vocari; siquidem Idibus Martiis in curia dolo perimitur. Sed, quia de Cæsare et successoribus ejus, qui rexerunt Britanniam usque ad tempus Martiani, qui fuit quadragesimus quartus a Cæsare, tractandum est, non pigeat laudes eorum perstringere, ut Christianos principes nostros, si moribus non pudeat illis æquiparari, saltem pudeat illos deteriores eis inveniri. Authentica laus Cæsaris ex Solino: *Quantum fortissimi militum Sergius et Sisinnius cæteris militibus præfulserunt, tantum omnibus ducibus, imo omnis temporis hominibus Cæsar prænituit: ejus siquidem ductu undecies centena nonaginta et dus millia hostium cæsa sunt. Nam quantum bellis civilibus fuderit, noluit adnotare. Signis collatis quinquages et bis dimicavit, Marcum Marcellum solus supergressus, qui triginta et novem vicibus pari modo fuerat præliatus. Ad hoc nullus celerius scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiam epistolas simul dictavit. Tanta fuit*

bonitatis, ut quos armis subegerat, clementia magis. A
vicerit.

Augustus Julio Cæsari succedens monarchiam totius mundi tenuit. Descripsit autem univversum orbem, et a Britannia sicut ab aliis regnis censum accepit, ut Virgilius ait (*Georg.* III, 25) :

Purpurea intexti tollunt aulæa Britanni.

Hoc autem fecit anno imperii ejus quadragesimo secundo, quando lux vera mundo nata innotuit, per quem omnia regna mundi et insulæ caligine oppressæ cognoverunt Deum unum esse, et viderunt eum qui creavit eos. Cum autem regnasset Augustus LV annis et dimidio legem mortis secutus est. Laus Augusti ex Eutropio : *Augustus, exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, subegit Armeniam, Ægyptum, Gallatiam, Cantabriam, Dalmatiam, B*
Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhetiam, Vin-
delicos, Talassos, Pontum et Cappadociam. Dacos
et Germanos ita vicit, quod cœcum captivorum ex eis
super ripam Rheni in Gallia collocaret. Persæ obsides ei, quod nulli antea, dederunt, et signa Crasso direpta reddiderunt. Fuit mitis, gratus, civilis animi, corpore toto pulcher, sed oculis præcipue; in ci-
ves clemens, in amicos tantus, ut pene eos sibi cœ-
quaret. Nulli genti nisi justis de causis bellum indi-
xit, pessimum ducens causa triumphandi dubios
eventus adire. Sic a barbaris dilectus, ut quidam reges ad ei obsequendum Romam sponte venerint; qui-
dams in honore ejus civitates conderent, ut Juba et
Herodes. Omni die legebat, scribebat, declamabat, C
cibi ac vini multum abstinens, probra sibi dicta non
ulciscens, proditiōnis suæ reis dans veniam, Romam
lateritiam invenit, reliquit marmoream.

Tiberius privignus Augusti post eum regnavit annis XXIII tam super Britanniam quam super alia regna totius mundi. Laus Tiberii : *Tiberius prudens in armis fortunatusque fuit. Unde sub Augusto meruit, ut ei succederet. Erat litterarum scientissimus, sed magis eloquio clarissimus, repentinis responsionibus aut consiliis melior quam præmeditatis. Arguebatur autem simultatis, quasi insensus his, quos diligebat; his vero quos oderat quasi benevolus apparens.*

Caius cognomento Caligula regnavit super orbem terrarum annis fere quinque.

Claudius post sexaginta duos annos ab Incarnatione Domini, anno ab urbe condita septingentesimo nonagesimo octavo imperium suscepit. Quarto anno regni sui Britanniam adiit, quosdamque rebelles sine ullo prælio vel sanguine citissime in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in Oceano positas, de quibus prædiximus, Romano adjecit imperio, et sexto, quo profectus erat, mense Romam rediit, sibi que et filio suo Britannici nomen indidit. De quo Juvenalis :

Ostendensque tuum, generose Britannice, ventrem.
Quo etiam anno Iames gravissima per Syriam facta est; quæ a Luca in Actibus apostolorum per prophetam Agabum prædicta esse memoratur. Tempo-

ribus Claudii Petrus fidei nostræ princeps cathedram Romæ suscepit, quam XXV annis tenuit, id est usque ad ultimum Neronis annum. Ab eodem Claudio Vespasianus missus in Germaniam, ac deinde in Britanniam, trigesis et his cum hoste conflavit; duas validissimas gentes afflixit; viginti oppida armis cepit; insulam quoque Vectam Britannicam adjacentem Romano subiecit imperio. Cum autem regnasset tredecim annis et plusquam dimidio viam patrum obtinuit. Laus Claudii : *Claudius multa gessit tranquille et moderate, quædam minus caute. Romanum imperium auxit, vir bellicosus fuit: adeo civilis circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Paulinum, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium lævus iaceret.*

Nero regnavit annis tredecim et plusquam dimidio. Hic, quamvis juvenis strenuus fuisset, tamen cum imperaret, in re militari segnissimus factus est: unde inter alia Romani imperii detrimenta Britanniam pene amisit. Nam due sub eo nobilissima oppida illie subversa et destructa fuerunt. Hic eo anno quo Petrum et Paulum occidit, ignominiose deperit.

Vespasianus, qui Jerusalem destruxit, regnavit annis fere decem: ipse scilicet qui Britanniam sæt Claudio adierat, et insulam Vectam Romanæ ditioni subiecerat: quæ habet ab oriente in occasum viginti millia circiter passuum; ab austro in boream duodecim; in orientalibus suis partibus mari sex millium; in occidentali trium a meridiano Britannicæ littore distans. Hic etiam vir nobilissimus colossum erexit, habentem altitudinis CVII pedes. Laus authentica Vespasiani : *Romæ se imperio moderatissime gessit, pecuniæ tantum avidior fuit, ita tamen ut eam nullis injuste auferret: quam cum omni diligentia provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, præcipue indigentibus: nec facile ante eum cujusquam principis vel major est liberalitas comperta, vel justior. Placidissimæ lenitatis erat: ut qui majestatis contra se reos non facile punierit ultra exsilii pœnam. Hic vicit Judæam, Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, D*
Thraciam, Ciliciam, Comagenem: offensarum et inimiciciarum immemor fuit; convitia a causidicia et philosophis leviter tulit; senatui, populo, cunctis amabilis et jucundus.

Titus filius ejus regnavit annis duobus et mensibus duobus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeo ut amor et delicia humani generis diceretur. Hic amphitheatrum Romæ ædificavit, et in dedicatione ejus, quinque millia ferarum occidit. Laus Titi summa : *Titus sacundissimus, bellicosissimus, moderatissimus, causas Latine egit, poemata et tragædias Græcæ composuit; in oppugnatione Jerosolymorum sub patre militans propugnatores duodecim sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ civilitatis imperio fuit, ut nullum omnino puniret. Convi-*

ctos adversum se conjurationis dimisit, et in eadem familiaritate qua ante habuit. Facilitatis et liberalitatis tantæ fuit, ut cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, responderit, nullum tristem debere ab imperatore discedere. Pro hoc inusitato favore dilectus est, et tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria dolerent orbitate. Cum procul a Roma mortuus esset, senatus obitu ipsius circa vesperum nuntiato, nocte irrupit in curiam, et tantas mortuo laudes gratiasque concessit, quantas nec vivo nunquam egerat, nec præsententi.

Domitianus frater Titi annos regnavit quindecim, mensibus quinque. Hic secundus post Neroneum Christianos persequitur, quem divina providentia omnibus invisum senatus coegit, ut se ipsum perimeret.

Nerva anno uno et paulo plus imperium terrarum tenuit.

Trajanus annos regnavit novemdecim et dimidium. Hic tam Britanniam quam cætera regna mirabili vigore rexit. Romanum enim imperium, quod post Augustum defensum magis fuerat quam ampliatum, longe lateque diffudit. Hic est ille, qui causa justitiæ oculum sibi et oculum filio eruit: quem Gregorius ab inferis revocavit. Intelligite igitur legentes quanti sit justitia, quæ nec infidelem tam perfectam amatorem sui relinquere potuit desolatum. Laus Trajani ex Suetonio: *Trajanus inusitata civilitatis et fortitudinis Daciam subegit, et ea, quæ sunt circa Danubium, et Armeniam, quam occupaverant Parthi. Albanis regem dedit, Hiberorum regem, et Sauromataram, et Bosphoranorum, et Arabum, et Sardoenorum, et Colchorum in fidem accepit; Corduenos, Marchamedos occupavit, et Anemusium magnam Persidis regionem, Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios vicit, ac tenuit usque ad Indiæ fines et mare Rubrum accessit, atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciæ formam redegit, in mari Rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines vastaret; gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romæ et per provincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutandi causa frequentans, vel ægrotantes; cum festos dies habuissent, convivium cum eisdem indiscreta vicissim habens, sæpe in vehiculis eorum sedens, nullum senatorem lædens, nil injustum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctis; publice privatumque ditans omnes, et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset, orbem terrarum ædificans, nullas immunitates civitatibus tribuens, nihil non tranquillum et placidum agens; adeo ut omni ejus ætate unus senator damnatus sit, atque is tamen per senatum, ignorante Trajano. Ob hoc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium: Amicis enim culpantibus quod nimium*

circum omnes comis esset, respondit, se talem imperatorem esse privatis, quales sibi imperatores esse privatus optasset. Solus omnium intra urbem sepultus est; ossa collata in urnam auream in foro, quod ædificavit, sub columna posita sunt, cujus altitudo cxi. pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi felicior Augusto, melior Trajano.

Adrianus rexit orbem terræ annis xxi: Hic Judæos secundo rebelles perdomuit, Jerusalemque reædificavit, Judæisque eam videndi licentiam abstulit. Laus Adriani: *Adrianus princeps medius fuit; pacem omni tempore imperii sui habuit: semel tantum per præsidem dimicavit; orbem Romanum circum; multa ædificavit; sacundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit.*

Antoninus Pius monarchiam mundi tenuit annis xxiii et dimidio. Laus Antonini Pii: *Vir honestus et insignis merito Numæ Pompilio confertur, ut Romulo Trajanus æquatur. Nulli acerbus, cunctis benignus; in re militari moderatus, defendere magis provincias quam amplificare studens; viros æquissimos ad administrandum rempublicam quærens, bonos in honore habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans. Regibus amicis tam venerabilis, ut ad eum controversias deferrent, sententiæque parerent; in amicos liberalissimus; ærarium tamen opulenter reliquit, Pius propter clementiam dictus est.*

Marcus Antoninus Verus cum fratre Aurelio Lucio Commodo annis xix, mensibus ii. Hi primum æquo jure imperium administraverunt, cum usque ad hoc tempus singuli Augusti fuissent; bellum deinde contra Parthos admirabili virtute et felicitate gesserunt. Quorum temporibus, cum Euthe-rius pontificatus Romanæ Ecclesiæ præsesset, misit ad eum Lucius Britanniarum rex epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur. Et mox effectum piæ postulationis consecutus est, susceptamque fidem Britannii usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque quietam pace servabant. Laus Antonini Veri ex historia Romana: *Hic Antonio consorte suo per apoplexiam defuncto supra laudabilis in imperio remansit: quippe qui nunquam vultum vel e gaudio vel morore immutaverit. Philosophiæ deditus stoicæ, summus moribus et eruditione philosophus, litteris Latinis et Græcis eruditissimus, omnibus æquus, nunquam elatus, liberalitate promptissimus, provinciis benignus ac moderatus. Contra Germanos feliciter conflixit; bellum Marcomanicum gessit contra Squados, Wandalos, Sarmatas, Suetos et omnem barbariem, quantum nulla memoria tradit, adeo ut in Punicis conferatur. Vir igitur divinus tanti prælii victor cum Commodo filio triumphavit. Cum igitur ærario exhausto regio cultus vendidisset, eis, qui reddere voluerunt, postea pretia restituit; eis, qui noluerunt, immolestus fuit. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministriis similibus exhibe-*

vent. In editone munerum post victoriam adeo magnificus exstitit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur.

Commodus prædicti Commodi filius imperavit annis xiii. Hic adversum Germanos bellum feliciter gessit colossique capite sublato, suæ imaginis caput jussit ei imponi.

Ælius [al. Cælius] Pertinax menses sex : qui Juliani jurisperiti scelere occiditur in palatio.

Severus Pertinax interfecto Julianó jurisperito regnavit xvii annis. Hic genere Afer Tripolitanus ab oppido Lepti, natura sævus, multis semper bellis laecessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriosissime, rexit. Victor ergo civillium bellorum, quæ ei gravissima occurrerant, et Didio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat apud Lugdunum interfecto in Britannias transit, ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ a cæteris indonitis gentibus non, ut quidam æstimant, muro, sed vallo distinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus; vallum vero, quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur, sit de cespitibus; quibus circumcisis e terra velut murus exstruitur altus super terram, ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum a mari usque ad mare duxit, ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Reliquit duos filios *Basianum et Getam* : quorum Geta hostis publicus judicatus interiit. Bassianus Antonini cognomine assumpto regno potitus est. Laus Severi ex Eutropio : *Severus bella multa et feliciter gessit, vicit Parthos, et Arabas, et Azabenos : unde Parthicus, Arabicus, Azabenicus dictus est : multa toto orbe ad Romanum decus reparavit. Severus tamen præter bellicam gloriam etiam civilibus studiis clarus fuit, et litteris doctus philosophiæ scientiam ad plenum adeptus Divus appellatus est.*

Antoninus Caracalla, filius Severi, vii annis regnum mundi tenuit.

Macrinus, cum uno anno regnasset apud Archelaidem, cum filio suo militari tumultu occiditur.

Marcus Aurelius Antoninus iv annis dominium terrarum habuit. Aurelius Alexander annis xiii. Hic in Mammeam matrem suam unice pius fuit, et ob id omnibus amabilis. Laus Alexandri : *Hic, suscepto adversus Persas bello, Xerxen regem gloriosissime vicit ; militarem disciplinam severissime rexit ; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Romæ admodum favorabilis fuit, militari tumultu perit in Gallia.*

Maximianus prior annis tribus terras et insulas rexit. Hic Germanos bello vicit.

Gordianus annis vi. Origenes floruit : qui quinque millia librorum scripsit, ut narrat Hieronymus. Hic Persas vicit.

Philippus cum Philippo filio annis vii. Hic primus imperatorum omnium Christianus fuit : ac

A post tertium imperii ejus annus millesimus a conditione Romæ annus expletus est : magnificisque ludis hic augustissimus omnium præteritorum annus a Christiano imperatore celebratus est. Laus Philippi junioris : *Hic adeo severi animi fuit, ut nullo commento ad ridendum solvi puterit, patremque cachinnantem vultu averso notaverit ; semper vitis restans, et ad ardua virtutis anhelans.*

Decius anno uno mensibus iii. Hic, cum Philippos patrem et filium interfecisset, ob odium eorum Christianos persequitur.

Gallus cum Volusiano filio annis ii et mensibus iv.

Valerianus cum filio Gallieno annis xv. Hic in Christianos persecutione commota, statim a Persarum rege capitur ; ibique luminibus orbatus servitute miserabili consenescit.

Claudius secundus anno i, mensibus ix. Iste Gothos jam per annos xv Illyricum Macedoniamque vastantes superat : ob quod in curia clypeus aureus, ei et in Capitolio statua aurea collata est.

Aurelianus annis v, mensibus vi. Hic, cum Christianos persequeretur, fulmen ante eum magno horrore circumstantium ruit, et paulo post a militibus occiditur. Laus Aureliani ex gestis mirabilium virorum : *Cum Alexander annis xiii, Cæsar xiv orbem subjugassent, iste triennio tribusque præliis orbem pacificavit. Iste primus Romanorum diadema sumpsit, gemmisque et aurata omni veste usus est. Disciplinæ militaris et morum dissolutorum corrector ; sed ferus nimis, et superbus, et sævus omni tempore.*

Tacitus vi mensibus, quo apud Pontum occiso, regnavit ; Florianus iii mensibus, et sic apud Tassum occiditur.

Probus annis vi mensibus iv. Hic Gallias jam dudum a barbaris occupatas deletis tandem hostibus ad perfectum liberavit. Laus Probi ex authenticis : *Probus vir illustris, acer, strenuus, justus. Aurelianum pene gloria æquavit, sed morum civilitate superavit. Hic, cum bella innumera gessisset, pace purata, dixit, brevi milites necessarios non futuros.*

Carus annis ii. Hic, cum Persas superasset, super Tigride flumine periit.

Diocletianus cum Herculio Maximiano xx annis : quorum tempore Carausius quidam genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus, cum ad observanda Oceani littora, quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus plus in perniciem, quam in proficuum rempublicam [al. profectum reipublicæ] ageret, et erepta prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, accendens suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incurandos fines artificio negligentia permetteret. Quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpura sumpsit, ac Britanniam [al. Britannias] occupavit. Quibus sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, tandem fraude Allecti socii sui interemptus est. Allectus postea erepta Carausio insula per triennium tenuit, quem Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit, Britanniamque post x annos

recepit; bellis vero coacti prædicti imperatores Constantium in Occidente, Galerium Maximum in Oriente assumunt in regnum. Eo tempore persecutio crudelissima ubique terrarum exarsit in Christianos. S. Albanus se Deo sacrificium ea tempestate obtulit, de quo *Fortunatus* in laude virginum scribit:

Albanum egregium secunda Britannia profert.

Qui cum civis apud Verolanium esset, et clericum quemdam paganos fugientem hospitio recepisset, et per eum latentem conversus interim fuisset, pro eo quærentibus se pœnis obtulit: cumque tormentis affectus excapitandus duceretur, *Flumen siccatum est per orationem sancti, quia populus tantus per pontem transire nequibat. Quod cum inter alios ipse etiam carnifex eum percussurus vidisset, genibus ejus advolutus, fidelis et cum eo martyr factus est: fons etiam martyrio ejus adsuit, qui post martyrium ejus reversus est in naturam; oculi autem percutientis eum cum capite sancti in terram deciderunt.* Passus est autem juxta Verolanium, id est Wirlamecester, sive Wadlingeceaster, ubi post ecclesia mirandi operis constructa est, et abbatia nobilissima; ubi etiam usque hodie sit curatio infirmorum et operatio virtutum. Passi sunt quoque eo tempore Aaron et Julius legionum urbis cives; alii quoque plures utriusque sexus inaudita membrorum discriptione et diversis cruciatibus in testimonium Dei excelsi. Hæc persecutio tam crebra erat, ut intra unum mensem xvii millia martyrum pro Christo passa inveniantur. Cum autem vigesimo regni sui anno Diocletianus Nicomedie, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt, coepit persecutio mitigari usque ad tempus Arii. Laus Diocletiani: *Diocletianus moratus callide fuit, sagax præterea et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et solertissimus princeps, quemets contra Romanam libertatem adorari se jusserit, cum ante eum cæteri salutarentur. Gemmas vestibus calceamentisque indidit, inusitata virtute usus, ut solus omnium ex tanto fastigio sponte privatus fieret. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cum privatus obiisset, inter divos tamen referretur. Maximianus vero vir crudelissimus et vultu fuit horrendus.*

Constantius, qui sub prædictis imperatoribus regnaverat super Galliam, et Britanniam, et Hispaniam xvannis, uno anno post depositionem eorum imperavit in occidentalibus partibus, Maximino imperante in orientalibus; condidit autem Constantiam [al. civitatem Constantiam] in ea parte Gallie, que nunc vocatur Northmannia, accepitque filiam regis Britannici de Colecestre, cui nomen erat Coel, scilicet Helenam, quam sanctam dicimus, et genuit ex ea Constantinum magnam. Obiit autem Constantius vir summæ magnitudinis et civilitatis in Britannia Eboraci. Laus Constantii: *Constantius vir præstantissimus divitiis provincialium ac privatorum studens, fisci commoda non admodum affectavit, dicens, melius publicas opes a privatis haberi quam intra unum*

claustrum reservari: cultus modici, mitis animi. Hic non modo amabilis sed venerabilis etiam Gallis fuit.

Constantinus, flos Britannie, regnavit xxx annis et x mensibus. Hic igitur Britannicus genere et patria; ante quem nec post similis est egressus de Britannia: duxit exercitum a Britannia et Gallia in Italiam. Maximianus enim Maxentium filium suum Romæ Augustum constituerat. Contra quem Constantinus adhuc infidelis tendens, vidit angelum Dei ostendentem sibi signum crucis, et hortantem se ut crederet: credidit ille statim, Maxentiumque Deus flumine submersit. Constantinus igitur positus imperio, Maximinum bis lege belli superavit, solusque regnum mundi tenuit; et a vulnere lepræ, ut scripta tradunt, per S. Silvestrum in baptisate mundatus, fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam Joannis Baptistæ, quæ vocatur Constantiniana; item basilicam Petro et Paulo in templo Apollinis, corpus utriusque ære cipeo circumdans v. pedes in grosso; item basilicam in palatio Sosoriano, quæ cognominatur Hierusalem, ubi de ligno crucis Domini posuit; item basilicam Sanctæ matris Agnetis ex rogatu filie suæ; item basilicam Beato Laurentio via Tiburtina in agro Veravo; item basilicam via Lavicana Petro et Marcellino martyribus, et mausoleum ubi matrem suam posuit in sarcophago [al. sarcophago] purpureo; item basilicam in civitate Ostia juxta portum urbis Romæ; item basilicam in civitate Albanensi S. Joannis Baptistæ; item basilicam in urbe Neapoli. Constantinus urbem sui nominis statuens in Thracia sedem Romani imperii et totius Orientis caput esse voluit; item Depranam civitatem Bithynie in honorem martyris Luciani ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim vocavit. Idem statuit citra ullam hominum cædem paganorum templa claudi. Helena vero Britannie nobilis alumna Londoniam muro, quod adhuc superest, cinxisse fertur, et Colecestriam mœnibus adornasse; sed et inter alia multa Hierusalem instauravit, mundatamque idolis basilicis pluribus adornavit. Laus Constantini ex sacris scriptis: *Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporisque virtutes claruerunt, militari gloria summus, fortuna par et industria, civilibus artibus et studiis liberalibus deditus, affectator justis amoris, in amicos egregius, verum insolentia rerum secundarum aliquantum ex illa favorabilis animi docilitate tandem immutatus est.*

Constantius cum Constantino et Constante fratribus annis xxiv, mensibus v. Hæresis Ariana Constantii regis fulta præsidio varie et valde Catholicos afflixit.

Julianus Apostata ii annis, mensibus vii. Hic digne a barbaris Dei hostis bellando perimitur. Laus Juliani ex Paulo: *Fuit Marco Antonino non absimilis, quem etiam æmulari studebat. Liberalibus disciplinis apprime eruditus, memoriæ tenacis et*

amplæ, facundie ingentis et promptæ, philosopho propior. Civilis in cunctos, avidus gloriæ, et per hoc animi plerumque immodici.

Jovinianus, bonus et pius, viii mensibus, cujus lata principia mors immatura corruptit.

Valentinianus cum fratre suo Valente xi annis regnorum jura custodivit. Laus Valentiniani ex historia Pauli: *Fuit Aureliano similis, vultu decens, solers ingenio, gravis animo, severus, vehemens, infestus vitiiis, maximeque avaritiæ, doctus pingere venustissime, nova arma meditari, fingere simulacra cera seu limo; sermone cultissimus, prudens et astutus.*

Valens cum Gratiano et Valentiniano fratris sui prædicti filiis, regnavit annis iv. Valens ab Arianis baptizatus Catholicos persequitur, legeque data ut monachi militarent, nolentes fustibus jussit interfici. Gens Hunorum diu in inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi, transito Danubio, fugientes, a Valente sine armorum depositione suscepti, mox per avaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti sunt; victoque Valentis exercitu per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendiis rapinisque fuderunt.

Gratianus cum fratre Valentiniano anno ab Incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo regnavit annis vi, quamvis jamdudum cum patruo suo Valente regnaret. Qui cum afflictum et pene collapsum reipublicæ statum videret, Theodosium Hispanum virum restituendæ reipublicæ necessitate apud Sirmiam purpura induit, Orientisque et Thraciæ semel præfecit imperio. Theodosius igitur maximas illas Scythicas gentes, hoc est Alanos, Hunos et Gothos magnis et multis præliis vicit. Interea Maximus a Britannia oriundus, vir quidem strenuus et laude dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset in Britanniam, ibidem imperator creatus in Galliam transit; ubi Gratianum, Augustum subita incursione perterritum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit, qui ad Theodosium in Oriente refugit. Laus Gratiani: *Fuit Gratianus litteris haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controversias rhetorum more, nihil aliud die noctuque agere quam spiculis meditari, summæque voluptatis divinæque artis credere, destinata ferire; parcus cibi, somnique ac libidinis victor.*

Theodosius post mortem Gratiani annis xi regnavit cum Valentiniano, quem regno restituit, clauso videlicet intra muros Aquileiæ et occiso Maximo tyranno. Britones vero quos Maximus secum adduxerat in Gallia Armorica usque hodie remanserunt: unde et Britones Armorici vocantur; a quibus spoliata emarcuit Britannia, Laus Theodosii: *Theodosius propagator reipublicæ fuit atque defensor eximius, moribus et corpore Trajano similis*

A quantum scriptura veterum et pictura docent, a quo et originem traxit: sic eminent status, membra eadem, par cæsaries; sed illi non tam ingentes oculi erant. Nescio un et tanta gratia tantusque flos in facie seu tanta dignitas in incessu fuit; mens vero prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Misericors, communis, solo habitu differre se veteris putans, in omnes honines honorificus, verum effusus in bonos. simplicia ingenia diligere, erudita mirari, sed innoxia; largiri magno animo magna. Illa tamen, quibus Trajanus aspersus est, vinolentiam scilicet et cupidinem triumphandi usque eo detestatus, ut bella non moverit sed invenerit; ministeria lasciva, psaltriasque comensationibus adhiberi lege prohibuit. Litteris mediocriter doctus, sagax plane, multumque diligens ad noscenda gesta majorum. Exsecratur, cum legisset superbiam dominantium, præcipue perfidos et ingratos: irasci sane rebus indignis, sed subito flecti; et quod est raræ virtutis, post auctam amnis potentiam imperialem auri argentique pondera sublata a tyrannis, multis ex suo restituit. Patrum pro genitore habuit, nepotes et cognatos pro filiis; elegans letumque convivium dare, nec tamen sumptuosum; miscere colloquia pro personis et dignitatibus sermone cum gravitate jucundo, blondus pater, concors maritus. Regebat valetudinem continentia vescendi, ambulatione moderata. Hujus et apud homines mansuetudo, et apud Deum exstitit summa devotio.

Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio annis xiii. Gothi Italiam, Wandali atque Alani Gallias aggrediuntur. Pelagius Britto et Julianus Campanensis hæresin suam longe lateque seminaverunt, quibus sanctus Augustinus, sicut et cæteri Patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum millibus responderunt; nec eorum tamen dementiam corrigere valebant: sed, quod gravius est, correpta eorum vesania magis augescere contradicendo, quam favendo veritati voluit emendari. Unde Prosper rhetor versificans, ait:

*Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum livor adurit edas.
Aut hunc fruge sua æquorei pavere Britanni,
Aut hic campano granine corda tumet.*

Honorius cum Theodosio minore fratris sui Arcadii filio annis xv, cujus temporibus cum Alani, Suevi, Wandali totas sævirent per Gallias, apud Britanniam Gratianus munciceps tyrannus creatur et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur, qui continuo ut invasit imperium in Gallias transit: ibi sæpe a barbaris incertis fœderibus illusus detrimento magno reipublicæ fuit. Inde mox, jubente Honorio, Constantinus comes in Galliam cum exercitu profectus apud Arlatem civitatem eum clausit, cepit et occidit; Constantemque filium ejus, quem ex monacho Casareni fecerat. Gerontius comes suus apud Vicnam interfecit. Contigit autem quod Alaricus rex Gothorum

Romam invasit et cepit anno conditionis ejus mil-
lesimo centesimo sexagesimo quarto : cumque
parcem ejus cremasset incendio, deprædata urbe,
sexto die egressus est, post annos ferme quadrin-
gentos septuaginta, ex quo Julius Cæsar sibi Bri-
tanniam subjecit. Habitabant autem Romani intra
vallum (quod Severum trans insulam fecisse com-
memoravimus) ad plagam meridianam, quod civi-
tates, pontes, fari et strætæ ibidem factæ usque
hodie testantur. Cæterum ultiores Britanniae par-
tes, vel eas etiam, quæ ultra Britanniam sunt, in-
sidias jure dominandi possidebant.

Britannia igitur militarium copiis floridaque ju-
ventute spoliata (quæ maxime per Maximum tyran-
num fuerant abductæ, post etiam reliquæ per
proxime dictum Constantinum) prædæ siquidem
tantum patuit Scotis et Pictis gentibus sævissimis.
Hæ quidem remotæ sunt a Britonibus duobus sini-
bus maris interjacentibus, quorum unus ab orien-
tali mari, alter ab occidentali longe irrumpunt,
quamvis ad se invicem pertinere [at. pertinere]
non possint; orientalis autem habet in medio sui
urbem Guidi; occidentalis supra se, hoc est ad
dextram sui habet urbem Aldelyhit, quod lingua
eorum significat Petrum clyhit : est autem juxta
fluvium nominis illius. Ob harum ergo infestationem
gentium Britones legatos Romam cum epistolis
mittunt auxilia flagitantes. Quibus mox legio desti-
natur, quæ hostium magnam multitudinem ster-
nens cæteros a finibus expulit; sicque domum cum
magno triumpho reversa est, indicentes Britannis
ut super vallum Severi murum constituerent, qua-
teus ubi munitio aquæ deerat præsidium valli ad-
esset. At Britanni murum non tam lapidibus quam
cespitibus construentes ad nihil utilem statuunt;
vestigia vero valli illius latissimæ et altissimi usque
hodie cernuntur. Incipit autem ferme duorum mil-
lium spatio a loco, qui vocatur Peneltune, et ter-
minatur in occidentem juxta urbem Adclyhit. Ve-
rum priores inimici ut Romanum militem abesse
conspexerunt, mox advecti navibus irrumpunt
acrius : unde præce Britannorum rursus Romani
redeunt, et cæsum hostem trans maria fugant, con-
junctisque sibi Britannis murum non ut ante ex-
cespitibus, sed ex saxo a mari usque ad mare col-
locant. Sic et in littore meridiano, quia et inde ho-
stis timebatur, turres per intervalla ad prospectum
maris statuunt, sic valedicunt sociis tanquam ultra
non reversuri, dicentes ultra se tam laboriosis ex-
peditionibus non posse fatigari. Romanis igitur
domum reversis, hostes acrius insultant, insuleque
partem usque murum capessunt. Deinde murum
urbesque appositas sternunt; postea cis murum
longe patriam vastant, ut et ipsi Britanni latrocinio
ac rapacitate famem temperarent, donec omnis
regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi sola-
tio, vacuaretur. Laus Honorii : *Fuit Honorius moribus et religione patri Theodosio non valde absimilis. Cæjus temporibus, quamvis externa multa et civi-*

lia bella surræxerunt, vel nullo vel minimo sanguine quiescere.

Theodosius secundus, qui vocatur Junior, Britan-
niæ potestatem amisit; imperavit autem Romanis
xxviii annis, ejus regni anno xxiiii Aetius vir illu-
stris cum Symmacho gessit consulatum : ad hunc
Britonum reliquæ mittunt epistolam, in processu
epistolæ cujus hoc principium est (Aetio ter con-
suli) ita suas calamitates explicant : *Repellunt barbari ad mare, repellit mare ad barbaros. Inter hæc oriuntur duo genera funeris : aut jugulamur aut mergimur.* Neque hoc tamen agentes quidquam ab illo auxilii impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Bleda et Attila regibus Hunorum erat occupatus; et quamvis anno ante hunc proximo Bleda Attilæ fratris sui interemptus sit insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipublicæ remansit hostis, ut totam pene Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis corroderet; quinctiam et eisdem temporibus fames Constantinopolim invasit, nec mora pestis secuta est; sed et plurimi ejusdem urbis muri cum lvi turribus corruerunt; multis quoque civitatibus collapsis, fames et aerum pestifer odor plurima hominum millia jumentorumque delevit. Britanniam quoque sicut et cæteras provincias præfata fames affecit : tunc igitur Britanni videntes humanum deesse auxilium, invocant divinum; misertusque est eorum Dominus omnipotens et tentavit eos, immisitque eorum robur brachiis et aciem gladiis. Exsiluerunt igitur de montibus et latebris et silvis, irruentesque in Scotos et Pictos undique cæperunt indeficienter cedere et sternere; hostes vero nec se in ictibus suis cognoscebant, nec in protectione armorum jam confidebant : quæ scilicet jam Britannorum armis erant quasi vestis. Contabuit ergo cor hostium, dissolutisque viribus horrescentes aufugiunt : fit itaque in eis strages innumera. Scoti cum dedecore Hiberniam redeunt. Picti in extrema insulæ parte tunc primum et deinceps quieverunt; deditque Dominus victoriam populo suo, et confusi sunt qui eos confundebant. His temporibus, scilicet anno Theodosii octavo mittitur Palladius a papa Cælestino ad Scotos primus eorum futurus episcopus. Theodosius etiam potestatem Gallie et Hispaniæ et Africae amisit : gens quippe Vandalorum et Alanorum et Gothorum omnia ferro, flammis arripuerant et destruxerant; sed beatus Augustinus Hippouensis episcopus, ne civitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum, Geiserico crudelissimo eam obsidente.

Britannis ergo victoribus et quieti datis misit Dominus ineffabilem frugum abundantiam, quantum nulla ætas retro meminit : ut, sicut confusiones ante habitas triumpho relevaverant, ita famem præfatam opulentia relevarent; probavitque Deus utrum omnimoda prosperitas redderet gratiosos, quos nulla adversa reddiderant correctos. Illi tunc vero omnia scelera transacta superantes in luxuria

furere, et in omnium lue scelerum sine respectu Dei cœperunt; ita vero demum crudelitas et odium amorque mendacii in eis exarsit, ut si quis eorum mitior et veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Britanniae subversorem omnium odia telaque sine respectu contorquerentur, et non solum hoc sæculares viri, sed et ipse grex Domini ejusque pastores egerunt, ebriositate, animositate, litigio, contentione, invidia, cæteris hujusmodi facinoribus sua colla abjecto levi jugo Christi subdentes. Respexit ergo Dominus, et in iram concitatus corruptæ mentis homines acerba peste contrivit; quæ in brevi tantum ejus multitudinem stravit, ut ne sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent, sed nec morte quidem suorum, nec timore mortis, hi, qui supererant, a morte animæ, qua peccando sternebantur, revocari poterant. Justo itaque et patenti

A judicio constituit Deus exterminare gentem illam, mandavitque statim stimulos iræ suæ Scotos scilicet et Pictos, qui cædes suas vindicaturi iracundius solito adveniunt, irruuntque Britannis, quasi lupi in agnos, cognoveruntque se in ictibus suis, et Britannos in fuga suâ. Rursumque igitur ex more Britannii latebras et silvas et saltus repetunt; postea vero inierunt consilium quid agendum, ubi querendum esset præsidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium aquilonalium irruptiones; placuitque omnibus cum rege suo Vortigerno, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent: quod Dominol nutu dispositum esse constat, ut veniret contra improbos malum, sicut evidentiùs rerum exitus B probavit.

LIBER SECUNDUS.

Tractatum est in superioribus de XLV imperatoribus, qui tam Britanniam quam cæteras mundi partes rexerunt: quorum si aliqui gloria potiuntur in cœlis, illam tantum habent, quia jam hic nullam habent. Viluit enim sermocinatio de eis, et prolixior confabulatio de actibus eorum videtur amara, tædii scilicet et odii generatrix. Quapropter excogitemus ex eorum comparatione, quorum potentia et majestati vix sufficiebat universus mundus, quam nihil sit gloria nostra, potentia nostra, tumor noster, quorum de causa laboramus, sudamus, insanimus; si autem gloriam cupimus, ut humane loquar, concedo, cupiamus, sed veram; si famam, illam, quæ non evanescit; si honorem, illum, qui non deflorescit; non qualem prædicti imperatores, quorum omnis gloria jam non est nisi viles reliquæ fabularum, veram autem gloriam, et famam, et honorem habebimus, si ei, qui solus verus est, cum jucunditate et lætitia imitamur; si spem nostram et fiduciam omnem in Deo ponamus, non in filiis hominum, sicut Britannii qui, Deo abjecto et magnificentia timoris ejus, auxilium petierunt a paganis, habueruntque sed quale decebat. *Gens namque Saxonum vel Anglorum invitata a rege præfato Britanniam tribus longis navibus advehitur, anno gratiæ quadringentesimo quadragésimo nono, cum Martiânus et Valentinus, quorum imperium VII annis duravit, imperarent, vigesimo quarto anno postquam regnum Francorum inchoaverat: quorum primus rex fuit Pharamundus. Saxones igitur in orientali parte insulæ, jubente eodem rege locum manendi quasi pro patria pugnaturi, re autem vera hanc expugnaturi susceperunt. Inierunt autem certamen contra Pictos et Scotos, qui jam venerunt usque ad Stanfordiam, quæ sita est in*

australi parte Lincolnæ, distans ad ea XL milliaris. Cum igitur illi pilis et lanceis pugnarent, isti vero securibus gladiisque longis rigidissime decertarent, nequiverunt Picti pondus tantum perferre, sed fuga saluti suæ consuluerunt. Saxones victoriosi triumpho, et præda potiti sunt. *Quod ubi Saxoniam nuntiatum est, simul et insulæ fertilitas ac seguities Britonum, mittitur festim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiozem: quæ præmissæ adjuncta cohorti invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui advenerant donantibus Britonibus locum habitacionis inter eos, ea tamen conditione, ut hi pro patriæ puce et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerunt autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Jutis. De Jutarum origine sunt Cantuarii, et Victuarii: hæc est: ea gens, quæ Vectam tenet insulam; et ea, quæ usque hodie in provincia occidentalium Saxonum Jutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam de Saxonibus, id est ea generatione [al. regione], quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venero orientales Saxones, meridiani Saxones, occidui Saxones. Porro de Anglis (hoc est illa patria, quæ angulus dicitur, et ab eo tempore usque hodie manet deserta, et inter provincias Jutarum et Saxonum esse perhibetur) orientales Angli, mediterranei Angli, Mercii, tota Northanhumbroꝝ progenies, id est illarum gentium, quæ ad boream Humbri fluminis inhabitant, cæterique Anglorum populi sunt orti. Duces eorum primi fuisse perhibentur duo fratres Hengist et Horsa: erant autem filii Widgils, filii Wicta, filii Vecta, filii Woden, filii Frealof, filii Fredulf, filii Fin, filii Floewald, filii Jeta: quem dixerunt filium Dei, scilicet aliujus idoli; de quorum patrum progenie multarum*

provinciarum regum genus originem duxit. Non A mora ergo confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum catervis grandescere populus cœpit advenarum, ita ut ipsis quoque, qui advocaverant, indigenis essent terrori: dicitur autem a quibusdam, quod rex Vortigernus formidans robur eorum filiam Hengisti paganam duxerit, dicitur etiam quod ad cumulum damnationis suæ propriam filiam suam duxerit, et ex ea filium genuerit: unde a S. Germano et ab omni conventu episcopali excommunicatus est.

Rex Vortigernus a genero suo et ab exercitu belli occasionem, Deo volente, querentibus, annonas eis affluentius ministrare repositur, minantes nisi profusior eis copia alimentorum detur, se cuncta insulæ loca rupto sædere vastaturos; nec segniter B minas persequuntur effectibus. Inito namque fœdere cum Pictis, et congregato innumerabili exercitu, neminem, qui eis restare auderet, usquam invenerunt. Accensus igitur manibus paganorum ignis justas de sceleribus populi Dei ultiones expetiit, non illius impar, qui quondam a Chaldæis succensus Hierosolymorum mœnia imo ædificia cuncta consumpsit. Sic enim et hic ægente impio victore, imo disponente justo iudice, proximas quasque civitates agrosque depopulans ab orientali mari usque ad occidentale nullo prohibente suum continuavit incendium, totamque prope insulæ pereuntis superfluum obtexit. Ruebant ædificia publica simul et privata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, C præsules cum populis sine ullo respectu honoris ferro pariter et flammis absumebantur, nec erat qui crudeliter eos interemptos sepulturæ traderet. Itaque nonnulli in montibus comprehensi jugulabantur; alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis æternum subituri servitium, si tamen non continuo trucidarentur; alii transmarinas regiones dolentes petebant; alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, silvis, vel rupibus arduis suspecta semper mente agebant. Rex autem Vortigernus in occidentali parte Britannæ inter prærupta montium et silvarum omnibus exosus degebat. Dicitur autem quod, cum rex prædicationem sancti Germani audire nolle, fugeretque sanctum se sequentem, quadam nocte ignis de cœlo cecidit super arcem, in qua rex erat: rex autem tam ruina quam igne destructus nusquam comparuit. At ubi Saxones, dispersis indigevis, copiam exercituum domum remisissent, cœperunt Britanni emergentes de latibulis vires resumere animosque, congregatoque permaximo exercitu in Cantiam contra Hengist et Horsa vexilla direxerunt. Uiebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano viro modesto, qui solus forte Romanæ gentis præfate tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus nomen regum et insigne ferentibus. Duoque filii Vortigerni duces erant cum eo, Gortimer et Catiger. Ambrosius igitur primam aciem bello induxit, Gortimer secundam, Catiger

tertiam; Horsa vero et Hengist, licet multo minores numero essent, audacissime tamen eis obviaverunt, duoque fratres duas acies in hostem direxerunt.

Anno vii adventus Saxonum in Angliam commissum est bellum apud Acilestren. Principio ergo percussit Horsa aciem Catigerni tanto vigore, ut admodum pulveris dispersa prosterneretur, et filium regis prostratum cecidit. Gortimer autem frater ejus vir vere strenuissimus ex obliquo aciem Horsi dirupit, et ipso Horso interfecto virorum fortissimo, reliquæ cohortis ad Hengistum fugiunt, qui cum Ambrosii cuneo invicte confligebat. Totum ergo pondus prælii versum est super Hengistum, et proliate Gortimeri coarctatus, cum diu perseverasset, non sine magno detrimento Britannorum victus, qui nunquam fugerat, fugit. Scripserunt quidam Hengistum postea in eodem anno ter contra eos pugnasse, nec potuisse resistere probitati Gortimeri et numero Britonum; sed semel in insulam Tenet, semel ad naves fugisse, et pro his qui abierant in patriam misisse.

Anno vero sequenti, regnante Leone imperatore, qui regnavit xvii annis, morbo periit flos juvenum Gortimerus, cum quo simul spes et victoria Britonum exstincta est. Hengist igitur et Esc filius suus, receptis auxiliis a patria sua, et morte juvenis freti, bello se præparant apud Creganford. Britanni vero iv phalanges maximas iv ducibus munitis fortissimis bello prostituunt. Sed cum ludum belli Britones inissent, numerum Saxonum majorem solito male ferebant: recentes quippe, qui supervenerant, et viri electi erant, securibus et gladiis horribiliter corpora Britonum fludebant; nec tamen cesserunt donec quatuor duces eorum prostratos et cæsos viderunt. Tunc vero, ultra quam credi potest, perterriti a Cent usque in Londoniam fugerunt, et nunquam in Cantia [æ. Cantiam] postea gratia pugnandi venire ausi sunt. Exinde regnavit Hengist et Esc filius suus in Cantuaria. Regnum igitur Cantiaë incepit octavo anno adventus Anglorum.

Circa ea tempora venerat Germanus Antisiodorensis episcopus, vir sanctitate miraculisque conspicuus, et Lupus Trecaasinæ civitatis episcopus in Britanniam ad Pelagianam hæresin destruendam. D *Quibus ratione coram omni populo devictis, ad confirmationem suæ rationis filiam tribuni x annis cæcam curavit: præterea casulam, in qua infirmus jacebat, ab igne circumquaque furentem, et adjuncta ipsi casulæ consuente salvavit; petensque sepulcrum sancti Albani reliquias in ipso diversorum martyrum imposuit, massamque pulveris adhuc rubentis sanguine martyris secum portaturus abstulit: quo in loco innumeram hominum turbam eadem die convertit ad Dominum.*

Interea Saxones et Picti bellum contra Britanos junctis viribus inierunt. Britones trepidi sancti Germani petierunt auxilium. Sanctus adveniens ducem se prælii proffertur. In valle igitur circumlata mediis montibus e regione, qua sperabatur adventus

hostium, componit exercitum ipse dux agminis. Et jam aderat ferox hostium multitudo, quam appropinquare speculatores intuebantur. Tunc subito sanctus signifer universos admonet, ut voci suæ uno clamore respondeant; securisque hostibus qui se insperatos adesse confiderent, Alleluia jam tertio repetitum, sacerdotes exclamabant: sequitur una vox omnium, et elatum clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicanti. Hostile agmen terrore prosternitur; et super se non solum rupes circumdatas, sed et ipsam cœli machinam contremiscunt. Dum igitur fugientibus vix sufficere pedum pernecitas creditur, passim ruunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda corpora crispasse discrimini; plures etiam timore cæcatos flumen, quod transierant, devoravit; ultionem suam innocens exercitus intuetur, et spolia cœlestis palmæ cum gaudio colligunt; triumphant pontifices, hostibus fuis, sine sanguine victoria fide obtehta non viribus. Superatis igitur hostibus mentis et corporis beati pontifices ad sua remcarunt. *Sed non multo post Pelagiana hæresiterum pullulante precibus omnium sacerdotum Britannia rediit Germanus cum Severo episcopo Treveris, fidenque rectam restituens filium Elafii [al. Elavi] principis contractum nervis et poplite in conspectu omnium sanavit; omnibusque prospere gestis, inde ad Ravennam pro pace Armoricanæ gentis supplicaturus advenit, ibique a Valentiniano [al. Valentiniano] summa reverentia susceptus migravit ad Christum; nec multo post Valentinianus interimitur a satellitibus Aetii patricii, quem occiderat: cui Britanni quondam miserant, ut prædiximus, epistolam; cum quo simul Hesperium concidit regnum.*

Supervenientibus vero auxiliariis, post aliquantum temporis Hengist rex et Esc filius suus invictissimum congregaverunt exercitum anno xvii adventus eorum in Angliam; contra quos omnis Britannia, viribus congregatis, xii phalanges nobiliter ordinatas opposuit apud Wippedesflede. Pugnatum est diu et acriter, donec Hengistus xii principes cuneorum prostravit, et vexillis eorum dejectis, et manipulis eorum proturbatis in fugam coegit. Ipse autem multos principum suorum et gentis amisit, et quemdam magnum principem qui vocabatur Wipped, ex cuius nomine locum belli illius prædicto nomine vocavit. Victoria igitur illis lacrymabilis fuit et odiosa, ita ut postea non parvo tempore nec ipse intra Britannorum fines, nec Britanni in Cantiam venire præsumerent. Britannia igitur, dum cessarent externa bella, non cessabant civilia; sed inter exterminia civitatum ab hoste dirutarum pugnabant invicem, qui hostem evaserant cives, dum tamen recens esset memoria calamitatis inflictæ, servabant utcumque reges, sacerdotes, privati et optimates, suum quique ordinem. Cum autem junior ætas crevisset, præsentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis et justitiæ moderamina concussa sunt ac subversa, ut earum

A non dicam vestigium, sed nec in memoria quidem præter in paucis et valde paucis ulla appareret. Immisit ergo Deus ex partibus Germaniæ duces plures ferocissimos per successiones temporum, qui gentem Deo invisam delerent: et in primis dux Aelle venit et tres filii sui Cymen, et Pleting, et Cissa.

Igitur dux Aelle cum filiis suis et classe militari-bus copiis instructissima in Britannia ad Cymen-sore appulerunt. Eredientibus autem Saxonibus de mari, Britanni clamorem excitarunt, et a circumadjacentibus locis innumeri convolarunt, et statim bellum initum est. Saxones vero statura et vigore maximi, imprudenter eos recipiebant; illi vero imprudenter veniebant. Nam sparsim et per intervalla venientes a conglomeratis interficiebantur, et ut quique attoniti veniebant, rumores sinistros ex improviso sentiebant. Fugati sunt igitur Britanni usque ad proximum nemus quod vocatur Andredesleige. Saxones autem occuparunt littora maris in Sudsexe, magis magisque sibi regionis spatia capessentes usque ad nonum annum adventus eorum. Tunc vero cum audacius regionem in longinquum capesserent, convenerunt reges et tyranni Britonum apud Mercresburne, et pugnaverunt contra Aelle et filios suos, et fere dubia fuit victoria: uterque enim exercitus valde læsus et minoratus alterius congressum devovens ad propria remearunt. Misit igitur Elle ad compatriotas suos auxilium flagitans; annus autem, quo Elle venit in Angliam fere xxx fuit, ab adventu Anglorum xlii.

Mortuus est Hengist rex Cantia xl anno post adventum suum in Britanniam, et regnavit Esc filius ejus pro eo xxxiv annis, tempore Zenonis imperatoris, cujus imperium fuit xvii annis. Esc autem patria virtute patriam contra Britannos potenter tenuit regnumque suum regni eorum ampliavit.

Regnum Sudsexe incipit, quod Ella diu et potentissime tenuit: venerant enim ei auxiliares a patria sua anno tertio post mortem Hengisti, tempore Anastasii imperatoris Romani, qui regnavit xxvii annis. Fretus igitur copiis ingentibus, obsedit Andredæster urbem munitissimam. Congregati sunt igitur Britanni quasi apes, et die expugnabant obsidentes insidiis, et nocte incursibus: nullus dies erat, nulla nox erat, quibus sinistri et recentes nuntii Saxonum animos non acerbarent. Inde tamen ardentiores effecti continuis insultibus urbem infestabant; semper vero, dum assillirent, instabant eis Britones a tergo cum viris sagittariis et amentatis telorum missilibus. Dimissis igitur mœnibus gressus et arma dirigebant in eos pagani; tunc Britones eis celeritate præstantiores silvas cursu petebant, tendentibusque ad mœnia rursus a tergo aderant. Hac arte Saxones diu fatigati sunt, et innumera strages eorum ferebat, donec in duas partes exercitum diviserunt, ut dum una pars urbem expugnaret, esset eis a tergo contra Britonum excursus bellatorum acies ordinata.

Tunc vero cives diuturna fame contriti, cum jam pondus infestantium perferre nequirent, omnes ore gladii devorati sunt cum mulieribus et parvulis, ita quod nec unus solus evasit : et quia tot ibi damna toleraverant exteranei, ita urbem destruxerunt, quod nunquam postea reedificata est ; locus tantum quasi nobilissimæ urbis transeuntibus ostenditur desolatus.

Anno XLVII adventus Anglorum, Certic et Cinric filius suus cum quinque puppibus venerunt ad Certicefore ; eodem die convenit multitudo regionis, et pugnatum est contra eos. Saxones, acie conferta, coram navibus immobiliter stabant, insulani audaciter in eos irruebant, et sine persecutione revertabantur, advenis quippe nunquam locum deserentibus sic irruendo et redeundo bellatum est, donec noctis tenebræ litem diremerunt. Inventis igitur Saxonibus asperis Britanni se retraxerunt, et neutra ex parte habita est victoria ; hospitati tamen Certic et filius suus in terra hostili magis magisque circa littora maris cœperunt occupare non sine frequentibus bellis regiones.

Septimo autem anno post adventum Certici venit Port et duo filii ejus, Beda et Megla cum duabus navibus maximis apud Portesmulham, statimque clamor maximus implevit omnem provinciam. Dux igitur provinciæ et omnis multitudo pugnam aggressi, absque ordine ut quisque adveniebat in ictu oculi deperire : audacia namque agebat Britones in hostem ; fortitudo vero hostis agebat imprudentiam eorum in confusionem. Duce igitur et populo perempto vel fugato, victoria potiti sunt Port (de quo dicta est Postermulam), et duo filii ejus.

Bellum scripturus sum quod Nazaleod rex maximus Britannorum egit contra Certic et Cinric filium ejus, sexagesimo anno adventus Anglorum. Nazaleod vero magni nominis erat et magna superbia, a quo regio illa dicta est Nazaleoi, quæ modo dicitur Certichestorde. Congregata igitur omni multitudine Britannicæ, auxilium petierat in supremis negotiis Certic et filius ejus ab Esc rege Cantuariorum, et ab Ella magno rege Sudsexorum, et a Port et filiis ejus, qui nuper venerant, et duas acies bello statuerunt : unam regebat Certic, aliam vero Cinric (al. Cenric), filius ejus. Certic regebat cornu dextrum ; Cinric vero sinistram. Inito ergo prælio, rex Nazaleod dextrum cornu videns præstantius, irruit ipse et omnes vires ejus, ut illud, quod fortissimum erat, prius prosterneretur. Prostratis ergo vexillis et acie perforata, Certic in fugam versus est, et facta est strages maxima aciei ejus in momento. Videns autem sinistram cornu ductum a filio, quod dextrum cornu patris sui destructum esset, irruit in terga persequentium, et aggravata est pugna vehementer et cecidit rex Nazaleod, et versi sunt sui in fugam, et interfecti sunt ex eis quinque millia ; cæteris vero celeritas fuit subsidium. Saxones igitur prærogativa victoriæ potiti sunt, et quies data

est eis annis non multis, adveneruntque eis adjuvantes fortes et multi.

Sexto namque anno post bellum prædictum venerunt nepotes Certic, Stuf et Witgar cum tribus navibus apud Certicefore. Primo autem mane duces Britannorum acies in eos secundum belli leges pulcherrime construxerunt. Cumque pars eorum in montibus, pars eorum in valle progredere caute et excogitate, apparuit sol oriens, offenderuntque radii clypeis deauratis, et resplenderunt colles ab eis, aerque sinitimus clarius refulsit, timueruntque Saxones timore magno et appropinquaverunt ad prælium. Dum autem colliderentur exercitus fortissimi, fortitudo Britannorum dissipata est, quia Deus spreverat illos, et facta est victoria patens, et acquisierunt duces prædicti regiones non paucas, et per eos fortitudo Certici terribilis facta est, pertransiitque terram in fortitudine gravi.

Circa hoc tempus obiit Ella rex australium Saxonum, qui omnia jura regni Anglorum, reges scilicet et proceres et tribunos in ditioe sua tenebat ; regnavitque post eum Cissa filius ejus, progeniesque eorum post eos. At in processu temporum valde minorati sunt, donec in aliorum jura regum transierunt.

Regnum Westsexe incipit anno adventu Anglorum LXXI anno ab Incarnatione Domini 519 tempore Justini, qui vocatur Senior, qui imperavit VIII annis : quod scilicet regnum cætera omnia sibi processu temporum subjugavit, et monarchiam totius Britannicæ obtinuit : quam ob causam omnium aliorum tempora regnorum ad hos reges applicare libet, ut sicut horum potentia crevit, ita tempora regnorum per eos dignoscantur.

Certic regnavit XVII annis in Westsexe : inierant namque bellum fortissimi Britannorum contra eum apud Certicesford in eodem anno, perstiteruntque duces eorum magnanimiter et proterve ex utraque parte, donec declinante jam die ad vesperum Saxones victoriam obtinuerunt, et facta est plaga magna in die illa super incolas Albion ; atrocior vero multo fuisset, nisi sol occidens prohiberet. Ampliatum est autem nomen Certici, et divulgata est fama bellorum ejus et Kinrici filij sui per universam terram : ab illa quippe die incepit regnum Westsexorum, quod usque ad nostra tempora, cæteris regnis omnibus sibi vindicatis, durat. Certic et Kinric filius ejus anno nono regni ejus pugnauerunt iterum contra Britannos apud Certicesford, et facta est strages magna ex utraque parte. Ea tempestate venerunt multi et sæpe de Germania, et occupaverunt Castangle et Merce ; sed necdum sub uno rege redacta erant. Plures autem proceres certatim regiones occupabant, unde innumerabilia bella fiebant ; proceres vero, quia multi erant, nomine carent.

Arthurus belliger illis temporibus dux militum et regum Britannicæ contra illos invictissime pugnabat. Duodec. ex dux belli fuit, duodecies victor

bellatorum [*al.* bellorum]. Primum bellum contra eos iniit juxta osium fluminis, quod dicitur Glenus [*al.* Glenu]: at secundum, tertium, quartumque ac quintum bellum super alium amnem, qui nominatur Britannice Dugas [*al.* Duglas], qui est in regione Inii; sextum bellum super flumen, quod vocatur Bassas; septimum vero contra illos iniit bellum in silva Chelidonis, quæ Britannice Cattoit Celidon nominatur; octavum contra barbaros egit bellum juxta castellum Guinnion: in quo idem Arthurus imaginem sanctæ Mariæ Dei genitricis semperque virginis super humeros suos portavit, et tota illa die Saxones per virtutem Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Mariæ matris ejus in fugam versi sunt, et multi ex illis magna cæde perierunt; nonum egit bellum in urbe Leogis, quæ Britannice Kaerlion dicitur; decimum vero gessit bellum in littore fluminis, quod nos vocamus Tracteheuroit; undecimum in monte, qui nominatur Brevoin, ubi illos in fugam vertit, quem nos Cathbregion [*al.* Catheregion] appellamus; duodecimum contra Saxones durissime Arthur bellum in monte Badonis perpetravit, in quo corruerunt impetu illius una die cxxl viri, nullo sibi Britonum in adiutorium adhærente, ipsum solum Domino confortante. Hæc autem bella et loca bellorum narrat Gildas historiographus; quæ tamen omnia loca nostræ ætati incognita sunt: quod providentia Dei factum esse putamus ad despectum popularis auræ, laudis adulatoriæ, famæ transitoria. Interim tamen ubique multa

bella fiebant, in quibus quandoque Saxones, quandoque Britones victores erant; quanto magis autem plures Saxonum prosternebantur, tanto plures in auxilium eorum veniebant, ab omnibus circumjacentibus terris invitati. Regnum Estsexe, id est orientalium Saxonum incipit, quod primus, ut putatur, tenuit Erchenwin, secundum quod ex veterum scriptis conjicere possumus: qui fuit filius Ossæ filii Biedcan, filii Sigewlf, filii Spoewe, filii Gesac, filii Andesc, filii Saxnat. Post Erchenwin vero regnavit Slede filius ejus, qui ducens filiam Ermerici regis Cantuariorum, sororem scilicet Ethelberti genuit ex ea Sibricum [*al.* Siberctum], qui primus regum Estsexe conversus est ad fidem.

Certic namque et Kinric filius ejus, congregatis ingentibus copiis, apud Wittand præliati sunt, belloque devicto insulam ceperunt, et innumerabilem stragem hostium fecerunt apud Witgaresburg xii anno regni sui; eandem autem insulam, quæ scilicet Latine dicitur Vecta, dederunt quarto post hunc anno duobus nepotibus suis Stuf et Witgar.

Certic primus rex Westsexe, cum regnasset xviii annis, mortuus est, et Kinric filius ejus regnavit post eum xxvi annis, Justiniano Romæ imperante: qui imperavit xxxviii annis, tempore Vigillii pape.

Kinrici anno v obscuratus est sol a mane usque ad tertiam, mense Martio, septimo vero anno regni

ejus obscuratus est sol a tertia pene usque ad nonam, ita ut stellæ apparent. xii Kalendis Julii, decimo autem anno regni ejus obiit Witgar, et sepultus est apud Witgaresbrig, quæ sic ab eo vocatur.

Regnum Nordhumbroꝝ incipit xiii anno regni Kinrici. Cum enim proceres Anglorum multis et magnis præliis patriam illam sibi subjugassent, Idam juvenem nobilissimum sibi regem constituerunt: qui fuit filius Eope [*al.* Coppe], filii Esc [*al.* Eæ], filii Inguim, filii Argenwit, filii Aloc, filii Boonoc, filii Brænd, filii Beldet, filii Woden, filii Fredealaf, filii Fredeulf, filii Fin, filii Godwlf, filii Heatæ. Hic igitur regnavit xii annis fortissime, semper armatus et laboriosus, construxit autem Behanburgh et circumdedit eam prius sepe, postea muro: regnum hoc incipit anno gratiæ 547.

Kinric rex anno xviii regni sui pugnavit contra Britannos, qui venerant cum maximo exercitu usque ad Salesbirig; ille autem, undique congregatis auxiliis, occurrit eis invictissime, ingentibusque copiis fuis, utrinque dispersit eos, et in fugam convertit.

Kinric xxii anno regni sui et Ceaulin [*al.* Cheuling] filius ejus pugnarunt iterum contra Britannos: sic autem pugnatum est: Britanni quasi viudicaturi confusionem belli, quam circa quinquennium pertulerant, congregatis viris bellicosus armis et numero munitis acies ordinaverunt apud Beranburi. Cumque statuissent novem acies, qui numerus bello est aptissimus, tribus scilicet in fronte locatis, et tribus in medio, et tribus in fine, ducibusque in ipsis aciebus convenienter institutis, virisque sagittariis et telorum jaculatoribus equitibusque jure Romanorum dispositis, Saxones in eos omnes in una acie conglomerati audacissime irruerunt, vexillisque collis et dejectis, fractisve lanceis gladiis rem egerunt, donec, advesperascente die, victoria in dubio remansit. Nec hoc mirum videri debet, cum illi maximæ staturæ et vigoris et audaciæ fuerint, quamvis nostri temporis exercitus in ipsa prima collisione statim alteruter in fugam convertatur, viris scilicet modo parvæ staturæ et vigoris et audaciæ existentibus.

Kinric, cum regnasset xxvi annis, mortuus est, et Ceaulin filius ejus regnavit pro eo xxx annis. Similiter eodem anno obiit Ida rex Nordhumbæ, et Ella post eum regnavit xxx annis, quamvis iste non fuisset filius Idæ, sed filius Ifæ, filii Usefrea, filii Witgils, filii Westrefalena, filii Sefugil, filii Seabald, filii Sigegeat, filii Wepdeg, filii Woden, filii Fredealaf.

Ceaulino [*al.* Cheulingo] vi anno regnante super Westsexe cœpit Ædelbert rex magnus regnare super Kent tempore Justinii imperatoris: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum cunctis australibus eorum provinciis, quæ Humbæ fluvio et cœtinguis ei terminis sequestrantur a borealibus imperavit. Nam primus imperium hujusmodi tenuit

Aella rex australium Saxonum, secundus Ceaulin rex occidentalium Saxonum; tertius, ut diximus, Æthelbert rex Cantuariorum; quartus Redunald rex orientalium Anglorum, qui etiam vivente Æthelberto eidem suæ genti ducatum præbebat; quintus Eðwinc rex Northumbroborum gentis majore potentia cunctis, qui Britanniam incolunt, Anglorum pariter et Britonum populis præfuit, præter Cantuariis tantum, nec non et Mevanias Britonum insulas, quæ inter Hiberniam et Britanniam sitæ sunt, Anglorum subiecit imperio: sextus Oswald rex Northumbrae sanctissimus eisdem finibus regnum tenuit; septimus Oswius frater ejus æqualibus pene terminis regnum non nullo tempore coercens. Pictorum quoque atque Scotorum gentes, quæ septentrionales Britanniae fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit; octavus Egbert [al. Egbriht] rex Westsexe, qui usque ad Northram imperavit; nonus nepos ejus Alfredus, qui omnes partes regni in ditone sua suscepit; decimus Edgar nepos nepotis Alfredi, rex fortis et pacificus, qui et Anglos et Scotos vel in dominio vel prorsus ad libitum suum habuit, et hæredes ejus post eum usque ad hanc diem; regis autem Æthelberti tempore conversi sunt Anglici ad fidem: unde diligenter in sequentibus tractabitur.

Ceaulin [al. Cheuling] nono anno regni ejus, et Chuta [al. Cutha] frater ejus, viri audacissimi, causis variis compellentibus, pugnaverunt contra Ædelbert, qui in regnum eorum viribus superbis introierat; ingressi vero prælium apud Wipandune duos consules ejus, scilicet Oslaf et Cneban, et innumeram multitudinem cum eis bello fulminantes ceciderunt, regemque Ædelbert usque ad Kent fugaverunt: istud est primum bellum, quod inter se reges Anglorum gesserunt.

Ceaulini anno xii pugnavit Cutha frater ejus cum Britannis apud Bedeanfordam, quæ modo dicitur Bedeforda: et est modo caput provinciae circumjacentis. Pugnavit igitur et vicit, cepitque armorum effectu iv castra munita, scilicet Lienberig [al. Lienbirig], et Ælesbury, et Benesintune, et Ægnesham; sed Cutha vir magnus frater regis eodem anno obiit.

Regnum Estangle incipit, quod continet Nordfolck et Sudhfolck. Hoc autem regnum primus tenuit Uffa, a quo reges orientalium Anglorum Uffingas appellant, quod postea Titulus [al. Titilus] filius ejus tenuit pater Reduvaldi fortissimi regis Eastangle.

Ceaulin et Cutwine filius ejus xviii anno regni ejus pugnaverunt contra Britannos; tres autem reges eorum Commagil, et Candidan, et Farinmagil acies in eos confertas et splendidas prælii legibus distinxerunt apud Dehoram [al. Deorham]. Bellatum est igitur robustissime, victoriam vero dedit hostibus suis Dominus omnipotens, abjecitque suos, qui vane offenderant eum, et ceciderunt die illa tres reges Christianorum prædicti, reliqui autem

in fugam versi sunt. Saxones vero horribiles ei facti inter sequendum eos tres urbes excellentissimas sibi coeperunt: Gloucestere, et Cirecestre, et Ba-decestre.

Ceaulin vigesimo quinto anno regni sui et Cutwine pugnaverunt cum Britannis apud Fedhanlea [al. Fedhanlea]; pugnatum est autem perniciose et horribiliter utrinque: Cutwine gravi multitudine oppressus, prostratus et occisus est. Victi sunt igitur Angli et fugæ dati; rex tamen Ceaulin, rursus reparato exercitu, cum fugam sui abjurasset, tandem prælio victores vicit, persequensque Britannos regiones multas et innumerabilia spolia cepit.

Regnum Werce incipit, quod Crida, ut ex scriptis conjicere possumus, primus obtinuit. Nunc igitur inchoata sunt omnia regna Anglorum: quorum ætates et variationes secundum quod in libris veterum invenimus, ut distinctius poterimus, designabimus; conferentes tamen ea ætati regum Westsexe.

Ceaulin xxx regni sui anno mortuus est, et Ceolrick regnavit post eum v annis. Simili modo Eða rex Northumbroborum eodem anno obiit, et Edelric post eum regnavit v annis; tertio autem post hunc anno Britanni et Saxones bellum constituerunt apud Wodnesbirue. Cum autem Britones, more Romanorum, acies distincte admovent, Saxones vero audacter et confuse irruerent, maximum prælium factum est; concessitque Deus victoriam Britannis. Saxones vero quanto in bellis præstantiores esse solebant, tanto in fuga segniore effecti, valde contriti sunt. Post hæc tempora Crida rex Werce periit, cui successit filius ejus Wipha: circa hæc etiam tempora post Edelric regnavit Edelfert, qui vocatur Ferus, super Northumbre. His etiam temporibus occuparunt Longobardi Italiam; nec multo post Gregorius urbem Dei signavit in Angliam.

Celric regnante super Westsexe, Edelfert super Northumbre, et Wippa super Werce conversi sunt rex Æthelbertus Cantiae, et populus Kentensis ad fidem, ut in sequenti libro ostendemus. Post Wippam vero regnavit Cherlus [al. Keorlus], qui non filius ejus, sed consanguineus fuit.

Celric, cum v annis regnasset, vivendi finem fecit; post quem regnavit Ceolwlf super Westsex xiv annis, et cunctis diebus regni sui pugnat vel contra Anglos, vel contra Scotos, vel contra Pictos. Ceolwlf fuit filius Chuta, Chuta filius Kinric filii Certie.

Ceolwlf regis igitur anno vii, Phocatis imperatoris anno primo, qui viii annis imperavit Romæ, Edelfert rex ferus Northumbroborum, fortis et gloriæ cupidus plus omnibus Anglorum regibus gentem vastabat Britonum: nemo in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras extormentia vel subjugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud aptari: *Benjamin, lupus rapax, mane comedit prædam.*

et vespere dividet spolia (Gen. XLIX). Unde motus ejus profectibus Æden [*al.* Ædan] rex Scotorum, qui Britanniam inhabitant, venit contra eum cum immenso ac forti exercitu, sed cum paucis victus aufugit; siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degastan, omnis pene ejus est cæsus exercitus: in qua etiam pugna Tedbald frater Edelfridi cum omni illo, quem ipse ducebat, exercitu peremptus est; neque ex eo tempore quisquam regum Scotorum adversus gentem Anglorum in prælium venire ausus est (Bed., lib. 1, c. ultimo).

Ceolwlf vero regis anno nono pugnavit prædictus rex Edelfert contra Britannos, victor apud Kaerlegion; de quo bello bellorum maximo in libro conversionis Anglorum, qui hunc sequitur, dicendum est.

Ceolwlfus vero inter multa bella contra multos facta, quæ causa brevitatis prætermittuntur, pugnam maximam habuit contra Sudsexas: in qua uterque exercitus ineffabiliter contritus est. Clades tamen detestabilior contigit Sudsexis.

Ceolwlf, cum regnasset xiv annis, homo esse desiit. Kenegils vero regnavit post eum xxxi annis super Westsexe tempore Heraclii imperatoris; qui imperavit xxvi annis.

Kiniegils fuit filius Ceola [*al.* Ceolric], filii Chuta, filii Kinric, filii Certic. Quarto autem regni sui anno assumpsit secum fratrem [*al.* filium] suum Kichelmum in regnum, et inierunt bellum contra Britannos apud Beandune. Ordinis igitur manipulis et cuneis et aciebus cum eis lege rata centuriones et consules et duces utrinque præessent, bellum incæptum est. Cum igitur obviarent sibi acies terribiliter et putcherrime, vexillis inclinatis, in ipsa prima collisione invasit horror Britannos, timentesque aciem securium maximarum splendentium et framearum magnæ longitudinis, fuga in principio, sero tamen potiti sunt. Saxones igitur sine detrimento sui victores numeravere mortuos Britannorum, et inventi sunt mortui duo millia et sexaginta duo.

Kiniegils vero, cum sex annis regnasset, mortuus est Ethelbert rex Kentensis: cui successit Ædbold filius ejus. Sequenti quoque anno Edelfridus rex Nordhumbrorum, et Redwaldus rex Estangle obviaverunt sibi provocati utrinque cum exercitibus copiosis. Pugnatum est igitur in finibus Merciorum a l orientalem plagam amnis, qui vocatur Ille: unde dicitur: *Annis Idle, Anglorum sanguine sorduit.* Edelfridus rex ferus delignans et mirans quod aliquis ei auderet resistere, cum militibus electis et bello assuetis audacissime quidem, sed inordinate irruit in hostem, quamvis acies Redwaldi eleganter ordinatæ terribiles essent aspectu. Nam hirsutæ galeis et hastis et innumeris decoræ vexillis terro procedebant ordine, multoque majores erant numero quam hostes. Rex tamen Nordhumbrorum quasi præda inventa subito proruens in cuneos conglomeratos Rainerum filium regis cum tota acie

A sua gladiis prostravit, et ad inferos ante se misit. Redwaldus autem tanta clade non perterritus, sed iracundior, invincibiliter cum duabus aciebus perstitit. Cumque impenetrabiles essent Nordhumbris, Edelfridus findens cuneos ultra posse suum longe a suis super magnam stragem hostium prostratus est. Fugit igitur rege adempto totus ejus exercitus. Huic ergo in regnum successit Edwinus qui postea factus est Christianus. Tanta autem pax erat in Britannia tempore regis Edwini, ubicunque imperium ejus attingebat, ut mulier cum nato parvulo a mari ad mare secunda gradi posset. Rex autem ad lucidos fontes juxta vias ob refrigerium vianum erectis stipitibus æreos caucos suspenderat, quos nullus vel magnitudine timoris auderet, vel amoris vellet attingere. Ubique autem ante regem vexilla gestabantur, nec non per plateas illud genus vexilli, quod Romani Tuffam vocant, Angli Tuf appellant, ante eum ubilibet ferri solebat.

B Kiniegils cum regnasset sexdecim annis, et Kichelmus pugnantes contra Edwinum, regem prædictum, quem prius morti prodicione paraverant tradere, jure necati [*al.* victi] sunt, ut post dicitur. Eodem anno Penda Strenuus cœpit regnare super Merce; regnavit autem triginta annis. Penda autem fuit filius Wibba, filii Crida, filii Cinewald, filii Cnibba [*al.* Cnidda], filii Icil, filii Comer, filii Angeltean [*al.* Angeltheau], filii Ossa, filii Weremund, filii Witlac, filii Woden. Eodem anno obiit Sebertus rex Estsexe, cui duo filii ejus successerunt in regnum, nec longe post pugnaverunt contra Kiniegils et Kichelm, audacter quidem cum paucioribus contra plures, sed infelicitur: uterque enim juvenis acie gladii corrui, et ex toto eorum exercitu vix aliquis fugam capessere potuit obstantibus cadaverum suorum montibus, et sanguinis torrentibus. Quibus successit Sigebertus cognomine Parvus; cui postea Sigebertus vir sanctus, et virtutibus plenus, quem sui prodicione occiderunt.

C Kiniegils et Kichelm tertio anno post hunc pugnaverunt contra Pendam apud Cirancestre congregata utrinque multitudine gravi. Cumque uterque exercitus fuga abjurata invincibiliter persistenter, solis occidentis gratia dirempti sunt; mane autem cum se utrosque in perniciem redigendos, si applicarentur, viderent, moderatis utrinque impetitionibus, concordati sunt.

D Kiniegils, cum regnasset viginti tribus annis, occisus est rex Edwine per Pendam Strenuum; quæ res in libro sequenti digne et prolixè tractabitur. Anno vero sequente Oswald rex sanctus adeptus est regnum Nordhumbrorum et regnavit novem annis. Anno hunc sequente conversus est Kiniegils ad fidem. Anno etiam proximo baptizatus est Kichelm regnans cum Kiniegils fratre suo, qui obiit eodem anno. Diebus in iisdem conversus est Carpwald [*al.* Eorpwald] rex Estanglorum filius Redwaldi regis ad fidem rectam, et eo mox occiso per Pendam Strenuum, conversus est Sigbert frater et

successor suus per Felicem episcopum, et tota gens A
orientalium Anglorum cum eo. Quarto post hunc
anno obiit Eadbald rex Kent, qui regnavit viginti
tribus annis. Post quem regnavit filius suus Er-
chenbriht [al. Ercombert] xxvi annis, tempore Era-
donas [al. Eraclonas] imperatoris, qui imperavit
duobus annis.

Kinigils, cum regnasset xxxi annis, vita caruit
tempore Constantini imperatoris, qui imperaverat tri-
ginta tribus [al. xxviii] annis, filius scilicet Con-
stantini prioris, qui regnaverat dimidio anno. Suc-
cessit autem Kinigilso filius ejus Cenwald [al. Ken-
walkius], et regnavit uno et triginta annis super
Westsexe, sicut et pater ejus fecerat. Eodem anno
occisus est rex sanctus Oswald, sicut in consequenti
libro dicitur, et post eum regnavit Oswi frater ejus B
viginti octo annis.

Cenwald quinto anno regni sui invasus est a
rege Penda, quia sororem ejus dimiserat; sed non
potuit ei resistere ut pater ejus fecerat; sed praelio
victus fugit ante faciem ejus, et fugatus est a re-
gno suo. Post triennium vero regno recuperato dedi-
dit Cenwald Ædredo cognato suo, et adjutori ter
millē villas juxta *Esesdune* [al. Æscendune]. His
temporibus successit Carpwaldo regi Estanglorum
Sigeberht frater ejus Dei servus. Qui nimirum Deo
tantum adhasit, ut cognato suo Ecgnice [al. Egri-
co] regno commendato monasterium intraret, et
tonsuram acciperet. Post multos annos autem co-
egerunt eum exire contra regem Penda; ille tamen C
non nisi virgam in manu habebat in praelio. Occisus
est igitur cum rege Ecgnice et totus eorum exerci-
tus. Successit autem eis Anna filius Eni de regio
genere vir optimus, et optimæ pater sobolis.

Cenwald, cum regnasset tredecim annis, invasit
Annam prædictum regem Estanglorum Penda Strenu-
us. Cui bene poterat aptari illud Lucani:

*Totus in arma furens nullas nisi sanguine fuso
Gaudet habere vias.*

Insurrexit igitur exercitui perituro regis Annæ,
insurrexit et infrenduit,

*Ut lopus ad caulas injustæ prodigus iræ,
Molle pecus nec pro meritis maculatque voratque;
Ora fluunt sanie, latus undique sanguine manat,
Persiat atrox, nec abit donec simul omnia fundat;
Sic super attonitos fertur rex Penda propinquos.*

Devorati sunt igitur Anna rex et exercitus ejus ore
gladii in momento, ita quod vix aliquis superfuit
ex iis. Successit autem Annæ frater ejus Edelhere.
Quo mox occiso a rege Penda successit Adelwold [al.
Ethelwald.] in regno. Prædato igitur regno acies et
vexilla in Nordhumbre direxit Penda Strenuus.

Cenwald cum regnasset quatuordecim annis,
Penda, qui cæteros gladio perinfestat, gladio per-
emptus est, secundum illud: *Qui gladio percusse-
serit, gladio peribit* (Matth. xxvi). Percussus vero
est per Oswium regem apud annem Winwed. Unde
dicitur:

In Winwed anne vindicatu est cædes Annæ.

*Cædes regum Sigbert et Ecgnice
Cædes regum Oswald et Edwine.*

Successit ei filius ejus Peda, qui primus regum
Merce baptizatus est, et gens regni Merce (que
etiam vocatur Midelengle, id est mediterranea An-
glia) cum eo, et per eum ad fidem conversi sunt.
Sed ipso post breve intervallum occiso, regnavit
Wlfere frater ejus pro eo viginti annis, vir patriæ
virtutis hæres. Eo etiam tempore baptizatus est
rex Estsexe, id est orientalium Saxonum, nomine
Sigbert, qui post Sigbertum cognomento Parvum
provinciæ illius regnum tenuit.

Cenwald [al. Cenworth aut Cenwall] rex occi-
dentalium Saxonum xvii anno regni ejus pugnavit
contra Britannos apud Pennum. Scientes enim eum
victum fuisse a Penda Strenuo, et a regno fugatum
minus aptum existimantes ad onus prælii sustinen-
dum, congregata multitudo gravi cum superbia
bellum iniierunt. Prima quidem collisione Britones
Anglos aliquantulum repulerunt. Cum autem Angli
magis horrerent fugam quam mortem, et in reper-
cutiendo persisterent, defatigati sunt Britanni et
more nivis liquefacta est vis eorum. Dederunt ergo
terga percutientibus, et fugati sunt a Pennum
usque ad Pedredan, et facta est super progeniem
Bruti plaga insanabilis in die illa.

Cenwald vero xx anno regni ejus aliter pugnavit
contra Vulfere regem Merce filium Pendæ. Rex nam-
que Merce patria virtute et fortuna usus, hosti
Martis eventibus præstitit. Cumque rex Westsexe
campo Martio expulsus fugam elegisset, pertransiit
Vulfere terram hostilem in multitudine grandi, et
insulam Wiht ultra positam debellavit, et obtinuit.
Ejus autem industria conversus est rex Adelwold
[al. Edelwalkius] rex Sudsexe primus ad fidem: cui
de lavacro suscepto dedit in signum adoptionis in-
sulam Wiht; et ut eandem insulam ad fidem Chri-
sti converteret, misit illo Epam presbyterum ad
prædicandum; illa tamen necdum converti potuit.

Annus post hunc tertio sol obscuratus est, tertio die
Maii: quod signum pestilentia gravissima tam in
Britannia quam in Hibernia persecuta est. Eo igitur
anno Ercembert rex Kentensis, et Deusdedit
archiepiscopus Kentensis uno et eodem die ob-
ierunt. Postea filius ejusdem prædicti regis Egbriht
regnavit ix annis super Cantuariam. Ipse igitur rex
Egbriht et rex Oswi miserunt Wihard [Beda, Wig-
gardum] presbyterum Romam, ut fieret archiepiscopus.
Sed eo ibidem defuncto misit Vitalianus papa
pro eo Theodorum archiepiscopum magnum, de
cujus strenuitate in suo loco dicitur.

Cenwald regis anno xxix obiit rex Oswi ma-
ximus Nordhumbre morbo confectus. Post quem
Egferd filius ejus regnavit xv annis.

Cenwald, cum regnasset xxxi annis, mortuus
est. Post quem Sexburgh uxor ejus regnavit uno
anno; præcedenti autem anno fuit maxima pugna
volucrum in Anglia. Quod ut credibilis videatur,
hoc etiam tempore nostro contigit in Northmannia,

rege Henrico, qui primus regem Angliæ sic vocatus est. (Hoc autem determinatum est, quia sic aliquis alius futuro tempore forsitan vocabitur.) *Palam vero apud Rothomagum volucres pugnauerunt, ita ut millia volucrum occisa inuenirentur, et extranei volucres fugam inisse viderentur. Quod signum scilicet fuit prælii, quod gestum est inter Henricum dominum Angliæ et Northmanniæ, et Ludovicum filium Philippi regem Franciæ. Quo in prælio rex fortis Henricus victor exstitit, et Ludovicus victus aufugit.*

Sexburgh regnante, mortuus est Egbricht rex Cantuariæ, cui successit, Lotharius in regnum. Tunc etiam tenuit Theodorus concilium apud Tedforde. Lotharius autem filius regis prædicti regnavit XII annis.

Escwine cœpit regnare super Westsexe; sed brevi regnum ejus, morte præripiente, duravit. Cujus regis anno secundo fuit pugna gravissima inter eum et Vulfere regem Mercensem. Rex vero Mercensis patria et avita virtute usus aliquantulum præstantior pugna fuit; uterque tamen exercitus terribiliter contritus est, et multa millia utrinque ad inferos demersa sunt. Operæ autem pretium est attendere quam viles sint actus hominum, quam vilia sint bella regum gloriosa et gesta nobilia. Cum enim reges prædicti tantam cladem genti suæ causa pompæ, et tumoris et inanis gloriæ ingessissent, alter eorum scilicet Vulfere eodem anno morbo periiit, alter vero sequenti. Post hunc Edelred regnavit super Merce.

Escwine cum duobus annis regnasset vitæ demptus est, et Kenwine regnavit super Westsexe novem annis. Eodem anno rex Edelred novus Merce insurrexit contra Lotharium regem Kertensem. Lotharius vero patriam et avitam virtutem formidans divertit se a conspectu ejus, nec obviam processit. Rex igitur Mercensis urbem Rovensem destruxit, provinciam Kentensem transmeavit, prædam innumerabilem reduxit.

Centwine regis anno tertio cometa per tres menses apparuit, et unoquoque mane velut sol resplenduit (BED. l. iv c.). Anno vero sequente Egfred Rex Nordhumbre et Edelred rex Merce pugnauerunt gravissime juxta Trent. Et ibi occisus est Alwine [Bed. Ælfwine] frater regis Egfredi juvenis utrique provinciæ multum amabilis. Nam et sororem ejus, quæ dicitur Ostrith, rex Edelred habebat uxorem. Cumque materies belli acrioris et inimicitiae longioris inter reges populosque feroces videretur exorta, Theodorus, Deo dilectus antistes, divino functus auxilio, salutifera exhortatione cœptum tanti periculi funditus exstinguit incendium, adeo ut pacatis alterutrum regibus ac populis nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo multa pecuniæ regi ultori daretur. Cujus foedera pacis multo exinde tempore inter eosdem reges eorumque regna duraverunt. Eodem

anno obiit Ædeldrida, quæ fuerat uxor regis Egfredi, virgo tamen perpetua.

Kentwine rex VII anno regni sui congressus est Britannos, eosque male resistentes victoriosus et vehemens cæde et incendiis usque ad mare fugavit. Circa hoc tempus tenuit Theodorus concilium apud Hatfeld.

Kentwino rege defuncto, venit Cedwalla ad regnum, qui mox insulam Vectam captam converti fecit ad fidem, ad quam ipse postea conversus est.

Omnes igitur reges Angliæ jam fideles effecti, et universæ regionum partes Christi lumine et gratia fruebantur.

Tractatum est, ut æstimamus, in confusione de gestis Anglorum adhuc infidelium, in libro hoc, quem vocamus *De adventu Anglorum*, perduximusque seriatim ab ipsa invasione Britanniae, quæ per Saxones facta est, usque dum singula regna suis regibus illustrata, et reges singuli fulgore fidei sunt irradiati. Nunc igitur cum liber hic, licet verbis brevis sit, gesta tamen multa, eventus et bella contineat, termino donandus est. Scribendum namque attentius est in libro sequente, qui prædicatorum, quorum hortatu, quibus miraculis, qua prædicatione, quos reges, quo ordine ad fidem Domini nostri converterint. Hæc autem bella gesta sunt tempore XIV imperatorum, annis circiter 218; tempore Marciani, qui regnavit VII annis; tempore Leonis, qui regnavit XVII annis; tempore Zenonis, qui etiam regnavit XVII annis; tempore Anastasii, qui regnavit XVIII annis; tempore Justiniani Senioris, qui regnavit VIII annis; tempore Justiniani Majoris, qui regnavit XXXVIII annis; tempore Justiniani Junioris, qui regnavit XI annis; tempore Tiberii, qui regnavit VII annis; tempore Mauricii, qui regnavit XXI annis; tempore Focatis, qui regnavit VIII annis; tempore Heraclii, qui regnavit XXVI annis; tempore Eraclonas, qui regnavit II annis; tempore Constantini, qui regnavit dimidio anni; tempore Constantini filii sui, qui regnavit XXVIII annis.

Nomina ergo omnium regum Angliæ, qui usque ad hunc terminum fuerunt, quia confuse dispersa sunt, si secundum regna singula brevissime recapitularem, non tædiosus, ut æstimo, sed apertior et lectori gratior existam.

Reges autem Kentenses [at. Kentenses] hi sunt ex ordine.

Primus rex Hengist VIII annis regnum sibi acquisivit, et postea XXXII annis regnavit.

Esc filius ejus regnavit XXXIV annis gloriose.

Otta circa XX annos obscure regnavit.

Irmiricus etiam circa XXV [at. X] annos similiter regnavit.

Aedelbertus, filius Irmirici, primus Christianus, I. [at. LVI] annis splendidissime regnavit.

Eadbalus, XXXIV.

Erchembriectus, XXXIV.

Egbrictus, IX.

Nonus Lotharius, XII.
 Reges vero Westsæriæ hi sunt ex ordine :
 Primus Cerdic anno LXXI ab adventu Anglorum
 regnavit XVII annis.
 Kinric, filius Cerdici, regnavit XXVI annis.
 Ceuling [al. Cheuling] filius, Kinrici regnavit XXX
 annis.
 Chelric, filius Cheulingi, regnavit V annis.
 Chelwlf, filius Cutha, fratris Ceulingi, regnavit
 XIV annis.
 Kinigils, filius Ceola, filii Cutha, regnavit XXXI
 annis, et fidem primus suscepit.
 Cenwalh [al. Chenwalh], filius Kinigils, similiter
 regnavit XXXI annis.
 Serbarh [al. Sexburgh], uxor Cenwalh, regnavit
 uno anno.
 Escwine, filius Cenwalh, regnavit II annis.
 Cenwine, cognatus Escwini, regnavit IX annis.
 Reges vero Estsæriæ hi sunt ex ordine :
 Primus Eschenwin [al. Erchewine.]
 Slede.
 Sebert [al. Seberth]. Primus suscepit fidem.
 Sigebertus.
 Sibertus.
 Swithelmus.
 Sebbi.
 Sigardus.
 Reges etiam Nordhumbriæ hi sunt ex ordine :
 Primus Ida.
 Ælla.
 Edelfert.
 Edwinus. Primus fidem suscepit.
 Oswaldus.
 Oswi.
 Egferd.

A Reges vero Estangliæ hi sunt ex ordine ;
 Primus Uffa.
 Titilus [al. Titulus].
 Redwaldus.
 Erwaldus. Fidem primus suscepit.
 Sigebertus.
 Egnicus
 Anna.
 Adelhere.
 Adewold.
 Aldulfus.
 Reges quoque Mercia hi sunt ex ordine :
 Primus Crida.
 Wibba.
 Ceorius.
 B Penda.
 Peda. Fidem primus suscepit.
 Wlfhere.
 Ædelred.
 Reges Sudsæriæ hi sunt ex ordine :
 Primus Ælle.
 Scisse.

Cæteros penuria scriptorum, vel fama obscura
 recondit, præter regem Adewold, qui jure adhuc
 nomen habet, quia primus nomen Christi agnovit.
 Et hæc quidem explicant. Vide igitur, lector, et
 perpende quanta nomina quam cito ad nihilum de-
 venerint. Attende, quæso, et stude, cum nihil hic
 duret, ut acquiras tibi regnum et substantiam illam,
 quæ non deficiet; nomen illud et honorem, qui non
 pertransibit; monumentum illud et claritatem, quæ
 nullis sæculis veterascet. Hoc præmeditari summæ
 prudentiæ est, acquirere summæ calliditatis, adipi-
 sci summæ felicitatis,

LIBER TERTIUS.

Anno gratiæ quingentesimo octogesimo secundo D
 Mauricius, qui quinquagesimus quartus ab Augusto
 imperavit, imperium suscepit: cujus principis anno
 quartodecimo, misit servus Dei Gregorius Augusti-
 num et alios plures cum eo monachos prædicaturos
 in Angliam, anno adventus Anglorum in Britanniam
 circiter centesimo quinquagesimo. Qui jussis ponti-
 ficalibus obtemperantes, cum Angliam appropin-
 quarent, horrore maximo nimirum perculti, redire
 domum potius quam adeo feram gentem, cujus nec
 linguam nossent, adire cogitabant. Nec mora Au-
 gustinum quem iis episcopum ordinandum, si ab
 Anglis susciperentur, disposerat, domum remit-
 tunt, qui a beato Gregorio humili supplicatu ob-
 tineret, ne tam periculosam, tam laboriosam, tam
 incertam peregrinationem adire deberent. Quibus
 ille exhortatorias litteras mittens in opus eos verbi
 divino confisos auxilio proficisci suadet; quarum
 videlicet litterarum ista est forma :

GREGORIUS, servus servorum Dei, servus Domini
 nostri.

Quia melius fuerat bona non incipere quam ab iis,
 quæ cepta sunt, cogitatione retrorsum redire, summo
 studio, dilectissimi filii, oportet, ut opus bonum,
 quod, auxiliante Domino, cepistis, impleatis. Nec
 labor vos ergo itineris, nec maledicorum hominum
 linguæ deterreant; sed omni instantiæ omni que ser-
 vore, quæ inchoastis, Deo auctore, peragite, scientes
 quod laborem magnum major æternæ retributionis
 gloria sequitur. Remeanti autem Augustino præpo-
 sito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in
 omnibus humiliter obedite, scientes hoc vestris ani-
 mabus per omnia profuturum, quicquid a vobis fuerit
 in ejus admotione completum, Omnipotens Deus

sua gratia vos protegit, et vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat, quatenus si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, qui laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii.

Data die decimo Kalendarum Augustarum, impetrante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, anno decimo quarto imperii ejusdem domini nostri, indictione iv.

Roborati ergo beati Patris confirmatione, Britanniam prædicatores perveniunt. Erat eodem tempore rex Ethelberth in Cantia potentissimus, qui ad confinium usque Humbræ fluminis maximi, quo meridiani et septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad orientalem Cantia plagam Tenatos insula non modica, id est magnitudinis juxta consuetudinem æstimationis Anglorum, familiarum sexcentarum. Quam a continenti terra secernit fluvius Wantsumu, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, et duobus tantum in locis transmeabilis: utrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit servus Dei Augustinus et socii ejus, viri, ut ferunt, ferme xl, missisque interpretibus mandavit regi prædicto, sese venisse de Roma, ac nuntium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus æterna in cœlis gaudia, et regnum sine fine cum Deo vivo et vero futurum sine ulla dubietate promitteret. Qui hoc audiens manere eos in ea, quam adierant insula, et iis necessaria ministrari, donec videret quid de illis faceret, jussit. Nam et antea fama Christianæ religionis ad eum pervenerat, utpote qui et uxorem habebat Christianam de gente Francorum reginam vocabulo Berte, quam ea conditione a parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suæ cum episcopo, quem adiutorem dederant, nomine Ludhardo raviolatum servare licentiam haberet. Post dies vero paucos venit ad insulam rex, et residens sub divo jussit Augustinum cum sociis suis ad suum ibidem advenire colloquium. Caverat enim ne in aliquam domum ad se introirent veteri usus augurio; ne superventu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmoniaca sed divina virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabulis depictam, litaniasque caventes præ sua simul et eorum, propter quos et ad quos venerant, salute æterna Domino supplicabant. Cumque ad jussionem regis residentes verbum ei vitæ una cum omnibus, qui aderant, ejus comitibus prædicarent, respondit ille, dicens: « Pulchra sunt quidem verba et præmissa, quæ assertis, sed quia nova sunt et incerta, non iis possum assensum tribuere, relictis iis, quæ tanto tempore servavi cum omni gente Anglorum. Verum quia de longe huc peregrini venistis, et ut ego mihi videor perspexisse, ea, quæ vera vos et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis: nolimus malesti esse vobis; quin potius benigno vos hospiti-

o recipere curamus, et quæ victui sunt necessaria vestro ministrare; nec prohibemus quin omnes, quos potestis fidei vestræ religioni prædicando societis. » Dedit ergo iis mansionem in civitate Dorovernensi, quæ imperii sui totius erat metropolis, iisque, ut promiserat, cum administratione victus temporalis licentiam quoque prædicandi non abstulit. Fertur autem quia appropinquantibus civitati more suo cum cruce sua et imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi hanc litaniam consona voce modularentur: *Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista et de domo tua sancta, quoniam peccavimus. Alleluia.*

Ingressi ergo urbem, vitam apostolicam primitivæ Ecclesiæ imitantes, conversatione cœlesti et dulcedine doctrinæ multos ad fidem et baptismum compulerunt. Baptizabant autem, missasque celebrabant in ecclesia Sancti Martini ad orientem ipsius civitatis antiquitus a Britannis facta, in qua regina prædicta orare consueverat. At ubi rex inter alios delectatus vita mundissima sanctorum, et ostensione miraculorum ad fidem conversus est, cœpere innuñcti Christi Ecclesiæ uniri. Quos quidem arctius rex diligebat; nullum tamen ad fidem cogebat. Diderat enim a suæ salutis auctoribus servitium Christi voluntarium, non coactum esse debere. Locum vero sedis congruum, possessionesque varias conferre non distulit. Pergens igitur vir domini Augustinus Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Ætherto juxta præceptum domini papæ ordinatus archiepiscopus, reversus est Britanniam; misitque Laurentium presbyterum Romanam, per quem et res gestas summo pontifici mandavit, et gerenda novem quæstionibus consuluit. Contra quas rescripta papæ recepit, quæ quia prolixa sunt, in decretis vel canonibus lector quærat et inveniet.

Misit etiam papa Gregorius, Augustino episcopo tunc temporis ab urbe Roma cooperatores ac verbi ministros plures, in quibus primi et præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Ruffinianus: misit et per eos vasa et indumenta, codices et ornamenta ecclesiis necessaria. Misit et litteras, quarum iste est textus:

Reverendissimo et sanctissimo fratri AUGUSTINO coepiscopo GREGORIUS, servus servorum Dei.

Cum certum sit pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia [al. inestimabilia] æterni regni præmia reservari, nobis tamen iis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente et te laborante, perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnia agenda concedimus; ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari atque

honoris partium ab hac sancta et apostolica, cui, Deo auctore, deservio, sede percipiat. Ad Eboracam vero civitatem te volumus episcopum mittere, quem ipse j. dicaveris ordinare, ita dumtaxat ut, si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, et metropolitani perfruatur honore.

Quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere, Domino favente, disponimus: quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere. Post obitum vero tuum, ita episcopis, quos ordinaverit, præsit, ut Londoniensis episcopi nullo modo subiaceat ditioni. Sit vero inter Londoniæ et Eboracæ civitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus. Comuni autem consilio et concordæ actione quæque sunt pro Christi zelo agenda, disponant unanimiter, recte sentiant, et ea, quæ senserunt, non sibi met discrepando perficiant. Tua vero fraternitas non solum episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo qui per Eboraci episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britannicæ sacerdotes habeat Domino nostro Jesu Christo subiectos; quatenus ex lingua et tuæ vitæ sanctitate et recte credendi et bene vivendi formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exsequentes ad cælestia, cum dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater.

Data die decimo Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo septimo.

Cum autem legatarii prædicti Britanniam peterent, misit post eos apostolicum litteras, in quibus quam studiosus erga salutem gentis nostræ fuerit, aperte demonstrat, ita scribens:

Dilectissimo filio MELLITO abbati GREGORIUS, servus servorum Dei.

Post discessionem congregationis nostræ, quæ tecum est, valde sumus suspensi redditus, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Dominus omnipotens vos ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduceret, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia sana idolorum destrui in eadem gente minime debeant; sed ipsa, quæ in iis sunt, idola destruantur, aqua benedicta fiat, in iisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ componantur. Quia si sana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut, dum gens ipsa eadem sana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, et Deum verum cognoscens et adorans ad loca, quæ consuevit, familiaris currat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum, multos occidere, debet iis etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, et die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt de ramis arborum faciant, et religiosis conviviis solemnitatem celebrent. Nec dia-

A holo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant. Et dum iis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia succilius consentire valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est, quia et is, qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus elevatur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus siquidem innotuit; sed tamen iis sacrificiorum usus, quæ diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reservavit, ut iis in suo sacrificio animalia immolare præciperet, quatenus eorum mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent. Ut et si ipsa essent animalia, quæ consueverant immolare, vero tamen Deo hæc et non idolis immolantes jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in præsentibus illic positus perpenderit qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili.

Datum die quintodecimo Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, anno nonodecimo: post consulatum ejusdem domini nostri anno octavo decimo, indictione quarta.

Augustino etiam super miraculis ejus misit epistolam, ne in iis extolleretur, his verbis: Scio, frater charissime, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam elegi voluit, miracula ostendit. Unde necesse est ut de eodem dono cælestis et timendo gaudeas et gaudendo pertimescas: gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interioram gratiam pertrahuntur; pertimescas vero ne inter signa quæ sunt infirmus animus præsumptione se elevet, et unde foras in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia discipuli cum gaudio a prædicatione redeuntes dum cælesti Magistro dicerent: « Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt (Luc x). » Protinus audierint: « Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis (ibid.). » In privata enim et temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant, sed de privata ad communem, de temporali ad æternum lætitiā revocantur. Quibus dicitur: « In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. » Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina in cælo tenentur ascripta. Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, et in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaque, frater charissime, ut inter ea quæ, operante Domino, exterius facis, semper [al. super] te interius subtiliter judices, ac subtiliter intelligas, et temetipsum quis sis, et quanta sit in eadem gente gratia, pro cujus conversione etiam faciendorum dona percepistis signorum: et si quando te Creatori nostro seu ver-

linguam, sive per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat, et quidquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed illis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.

Edelberto quoque regi misit papa Gregorius epistolam simul et dona in diversis speciebus, ut temporalibus donis extolleret, quem gratiæ celestis muneribus consignaverat.

Domino gloriosissimo atque præcellentissimo filio **ÆDELBERTO** regi Anglorum **GREGORIUS** episcopus.

Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona pietatis suæ impendat: quod in Anglorum gente factum cognovimus. Cui vestra gloria idcirco est præposita, ut per bona quæ nobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, gloriöse filii, eam, quam accepisti divinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina. Zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, sanorum ædificia everte, subditorum mores et magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, boni operis exemplo monstrando ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen atque cognitionem dilutaveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosum reddet, cujus vos honorem quæritis et servatis in gentibus. Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator Romanam rempublicam a peruersis idolorum cultibus, revocans omnipotenti Deo et Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione, quanto et in bono opere, superaret præcessores suos. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei Patris et Filii et Spiritus sancti regibus ac populis sibimet subjectis festinet infundere; ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subjectis suis etiam aliena peccata detererit, et tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverendissimus frater noster Augustinus episcopus in monasterii regula edoctus, sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis, auctore Deo, operibus præditus, quæque vos admonet, libenter audite, devote peragite, studiose in memoria reservate. Quia si vos eum in eo quod pro omnipotenti Deo loquitur audieritis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudiet. Si enim, quod absit! verba ejus postpositis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite atque nisum illius virtute, quam vobis divinitus tribuit, adjuvate, ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi faciatis et custodiri. Præterea scire vestram gloriam ro-

alumus, quia, sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi terminus jam juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam sine poterit terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino multa imminet, quæ ante non fuerunt, videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinationem temporum tempestates, bella, fames, pestilentiæ, terræ motus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequuntur. Vos itaque si quæ ex iis evenire in vestra terra cognoscetis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, ut venturo judicio in bonis actibus inveniamur esse præparati.

Hæc nunc, gloriöse filii, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostram quoque apud vos locutio latior exrescat, et tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicanti. Parva xenia transmisi, quæ vobis parva non erant, cum a vobis ex beati Petri apostoli benedictione fuerint suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam cepit, perficiat, atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione suscipiat. Incolamem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

C Data die decimo Kalendarum Julii, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, anno decimo nono, post consulatum ejusdem domini, anno decimo octavo, indictione quarta.

Augustinus autem in regia civitate ecclesiam, quam Romani fideles olim construxerant, in sedem sibi et successoribus suis sacravit in honorem Salvatoris. Rex vero ecclesiam Petri et Pauli ad orientem civitatis construxit et dicavit, in qua archiepiscoporum et regum Cantiaë poni corpora possent. Cujus primus abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus demersus est in sinu maris, qui vocatur Ambleot, et ab incolis loci ignobili traditus sepulture. Sed omnipotens Deus, ut qualis meriti fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulcrum ejus lux cælestis apparuit, donec animadvertentes vicini, qui videbant sanctum fuisse virum, qui ibi fuisset sepultus, et investigantes unde vel quis esset, abstulerunt corpus, et in Bononia civitate juxta honorem tanto viro congruum in ecclesia posuerunt.

D Sexcentesimo anno gratiæ transactæ, maximus papa Gregorius ad veram vitam migravit, anno post hunc quinto, secundo Phocas imperatoris anno. Qui genere Romanus, ortu nobilis, divitiis abjectis monachicam elegit vitam. Postea vero de monasterio abstractus, Constantinopolim apocriarius a Felici papa directus est, ubi *Moralia* Job inchoavit, quæ postea papa perfecit. Ubi etiam Eutychii [et Euticii] hæresim, presente imperatore, damnavit;

composuit etiam librum egregium, qui vocatur **A** *Pastoralis*, librosque *Dialogorum* iv et *Homilias* xi., primamque et ultimam *Ezechielis* partem exposuit, quamvis omnis juventutis suæ tempore, viscerum doloribus et stomachi imbecillitate, et lentis quidem, sed tamen continuis febribus cruciaretur. Hæc quidem de immortalis ejus sunt dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi. Nam alii quidem pontifices ecclesiis ornandis operam dabant; hic autem omnia pauperibus dispergebat, ut illud beati Job dicere posset: *Auris audiens beatificavit me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, quod liberarem pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum; iustitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento et diademate iudicio meo. Oculus sui cæco, et pes claudus; pater eram pauperum, et causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus ejus auferebam prædum (Job xix).* Et paulo post: *Si negavi, inquit, quod volebant pauperes, et oculos viduæ expectare feci; si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea; quia ab infantia crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum (Job xxxi).* Fecit autem inter alia beatus papa super corpora apostolorum Petri et Pauli missas celebrari; in ipsa vero missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis adiecit: *Diesque nostros in tua pace disponas, ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari.* Dicitur autem, ut ait **C** Beda, quod vir Dei prædictus, die quodam Romæ in mercaturam profectus juvenes Anglorum viderit corpore et vultu capillisque valde venustos. Quos cum de Britannia venisse et paganos esse cognovisset, suspirans, inquit: Heu prohi dolor! quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet! Interrogavit ergo quod esset vocabulum gentis illius, responsum est, quod Angli vocarentur. At ille: «Bene, inquit; nam et angelicam faciem habent, et tales angelorum in cælis decet esse coheredes.» Quod habet provincia nomen ipsa de qua isti sunt allati? responsum est, quod Deiri vocarentur iidem provinciales. At ille: «Bene, inquit, Deiri, de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati.» Rex provincie illius quo modo appellatur? responsum est, quod *Ale* diceretur. At ille alludens ad nomen ait, «*Alteluia* ad laudem Creatoris in illis partibus oportet cantari.» Accedens igitur ad pontificem Romanum (notandum enim erat pontifex factus), legationem prædicandi iis petiit: quod cum impetrare non posset, mox ut ipse pontifex factus est, per alios opus diu desideratum perfecit. Sepultus est autem in ecclesia Beati Petri apostoli ante sacrarium ubi est epitaphium hujusmodi:

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,

Reddere quod valeas, vivificante Deo.

Spiritus a tra petiit, tibi nil jura nocebunt,

Cui vitæ alterius mors magis ipsa via est.

Præsentis hoc summi et induatur membra semelero

Qui tamen innumeris vivit ubique bonis.

Anglos ad Christum verit pietate magistra,

Multiplicans fidei semina gente nova.

Sic consul domini factus letare, Gregori:

Namque triumphalis jam tibi laurus adest.

Ordinavit autem Augustinus Justum in ipsa Cantia-episcopum in civitate Dorubrevi, quam Angli a quodam principe Ros Rofecestriam vocant; in qua rex Edelbert apostoli Andreae ecclesiam fecit, factamque territoriis ac possessionibus ditavit; distat autem a Dorovernensi milliariis viginti quatuor. Pertractatum est igitur quo modo rex et populus Cantia ad fidem Christi sunt conversi.

Secunda pars incipit, qua aperitur quo modo rex et populus Estseræ, id est orientalium Saxonum, verbum Dei susceperint. Misit namque Augustinus ad eos virum perfectum et probatum evangelizare, Mellium scilicet. Orientales autem Saxones Tamesi dirimuntur a Cantia: quorum metropolis Londonia multorum emporium populorum terra marique venientium est. Ibi tunc temporis Sebertus nepos Edelberti sub eo tamen regnabat, qui omnibus, ut supra dictum est, usque ad Humbram imperabat. Re igitur bene prosperata et rege Seberto et populo ad fidem converso fecit rex Edelbertus in Londonia ecclesiam Pauli ad sedem episcopi, multisque prædiis dotavit, in qua videlicet Mellitus digne pontifex constitutus est.

At Augustinus adjutorio usus Edelberti regis cum Mellito episcopo et Justo convocavit ad suum colloquium episcopos sive doctores maximæ et proximæ B itonum provincie, in loco, ubi usque hodie lingua Anglorum Augustines ac, id est robur Augustini, in confinio Wicciorum (*al. Pictorum*) et occidentalium Saxonum appellatur. *Cumque de celebratione Paschæ contra Scotos et Pictos certaret, et illi invictissimæ rationi assentire nollent, assertionem suam confirmavit cæco Anglico in commune adducto ad sanandum, ex conventionem ad alterutram partis confirmationem. Quem cum pontifices eorum curare non possent, flectens genua Augustinus coram omnibus ad illuminationem totius gentis cæcum illuminavit.* Tunc Britanni et Scoti petentes inducias a quodam, qui videbatur iis prudens et religiosus esse, consilium petiere quid agendum esset. Quibus ille dixit: «Si servus Dei est, assentite ei.» At illi: «Unde hoc poterimus dignoscere?» Tum ille, «Si mitis est et humilis corde, servus Dei videtur esse.» At illi contra: «Quomodo atrum humilis sit poterimus scire.» Quibus ille: «Si vobis assurrexerit humilis habeatur; si autem, cum plures numero sitis, assurgere spreverit et vos spernite illum.» Cum ergo convenissent, et Augustinus Romano more in sella residens iis non assurrexisset, objurgantes et discordantes abiere. Quibus Augustinus prædixit quia, si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum cum hostibus forent accepturi, et si nationi Anglorum noluisse viam vitæ prædicare, per horum manus ultionem, essent mortis passuri. Quod ita per omnia, ut prædixerat, illis

judicio agente, patratum est. Siquidem post, ipse de quo diximus, rex Anglorum Edelfrid ferus, collecto grandi exercitu ad civitatem legionum, quæ a gente Anglorum Leeg-Cestre vocatur, a Britonibus autem rectius Kaerlegion appellatur, maximam gentis perfidæ stragem dedit. Cumque bello acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bello agente convenerant, seorsum in tutiori loco consistere, seiscitabatur qui essent hi, quidve acturi illuc convenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio Bangor [at. Brancor], in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut, cum in septem portiones esset cum prepositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet: qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem peracto triduo jejunio cum aliis orandi causa convenerunt, habentes defensorem nomine Brocmailum, qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam adventum cum intellexisset rex Edelfridus, ait: « Ergo si adversum nos ad dominum suum clamant, profecto et ipsi quamvis arma non ferant, contra nos pugnant qui adversis nos imprecationibus persequuntur. Itaque in hos primum arma verti jubet, et sic cæteras nefandæ militiæ copias non sine magno exercitus sui damno delevit. Exinctos in ea pugna fertur de iis qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, et solum quinquaginta fuga esse lapsos. Brocmail ad primum hostium adventum cum suis terga vertens, eos, quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est præsagium sancti pontificis Augustini, quamvis ipso jam multo ante tempore ad cælestia regna sublato, ut etiam temporalis interitus ultionem sentirent perfidi, quod oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreverunt.

Defunctus est autem Deo dilectus Augustinus, et sepultus est foras juxta ecclesiam Petri et Pauli, quia necdum perfecta erat nec dedicata. Ut vero dedicata est, a successore ejus Laurentio, in porticu illi us aquilonali decenter translatus est, in qua archiepiscoporum omnium corpora usque ad Theodorum sepulta sunt: nam plura porticus capere nequivit. Scriptum vero est in tumba sancti epitaphium hujusmodi: *Hic requiescit dominus Augustinus Dorovernensis archiepiscopus primus, qui olim huc a beato Gregorio Romanæ urbis pontifice directus, et a Deo operatione miraculorum suffultus, Edelbertum regem ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit, et, completis in pace diebus officii sui, defunctus est septimo Kalendas Junii, eodem rege regnante.*

Laurentium vero adhuc vivens ordinaverat Augustinus in archiepiscopum, exemplo beati Petri, qui Clementem similiter ordinaverat, ne se defuncto status Ecclesiæ tum rudis, vel ad horam pastore destitutus vacillaret. Qui strenuiter fidem fundatam

A auxit, non solum novæ Ecclesiæ Anglorum cûram gerens, sed etiam veterum Britonum et Scotorum, qui in observatione paschæ errabant. Quibus et epistolam misit, cujus hoc principium est:

Dominus fratribus charissimis, episcopis vel abbatibus per universam Scotiam, LAURENTIUS, MELLITUS et JUSTUS episcopi, servi servorum Dei.

Dum nos sedes apostolicæ more suo sicut in universo orbe terrarum in his occiduis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam contigit introisse, antequam cognosceremus, credentes quod juxta morem universalis Ecclesiæ ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Britones quam Scotos venerati sumus. Sed cognoscentes Britones, Scotos meliores putavimus. Scotos vero per Daganum episcopum et Columbanum abbatem nihil discrepare a Britonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Daganus episcopus ad nos veniens non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio, quo vescebamur, sumere voluit.

Mellitus, episcopus Londoniæ, Romam profectus concilio Bonifacii papæ interfuit, in quo de vita et quiete monachorum tractavit. Hic est Bonifacius quartus a Gregorio papa, qui templum Pantheon a Phocate imperatore impetravit, quod in honorem omnium sanctorum dedicavit.

Edelbertus rex obiit sexcentesimo sexto decimo anno gratiæ, qui regnaverat lvi annis, et sepultus est in ecclesia prædicta Petri et Pauli. Hic vir maximus et eximius inter cætera bona genti suæ decreta judiciorum scripsit. At vero post mortem Edelberti, Edbald filius ejus infidelis uxorem patris duxit: unde multi ad priorem vomitum redierunt; rex tamen crebra mentis vesania puniebatur. Rex autem orientalium Saxonum defunctus tres filios paganos hæredes regni reliquit. Qui cum essent idololatæ, derisorie dicebant episcopo in missarum solemnibus: « Quare non et nobis panem nitidum porrigis, quem patri nostro dabas, et adhuc populo donas? » Quibus ille respondebat: « Si vultis abluere fonte illo salutari, quo pater vester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cujus ille participabat, esse participes; sin autem lavacrum vitæ contemnitis, nullatenus valetis panem vitæ percipere. » At illi: « Nolumus, inquit, fontem illum intrare, quia illo nec opus nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus. » Cumque diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam ita fieri posse, ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctæ communicet, ad ultimum furore commoti, aiebant: « Si non vis assentire nobis in tam facili causa, quam petimus, non poteris jam in nostra provincia demorari. » Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire jusserunt. Qui expulsus inde venit Cantiam tractaturus cum Laurentio et Justo coepiscopis, quid in his agendum esset. Decretumque est communi consilio quod satius esset ut omnes in patriam redeuntes libera mente ibi Domino deservirent, quam inter rebelles fidei bar-

baros sine fructu residerent. Discessere, itaque A et indubitæ fidei credulitatem fraternitas vestra per-
 primi Mellitus et Justus atque ad partes Gallix re-
 cessere, ibi finem rerum exspectare disponentes. Sed non post multo tempore reges, qui præconem
 a se veritatis expulerunt, dæmoniis cultibus im-
 pune non serviebant. Nam egressi contra gentem
 Gevissorum in prælium omnes pariter cum sua mi-
 litiæ corruerunt. Nec licet auctoribus perditis exer-
 citatum ad scœlora vulgus potuit corrigi, atque
 ad simplicitatē fidei et charitatis, quæ est in Christo,
 revocari. Cum vero et Laurentius Mellitum
 Justumque secuturus, ac Britanniam esset relictu-
 rus, jussit ipsa nocte sibi in ecclesia beatorum
 apostolorum Petri et Pauli, de qua frequenter jam
 diximus, stratum parari. In quo cum post multas
 preces ac lacrymas ad Dominum pro statu Ecclesiæ B
 suas ad quiescendum membra posuisset, atque
 obdormisset, apparuit ei beatissimus apostolorum
 princeps, et multo illum tempore secreto noctis fla-
 gellis arctioribus afficiens, sciscitabatur apostolica
 districtione: *Quare gregem, quem sibi ipse credide-
 rat, relinqueret? vel cui pastorem oves Christi in
 medio luporum positas fugiens ipse dimitteret? An
 mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro parvulis, quos
 mihi in iudicium suæ dilectionis commendaverat, vin-
 cula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremo
 mortem, mortem autem crucis ab infidelibus et inimi-
 cis Christi ipse cum Christo coronandus pertuli?* His
 admonitus Laurentius, mox regi omnia relevavit.
 Rex autem nimio terrore perterritus, abdicato non
 legitimo connubio, baptizatus est; mittensque ad
 Gallias revocavit Mellitum et Justum. Justum Ro-
 venses receperunt. Mellitum Londonienses abjece-
 runt, idololatris magis pontificibus servire gauden-
 tes. Rex autem Edbald non erat tantæ potestatis,
 quantæ pater, ut iis iavitis restituere posset episcopum.

Edbaldi regis tempore obiit Laurentius cui Melli-
 tus Londoniensis episcopus successit. Ipse igitur et
 Justus Rossensis episcopus cum magno labore Eccle-
 siam Anglorum regebant. Erat autem Mellitus podagri-
 cus, sed mentis grossibus sanus, carne nobilis, sed
 mente nobilior: *Unum autem virtutis ejus opus est
 quod flammis urbem consumentibus ipse se ferri ob-
 viam jussit, et statim orando destruxit flammarum
 impetus.* Justus, Rovensis episcopus, Mellito quin-
 que annis archiepiscopo successit. Cui Bonifacius papa
 successor Deus dedit misit et pallium cum his litteris:

Dilectissimo fratri JUSTO, BONIFACIUS.

*Quam devote quamque vigilanter pro Christi Evan-
 gelio elaboraverit vestra fraternitas, non solum epis-
 tolae directæ a vobis tenor, imo indulta desuper
 operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipo-
 tens Deus aut sui nominis sacramentum, aut vestri
 laboris fructum deseruit, dum ipse prædicatoribus
 Evangelii fideliter repromisit: « Ecce ego vobiscum
 sum omnibus diebus usque ad consummationem
 sæculi (Matth. xxviii). » Susceptis namque apieibus
 filii nostri Edbaldi regis, reperimus quanta sacri elo-
 qui eruditione ejus animum ad veræ conversationis*

*et indubitæ fidei credulitatem fraternitas vestra per-
 dixerit. Pallium itaque per præsentium latorem fra-
 ternitati tuæ dixerimus; quo videlicet in sacrosanctis
 celebrandis mysteriis utendi licentiam imperavimus,
 concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum, eri-
 gente opportunitate, domini præveniente misericordia,
 celebrare, ita ut Christi Evangelium plurimorum an-
 nuntiatione in omnibus gentibus, quæ necdum con-
 versæ sunt, dilatetur. Deus te incolumem custodiat,
 dilectissime frater.*

Tertia pars incipit de conversione Nordhumbro-
 rum, id est eorum qui ad aquilonem Humberæ flu-
 minis plagam inhabitant. Rex vero eorum Edwinus
 tanta potestate terreni cre erat imperiæ, ut (quod
 nemo Anglorum ante eum) omnis Britannia fines
 acciperet, et omnes provinciæ, quas vel Angli vel
 Britones habitabant, sub ditione ejus essent. Quin-
 et Mevanias insulas imperio subjugavit Anglorum:
 quarum prior, quæ ad austrum est, et situ amplior
 et frugum proventu atque ubertate felicior, non-
 gentarum sexaginta familiarum mensuram; secunda
 trecentarum et ultra spatium tenet. Rex autem ille
 filiam Edeberti regis Edelburgam Christianam pa-
 ganus duxerat: quæ alio nomine vocabatur Tate.
 Cum qua venit Paulinus ut ibi prædicaret, ad hoc
 ordinatus episcopus a Justo archiepiscopo. Anno
 autem sequente venit quidam sicarius nomine Eu-
 mer missus a rege Westere Chichelmo ut regem
 Edwinum interficeret. Qui simulans legationem do-
 mini sui, cucurrit in regem cum sica bicipiti toxi-
 cata, juxta amnem Dorvencionem. Quod videns Lilla
 regius minister interponens se ictui transiit est,
 et eodem ictu rex parumper vulneratus est, inter-
 fectoque alio equite sicarius ille gladiis cæsus est.
 Eadem nocte peperit regina filiam nomine Einflæ
 [al. Eanfled]. Cumque rex gratias inde diis ageret,
 dixit Paulinus quod precibus suis apud Deum obti-
 nuerit, ut regina illam pareret absque dolore. Cu-
 jus verbis delectatus rex promisit se Christo servi-
 turum si victoriam donaret ei adversus Chichel-
 mum, et in pignus promissionis implendæ filiam
 suam baptizari jussit. Quæ cum undecim de familia
 ejus baptizata est. Rex autem, superato Chichelmo,
 et hostibus suis aut occisis aut in deditionem rece-
 ptis, cum victor rediret in patriam, non statim
 Christianus effectus est; sed sæpe solus, sæpe cum
 aliis, ratione fidei audita, quid ageret discutiebat.
 vir natura sagacissimus.

Bonifacius ergo papa exhortatorias ad fidem
 litteras ei misit. Misit et munera, de quibus in
 fine epistolæ meminit his verbis: *Præterea bene-
 dictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum
 principis vobis direximus, id est camisiam cum or-
 natura in auro unam, et lænam ancirianam unam,
 quod petimus ut eo benignitatis animo gloria vestra
 suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.*

Edelburgæ quoque reginæ misit litteras et mu-
 nera, de quibus in fine epistolæ sic ait: *Præterea
 benedictionem protectoris vestri beati Petri aposto-*

urum principis vobis direximus, id est, pectinem eburneum auratum, et speculum argenteum; quod petimus ut eo benignitatis animo vestra gloria suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.

Paulinus autem Spiritus sanctus oraculum revelavit regi Edwino quondam ostensum hoc modo. Cum Edelfrido illum persequente, qui ante eum regnavit, profugus apud regem Redwaldum moraretur, cognovit per quemdam amicum suum Redwaldum corruptum muneribus regis Edelfridi eum interficere velle, promisitque se a provincia illa eum educturum, si vellet: cui Edwinus: « Quo nunc fugiam, qui per omnes Britanniae provincias tot annis hostium insidias vitavi? Si autem mori oportet, malo ut hic interficiamur quam ignobilior. » His dictis, remansit solus, dumque mentis angoribus et caeco carpitur igne, vidit intempeste noctis silentio hominem incognitum dicentem sibi: « Ne formides, scio enim causam tristitiae tuae: quid autem dares ei qui hac te absolvet, et Redwaldo regi suaderet ut te amet? » Qui cum responderet, « Omnia quae possem, » adjecit ille, « quid si etiam et te regem futurum potentiorum prioribus extinctis hostibus vere promittat? » respondente Edwino ut prius, adjecit iterum: « Quid si is meliorem viam vitae tibi ostenderit quam aliquis parentum tuorum habuerit, obtemperabisne ei? » Promittente hoc Edwino firmissime, subdidit ille, imponens manus capiti ejus: « Cum ergo hoc tibi signum advenerit, memento hujus temporis et sermonis. » Quo dicto repente disparuit, ut intelligeret non hominem esse sed spiritum. Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem sederet, praefatus ejus amicus venit et ait: « Surge hilaris, mutatum est cor regis, consilioque reginae fidem suam tibi disposuit servare. » Quid plura? Redwaldus, congregato exercitu, Edelfridum sibi occurrentem occidit in sinibus Merciorum ad orientalem plagam amnis qui vocatur Idle. Ibi tum filius Redwaldi nomine Rainer occisus est, ac sic Edwinus regno Northumbrorum potitus est. Cum autem Paulinus hoc oraculum regi dixisset, imponens manum capiti ejus, proclivem volentem ad pedes ejus levavit.

Rex igitur ad fidem promptus, ut lucraretur suos, sciscitabatur quid eis videretur. Cui Coifi pontifex ait: « Nemo studiosius servivit diis quam ego ad lucrum terrenum. Multi autem sunt, qui majora beneficia receperunt, unde nil valere deos probavi. Tum alius optimum regis subdidit, talis mini videtur, rex, vita hominum praesens in terris ad comparationem ejus, quod nobis incertum est temporis, quale cum te residente ad coenam cum duobus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio et calido effecto coenaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hiemalium pluviarum vel nivium, adveniens unus passer domum citissime pervolaverit; qui, cum per unum ostium ingrediens mox per aliud exierit,

A ipso quidem tempore, quo intus est, hiemis tempestate non tangitur, sed tamen parvissimo spatio serenitatis ad momentum excursu, in hiemem ipse de hieme regrediens oculis tuis elabitur. Ita haec vita hominum ad modicum apparet; quid autem sequatur quidve praecesserit, prorsus ignoramus: unde si haec nova doctrina certius aliquid attulit, merito sequenda esse videretur. » His similia cum etiam caeteri dicerent, adjecit Coifi, quod vellet ipsum Paulinum audire de Deo dicentem. Quo audito, exclamavit se et alios penitus errasse, fidemque Christi se suscepturos omnes pariter promiserunt. Coifi autem pontifex accepto equo emissario a rege, cum pontificem idolorum non liceret nisi super equam equitare, arreptoque gladio et lancea, quod etiam non licebat, videntibus cunctis succendit et destruxit, quas ipse sacraverat aras. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eboraco ad orientem ultra amnem Dorvencionem, id est Derwent, et vocatur hodie Godmundham [cf. Godmundingeham.]

Igitur baptizatus est rex Edwinius die sancto Paschae et multi cum eo in ecclesia Sancti Petri, quam ipse de ligno construxerat sedem episcopatus Paulino. Mox autem majorem incepit lapideam, quam postea perfecit Oswald: baptizati sunt etiam Ofrid et Eadfrid filii regis Edwini, qui ambo ei exsuli nati sunt de Quenburga, filia regis Ceart Merciorum; baptizati sunt tempore sequenti et liberi ejus de Edilburga regina progeniti, quorum duo adhuc albatii mortui sunt, et Eboraci in ecclesia sepulti. Tanta autem fertur tunc fuisse verborum fides ac desiderium sacri salutis gentis Northumbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege et regina in regiam villam, quae vocabatur Adgebin, triginta sex diebus ibidem cum eis catechizavit: et baptizandi officio deditur moraretur. In provincia Berniciorum baptizabat in fluvio Gleni, juxta locum, qui vocatur Melmin; in provincia vero Deiorum in fluvio Swale [cf. Swalna], qui vicum Cataractam praeterfluit.

Paulinus etiam convertit provinciam Lindissae, quae est ad meridianam ripam Humbræ fluminis, priusquam praefectum Lindocolinae civitatis cui nomen Blecca cum domo sua convertit, in qua civitate ecclesiam egregii operis fecit, et in ea Honorium consecravit archiepiscopum. Cujus tecto vel longa incuria vel hostili manu dejecto parietes hactenus stare videntur. Urbs autem Lincolniae, quae tunc Lindocolina vocabatur, et provincia Lindissae ei adjacens, quae circumquaque claudit vel fluviis, vel paludibus, vel mari, ad Merciae regnum pertinet. Urbs autem illa et situ splendida est, et provincia rerum multarum locuples; unde quidam:

Urbs in colle sita est, et collis vergit ad austrum. Narravit abbas de Peartaneu se vidisse seniorum a Paulino baptizatum cum caetera turba coram rege Edwino in fluvio Trenta juxta civitatem, quae

iuuc Fingecester [*al.* Tíowfingacestre], vocabatur. De cuius effigie dicebat quod esset vir longæ staturæ, paululum incurvus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, venerabilis simul et terribilis aspectu.

Honorius autem papa misit accensorias regi Edwino litteras his auditis. Quarum postremam partem necessarium duxi apponere, quæ scilicet *De agendis archiepiscoporum Angliæ tractat* distincte per hæc verba : *Prædicatoris vestri domini mei apostolicæ memoriæ Gregorii frequenter lectione occupati præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit habetote, quatenus ejus oratio et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo irreprehensibiles representet. Ea vero, quæ a nobis pro vestris sacerdotibus ordinandu sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portatores laudabiliter insinuata est, gratuito animo retribuere ulla sine dilatione providemus ; et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino direximus. Ut dum quis eorum de hoc sæculo ad auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatio, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursum juxta desideria vestra præberemus. In columen excellentiam vestram superna gratia custodiat.*

Quarta pars incipit de conversione Anglorum orientalium. Quorum rex Erwaldus, filius Redwaldi regis, hortatu Edwini regis sibi amicissimi fidem suscepit. Et quidem pater ejus Redwaldus jamdudum in Cantia fidem susceperat, sed frustra : nam reliens domum, ab uxore sua et a quibusdam perversis seductus habebat altare Christi et dæmonis in eodem fano. Quod rex ejusdem provinciæ Aldulf, qui venerabilis Bedæ ætate fuit, usque ad suum tempus perdurasse testatur. Verum Erwaldus non multo postquam credidit tempore occisus est a viro gentili Rigberto : cui successit Sighert frater ejus Christianissimus, et cæteros christianizans cum Felice episcopo, quem de Burgundia ortum miserat illic Honorius episcopus ad prædicandum. Juxtaque nomen suum acceptum sedem episcopatus in civitate Domoc septemdecim annis tenuit, et in pace ibidem obiit.

Hæc inter, Justo archiepiscopo defuncto, Paulinus Honorium sibi occurrentem ordinavit in urbe Lindcolniæ, quæ modo vocatur Lincolina, in ecclesia, quam ipse fecerat ibidem, sicut prædictum est. Honorius autem papa misit Honorio archiepiscopo pallium, et litteras de ordinatione et dignitate utriusque archiepiscopatus, quarum hæc est forma :

Dilectissimo fratri HONORIO HONORIUS.

Inter plurima, quæ Redemptoris nostri misericor-

dia suis famulis dignatur bonorum mûnera prærogare, illud etiam clementer collata sæ pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affectus unanimum dilectionem quadam contemplatione alterius aspectibus representat, pro quibus majestati ejus gratias indesinenter absolvimus, eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in prædicatione Evangelii elaborantem et fructificantem, sequentemque magistri et capituli sui Gregorii sancti regulam, perpetua stabilitate confirmet, et ad augmentum Ecclesiæ potiora per vos suscitaret incrementa, ut fide et opere, in timore Dei et charitate vestra acquisitione decessorumque vestrorum, quæ per domini Gregorii exordium pullulat, convalescendo amplius extendatur ; ut ipsa vos Dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox illa ad æternam festivitatem evocet : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi.) » et iterum : « Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv.) » Et nos quidem, fratres charissimi, hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba promittentes ; quæ versus pro ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspiciamus, non desistimus impertire, et tam juxta petitionem vestram quam filiorum nostrorum regum vobis præsentis nostræ præceptione vice beati Petri apostolorum principis auctoritatem tribuimus, ut, quando unum e vobis divina ad se jusserit evocari, is, qui superstes fuerit, alterutrum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostræ præceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere. Quia ut hoc vobis concederemus longa terrarum marisque intervallo, quæ inter nos et vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, ut nulla possit ecclesiarum vestrarum jactura per cuiuslibet occasionis obtentum quoquomodo provenire ; sed potius commisi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolamem custodiat, dilectissime frater.

Data die tertio Iduum Juniarum, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis Heraclio, anno vigesimo quarto, post consulatum ejusdem anno vigesimo tertio, et consulatus ejus anno tertio, sed Heraclio felicissimo Cæsare, il est filio ejus anno tertio, indictione septima, id est anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto.

Misit et idem papa Honorius genti Scotorum litteras correctorias de observatione Paschæ, ne paucitatem suam cunctis per orbem Christi Ecclesiis sapientiore æstimarent. Sed et Joannes, qui successori ejusdem Honorii Severino successit, misit litteras pro eodem errore corrigendo, et Pelagiana hæresi, quam apud eos reviviscere didicerat : quæ dicebat hominem sine peccato posse existere ex propria voluntate et non ex gratia Dei. *Nec enim homo potest sine peccato esse nisi Jesus Christus sine peccato conceptus et natus.*

Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, contrahunt tamen originale secundum illud : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (Psal. l.).

At vero Edwinus post septemdecim annos regni sui conserto gravi prælio in campo, qui vocatur Hatfeld [*al.* Hethfeld], occisus est a Cedwalla rege Britonum adjuvante eum Penda Strenuo, qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, ejusque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. Offrid quoque bellicosus filius ejus occisus est ante eum. Alter Offrid, necessitate cogente, ad Pendam refugit, a quo postmodum, regnante Oswaldo, perfide pre-emptus est. Dicitur autem quod Hatfeld rubens undique nobilium fumabat cruore. Ibi namque miserabilis et inopinata fortissimorum facta est strages. Cedwalla siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat; Penda vero Strenuus strenuissimos, facta est igitur magna strages in ecclesia Nordhumbrorum. Penda enim paganus erat; Cedwalla vero pagano sævior, nec mulieribus nec parvulis parcens, se Anglos Britannia e asurum deliberans. Nec Britones magis communitant Anglis quam paganis, fidem eorum nihili penlentes. Allatum est autem caput Edwini regis Eboracum et illatum in ecclesia Petri, quam ipse cepit, sed Oswaldus perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidii nisi fugam habentibus, Paulinus, assumpta secum regina Edelburga, quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldio honorifice susceptus est, habens etiam secum filium et filiam Edwini. Quos postea mater metu Eadbaldi et Oswaldi regum misit in Galliam nutriendos regi Dagoberto, qui erat amicus illius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Edwini et crucem magnam auream et calicem aureum, qui in ecclesia Cantiae adhuc sunt. Romano autem Rovensi præsule absorpto fluctibus Italici maris, dum legatarius Honorii tenderet Romam, Paulinus eundem episcopatum tenuit usquedum vixit; ubique movens pallium, quod a papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum virum sanctum, qui ex hinc baptizabat, et docebat, usquedum recuperata pace in provincia et crescente numero fidelium, magister ecclesiasticæ cantationis juxta morem Romanorum cepit existere, et ipse senex et plenus dierum juxta Scripturas, vias patrum secutus est.

Edwino regi successit Osric, cognatus ejus in provincia Deiorum. Eanfrid, filius Edelfridi regis, suscepit regnum Berniciorum. Nam in has duas provincias gens Nordhumbrorum antiquitus divisa erat. Ii autem juvenes tempore regis Edwini apud Scotos et Pictos exsulantes baptizati sunt; ubi autem reges facti sunt ad idola conversi sunt. Quos rex Cedwalla impie, sed juste peremit, et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, crumpens subito

A cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum vero occidit Enfridum ad se postulandæ pacis gratia venientem cum duodecim militibus. Infestus ille annus tam propter regum apostasiam, quam propter Cedwallæ tyrannidem, qua non terras ut victor acquirebat, sed ut pestis destruebat: unde ille annus sequentibus regis Oswaldi assignatur. Qui, post occisionem fratris Enfridi, superveniens cum parvo exercitu signum sanctæ crucis manibus suis erexit, ac foveæ impositam cespitibus firmavit, dixitque : *Flectamus genua, et Deum omnipotentem vitum ac verum in commune deprecemur ut nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim quia justa pro salute gentis nostræ bella suscipimus.* Quo facto, incipiente diluculo congressi Cedwallam et copias illas, quibus nihil resistere posse jactabat, ceciderunt apud Denisesburne, id est rivus Denisii. Unde dicitur : *Cædes Cedwallæ Denisii cursu coercuit.* Qui locus in magna veneratione habetur, ut in libro *Miraculorum* dicitur.

Oswaldus igitur rex ut fidem auget, misit in Scotiam ubi exsulaverat, accepitque pontificem Aidanum summum virum, quamvis pascha non recte celebraret more septentrionalium Scotorum. Australes enim Hiberniæ insulæ partes jamdudum admonitione papæ rectum pascha susceperant. Venienti ergo episcopo rex sedem episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchroque spectaculo sæpe contigit ut, evangelizante Aidano, qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis duobus ac ministris interpres existeret. Longo enim exsili sui tempore linguam Scotorum plene didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, ferventer docebatur: monachus enim ipse episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cujus monasterium septentrionalium Scotorum et omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad jus quidem Britannia pertinet, non magno ab ea freto discreta; sed donatione Pictorum, qui illas Britannia plaga inclinat, monachis Scotorum tradita, eo quod ab illis regem peceperunt.

D Namque anno gratiæ 565, regnante post Justinianum Justino Minore, venerat de Hibernia abbas Columba ad prædicandum septentrionalibus Pictis, id est iis qui arduis et horrentibus montium jugis ab australibus Pictis separantur. Australes enim Picti prius conversi fuerant per Niniam episcopum Britonem Romæ edoctum. Cujus sedem episcopatus Sancti Martini nomine, ubi ipse Columba sepultus est, jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinet vulgo vocatur. Ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. Venit autem Columba, regnante Bridio, filio Meilcon rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni ejus, gentemque illam convertit: unde et præfatam insulam ab iis accepit, quæ est quasi

familiarum quinque juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est. Erat autem et aliud monasterium nobile in Hibernia de Armaeh, id est campus roborum. Ex quo utroque monasterio plurima in Hibernia et Anglia propagata sunt : in quibus omnibus monasterium Dû principatum tenet. Abbati autem illius Insulæ omnis provincia et etiam episcopi ordine inusitato solent esse subjecti, quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus. Cujus successores ejus imitatione valde claruerunt; tamen in observatione paschæ errabant, donec Egbertus Anglicus eos correxit. Aidanus igitur hinc missus episcopatum Nordhumbræ tenuit. Cujus institutione formatus rex Oswaldus, ut mente proficiebat, ita et regno plus quam omnes majores ejus. Omnes igitur gentes Britannicæ, scilicet Britones, Anglos, Pictos, Scotos in ditionem accepit; adeo tamen sublimis, humilis fuit et benignus peregrinis et pauperibus.

Quinta pars sequitur, de conversione occidentali-um Saxonum, qui antiquitus Gevissæ vocabantur: quæ facta est per Birinum episcopum. Qui concilio papæ Honorii adveniens, ad quod etiam ordinatus est episcopus per Asterium Genuensem episcopum, gentem Gevissorum ingrediens paganissimam, baptizavit eos et regem eorum Kinigils. Contigit autem pulchre sanctum regem Oswaldum adfuisse, eumque de lavacro suscepisse, cujus filiam Oswaldus erat accepturus in conjugem. Donaverunt autem ambo reges Birino civitatem Dorcic ad sedem episcopii, ibique, constructis ecclesiis, sepultus est. Et post multos annos Hedde episcopatum agente, translatus inde in Wentam civitatem, quæ Wincestre vocatur, et in ecclesia Petri et Pauli positus est; defuncto autem rege Kinigilso, successit filius ejus Cenwalh, qui fidem renuit, nec impune. Repudiata enim sorore Pendæ regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, et regno privatus ab illo, triennioque exsulans apud Annam regem orientalium Anglorum fidelem fidem recognovit. Cum vero Cenwalh restitutus esset in regno, constituit episcopum Ailbertum [al. Agilbertum] natione Gallum, sed tunc de Hibernia gratia legendi venientem. Postea vero rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in provinciam suæ linguæ episcopum Wine, et ipsum in Gallia ordinatum, dividensque in duas parochias provinciam, huic in Wenta sedem tribuit; unde offensus Ailbertus, quod hoc ipso inconsulto ageret, rediit Galliam, et acceptum episcopatum Parisiis usque ad obitum tenuit. Postea rex idem pepulit etiam Wine ab episcopatu, qui secedens ad Vulfere regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ civitatis, ejusque episcopus usque ad obitum mansit. Carente igitur pastore provincia, cum rex hostibus et damnis ideo sæpius affligeretur, misit pro Ailberto Parisios: qui nolens episcopatum

A illum dimittere, misit Leutherinum nepotem suum. Illic igitur ordinatus episcopus a Theodoro archiepiscopo episcopatum Gevissorum longo tempore rexit solus.

Ea tempestate post Eadbaldum regem Centensem, Ercembert filius ejus xxiv annis nobiliter fe- gnavit. Illic primus in toto regno idola destrui, et jejunium quadragesimale observari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitque Sexburh majorem filiam regis Annæ, minorem vero filiam suam Edelburh et filiam uxoris suæ Setrid miserat rex Anna ad monasterium Bruges ad serviendum Domino: quæ utraque cum esset peregrina merito virtutum Bregensis abbatisa effecta est. Tunc si- quidem mittebant nobiles Angliæ filias suas eru- diendas in Bruge et in Kala et in Andilegum mo- nasterio. Misit et Ercembert Bruges filiam suam Er- chengotam Christi virginem sanctam et præcla- ram. Cujus opera virtutum, cujus signa miracu- lorum ab incolis loci illius usque hodie narrantur; de cujus laude in libro *Mtraculorum* dicemus.

Eo quoque tempore Oswaldus, cum regnasset novem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam a Penda Strenuo commisso gravi prælio apud Mesafeld [al. Maseuseld], anno ætatis suæ xxxviii, die quinto Augusti. Unde dicitur: *Campus Mesafeld sanctorum canduit ossibus*. Occulto autem Dei judicio invisi Deo pagani dilectos ejus mactaverunt, et escas volatilibus cœli de- derunt. In loco autem cædis illius miracula usque hodie sunt. Successit vero regi sancto frater ejus Oswi, regnans xxviii annis in provincia Bernicio- rum. Sed in provincia Deirorum Oswine filius Osri- ci regis, de quo prædictum est, vii annis regnavit. Ingravescentibus vero causis, cum reges simul con- flicturi essent apud Wilfaresdune, id est montem Wilfari, et est a vico Cataractone decem ferme mil- libus contra solstitialem occasum, videns se Oswi- ne imparem viribus, remittens exercitum, abscondit se in domo Hunwaldi comitis, quem sibi ami- cissimum putabat, cum uno tantum milite nomine Tondehere; sed ab eodem comite proditus est Oswio, et detestanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum ejus Edelwinum [al. Eilwi- num] interfectus est in Gettingum, ubi pro utrius- que regis anima id est occisi et ejus qui occidere jussit, ecclesia constructa est. Erat autem rex Oswine aspectu venustus, statura sublimis, affatu jucundus, moribus civilis, manu largus, et ideo ab omnibus dilectus, et a nobilibus cujusque provinciæ frequentatus; de cujus humilitate digna relatu in- ter sancti Aidani sibi dilectissimi opera referemus. Secundo autem anno Oswi regis successit patri magno Paulino Ithamar episcopus in Rovensi ecclesia. Tunc temporis regno orientalium Anglorum, post Carpwaldum Redwaldi successorem, Sigbert frater ejus præerat homo religiosus: qui in Gallia ex- sulans pro inimicitia Redwaldi baptizatus factus, ut in Gallia viderat, scholas

instituit, iuvante se Felice episcopo : a l quem sanctus Furseus de Hibernia veniens, nobiliter susceptus est. Rex autem tantum Deo adhæsit ut, cognato suo Egnice [al. Egrico], regno commendato, monasterium intraret, et tonsuram acciperet. Post multos autem annos coegerunt eum exire contra regem Pendam. Ille tamen non nisi virgam in manu habebat in prælio; occisus est igitur cum regis Egnice et exercitu; quibus successit Anna, filius Eni, de regio genere, vir bonus et bonæ pater sobolis : quem etiam Penda postea cecidit. Felici autem episcopo orientalium Anglorum successit Thomas, post quem Bonifacius. Hos omnes cum ordinasset Honorius archiepiscopus, mortuus est : cui Deus dedit sextus archiepiscopus Centensis successit, ordinatus ab Ithamar Rovensi episcopo. Ithamaro vero successit Damianus.

Sexta pars sequitur de conversione Midelengle, id est Mediterraneorum Anglorum sub principe Peda, quem pater illi genti præfecerat : dederat namque rex Oswi Pedæ filio Pendæ regis filiam eo pacto ut Christianus efficeretur. Hoc etiam maxime factum est persuasione Alfredi filii Oswi regis, qui sororem ejus duxerat Chineburgam filiam Pendæ. Baptizatus est igitur Peda cum suis a Finano episcopo in vico, qui dicitur Ad murum, acceptisque presbyteris secum Ceadda et Adda [al. Abda], et Betti, et Diuma, reversus est ad propria. Nec prohibuit Penda [al. Peda] quin de sua, hoc est Merciorum natione crederent, qui vellent, temnebatque credentes et male viventes. Post biennium vero conversi sunt Mercii hoc modo. Oswi namque rex, cum irruptiones Pendæ regis intolerabiles ferre non posset, obtulit ei munera innumera. Penda vero strenuus, quia gentem ejus exterminare decreverat, munera sprevit. Igitur Oswi supremis accensus doloribus, ait : « Si paganus nescit accipere nostra donaria, offeramus ei qui novit Deo. » Vovit ergo se filiam suam Deo sacraturum, et duodecim prædia monasteriis danda, et sic cum paucis multis aggressus est. Denique fertur quia, tricis majorem pagani habuerant exercitum; siquidem ipsi triginta legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere. Quibus Oswius rex cum Alfrido filio suo perparvum, ut dixi, habens exercitum; sed, Christo duce, confusus occurrit. Nam alius filius ejus Egfrid eo tempore in provincia Merciorum apud reginam Cinewissem obses tenebatur. Filius autem Oswaldi regis Edilwald, qui vis auxilio esse debuerat, in parte erat adversariorum, iisdemque contra patriam et patrum suum pugnaturus ductor exstiterat. Quamvis in ipso tempore pugnandi sese pugnae subtraxerat, eventumque discriminis tuto in loco exspectabat. Inito ergo certamine, fugati sunt et cæsi pagani duces triginta : Deus enim omnipotens cum suis aderat, dissolvitque fortitudinem regis Pendæ, solitumque robur nervorum brachiis ejus dempsit, et cor magnanimum contabescere jussit; ideo nec se in ieti-

A bus suis cognovit, nec armis hostium impenetrabilis fuit; stupuitque hostes tales esse, qualis ipse hostibus esse solebat, se vero talem, quales illi esse solebant. Qui ergo semper alienum sanguinem fuderat, sensit quod egerat, dum jam cruore suo terram imbuat, et cerebro respersit : ergo qui ad auxilium ejus venerant pene sunt omnes interfecti. In quibus Adilhere frater Annæ regis orientalium Anglorum, qui post eum regnavit, auctor ipse belli perditis militibus sive auxiliis interemptus est. Et quia prope fluvium Minwed pugnatum, qui tunc per inundantiam pluviarum late alveum suum imo omnes ripas suas transierat, contigit ut multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet ensis. Igitur Elfreda, filia Oswi regis monachata est in Hertei [al. Hertem], id est insula Cervi; deinde constructo monasterio in Streneshall, abbatissa ibidem obiit, ubi sepultus est pater ejus Oswi, et mater ejus Enflad, et pater matris ejus Edwine. Tribus igitur annis post mortem Pendæ rexit Oswi gentem Merciorum et cæteras australes provincias gentemque Pictorum ex parte magna : dedit etiam Pedæ filio Pendæ cognato suo regnum australiū Merciorum, qui sunt familiarum v millium, discreti fluvio Trente ab aquilonaribus Mercis, qui sunt familiarum vii millium. Peda autem proditione conjugis suæ occisus est. Oswio igitur regi gentes Merciorum tribus annis subjectæ fuerunt, quæ, desecto capite perfido, ad fidei Christianæ gratiam per eum conversæ sunt. Igitur Diuma factus est episcopus Midelengle, et Merciorum, et Lindisfarorum : qui ibidem defunctus est; cui successit Coellet [al. Coellec], qui ad Scotos unde venerat rediit. Sed post tres annos duces Merciorum rebellantes vulvere filium Pendæ in regem levaverunt. Quo regnante xvii annis, fuit primus episcopus Trunhere, secundus Iaruman, tertius Ceadda, quartus Wilfrid.

Tunc quoque orientales Saxones, qui olim Mellitum expulerant, iterum conversi sunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigbert, qui post Sigelertum cognomento Parvum regnavit, amicus regis Oswi. Ad quem cum sæpe veniret, et prædicaretur ab eo, baptizatus est a Finano episcopo in vico ad murum, qui est xii millibus a mari orientali. Vocatus autem Ceadda a Medelenglis, factus est episcopus super Estsere, baptizabatque maxime in civitate Itancestre, quæ est in ripa Pentæ annis, et in Tilaburh, quæ est in ripa Tamesis. Consuli ergo cuidam pro illicito conjugio vetuit omnium communione : quod contemnens rex, prandit cum eo, revertensque obruantis episcopi cecidit ad pedes; quem jacentem iratus virga tangens prædixit cum in ipsa domo moriturum, contigitque ut consul prædictus et frater ejus eum in ipsa domo interficerent; dixeruntque se id fecisse, quia nimis erat et parcens hostibus. Successit autem Sigberto Switelm baptizatus ab ipso Ced, in Estanglia in Rendlesham, id est mansione Rendli, suscepitque eum de lavaero Adelwald rex ipsius gentis, frater Annæ

regis eorundem. *Ædelwaldus* vero filius regis *A* *Oswaldi* rex *Deirorum* eidem *Ced* episcopo tribuit locum ad *Lestingi* monasterii faciendi. Quo constructo, cum illuc ab *Estsere* sæpe rediret, tempore mortalitatis ibidem obiit: cui successit in episcopatu frater ejus *Ceadda*.

Interea *Finan* episcopus in insula *Lindisfarnensi* ecclesiam fecit totam de secto robore. Quam cum postea *Theodorus* archiepiscopus dedicasset, *Edbert* episcopus ibidem plumbo parietes et tectum operuit. *Finano* defuncto successit *Coleman*, qui male servabat *Pascha*, sicut *Aidanus* et *Finan*: igitur inde disputatum est coram *Oswi* rege et *Alfrido* rege, filio ejus. Hinc erat *Colmannus* et *Ced* episcopus prædictus: inde *Ailbertus* episcopus occidentalis *Saxonum*, qui ad *Alfridum* regem amicum ejus venerat, et *Jacobus* diaconus *Paulini*: quorum digne pars prævaluit. *Ced* igitur postea rectum *Pascha* servabat. *Colmannus* vero cum parte ossium patris *Aidani* nolens mutare sectam, in patriam reversus est. Cui successit *Tudla* in episcopatu *Nordhumbriæ*. *Eata* vero prius custos postea episcopus factus est *Lindisfarnensis*. Hi autem tres episcopi *Scotorum*, *Aidanus*, *Finan*, *Colmannus* miræ sanctitatis fuerunt et parcimoniæ. Nec enim potentes sæculi suscipiebant, qui ad eos nisi orandi causa non veniebant. Rex ipse cum quinque vel sex ministris cum orasset vel discedebat, vel cibo fratrum utebatur. Adeo autem sacerdotes erant illius temporis ab avaritia immunes, ut nec territoria nisi coacti acciperent. Nec longe post facta est eclipsis solis die tertio *Maii* hora decima diei: quam gravis pestilentia secuta est, *Britanniam* et *Hiberniam* magna strage devastans. Qua plaga *Tuda* episcopus mortuus est, et sepultus in *Wemalet*.

Alfridus vero filius *Oswi*, jam regnans in parte regni patris misit *Wilfridum* presbyterum ad regem *Galliarum*, ut cum consecrari faceret episcopum. Quem *Ailbertus* prædictus jam tunc præsul *Parisiensis* cum plurimis episcopis honorifice consecravit in vico, qui vocatur *Compendium*. Rex autem *Oswi*, imitatus industriam filii misit *Ceddam* presbyterum, quia archiepiscopus jam obierat, ad *Wine* episcopum occidentalis *Saxonum*, qui ab eo ordinatus est episcopus *Eboracensis* Ecclesiæ. *Cedla* igitur episcopus *Aidanum* magistrum suum cepit sequi, et exemplum *Ced* fratris sui, pergens non equo sed pedibus, instans lectioni, studens veritati, amicus castitatis, servus humilitatis, veniens quoque *Britanniam*, *Wilfrid* jam episcopus doctrina sua multa Ecclesiæ *Anglorum* contulit.

Post *Switclm* regem *Estsere*, cum *Sighere* et *Sebbi* regnarent, pro præfata mortalitate *Sighere* et gens sua ad idola reversi sunt. Rex autem *Vulfere*, mittens ad eos *Jaruman* episcopum, revocavit eos ad fidem per eum feliciter. Tunc quoque regibus *Anglorum* nobilissimis *Oswi* et *Egbert* misit *Vitalianus* papa litteras, requisitus de statu Ec-

clesiæ et paschæ. Nec longe post misit iis *Theodorum* archiepiscopum.

Theodorus post *Damianum* ordinavit *Puttam* *Roffi* episcopum; regis etiam *Vulferi* petitione *Ceddam* transtulit a monasterio, quod est in *Lestingi* ad episcopatum *Lichefeld*, ubi miraculis claruit, quæ suo loco dicentur. *Oswio* autem rege infirmitate defuncto, regnante *Egfrido* filio ejus anno tertio, coegit *Theodorus* concilium cum cæteris episcopis, cujus decreta in ultimo librorum ponentur. Post hæc offensus per quamdam inobedientiam *Theodorus* *Winfridum* episcopum *Merciorum* deposuit, pro quo *Sexwlfum* ordinavit. *Londoniæ* etiam *Ercenwaldum* constituit episcopum tempore *Sebbi* et *Sighere* regum prædictorum, cujus miracula suo loco dicentur. Eo tempore *Edeled* rex *Merciorum* *Cantiam* vastavit, *Roffi* destruxit, *Putta* episcopus aufugit. Huic *Chichelmus* successit, sed paupertate secessit. Tunc vero *Gemundus* successit. Anno eodem cometa apparuit tribus mensibus mane.

Egfridus rex *Nordhumbriæ* fugavit *Wilfridum* ab episcopo. Loco cujus *Bosa* *Deirorum* provinciam, *Eata* *Berniciorum* suscepit, hic *Eboraci*, ille in *Haugustaldensi* vel *Lindisfarnensi* Ecclesia. Tunc etiam *Eadhed* in provincia *Lindisfarorum*, quam nuperrime rex *Egfrid*, superato *Vulfere*, obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem provincia proprium accepit præsidem, secundum *Ailwinum* [*at. Ædilwinum*], tertium *Eadgarum*, quartum *Kinebertum*, quem in præsentem habet, inquit *Beda*. Habebat enim ante *Eadhedum* antistitem *Sexulfum*, qui etiam *Merciorum* et *Widelengle* simul episcopus fuit: unde et expulsus de *Lindesei* in illarum provinciarum regimine permansit; ordinati sunt autem *Eadhed* et *Bosa* et *Eata* *Eboraci* a *Theodoro*, qui etiam post annos tres abscissionis *Wilfridi* horum numero duos addidit antistites, *Trumbertum* ad Ecclesiam *Haugustaldensium*, remanente *Eata* ad *Lindisfarnensem*, et *Trumwine* ad provinciam *Pictorum*, quæ tunc *Anglis* subjecta erat. *Eadhedum* de *Lindesei* reversum, eo quod rex *Ædelred* provinciam recepisset, *Ripensi* Ecclesiæ præfecit.

D Septima pars sequitur de conversione *Australium* *Saxonum* per *Wilfridum* episcopum facta, qui ab episcopo pulsus, ut supra dixit, *Roma* petita *Britanniam* rediit, et australes *Saxones*, qui sunt familiarum septem millium, ad fidem convertit. Rex autem eorum *Adilwald* [*at. Adilwalth*] paulo ante baptizatus fuerat in provincia *Merciorum* suasionem regis *Vulferi*, a quo etiam de lavacro susceptus est; in cujus signum adoptionis dederat illi *Vectam* insulam et *Meanwarorum* provinciam in gente occidentalis *Saxonum*. Concedente igitur, imo gaudente rege, *Wilfridus* prædicans, primo duces et milites, deinde plebem sacro fonte abluit. Ipsa igitur die populo imber affluit, qui tribus cessaverat annis; unde fames acerbis-

aima plebem prostraverat. Denique serunt, quia A
 sæpe xl simul aut l inedia homines macerati pro-
 cesserunt ad præcipitium aliquod sive ripam ma-
 ris, et vinctis misere manibus pariter omnes aut
 ruina perituri aut fluctibus absorbendi deciderent.
 Sed, baptismate simul et pluvia veniente, refloruit
 terra; rediit, viridantibus arvis, annus lætus et
 frugifer. Sic et cor omnium et caro omnium exsul-
 tavit in Deum vivum. Docuit etiam eos antistes
 piscari; nec enim prius nisi ad anguillas tantum
 piscari sciebant. Collectis ergo retibus, misit se
 in mare, et mox trecentis piscibus captis, centum
 pauperibus dedit, centum iis quorum erant retia,
 centum in suos usus reservavit. Quod videns popu-
 lus libentius ejus verbis cœlestia bona sperare cœ-
 perunt, cujus ministerio temporalia bona sumpserunt.
 Dedit autem ei rex Adelwald insulam lxxxvii
 familiarum, nomine Selesei, id est insulam Vituli
 marini. Circumdatur undique mari præter fundæ
 jactum ab occidente: qualis locus a Latinis pen-
 insula, a Græcis χερσόνησος vocatur. Ibi ergo
 Wilfrid fundato templo v annis fuit, id est usque
 ad mortem Egfridi regis, ubi servos suos et an-
 cillas ccl Christianos fecit et liberos.

Interea Cedwalla, juvenis de regio genere Gevis-
 sorum exsulans, interfecit regem Adelwald. Sed
 mox expulsus est a ducibus regis Berctuno et An-
 duno, qui prius regnaverunt. Sed cum Cedwalla

esset rex Gevissorum, priorem occidit et provinciam
 graviter vexavit tam ipse quam successor ejus.
 Unde toto illo tempore revocato, domum Wilfrido
 proprio caruit antistite, et episcopo Wentæ subje-
 cti sunt.

Cedwalla rex debellavit insulam Vectam adha-
 idololatræ, et secundum votum quartam partem
 dedit Wilfrido episcopo, qui tunc forte de gente
 sua superveniens aderat. Est autem insula mille
 ducentarum familiarum: unde data est episcopo
 possessio trecentarum familiarum. Duos autem
 filios Arwaldi regis insulæ jam occisi, post patrem
 occidendos fecit abbas Redford, id est vadum
 arundinis, prius baptizari concessione Cedwallæ.
 Sic conversa est Vecta ultima regio Britannicæ. Hoc
 ergo ordine, postquam omnes Britanniarum pro-
 vincicæ fidem Christi susceperant, Theodorus archi-
 episcopus, ad confirmandam fidem tam recentium
 quam veterum, concilium constituit cum episcopis
 Britannicæ de fide catholica tractaturus; et tracta-
 tum synodalibus litteris æternæ memoriæ commen-
 davit. Quas litteras in exordio sequentis libri, quem
 de gestis regum Anglorum fidelium usque ad ad-
 ventum et bella Dacorum perducturi sumus, di-
 gnium duxi proponere. Hujus namque libri partes
 omnes secundum ordinem et propositum pertractata
 sunt.

LIBER QUARTUS.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Salvatoris C
 nostri, imperantibus dominis nostris piissimis, Eg-
 frido rege Hinbronsium anno decimo regni ejus, et
 Centuino rege Westere anno v regni ejus, et Edelredo
 rege Merciorum anno vi regni ejus, et Aldulfo rege
 Estanglorum anno septimo decimo regni ejus, et Lo-
 thario rege Cantuariorum anno vii regni ejus, sub
 die quintodecimo Kalendarum Octobrium, indictione
 septima, præsentibus Theodoro, gratia Dei archiepi-
 scopo Britannicæ insulæ et civitatis Dorvernensis, una
 cum eo sedentibus cæteris episcopis Britannicæ insulæ
 viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Evange-
 liis, in loco qui Saxonico vocabulo Watsfeld nomina-
 tur. Pariter tractantes fidem rectam et orthodoxam
 exposuimus, sicut Dominus noster Jesus Christus
 incarnatus tradidit discipulis suis, qui præsentialiter
 viderunt et audierunt sermones ejus, atque sanctorum
 Patrum tradidit Symbolum, et generaliter omnes
 sanctæ et universales synodi, et omnis probabili-
 um catholicæ Ecclesiæ doctorum chorus. Nos itaque se-
 quentes eos pie atque orthodoxe juxta divinitus in-
 spiratam doctrinam eorum professi credimus constan-
 ter et confitemur secundum sanctos Patres proprie et
 veraciter, Patrem et Filium et Spiritum sanctum,
 Trinitatem in unitate consubstantialem, et unitatem

in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsisten-
 tibus personis et consubstantialibus, æqualis gloriæ
 et honoris. Et post multa hujusmodi, quæ ad rectæ
 fidei confessionem pertinebant, hoc quoque sancta
 synodus suis litteris addidit: Suscipimus sanctas et
 universales quinque synodos beatorum et Deo acce-
 ptabilium Patrum, id est qui in Nicæa congregati
 fuerunt cccxviii contra Arium impiissimum et ejus-
 dem dogmata, et in Constantinopoli cl contra ves-
 niam Macedoni et Eudoxi et eorum dogmata, et in
 Epheso primo cc contra Nestorium nequissimum et
 ejus dogmata, et in Chalcedone cdxiii contra Euty-
 chen et Nestorium et eorum dogmata, et iterum in
 Constantinopoli quinto congregati sunt concilio in
 tempore Justiniani Minoris contra Theodorum et
 Theodoretum, et Ibe epistolas, et eorum dogmata con-
 tra Cyrillum. Et paulo post: Et synodum qua
 facta est in urbe Roma in tempore Martini papæ
 beatissimi, indictione prima, imperante Constantino
 piissimo anno nono suscepimus, et glorificamus Do-
 minum nostrum Jesum Christum sicut isti glorifica-
 verunt, nihil addentes vel subtrahentes; et anathe-
 matizamus corde et ore quos anathematizaverunt;
 et, quos susceperunt, suscipimus, glorificantes Deum
 Patrem sine initio, et Filium ejus unigenitum et

Patre generatum ante sæcula, et Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter, sicut prædicaverunt hi, quos memoravimus supra, sancti apostoli, et prophetæ, et doctores; et nos omnes subscripsimus, qui cum Theodoro archiepiscopo fidem catholicam exposuimus. Intererat autem huic synodo Joannes archicantor ecclesiæ Sancti Petri Romæ, et abbas Sancti Martini, qui nuper inde venerat jussu papæ Agathonis cum Benedicto abbate venerabili. Benedictus autem construxerat monasterium Sancto Petro juxta ostium fluminis Wiri. Qui Romam profectus ad confirmandum privilegium templi illius ex concessione regis Egberti, rediens Joannem prædictum secum adduxit. Hujus Benedicti successor fuit Ceolfridus abbas sub quo Bela deguit. Ibi ergo Joannes cantare docuit Romano more, et decreta synodi Martini papæ, ubi ipse interfuerat, ibi scripta reliquit. Repetens vero Romam, relaturus qualitatem fidei Anglorum in via mortuus est, et Taronis sepultus. Nunc igitur his ita pertractatis, redeundum est ad contextum historiæ regum Anglorum, quem in fine libri secundi descimus, connectendusque est illi tractatui tractatus iste, ut in directum protendatur narratio.

Centwino [*al.* Kentwino] igitur occidentalium Saxonum rege defuncto, Cedwalla post eum regnans, auxilio Mul fratris sui insulam Vectam suam viribus suis fecit: namque frater ejus Mul laudabilis et graciosus, terribilis erat viribus, et decorus aspectu; ideoque et omnibus amabilis erat, et famæ prærogativa clarissimus. Perrexerunt ergo fratres prædicti in Kentensem provinciam, causa virium suarum exercitandarum et famæ ampliandæ. Ipsi namque necdum baptizati erant, quamvis prædecessores eorum et populus omnis Christi essent. Igitur ingredientiens Kent, nullo obistente, prædati sunt totam provinciam.

Cedwalla namque, cum regnum suum invaderet, Lotharius rex Cantix regnum suum moriens deseruit: vulneratus namque est rex impiger Lotharius in pugna australium Saxonum, quos contra eum Eadric filius Egberti aggregaverat, et vulnerum immanitate inter medendum defunctus est. Ac post eum idem Eadric anno uno et dimidio sine amore et reverentia Centensium regnavit. Eo quoque tempore Egfridus rex Nordhumbre mortuus est: miserat namque anno præcedente, Hiberniam ducem Berctum cum exercitu, qui misere gentem innoxiam, et nationi Anglorum semper amicam vastavit. At Hiberni et pro posse suo repugnantes, et divinæ auxilium pietatis invocantes, cœlitus se vindicari continuis Deum imprecationibus postulabant. Et quamvis maledici regnum Dei possidere non possint, creditum est tamen, quod ii, qui merito impietatis suæ maledicebantur, oculis, Domino xindice, pœnas sui reatus luerent. Siquidem anno post huic proximo idem rex, cum tenere exercitum ad vastandam Pictorum provinciam duxisset,

A multum prohibentibus amicis et maxime beatæ memoriæ Cutberto, qui nuper fuerat ordinatus episcopus (auno namque eodem fecerat Rixidem Lindisfarnensem episcopum) introductus est, simulantibus fogam hostibus, in angustias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum, quam secum adduxerat, exstinctus; datumque est illi, ne audiret amicos revocantes se, quia noluerat audire patrem Egbertum ne Scotiam nil se lædentem impugnaret. Exinde spes cœpit et virtus Anglorum fluere, et retro sublapsa referri: nam et Picti terram suam cujus partem tenebant Angli recuperaverunt; Britones quoque nonnullam libertatem receperunt, quam hactenus habent. Vir autem Domini Trumwine, abbas Ebercurni positi quidem in regione Anglorum, sed juxta fretum, quod Anglorum terras Pictorumque disternat, fugit inde et in monasterio Streneshal sæpe dicto obiit. Successit autem Egfrido in regnum Alfrid vir in Scripturis doctissimus, qui frater ejus et filius regis Oswi esse dicebatur; destructum regni statum, quamvis intra lines angustiores, nobiliter recuperavit.

Cedwalla secundo anno regni sui misit fratrem suum Mul fortissimum, et juvenes cum eo fortissimos prædatum Kent, petitione ejusdem fratris sui. Allexerat enim eum præteriti anni lucrum gloriosum, et famæ pretium non exosum. Pergens igitur in Kent, non invenit qui ei resisteret, et terram prædando in solitudinem redigens, et Christi servos immeritos affligens, maledicta eorum merita sensit. Nam, cum hostes effeminatos duceret, et nihil sibi pro viribus prævideret, irruit in domum quamdam longe a suis cum duodecim tantum militibus prædaturus; ubi inopinata multitudine circumventus, cum hostes interficiendo non deficeret nec proficeret, qui armis cædi non poterat, in ipsa domo cum duodecim militibus suis igne combustus est. Periiit ergo flos juvenum, et juvenilis evanuit exercitus. Unde comparet quam nihili sit confidentia fortitudinis ad Dei omnipotentiam. Hæc audiens Cedwalla rursus ingressus est Cantiam, ubi mirabili cade et innumera satiatus rapina, cum non inveniret quid cæderet vel raperet, ad sua magnus vindex et victor sævus rediit.

D Cedwalla rex, cum duobus annis regnasset, se regnumque suum abdicans, propter Deum regnumque perpetuum Romam petiit, illud gloriæ singularis sibi æstimans, si ibi baptizaretur et moreretur. Sergius ergo papa baptizavit eum, et ex nomine apostoli Petrum vocavit; rex vero secundum votum infra septem dies in albis mortuus est duodecimo Kalen. Mali, et sepultus est in ecclesia Sancti Petri, super quem scriptum est hoc epitaphium:

*Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuvias, proceres, mœniū, castra, lares,
Quæque patrum virtus, et quæ congesserat ipse
Cedwal omnipotens liquit amore Dei:
Ut Petrum sedemque Petri rex cerneret hospes,*

*Cujus fonte meras sumeret almus aquas :
Splendescumque jubar radianti carperet haustu.
Ex quo vinctus fulgor ubique fluit.
Percipiensque alacer redivivæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen et inde suum
Conversus convertit ovans, Petrumque vocari
Sergius antistes jussit, ut ipse pater.
Fonte renascentis quem Christi gratia purgans,
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cujus consilium nullus adire potest.
Sospes enim [al. juvenis] veniens supremo ex orbe*

[Britanni]

*Per varias gentes, per freta, perque vias,
Urbem Romuleam vidit, templumque verendum
A pæzii Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
Commutasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.*

Ine regnavit post hunc super Westsere xxxvii annis. Ine fuit filius Cenred, filii Ceolwold. Ceolwold fuit frater Cinewold, fueruntque ambo filii Cudwine, filii Ceauling, filii Chenric, filii Certic. Hujus regis anno secundo Theodorius archiepiscopus xxii anno episcopatus sui transit : cuius loco Britwold abbas Raculf lectus est et sacratus archiepiscopus : ad hoc usque tempus fuerunt Romani archiepiscopi; exinde fuerunt Angli. Ipse vero Briwoldus ordinavit Tobiam Rovensem episcopum, Latina, Græca et Saxonica lingua multipliciter instructam. Eo tempore erant duo reges in Kent, non tam secundum stirpem regiam quam secundum invasionem, scilicet Nithred et Webhard.

Ine vi anno regnante, legitimus rex Kentensis Withred confortatus in regno religione simul et industria suam gentem ab extranea invasione liberavit. Withred namque fuit filius Egbrith, filii Erchenbrith, filii Eadbald, filii Edelbrith. Tenuit autem regnum Kentense xxxii annis nobiliter et pacifice. Anno eodem Ine rex castrorum acies ordinatas et terribiles in Kantiam deduxit vindicatorum combustionem Mul cognati sui. Rex autem Withred obviam ei adfuit non cum feroci arrogantiâ sed pacifica supplicatione; non cum freudentibus minis, sed rhetorici mellis dulcedine, qua regi sero persuasit ut, armis depositis, multam pecuniæ a Kentensibus acciperet pro cæde juvenis : et sic lis finita ruit, pax confirmata revixit. Rex vero Kentensis abhinc semper in pace regnavit. Tertio post hunc anno Mercii, qui dicuntur etiam Sudhumbri [al. Subhimbri], turpe scelus commiserunt : reginam namque Ostridam, uxorem Edelredi regis sui et Egfridi regis sororem, inhumane occiderunt.

Ine xi anno regnante, Bertus [al. Briht] prædictus consul Egfridi sensit maledicta Hibernensium, quorum ecclesias destruxerat, sicut et dominus suus senserat. Sicut enim Egfridus rex ingressus terram Pictorum cædem ibi pertulit, ita et iste ingressus terram eorundem vindicatorum dominum suum ab iisdem occidit. Circa hoc tempus ab Incarnatione Domini septingenti anni fuerunt. Ædelred, filius Pendæ, rex Mercæ Omnipotentis benignitate visita-

tus, sit monachus anno xxix regni ejus, et sepultus est apud Bardenie feliciter : cui successit Cenred cognatus ejus similis virtute et felicitate. Cum enim quinque annis regnum nobiliter tenuisset, nobilius multo scepra regni reliquit. Veniens namque Romam, et monachus ibi factus Constantino pontificante usque ad diem permansit ultimum : cum quo etiam Offa filius Sigheri regis orientalium Saxonum, rex si remansisset futurus, pari ductus devotione Romam ivit, et monachatum suscepit. Imitantini ergo reges horum duorum regum felicissimam strenuitatem, scilicet Edelredi et Cenredi, quorum nomen permanet in æternum, qui diademata, uxores, urbes, cognatos, et omnia relinquentes multis millibus idem faciendi exemplum fuerunt. O Deus bone, quæ et qualia diademata ei reddes, et ipse manu tua cervicibus eorum summus pontifex impones in die exultationis et lætitiæ, quando cunctis millibus legionum cœlestium et terrestrium tecum reges prædictos suscipientibus cum triumpho, et faciem eorum videre desiderantibus, afferent fructum non centenum tantum, sed potius millenum, fructum odoriferum, fructum expectabilem, et tibi ipsi visu delectabilem ! O Deus bone, quis nunc etiam igne sancti Spiritus accensus exempla regum illorum, et vere regum sequatur, ut adhuc etiam crescat eis exultatio novi fructus, et uberiora tibi sequentium probitate munera offerant cum devotissima jucunditate ? heu miseri ! dimittendus est sermo de regibus cœli, qui o utinam perennis in cordibus nostris miserulis et inertissimis figatur ! Sed redeundum est de cœlo ad terras. Successit namque regibus prædictis Mercie Ceolred in regno, quod idem octo annis patriæ et avitæ virtutis hæres clarissime rexit.

Ine, vicesimo anno regni sui, divisit episcopatum Westsexie in duo, qui unus esse solebat : partem orientalem a silvis tenuit Daniel, occidentalem Aldelmus. Aldelmo vero successit Forthere. Eodem anno Wilfridus episcopus, de quo inter miracula non silebitur, obiit apud Undalum xlv anno episcopatus sui, et sepultus est apud Ripun. Anno huic proximo pugnavit rex Ine et Nun cognatus ejus contra Gerentem [al. Gerente] regem Wales. Cujus pugne principio occisus est dux Higebald, ad ultimum vero Gerente cum suis faciem ab Anglis avertit, et fugiens arma et spolia sequentibus reliquit. Tunc etiam Berfrid consul restitit superbie Pictorum, dimicans inter Heve et Cere ; ubi multitudine magna Pictorum strata ultor exstitit regis Egfridi et consulis Berti. Acca presbyter successit Wilfrido episcopo. Alfridus vero rex Nordhumbre quarto ante hunc anno infirmatus perierat apud Drisfeld, anno regni sui vicesimo nondum impleto. Cui succedens Osredus filius ejus puer octo annorum regnavit xi annis. Osred vero rex belli infortunio juxta Were pugnans interfectus est. Cui succedens Cenred regnavit duobus annis, et mortuus est. Post quos Osricus regnavit ibidem undecim annis. Hi

namque quatuor reges regnaverunt in Nordhumbre A tempore rex Ine sponte victor cupiditatis exsulavit. Reges autem Francorum hi fuerunt ex ordine tempore eius : Rex Childericus, rex Theodoricus, rex Clodoveus, rex Childebertus, rex Dagobertus. Tempore etiam hujus regis cœli palatia conscenderunt sanctus Heddi, episcopus Wincestrensis; sanctus Gullacus, crenita Croilandensis; sanctus Joannes, Eboracensis archiepiscopus. Reges vero contigui Cedwalla et Ine, magni viribus, quod commune

Ine xxvi anno regni sui pugnavit contra Ceolred regem Merce, filium Edelredi regis, apud Monchirih; adeo autem horribiliter pugnatum est utrinque, ut nesciatur, cui clades detestabilior contigerit. Anno vero sequente, idem rex Merce Ceolred mundo exiit, et sepultus est apud Lichfeld. Adelbold successit ei in regnum Merce, vir fortis et vehemens, regnavitque victorioso xli annis. Eodem anno Egbertus vir venerabilis convertit monachos, qui erant in Dii ad catholicum pascha et canonicam tonsuram. Cumque cum iisdem conversis moratus fuisset xiii annis, jam securus de correctione fratrum ipso die paschali cum missarum solemnia celebrasset, *exultavit ut videret diem Domini, vidit, et gavisus est* (Joan. viii). Eo tempore Naiton rex Pictorum conversus fuerat ad rectum pascha litteris instructoriis a Ceolfrido abbate directis, qui post Benedictum, de quo prædiximus, rexit monasterium, quod est ad ostium Viri amnis, et juxta amnem Tina in loco, qui vocatur Ingirvum: scripsit ergo regi litteras de Pascha et de Tonsura magna plenas auctoritate: quod autem ille litteris persuasit, rex in toto regno suo regia auctoritate perfecit. Circa hoc tempus Cudburh soror Cneburh constituit abbatiam apud Mineburn, quæ data fuerat Egferdo Dordhumbre sed, eo vivente, separata.

Ine xxxvi anno regni ejus exercitum suum in Sudsere promovit, pugnavitque contra Sudsexas potenter et victorioso, et interfecit in eodem prælio Ealdbrith, quem prius fugaverat a castro, quod vocatur Cantune, quod quidem rex Ine construxerat, sed quia juvenis prædictus Ealbrith castrum introierat, qui regius hostis erat, Edelburh regina, uxor Ine, castrum cepit armis, captumque destruxit, et eum fugere compulsi in Sudrei. Eodem anno Withred, rex Centensis, cum per xxxiv annos pene regnasset, defunctus est, tres filios, Edilbertum, Edbertum, Aeilricum, relinquens hæredes. Circa hoc tempus Thobias Rovensis episcopus, Theodori archiepiscopi et abbatis Adriani discipulus, exspiravit, cui successit Aldulfus.

Ine, rex potens et felix, relinquens Adelardo cognato suo regnum, Romam petiit, et ibi peregrinans in terris stipendia promeruit in cœlis. Hujus autem regis tempore, ut mundi volubilitas quam velox sit ex hinc perpendatur, fuerunt imperatores Justinianus minor, qui regnavit decem annis; Leo, qui regnavit tribus annis; Tiberius, qui regnavit vii annis; Justinianus secundus, qui regnavit sex annis; Philippus, qui regnavit anno et dimidio; Anastasius, qui regnavit tribus annis; Theodosius, qui regnavit uno anno; Leo, qui regnavit novem annis; Constantinus etiam, apus regni anno tertio Ine Romani profectus est. Apostolici autem in ejus tempore hi fuerunt: Sergius papa, Joannes, alius Joannes, S. sinnius, Constantinus, Gregorius, cujus

tempore rex Ine sponte victor cupiditatis exsulavit. Reges autem Francorum hi fuerunt ex ordine tempore eius : Rex Childericus, rex Theodoricus, rex Clodoveus, rex Childebertus, rex Dagobertus. Tempore etiam hujus regis cœli palatia conscenderunt sanctus Heddi, episcopus Wincestrensis; sanctus Gullacus, crenita Croilandensis; sanctus Joannes, Eboracensis archiepiscopus. Reges vero contigui Cedwalla et Ine, magni viribus, quod commune proprium est angelorum et hominum sed paucorum, egregie fecerunt. Unde beatos dicent eos omnes generationes, sicut et duo reges contigui Merce fecerunt, scilicet Edelred et Cenred: qui, relictis omnibus bonis falsis, verum et summum bonum, quod Deus est, adepti sunt. Reges ergo terræ præsentis imitami reges prædictos sapientes et beatos, non furiosos et infelices, quorum distinctionem opera et finis operum in præsentis tractatu demonstrant. Quatuor ergo reges prædicti luminaria sunt omnibus regibus terræ, ut boni quos imitentur habeant, mali unde excusentur non habeant. Vos etiam, qui reges non estis, reges prædictos imitami, ut cœli reges efficiamini. Si enim cum illi majora reliquerunt, vos minora relinquere nolueritis, sancti reges prædicti vestræ damnationis iudices erunt.

Adelhard rex Westsere primo anno regni sui pugnavit contra Oswald juvenem de regia stirpe, regnum idem sibi acquirere conantem. Oswald namque filius fuit Adelbold [at. Edelbold], filii Chenebold, filii Cudwine, filii Ceaulin, filii Chinric [at. Cinric]. Cum autem juvenis, impar numero regalibus turmis, pondus prælii diu pertulisset, et ultra non posset, fuga regi regnum reliquit. Rex igitur prædictus in regno confortatus est.

Adelhardi regis anno tertio, apparuerunt duæ cometæ circa solem terribiles; una quippe solem præcedebat orientem, alia sequebatur occidentem, quasi orienti simul et occidenti diræ cladis præsignæ; vel certe una diei, altera noctis præcurrebat exortum, ut utroque tempore mala mortalibus imminere signarent. Portabant autem faciem ignis contra aquilonem quasi ad accendendum acclivem; apparebantque mense Januario, et duabus sermo septimanis permanebant. Quo tempore gravissima Saracenorum lues Gallias et Hispanias late misera cæde vastabat. Et ipsi post non multo in eadem provincia dignas suæ perfidiæ pœnas luebant. Eodem quoque anno Oaricus rex Dordhumbre vite discedens, regnum, quod xi annis gubernaverat, Ceolwolfo reliquit fratri illius, qui ante se regnaverat tempore Cenredi regis. Rex autem Ceolwolfo viii annis regnum tenuit. Hic est rex ille, cui Beda vir sanctus et venerabilis, vir ingenii florentis et Christi philosophus ecclesiasticam historiam Anglorum scripsit: qua regi missa, quantum profecerit finis beatus regis ostendit.

Adelardo regnante quinque annis, Britwold

urum principis vobis direximus, id est, pectinem æburneum auratum, et speculum argenteum; quod petimus ut eo benignitatis animo vestra gloria suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.

Paulinus autem Spiritus sanctus oraculum revelavit regi Edwino quondam ostensum hoc modo. Cum Edelfrido illum persequente, qui ante eum regnavit, profugus apud regem Redwaldum moraretur, cognovit per quemdam amicum suum Redwaldum corruptum muneribus regis Edelfridi eum interficere velle, promisitque se a provincia illa eum educturum, si vellet: cui Edwino: « Quo nunc fugiam, qui per omnes Britanniae provincias tot annis hostium insidias vitavi? Si autem mori oportet, malo ut hic interficiam quam ignobilior. » His dictis, remansit solus, dumque mentis angoribus et caeco carpitur igne, vidit intempesto noctis silentio hominem incognitum dicentem sibi: « Ne formides, scio enim causam tristitiae tuae: quid autem dares ei qui hac te absolveret, et Redwaldo regi suaderet ut te amaret? » Qui cum responderet, « Omnia quae possem, » adjecit ille, « quid si etiam et te regem futurum potentiorum prioribus extinctis hostibus vere promittat? » respondente Edwino ut prius, adjecit iterum: « Quid si is meliorem viam vitae tibi ostenderit quam aliquis parentum tuorum habuerit, obtemperabisne ei? » Promittente hoc Edwino firmissime, subdidit ille, imponens manus capiti ejus: « Cum ergo hoc tibi signum advenerit, memento hujus temporis et sermonis. » Quo dicto repente disparuit, ut intelligeret non hominem esse sed spiritum. Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem sederet, praefatus ejus amicus venit et ait: « Surge hilaris, mutatum est cor regis, consilioque reginae fidem suam tibi disposuit servare. » Quid plura? Redwaldus, congregato exercitu, Edelfridum sibi occurrentem occidit in sinibus Merciorum ad orientalem plagam annis qui vocatur Idle. Ibi tum filius Redwaldi nomine Rainer occisus est, ac sic Edwino regno Nordhumbrorum potitus est. Cum autem Paulinus hoc oraculum regi dixisset, imponens manum capiti ejus, procidere volentem ad pedes ejus levavit.

Rex igitur ad fidem promptus, ut lucraretur suos, seiscitabatur quid eis videretur. Cui Coisl pontifex ait: « Nemo studiosius servivit diis quam ego ad lucrum terrenum. Multi autem sunt, qui majora beneficia receperunt, unde nil valere deos prohavi. Tum alius optimatum regis subdidit, talis mihi videtur, rex, vita hominum praesens in terris ad comparationem ejus, quod nobis incertum est temporis, quale cum te residente ad caenam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio et calido effecto conaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hiemalium pluviarum vel nivium, adveniens unus passer domum citissime pervolaverit; qui, cum per unum ostium ingrediens mox per aliud exierit,

A ipso quidem tempore, quo intus est, hiemis tempestate non tangitur, sed tamen parvissimo spatio serenitatis ad momentum excursu, in hiemem mox de hieme regrediens oculis tuis elabitur. Ita haec vita hominum ad modicum apparet; quid autem sequatur quidve praecesserit, prorsus ignoramus: unde si haec nova doctrina certius aliquid attulit, merito sequenda esse videretur. » His similia cum etiam caeteri dicerent, adjecit Coisl, quod vellet ipsum Paulinum audire de Deo dicentem. Quo audito, exclamavit se et alios penitus errasse, fideique Christi se suscepturos omnes pariter promiserunt. Coisl autem pontifex accepto equo emissario a rege, cum pontificem idolorum non liceret nisi super equam equitare, arripoque gladio et lancea, quod etiam non licebat, videntibus cunctis succendit et destruxit, quas ipse sacraverat aras. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eboraco ad orientem ultra amnem Dorvencionem, id est Derewent, et vocatur hodie Godmundham [al. Godmundingeham.]

Igitur baptizatus est rex Edwino die sancto Paschae et multi cum eo in ecclesia Sancti Petri, quam ipse de ligno construxerat sedem episcopatus Paulino. Mox autem majorem incepit lapideam, quam postea perfecit Oswald: baptizati sunt etiam Ofrid et Eadfrid filii regis Edwini, qui ambo ei exsuli nati sunt de Quenburga, filia regis Cearl Merciorum; baptizati sunt tempore sequenti et liberi ejus de Edilburga regina progeniti, quorum duo adhuc albati mortui sunt, et Eboraci in ecclesia sepulti. Tanta autem fertur tunc fuisse verborum fides ac desiderium favacri salutaris gentis Nordhumbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cur: rege et regina in regiam villam, quae vocabatur Adgobzin, triginta sex diebus ibidem cum iis catechizandi: et baptizandi officio deditus moraretur. In provincia Berniciorum baptizabat in fluvio Gleni, juxta locum, qui vocatur Melmin; in provincia vero Deirorum in fluvio Swale [al. Swalna], qui vicum Cataractam praeterfluit.

Paulinus etiam convertit provinciam Lindissae, quae est ad meridianam ripam Humbræ fluminis, priusquam praefectum Lindocolinae civitatis cui nomen Blecca cum domo sua convertit, in qua civitate ecclesiam egregii operis fecit, et in ea Honorium consecravit archiepiscopum. Cujus tecto vel longa incuria vel hostili manu dejecto parietes hactenus stare videntur. Urbs autem Lincolniae, quae tunc Lindocolina vocabatur, et provincia Lindissae ei adjacens, quae circumquaque claudit vel fluvio, vel paludibus, vel mari, ad Merciae regnum pertinet. Urbs autem illa et situ splendida est, et provincia rerum multarum locuples; unde quidam:

Urbs in colle sita est, et collis vergit ad austrum. Narravit abbas de Peartaneu se vidisse seniorum a Paulino baptizatum cum caetera turba coram rege Edwino in fluvio Trenta juxta civitatem, quae

iuue Fingecester [al. Tihwlfingacestre], vocabatur. De cuius effigie dicebat quod esset vir longæ staturæ, paululum incurvus, nigro capillo, facie macilentia, naso adunco pertenui, venerabilis simul et terribilis aspectu.

Honorius autem papa misit accensorias regi Edwino litteras his auditis. Quarum postremam partem necessarium duxi apponere, quæ scilicet *De agendis archiepiscoporum Angliæ tractat* distincte per hæc verba: *Prædicatoris vestri domini mei apostolicæ memoriæ Gregorii frequenter lectione occupati præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit habetote, quatenus ejus oratio et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo irreprehensibiles representet. Ea vero, quæ a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portatores laudabiliter insinuata est, gratuito animo retribuere ulla sine dilatione providemus; et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino direximus. Ut dum quis eorum de hoc sæculo ad auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatio, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concorsum iuxta desideria vestra præberemus. Incolumem excellentiam vestram superna gratia custodiatur.*

Quarta pars incipit de conversione Anglorum orientalium. Quorum rex Erpwaldus, filius Redwaldi regis, hortatu Edwini regis sibi amicissimi fidem suscepit. Et quidem pater ejus Redwaldus jamdudum in Cantia fidem susceperat, sed frustra: nam rediens domum, ab uxore sua et a quibusdam perversis seductus habebat altare Christi et dæmonis in eodem fano. Quod rex ejusdem provinciæ Aldulf, qui venerabilis Bedæ ætate fuit, usque ad ævum tempus perdurasse testatur. Verum Erpwaldus non multo postquam credidit tempore occisus est a viro gentili Rigberto: cui successit Sighert frater ejus Christianissimus, et cæteros christianizans cum Felice episcopo, quem de Burgundia ortum miserat illuc Honorius episcopus ad prædicandum. Juxtaque nomen suum acceptam sedem episcopatus in civitate Domoc septemdecim annis tenuit, et in pace ibidem obiit.

Hæc inter, Justo archiepiscopo defuncto, Paulinus Honorium sibi occurrentem ordinavit in urbe Lindocolniæ, quæ modo vocatur Lincolina, in ecclesia, quam ipse fecerat ibidem, sicut prædictum est. Honorius autem papa misit Honorio archiepiscopo pallium, et litteras de ordinatione et dignitate utriusque archiepiscopatus, quarum hæc est forma:

Dilectissimo fratri HONORIO HONORIUS.

Inter plurima, quæ Redemptoris nostri misericor-

A dia suis famulis dignatur bonorum mœnera prærogare, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affectus unanimum dilectionem quadam contemplatione alterius aspectibus representat, pro quibus majestati ejus gratias indesinenter absolvimus, eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in prædicatione Evangelii elaborantem et fructificantem, sequentemque magistri et capitis sui Gregorii sancti regulam, perpetua stabilitate confirmet, et ad augmentum Ecclesiæ potiora per vos suscitet incrementa, ut fide et opere, in timore Dei et charitate vestra acquisitio decessorumque vestrorum, quæ per domini Gregorii exordium pullulat, convalescendo amplius extendatur; ut ipsa vos Dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox illa ad æternam festivitatem evocet: «Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi.); et iterum: «Euge, serve bone et fideles, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv.)» Et nos quidem, fratres charissimi, hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba promittentes; quæ rursus pro ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspiciamus, non desistimus impertire, et tam juxta petitionem vestram quam filiorum nostrorum regum vobis præsentis nostræ præceptione vice beati Petri apostolorum principis auctoritatem tribuimus, ut, quando unum e vobis divina ad se jusserit evocari, is, qui superstes fuerit, alterum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostræ præceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere. Quia ut hoc vobis concederemus longa terrarum marisque intervallo, quæ inter nos et vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, ut nulla possit ecclesiarum vestrarum jactura per cujuslibet occasionis obtentum quoquomodo provenire; sed potius commissi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolamem custodiat, dilectissime frater.

Data die tertio Iduum Juniarum, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis Heraclio, anno vigesimo quarto, post consulatum ejusdem anno vigesimo tertio, et consulatus ejus anno tertio, sed Heraclio felicissimo Cæsare, il est filio ejus anno tertio, indictione septima, id est anno Domini Incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto.

Misit et idem papa Honorius genti Scotorum litteras correctorias de observatione Paschæ, ne paucitatem suam cunctis per orbem Christi Ecclesiis sapientiore æstimarent. Sed et Joannes, qui successori ejusdem Honorii Severino successit, misit litteras pro eodem errore corrigendo, et Pelagiana hæresi, quam apud eos reviviscere didicerat: quæ dicebat hominem sine peccato posse existere ex propria voluntate et non ex gratia Dei. Nec enim homo potest sine peccato esse nisi Jesus Christus sine peccato conceptus et natus.

Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, contrahunt tamen originale secundum illud : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. 1).*

At vero Edwinus post septemdecim annos regni sui conserto gravi prælio in campo, qui vocatur Hatfeld [al. Hethfeld], occisus est a Cedwalla rege Britonum adjuvante eum Penda Sirenuo, qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, ejusque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. Offrid quoque bellicosus filius ejus occisus est ante eum. Alter Edfrid, necessitate cogente, ad Pendam refugit, a quo postmodum, regnante Oswaldo, perlide pre-emptus est. Dicitur autem quod Hatfeld rubens undique nobilium fumabat cruore. Ibi namque miserabilis et inopinata fortissimorum facta est strages. Cedwalla siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat; Penda vero Strenuus strenuissimos, facta est igitur magna strages in ecclesia Nordhumbrorum. Penda enim paganus erat; Cedwalla vero pagano sævior, nec mulieribus nec parvulis parcens, se Anglos Britannia e asurum deliberans. Nec Britones magis communicant Anglis quam paganis, fidem eorum nihili penitentes. Allatum est autem caput Edwini regis Eboracum et illatum in ecclesia Petri, quam ipse cepit, sed Oswaldus perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidii nisi fugam habentibus, Paulinus, assumpta secum regina Edelburga, quam pridem adduxerat, reliit Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldo honorifice susceptus est, habens etiam secum filium et filiam Edwini. Quos postea mater metu Eadbaldi et Oswaldi regum misit in Galliam nutriendos regi Dagoberto, qui erat amicus illius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Edwini et crucem magnam auream et calicem aureum, qui in ecclesia Cantiae adhuc sunt. Romano autem Roveusi præsule absorpto fluctibus Italiæ maris, dum legatarius Honorii tenderet Romam, Paulinus eumdem episcopatum tenuit usquedum vixit; ubique moriens pallium, quod a papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum virum sanctum, qui ex hinc baptizabat, et docebat, usquedum recuperata pace in provincia et crescente numero fidelium, magister ecclesiasticæ cantationis juxta morem Romanorum cepit existere, et ipse senex et plenus dierum juxta Scripturas, vias patrum secutus est.

Eadwino regi successit Osric, cognatus ejus in provincia Deirorum. Eanfrid, filius Edelfridi regis, suscepit regnum Berniciorum. Nam in has duas provincias gens Nordhumbrorum antiquitus divisa erat. Ibi autem juvenes tempore regis Edwini apud Scotos et Pictos exsulantes baptizati sunt; ubi autem reges facti sunt ad idola conversi sunt. Quos rex Cedwalla impie, sed juste peremit, et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, erumpens subitò

A cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum vero occidit Enfridum ad se postulandæ pacis gratia venientem cum duodecim militibus. Insuper ille annus tam propter regum apostasiam, quam propter Cedwallæ tyrannidem, qua non terras ut victor acquirebat, sed ut pestis destruebat: unde ille annus sequentibus regis Oswaldi assignatur. Qui, post occisionem fratris Enfridi, superveniens cum parvo exercitu signum sanctæ crucis manibus suis erexit, ac foveæ impositam cespitibus firmavit, dixitque : *Flectamus genua, et Deum omnipotentem vivum ac verum in commune deprecemur ut nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim quia justa pro salute gentis nostræ bella suscipimus.* Quo facto, incipiente diluculo congressi Cedwallam et copias illas, quibus nihil resistere posse jactabat, ceciderunt apud Denisesburne, id est rivus Denisii. Unde dicitur : *Cædæ Cedwallæ Denisii cursus coercuit.* Qui locus in magna veneratione habetur, ut in libro *Miraculorum* dicitur.

Oswaldus igitur rex ut fidem auget, misit in Scotiam ubi exsulaverat, accepitque pontificem Aidanum summum virum, quamvis pascha non recte celebraret more septentrionalium Scotorum. Australes enim Hiberniæ insulæ partes jamdudum admonitione papæ rectum pascha susceperant. Venienti ergo episcopo rex sedem episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchroque spectaculo sæpe contigit ut, evangelizante Aidano, qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducebis ac ministris interpres existeret. Longo enim exilii sui tempore linguam Scotorum plene didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, ferventer docebatur: monachus enim ipse episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cujus monasterium septentrionalium Scotorum et omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad jus quidem Britannia pertinet, non magno ab ea freto discreta; sed donatione Pictorum, qui illas Britannia plagas incolunt, monachis Scotorum tradita, eo quod ab illis fidem perceperunt.

Namque anno gratiæ 565, regnante post Justinianum Justino Minore, venerat de Hibernia abbas Columba ad prædicandum septentrionalibus Pictis, id est iis qui arduis et horrentibus montium jugis ab australibus Pictis separantur. Australes enim Picti prius conversi fuerant per Niniam episcopum Britonem Romæ edoctum. Cujus sedem episcopatus Sancti Martini nomine, ubi ipse Columba sepultus est, jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinet vulgo vocatur. Ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. Venit autem Columba, regnante Bridio, filio Meilcon rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni ejus, gentemque illam convertit: unde et præfatam insulam ab iis accepit, quæ est quasi

familiarum quinque juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est. Erat autem et aliud monasterium nobile in Hibernia de Armach, id est campus roborum. Ex quo utroque monasterio plurima in Hibernia et Anglia propagata sunt: in quibus omnibus monasterium Dū principatum tenet. Abbati autem illius Insulæ omnis provincia et etiam episcopi ordine inusitato solent esse subjecti, quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus. Cujus successores ejus imitatione valde claruerunt; tamen in observatione paschæ errabant, donec Egbertus Anglicus eos correxit. Aidanus igitur hinc missus episcopatum Nordhumbriæ tenuit. Cujus institutione formatus rex Oswaldus, ut mente proficiebat, ita et regno plus quam omnes majores ejus. Omnes igitur gentes Britannicæ, scilicet Britones, Anglos, Pictos, Scotos in ditionem accepit; adeo tamen sublimis, humilis fuit et benignus peregrinis et pauperibus.

Quinta pars sequitur, de conversione occidentaliū Saxonum, qui antiquitus Gevissæ vocabantur: quæ facta est per Birinum episcopum. Qui concilio papæ Honorii adveniens, ad quod etiam ordinatus est episcopus per Asterium Genuensem episcopum, gentem Gevissorum ingrediens paganissimam, baptizavit eos et regem eorum Kinigils. Contigit autem pulchre sanctum regem Oswaldum adfuisse, eumque de lavacra suscepisse, cujus filiam Oswaldus erat accepturus in conjugem. Donaverunt autem ambo reges Birino civitatem Dorcic ad sedem episcopii, ibique, constructis ecclesiis, sepultus est. Et post multos annos Hedde episcopatum agente, translatus inde in Wentam civitatem, quæ Wincestre vocatur, et in ecclesia Petri et Pauli positus est; defuncto autem rege Kinigilso, successit filius ejus Cenwalh, qui fidem renuit, nec impune. Repudiata enim sorore Pendæ regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, et regno privatus ab illo, triennioque exsulans apud Annam regem orientalium Anglorum fidelem fidem recognovit. Cum vero Cenwalh restitutus esset in regno, constituit episcopum Ailbertum [al. Agilbertum] natione Gallum, sed tunc de Hibernia gratia legendi venientem. Postea vero rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in provinciam suæ linguæ episcopum Wine, et ipsum in Gallia ordinatum, dividensque in duas parochias provinciam, huic in Wenta sedem tribuit; unde offensus Ailbertus, quod hoc ipso inconsulto ageret, rediit Galliam, et acceptum episcopatum Parisiis usque ad obitum tenuit. Postea rex idem pepulit etiam Wine ab episcopatu, qui secedens ad Vulfere regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ civitatis, ejusque episcopus usque ad obitum mansit. Carente igitur pastore provincia, cum rex hostibus et damnis ideo sæpius affligeretur, misit pro Ailberto Parisios: qui nolens episcopatum

A illum dimittere, misit Leutherinum nepotem suum. Hic igitur ordinatus episcopus a Theodoro archiepiscopo episcopatum Gevissorum longo tempore rexit solus.

Ea tempestate post Eadbaldum regem Centensem, Ercembert filius ejus xxiv annis nobiliter fegnavit. Hic primus in toto regno idola destrui, et jejunium quadragesimale observari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitque Sexburh majorem filiam regis Annæ, minorem vero filiam suam Edelburh et filiam uxoris suæ Setrid miserat rex Anna ad monasterium Bruges ad serviendum Domino: quæ utraque cum esset peregrina merito virtutum Bregensis abbatissa effecta est. Tunc siquidem mittebant nobiles Angliæ filias suas erudiendas in Bruge et in Kala et in Andilegum monasterio. Misit et Ercembert Bruges filiam suam Erchengotam Christi virginem sanctam et præclaram. Cujus opera virtutum, cujus signa miraculorum ab incolis loci illius usque hodie narrantur; de cujus laude in libro *Miraculorum* dicemus.

Et quoque tempore Oswaldus, cum regnasset novem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam a Penda Strenuo commisso gravi prælio apud Mesafeld [al. Maseuseld], anno ætatis suæ xxxviii, die quinto Augusti. Unde dicitur: *Campus Mesafeld sanctorum canduit ossibus*. Occulto autem Dei judicio invisit Deo pagani dilectos ejus mactaverunt, et escas volatilibus cœli dederunt. In loco autem cædis illius miracula usque hodie sunt. Successit vero regi sancto frater ejus Oswi, regnans xxviii annis in provincia Berniciorum. Sed in provincia Deirorum Oswine filius Osrici regis, de quo prædictum est, vii annis regnavit. Ingravescentibus vero causis, cum reges simul conflicturi essent apud Wilfaresdune, id est montem Wilfari, et est a vico Cataractone decem ferme milibus contra solstitialem occasum, videns se Oswine imparem viribus, remittens exercitum, abscondit se in domo Hunwaldi comitis, quem sibi amicissimum putabat, cum uno tantum milite nomine Tondehere; sed ab eodem comite proditus est Oswio, et detestanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum ejus Edelwinum [al. Eilwinum] interfectus est in Gettingum, ubi pro utriusque regis anima id est occisi et ejus qui occidere jussit, ecclesia constructa est. Erat autem rex Oswine aspectu venustus, statura sublimis, affatu jucundus, moribus civilis, manu largus, et ideo ab omnibus dilectus, et a nobilibus cujusque provinciæ frequentatus; de cujus humilitate digna relatu inter sancti Aidani sibi dilectissimi opera referemus. Secundo autem anno Oswi regis successit patri magno Paulino Ithamar episcopus in Rovensi ecclesia. Tunc temporis regno orientalium Anglorum, post Carpwaldum Redwaldi successorem, Sigbert frater ejus præerat homo religiosus: qui in Gallia exsulans pro inimicitia Redwaldi baptizatus fuerat. Rexque factus, ut in Gallia viderat, scholas puerorum

Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, A contrahunt tamen originale secundum illud : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. L).*

At vero Edwinus post septemdecim annos regni sui conserto gravi prælio in campo, qui vocatur Hatfeld [*at. Hethfeld*], occisus est a Cedwalla rege Britonum adjuvante eum Penda Strenuo, qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, ejusque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. Offrid quoque bellicosus filius ejus occisus est ante eum. Alter Edfrid, necessitate cogente, ad Pendam refugit, a quo postmodum, regnante Oswaldo, perfide peremptus est. Dicitur autem quod Hatfeld rubens undique nobilium fumabat cruore. Ibi namque miserabilis et inopinata fortissimorum facta est strages. Cedwalla siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat; Penda vero Strenuus strenuissimos, facta est igitur magna strages in ecclesia Nordhumbrorum. Penda enim paganus erat; Cedwalla vero pagano sævior, nec mulieribus nec parvulis parcens, se Anglos Britannia e asurum deliberans. Nec Britones magis communicant Anglis quam paganis, fidem eorum nihili pendentes. Allatum est autem caput Edwini regis Eboracum et illatum in ecclesia Petri, quam ipse cepit, sed Oswaldus perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidii nisi fugam habentibus, Paulinus, assumpta secum regina Edelburga, quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldo honorifice susceptus est, habens etiam secum filium et filiam Edwini. Quos postea mater metu Eadbaldi et Oswaldi regum misit in Galliam nutriendos regi Dagoberto, qui erat amicus filius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Edwini et crucem magnam auream et calicem aureum, qui in ecclesia Cantiaæ adhuc sunt. Romano autem Rovensi præsule absorpto fluctibus Italici maris, dum legatarius Honorii tenderet Romam, Paulinus eundem episcopatum tenuit usquedum vixit; ubique moriens pallium, quod a papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum virum sanctum, qui ex hinc baptizabat, et docebat, usquedum recuperata pace in provincia et crescente numero fidelium, magister ecclesiasticæ cantationis juxta morem Romanorum cœpit existere, et ipse senex et plenus dierum juxta Scripturas, vias patrum secutus est.

Edwino regi successit Osric, cognatus ejus in provincia Deirorum. Eanfrid, filius Edelfridi regis, suscepit regnum Berniciorum. Nam in has duas provincias gens Nordhumbrorum antiquitus divisa erat. Ii autem juvenes tempore regis Edwini apud Scotos et Pictos exsultantes baptizati sunt; ubi autem reges facti sunt ad idola conversi sunt. Quos rex Cedwalla impie, sed juste peremit, et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, erumpens subitò

cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum vero occidit Enfridum ad se postulandæ pacis gratia venientem cum duodecim militibus. Insuper ille annus tam propter regum apostasiam, quam propter Cedwallæ tyrannidem, qua non terras ut victor acquirebat, sed ut pestis destruebat: unde ille annus sequentibus regis Oswaldi assignatur. Qui, post occisionem fratris Enfridi, superveniens cum parvo exercitu signum sanctæ crucis maibus suis erexit, ac foveæ impositam cespitibus firmavit, dixitque : *Flectamus genua, et Deum omnipotentem vivum ac verum in commune deprecemur ut nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim quia justa pro salute gentis nostræ bella suscipimus.* Quo facto, incipiente diluculo congressi Cedwallam et copias illas, quibus nihil resistere posse jactabat, ceciderunt apud Denisesburne, id est rivus Denisii. Unde dicitur : *Cædes Cedwallæ Denisii cursus coercuit.* Qui locus in magna veneratione habetur, ut in libro *Miraculorum* dicitur.

Oswaldus igitur rex ut fidem auget, misit in Scotiam ubi exsulaverat, accepitque pontificem Aidanum summum virum, quamvis pascha non recte celebraret more septentrionalium Scotorum. Australes enim Hiberniæ insulæ partes jamdudum admonitione papæ rectum pascha susceperant. Venienti ergo episcopo rex sedem episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchroque spectaculo sæpe contigit ut, evangelizante Aidano, qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducebus ac ministris interpretes existeret. Longo enim exsili sui tempore linguam Scotorum plene didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, ferventer docebatur: monachus enim ipse episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cujus monasterium septentrionalium Scotorum et omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad jus quidem Britannia pertinet, non magno ab ea freto discreta; sed donatione Pictorum, qui illas Britannia plagas inelant, monachis Scotorum tradita, eo quod ab illis hinc perceperunt.

Namque anno gratiæ 565, regnante post Justinianum Justino Minore, venerat de Hibernia abbas Columba ad prædicandum septentrionalibus Pictis, id est iis qui arduis et horrentibus montium jugis ab australibus Pictis separantur. Australes enim Picti prius conversi fuerant per Niniam episcopum Britonem Romæ edoctum. Cujus sedem episcopatus Sancti Martini nomine, ubi ipse Columba sepultus est, jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinet vulgo vocatur. Ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. Venit autem Columba, regnante Bridio, filio Meilcon rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni ejus, gentemque illam convertit: unde et præfatam insulam ab iis accepit, quæ est quasi

familiarum quinque juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est. Erat autem et aliud monasterium nobile in Hibernia de Armach, id est campus roborum. Ex quo utroque monasterio plurima in Hibernia et Anglia propagata sunt: in quibus omnibus monasterium Dū principatum tenet. Abbati autem illius Insulæ omnis provincia et etiam episcopi ordine inusitato solent esse subjecti, quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus. Cujus successores ejus imitatione valde claruerunt; tamen in observatione paschæ errabant, donec Egbertus Anglicus eos correxit. Aidanus igitur hinc missus episcopatum Nordhumbriæ tenuit. Cujus institutione formatus rex Oswaldus, ut mente proficiebat, ita et regno plus quam omnes majores ejus. Omnes igitur gentes Britannicæ, scilicet Britones, Anglos, Pictos, Scotos in ditionem accepit; adeo tamen sublimis, humilis fuit et benignus peregrinis et pauperibus.

Quinta pars sequitur, de conversione occidentaliū Saxonum, qui antiquitus Gevissæ vocabantur: quæ facta est per Birinum episcopum. Qui concilio papæ Honorii adveniens, ad quod etiam ordinatus est episcopus per Asterium Genuensem episcopum, gentem Gevissorum ingrediens paganissimam, baptizavit eos et regem eorum Kinigils. Contigit autem pulchre sanctum regem Oswaldum adfuisse, eumque de lavacra suscepisse, cujus filiam Oswaldus erat accepturus in conjugem. Donaverunt autem ambo reges Birino civitatem Dorcie ad sedem episcopii, ibique, constructis ecclesiis, sepultus est. Et post multos annos Hedde episcopatum agente, translatus inde in Wentam civitatem, quæ Wincestre vocatur, et in ecclesia Petri et Pauli positus est; defuncto autem rege Kinigilso, successit filius ejus Cenwalh, qui fidem renuit, nec impune. Repudiata enim sorore Pendæ regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, et regno privatus ab illo, triennioque exsulans apud Annam regem orientalium Anglorum fidelem fidem recognovit. Cum vero Cenwalh restitutus esset in regno, constituit episcopum Ailbertum [al. Agilbertum] natione Gallum, sed tunc de Hibernia gratia legendi venientem. Postea vero rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in provinciam suæ linguæ episcopum Wine, et ipsum in Gallia ordinatum, dividensque in duas parochias provinciam, huic in Wenta sedem tribuit; unde offensus Ailbertus, quod hoc ipso inconsulto ageret, rediit Galliam, et acceptum episcopatum Parisiis usque ad obitum tenuit. Postea rex idem pepulit etiam Wine ab episcopatu, qui secedens ad Vulfere regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ civitatis, ejusque episcopus usque ad obitum mansit. Carente igitur pastore provincia, cum rex hostibus et damnis ideo sæpius affligeretur, misit pro Ailberto Parisios: qui nolens episcopatum

A illum dimittere, misit Leutherium nepotem suum. Hic igitur ordinatus episcopus a Theodoro archiepiscopo episcopatum Gevissorum longo tempore rexit solus.

Ea tempestate post Eadbaldum regem Centensum, Ercembert filius ejus xxiv annis nobiliter fegnavit. Hic primus in toto regno idola destrui, et jejunium quadragesimale observari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitque Sexburh majorem filiam regis Annæ, minorem vero filiam suam Edelburh et filiam uxoris suæ Setrid miserat rex Anna ad monasterium Bruges ad serviendum Domino: quæ utraque cum esset peregrina merito virtutum Bregensis abbatissa effecta est. Tunc siquidem mittebant nobiles Angliæ filias suas erudiendas in Bruge et in Kala et in Andilegum monasterio. Misit et Ercembert Bruges filiam suam Erchengotam Christi virginem sanctam et præclaram. Cujus opera virtutum, cujus signa miraculorum ab incolis loci illius usque hodie narrantur; de cujus laude in libro *Mtraculorum* dicemus.

Eo quoque tempore Oswaldus, cum regnasset novem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam a Penda Strenuo commisso gravi prælio apud Mesafeld [al. Maseuseld], anno ætatis suæ xxxviii, die quinto Augusti. Unde dicitur: *Campus Mesafeld sanctorum canduit ossibus*. Occulto autem Dei judicio invisibili Deo pagani dilectos ejus mactaverunt, et escas volatilibus cœli dederunt. In loco autem cædis illius miracula usque hodie fiunt. Successit vero regi sancto frater ejus Oswi, regnans xxviii annis in provincia Berniciorum. Sed in provincia Deirorum Oswine filius Osrici regis, de quo prædictum est, vii annis regnavit. Ingravescens vero causis, cum reges simul conflicturi essent apud Wilfaresdune, id est montem Wilfari, et est a vico Cataractone decem ferme milibus contra solstitialem occasum, videns se Oswine imparem viribus, remittens exercitum, abscondit se in domo Hunwaldi comitis, quem sibi amicissimum putabat, cum uno tantum milite nomine Tondehere; sed ab eodem comite proditus est Oswio, et detestanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum ejus Edelwinum [al. Eitwinum] interfectus est in Getlingum, ubi pro utriusque regis anima id est occisi et ejus qui occidere jussit, ecclesia constructa est. Erat autem rex Oswine aspectu venustus, statura sublimis, affatu jucundus, moribus civilis, manu largus, et ideo ab omnibus dilectus, et a nobilibus cujusque provinciæ frequentatus; de cujus humilitate digna relatu inter sancti Aidani sibi dilectissimi opera referemus. Secundo autem anno Oswi regis successit patri magno Paulino Ithamar episcopus in Rovensi ecclesia. Tunc temporis regno orientalium Anglorum, post Carpwaldum Redwaldi successorem, Sigbert frater ejus præerat homo religiosus: qui in Gallia exsulans pro inimicitia Redwaldi baptizatus fuerat. Rexque factus, ut in Gallia viperat, scholas puerorum

Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, A contrahunt tamen originale secundum illud : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. L).*

At vero Edwinus post septemdecim annos regni sui conserto gravi prælio in campo, qui vocatur Hatfeld [at. Hethfeld], occisus est a Cedwalla rege Britonum adjuvante eum Penda Strenuo, qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, ejusque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. Offrid quoque bellicosus filius ejus occisus est ante eum. Alter Edfrid, necessitate cogente, ad Pendam refugit, a quo postmodum, regnante Oswallo, perfide peremptus est. Dicitur autem quod Hatfeld rubens undique nobilium sumabat cruore. Ibi namque miserabilis et inopinata fortissimorum facta est strages. Cedwalla siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat; Penda vero Strenuus strenuissimos, facta est igitur magna strages in ecclesia Nordhumbrorum. Penda enim paganus erat; Cedwalla vero pagano sævior, nec mulieribus nec parvulis parcens, se Anglos Britannia e asurum deliberans. Nec Britones magis communicant Anglis quam paganis, fidem eorum nihili pendentes. Allatum est autem caput Edwini regis Eboracum et illatum in ecclesia Petri, quam ipse cœpit, sed Oswaldus perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidii nisi fugam habentibus, Paulinus, assumpta secum regina Edelburga, quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio C archiepiscopo et rege Eadbaldo honorifice susceptus est, habens etiam secum filium et filiam Edwini. Quos postea mater metu Eadbaldi et Oswaldi regum misit in Galliam nutriendos regi Dagoberto, qui erat amicus illius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Edwini et crucem magnam auream et calicem aureum, qui in ecclesia Cantiaæ adhuc sunt. Romano autem Rovensi præsule absorpto fluctibus Italici maris, dum legatarius Honorii tenderet Romam, Paulinus eundem episcopatum tenuit usquedum vixit; ubique moriens pallium, quod a papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum virum sanctum, qui ex hinc baptizabat, et docebat, usquedum recuperata pace in provincia et crescente numero fidelium, magister ecclesiasticæ cantationis juxta morem Romanorum cœpit existere, et ipse senex et plenus dierum juxta Scripturas, vias patrum secutus est.

Eadwino regi successit Osric, cognatus ejus in provincia Deirorum. Eanfrid, filius Edelfridi regis, suscepit regnum Berniciorum. Nam in has duas provincias gens Nordhumbrorum antiquitus divisa erat. Ii autem juvenes tempore regis Edwini apud Scotos et Pictos exulantes baptizati sunt; ubi autem reges facti sunt ad idola conversi sunt. Quos rex Cedwalla impie, sed juste peremit, et primo quidem proxima æstate Osricum, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, erumpens subitò

cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum vero occidit Enfridum ad se postulandæ pacis gratia venientem cum duodecim militibus. Insuper ille annus tam propter regum apostasiam, quam propter Cedwallæ tyrannidem, qua non terras ut victor acquirebat, sed ut pestis destruebat: unde ille annus sequentibus regis Oswaldi assignatur. Qui, post occisionem fratris Enfridi, superveniens cum parvo exercitu signum sanctæ crucis manibus suis erexit, ac foveæ impositam cespitibus firmavit, dixitque: *Flectamus genua, et Deum omnipotentem vivum ac verum in commune deprecemur ut nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim quia justa pro salute gentis nostre bella suscipimus.* Quo facto, incipiente diluculo congressi Cedwallam et copias illas, quibus nihil resistere posse jactabat, ceciderunt apud Denisburne, id est rivus Denisii. Unde dicitur: *Cædes Cedwallæ Denisii cursus coercuit.* Qui locus in magna veneratione habetur, ut in libro *Miraculorum* dicitur.

Oswaldus igitur rex ut fidem auget, misit in Scotiam ubi exsulaverat, accepitque pontificem Aidanum summum virum, quamvis pascha non recte celebraret more septentrionalium Scotorum. Australes enim Hiberniæ insulæ partes jamdudum admonitione papæ rectum pascha susceperant. Venienti ergo episcopo rex sedem episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchroque spectaculo sæpe contigit ut, evangelizante Aidano, qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducebus ac ministris interpretes existeret. Longo enim exsiliis sui tempore linguam Scotorum plene didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, ferventer docebatur: monachus enim ipse episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cujus monasterium septentrionalium Scotorum et omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad jus quidem Britannia pertinet, non magno ab ea freto discreta: sed donatione Pictorum, qui illas Britannia plagas incolunt, monachis Scotorum tradita, eo quod ab illis fidem perceperunt.

Namque anno gratiæ 565, regnante post Justinianum Justino Minore, venerat de Hibernia abbas Columba ad prædicandum septentrionalibus Pictis, id est iis qui arduis et horrentibus montium jugis ab australibus Pictis separantur. Australes enim Picti prius conversi fuerant per Niniam episcopum Britonem Romæ edoctum. Cujus sedem episcopatus Sancti Martini nomine, ubi ipse Columba sepultus est, jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens vulgo vocatur. Ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. Venit autem Columba, regnante Bridio, filio Meilcon rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni ejus, gentemque illam convertit: unde et præfatam insulam ab iis accepit, quæ est quasi

familiarum quinque juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est. Erat autem et aliud monasterium nobile in Hibernia de Armach, id est campus roborum. Ex quo utroque monasterio plurima in Hibernia et Anglia propagata sunt: in quibus omnibus monasterium Dū principatum tenet. Abbat autem illius Insulæ omnis provincia et etiam episcopi ordine inusitato solent esse subjecti, quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus. Cujus successores ejus imitatione valde claruerunt; tamen in observatione paschæ errabant, donec Egbertus Anglicus eos correxit. Aidanus igitur hinc missus episcopatum Nordhumbriæ tenuit. Cujus institutione formatus rex Oswaldus, ut mente proficiebat, ita et regno plus quam omnes majores ejus. Omnes igitur gentes Britannicæ, scilicet Britones, Anglos, Pictos, Scotos in ditionem accepit; adeo tamen sublimis, humilis fuit et benignus peregrinis et pauperibus.

Quinta pars sequitur, de conversione occidentaliū Saxonum, qui antiquitus Gevissæ vocabantur: quæ facta est per Birinum episcopum. Qui concilio papæ Honorii adveniens, ad quod etiam ordinatus est episcopus per Asterium Genuensem episcopum, gentem Gevissorum ingrediens paganissimam, baptizavit eos et regem eorum Kinigils. Contigit autem pulchre sanctum regem Oswaldum adfuisse, eumque de lavacra suscepisse, cujus filiam Oswaldus erat accepturus in conjugem. Donaverunt autem ambo reges Birino civitatem Dorcie ad sedem episcopii, ibique, constructis ecclesiis, sepultus est. Et post multos annos Hedde episcopatum agente, translatus inde in Wentam civitatem, quæ Wincestre vocatur, et in ecclesia Petri et Pauli positus est; defuncto autem rege Kinigilso, successit filius ejus Cenwalh, qui fidem renuit, nec impune. Repudiata enim sorore Pendæ regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, et regno privatus ab illo, triennioque exsulans apud Annam regem orientaliū Anglorum fidelem fidem recognovit. Cum vero Cenwalh restitutus esset in regno, constituit episcopum Ailbertum [al. Agilbertum] natione Gallum, sed tunc de Hibernia gratia legendi venientem. Postea vero rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in provinciam suæ linguæ episcopum Wine, et ipsum in Gallia ordinatum, dividensque in duas parochias provinciam, huic in Wenta sedem tribuit; unde offensus Ailbertus, quod hoc ipso inconsulto ageret, rediit Galliam, et acceptum episcopatum Parisiis usque ad obitum tenuit. Postea rex idem pepulit etiam Wine ab episcopatu, qui secedens ad Vulfere regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ civitatis, ejusque episcopus usque ad obitum mansit. Carente igitur pastore provincia, cum rex hostibus et damnis ideo sæpius affligeretur, misit pro Ailberto Parisios: qui nolens episcopatum

A illum dimittere, misit Leutherium nepotem suum. Hic igitur ordinatus episcopus a Theodoro archiepiscopo episcopatum Gevissorum longo tempore rexit solus.

Ea tempestate post Eadbaldum regem Centensem, Ercembert filius ejus xxiv annis nobiliter fegnavit. Hic primus in toto regno idola destrui, et jejunium quadragesimale observari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitque Sexburh majorem filiam regis Annæ, minorem vero filiam suam Edelburh et filiam uxoris suæ Setrid miserat rex Anna ad monasterium Bruges ad serviendum Domino: quæ utraque cum esset peregrina merito virtutum Bregensis abbatissa effecta est. Tunc siquidem mittebant nobiles Angliæ filias suas erudiendas in Bruge et in Kala et in Andilegum monasterio. Misit et Ercembert Bruges filiam suam Erchengotam Christi virginem sanctam et præclaram. Cujus opera virtutum, cujus signa miraculorum ab incolis loci illius usque hodie narrantur; de cujus laude in libro *Miraculorum* dicemus.

Eo quoque tempore Oswaldus, cum regnasset novem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam a Penda Strenuo commisso gravi prælio apud Mesafeld [al. Maseuseld], anno ætatis suæ xxxviii, die quinto Augusti. Unde dicitur: *Campus Mesafeld sanctorum canduit ossibus*. Occulto autem Dei judicio invisibili Deo pagani dilectos ejus mactaverunt, et escas volatilibus cœli dederunt. In loco autem cædis illius miracula usque hodie fiunt. Successit vero regi sancto frater ejus Oswi, regnans xxviii annis in provincia Berniciorum. Sed in provincia Deirorum Oswine filius Osrici regis, de quo prædictum est, vii annis regnavit. Ingravescens vero causis, cum reges simul conflicturi essent apud Wilfaresdune, id est montem Wilfari, et est a vico Cataractone decem ferme milibus contra solstitialem occasum, videns se Oswine imparem viribus, remittens exercitum, abscondit se in domo Hunwaldi comitis, quem sibi amicissimum putabat, cum uno tantum milite nomine Tondehere; sed ab eodem comite proditus est Oswio, et detestanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum ejus Edelwinum [al. Eilwinum] interfectus est in Getlingum, ubi pro utriusque regis anima id est occisi et ejus qui occidere jussit, ecclesia constructa est. Erat autem rex Oswine aspectu venustus, statura sublimis, affatu jucundus, moribus civilis, manu largus, et ideo ab omnibus dilectus, et a nobilibus cujusque provinciæ frequentatus; de cujus humilitate digna relatu inter sancti Aidani sibi dilectissimi opera referemus. Secundo autem anno Oswi regis successit patri magno Paulino Ithamar episcopus in Rovensi ecclesia. Tunc temporis regno orientaliū Anglorum, post Carpwaldum Redwaldi successorem, Sigbert frater ejus præerat homo religiosus: qui in Gallia exsulans pro inimicitia Redwaldi baptizatus fuerat. Rexque factus, ut in Gallia viderat, scholas puerorum

instituit, iuvante se Felice episcopo : a quo quem sanctus Furseus de Hibernia veniens, nobiliter susceptus est. Rex autem tantum Deo adhæsit ut, cognato suo Egnice [al. Egrico], regno commendato, monasterium intraret, et tonsuram acciperet. Post multos autem annos coegerunt eum exire contra regem Pendam. Ille tamen non nisi virgam in manu habebat in prælio; occisus est igitur cum rege Egnice et exercitu; quibus successit Anna, filius Eni, de regio genere, vir bonus et bonæ pater sobolis : quem etiam Penda postea cecidit. Felici autem episcopo orientalium Anglorum successit Thomas, post quem Bonifacius. Hos omnes cum ordinasset Honorius archiepiscopus, mortuus est : cui Deus dedit sextus archiepiscopus Centensis successit, ordinatus ab Ithamar Rovensi episcopo. Ithamaro vero successit Damianus.

Sexta pars sequitur de conversione Midelengle, id est Mediterraneorum Anglorum sub principe Peda, quem pater illi genti præfecerat : dederat namque rex Oswi Pedæ filio Pendæ regis filiam eo pacto ut Christianus efficeretur. Hoc etiam maxime factum est persuasione Alfredi filii Oswi regis, qui sororem ejus duxerat Chinelurgam filiam Pendæ. Baptizatus est igitur Peda cum suis a Finano episcopo in vico, qui dicitur Ad murum, acceptisque presbyteris secum Ceadda et Adda [al. Abda], et Betti, et Diuma, reversus est ad propria. Nec prohibuit Penda [al. Peda] quin de sua, hoc est Merciorum natione crederent, qui vellent, temeritate credentes et male viventes. Post biennium vero conversi sunt Mercei hoc modo. Oswi namque rex, cum irruptiones Pendæ regis intolerabiles ferre non posset, obtulit ei munera innumera. Penda vero strenuus, quia gentem ejus exterminare decreverat, munera sprevit. Igitur Oswi supremis accensus doloribus, ait : « Si paganus nescit accipere nostra donaria, offeramus ei qui novit Deo. » Vovit ergo se filiam suam Deo sacraturum, et duodecim prædia monasteriis danda, et sic cum paucis multos aggressus est. Denique fertur quia, tricies majorem pagani habuerunt exercitum; siquidem ipsi triginta legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere. Quibus Oswius rex cum Algrido filio suo perparum, ut dixi, habens exercitum; sed, Christo duce, confusus occurrit. Nam alius filius ejus Egfrid eo tempore in provincia Merciorum apud reginam Cinewissem obses tenebatur. Filius autem Oswaldi regis Edilwald, qui is auxilio esse debuerat, in parte erat adversarium, iisdemque contra patriam et patrum suum pugnaturus ductor exstiterat. Quamvis in ipso tempore pugnandi sese pugnae subtraxerat, eventumque discriminis tuto in loco exspectabat. Inito ergo certamine, fugati sunt et cæsi pagani duces triginta : Deus enim omnipotens cum suis aderat, et virtutem et multitudinem regis Pendæ, solitumque robur nervorum brachiis ejus dempsit, et cor magnanimum contabescere jussit; ideo nec se in ieti-

bus suis cognovit, nec armis hostium impenetrabilis fuit; stupuitque hostes tales esse, qualis ipse hostibus esse solebat, se vero talem, quales illi esse solebant. Qui ergo semper alienum sanguinem fuderat, sensit quod egerat, dum jam cruore suo terram imbuat, et cerebro respersit : ergo qui ad auxilium ejus venerant pene sunt omnes interfecti. In quibus Adilhere frater Annæ regis orientalium Anglorum, qui post eum regnavit, auctor ipse belli perditis militibus sive auxiliis interemptus est. Et quia prope fluvium Minwed pugnatum, qui tunc per inundantiam pluviarum late alveum suum imo omnes ripas suas transierat, contigit ut multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet ensis. Igitur Ellfeda, filia Oswi regis monachata est in Hertei [al. Herten], id est insula Cervi; deinde constructo monasterio in Streneshalh, abbatissa ibidem obiit, ubi sepultus est pater ejus Oswi, et mater ejus Enflad, et pater matris ejus Edwine. Tribus igitur annis post mortem Pendæ rexit Oswi gentem Merciorum et cæteras australes provincias gentemque Pictorum ex parte magna : dedit etiam Pedæ filio Pendæ cognato suo regnum australe Merciorum, qui sunt familiarum v millium, discreti fluvio Trente ab aquilonaribus Mercis, qui sunt familiarum vii millium. Peda autem prodicione conjugis suæ occisus est. Oswio igitur regi gentes Merciorum tribus annis subjectæ fuerunt, quæ, desecto capite peritido, ad fidei Christianæ gratiam per eum conversæ sunt. Igitur Diuma factus est episcopus Midelengle, et Merciorum, et Lindisfarorum : qui ibidem defunctus est; cui successit Coellet [al. Coellec], qui ad Scotos unde venerat rediit. Sed post tres annos duces Merciorum rebellantes Vulfere filium Pendæ in regem levaverunt. Quo regnante xvii annis, fuit primus episcopus Trumhere, secundus Iaruman, tertius Ceadda, quartus Wilfrid.

Tunc quoque orientales Saxones, qui olim Mellitum expulerant, iterum conversi sunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigbert, qui post Sigelertum cognomento Parvum regnavit, amicus regis Oswi. Ad quem cum sæpe veniret, et prædicaretur ab eo, baptizatus est a Finano episcopo in vico ad murum, qui est xii millibus a mari orientali. Vocatus autem Ceadda a Medelenglis, factus est episcopus super Estsere, baptizabatque maxime in civitate Itancestre, quæ est in ripa Pentæ annis, et in Tilaburh, quæ est in ripa Tamesis. Consuli ergo cuidam pro illicito conjugio vetuit omnium communionem : quod contemnens rex, prandit cum eo, revertensque obviantis episcopi cecidit ad pedes; quem jacentem iratus virga tangens prædixit cum in ipsa domo moriturum, contigitque ut consul prædictus et frater ejus eum in ipsa domo interficerent; dixeruntque se id fecisse, quia nimis erat et parcens hostibus. Successit autem Sigberto Switelm baptizatus ab ipso Ced, in Estanglia in Rendlesham, id est mansione Rendli, susceptique eum de lavaero Adelwald rex ipsius gentis, frater Annæ

regis eorundem. *Ædelwaldus* vero filius regis *Oswaldi* rex *Deirorum* eidem *Ced* episcopo tribuit locum ad *Lestingi* monasterii faciendi. Quo constructo, cum illuc ab *Estsere* sæpe rediret, tempore mortalitatis ibidem obiit: cui successit in episcopatu frater ejus *Ceadda*.

Interea *Finan* episcopus in insula *Lindisfarnensi* ecclesiam fecit totam de secto robore. Quam cum postea *Theodorus* archiepiscopus dedicasset, *Edbert* episcopus ibidem plumbo parietes et tectum operuit. *Finano* defuncto successit *Coleman*, qui male servabat *Pascha*, sicut *Aidanus* et *Finan*: igitur inde disputatum est coram *Oswi* rege et *Alfrido* rege, filio ejus. Hinc erat *Colmannus* et *Ced* episcopus prædictus: inde *Ailbertus* episcopus occidentalis Saxonum, qui ad *Alfridum* regem amicum ejus venerat, et *Jacobus* diaconus *Paulini*: quorum digne pars prævaluit. *Ced* igitur postea rectum *Pascha* servabat. *Colmannus* vero cum parte ossium patris *Aidani* nolens mutare sectam, in patriam reversus est. Cui successit *Tudla* in episcopatu *Nordhumbriæ*. *Eata* vero prius custos postea episcopus factus est *Lindisfarnensis*. Hi autem tres episcopi *Scotorum*, *Aidanus*, *Finan*, *Colmannus* miræ sanctitatis fuerunt et parcimoniæ. Nec enim potentes sæculi suscipiebant, qui ad eos nisi orandi causa non veniebant. Rex ipse cum quinque vel sex ministris cum orasset vel discedebat, vel cibo fratrum utebatur. Adeo autem sacerdotes erant illius temporis ab avaritiâ immunes, ut nec territoria nisi coacti acciperent. Nec longe post facta est celsipsis solis die tertio *Maii* hora decima diei: quam gravis pestilentia secuta est, *Britanniam* et *Hiberniam* magna strage devastans. Qua plaga *Tuda* episcopus mortuus est, et sepultus in *Wemalet*.

Alfridus vero filius *Oswi*, jam regnans in parte regni patris misit *Wilfridum* presbyterum ad regem *Galliarum*, ut cum consecrari faceret episcopum. Quem *Ailbertus* prædictus jam tunc præsul *Parisiensis* cum plurimis episcopis honorifice consecravit in vico, qui vocatur *Compendium*. Rex autem *Oswi*, imitatus industriam filii misit *Ceddam* presbyterum, quia archiepiscopus jam obierat, ad *Wine* episcopum occidentalis Saxonum, qui ab eo ordinatus est episcopus *Eboracensis* Ecclesiæ. *Cedda* igitur episcopus *Aidanus* magistrum suum cepit sequi, et exemplum *Ced* fratris sui, pergens non equo sed pedibus, instans lectioni, studens veritati, amicus castitatis, servus humilitatis, veniens quoque *Britanniam*, *Wilfrid* jam episcopus doctrina sua multa Ecclesiæ *Anglorum* contulit.

Post *Switelm* regem *Estsere*, cum *Sighere* et *Sebbi* regnarent, pro præfata mortalitate *Sighere* et gens sua ad idola reversi sunt. Rex autem *Vulfere*, mittens ad eos *Jaruman* episcopum, revocavit eos ad fidem per eum feliciter. Tunc quoque regibus *Anglorum* nobilissimis *Oswi* et *Egbert* misit *Vitalianus* papa litteras, requisitus de statu Ec-

clesiæ et paschæ. Nec longe post misit iis *Theodorum* archiepiscopum.

Theodorus post *Damianum* ordinavit *Puttam* *Roffi* episcopum; regis etiam *Vulfere* petitione *Ceddam* transtulit a monasterio, quod est in *Lestingi* ad episcopatum *Lichefed*, ubi miraculis claruit, quæ suo loco dicentur. *Oswio* autem rege infirmitate defuncto, regnante *Egfrido* filio ejus anno tertio, coegit *Theodorus* concilium cum cæteris episcopis, cujus decreta in ultimo librorum ponentur. Post hæc offensus per quamdam inolecentiam *Theodorus* *Winfridum* episcopum *Merciorum* deposuit, pro quo *Sexwlfum* ordinavit. *Londoniæ* etiam *Ercenwaldum* constituit episcopum tempore *Sebbi* et *Sighere* regum prædictorum, cujus miracula suo loco dicentur. Eo tempore *Edeled* rex *Merciorum* *Cantiam* vastavit, *Roffi* destruxit, *Putta* episcopus aufugit. Huic *Chichelmus* successit, sed paupertate secessit. Tunc vero *Genmundus* successit. Anno eodem cometa apparuit tribus mensibus mane.

Egfridus rex *Nordhumbriæ* fugavit *Wilfridum* ab episcopo. Loco cujus *Bosa* *Deirorum* provinciam, *Eata* *Berniciorum* suscepit, hic *Eboraci*, ille in *Haugustaldensi* vel *Lindisfarnensi* Ecclesia. Tunc etiam *Eadhed* in provincia *Lindisfarnorum*, quam nuperrime rex *Egfrid*, superato *Vulfere*, obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem provincia proprium accepit præsidem, secundum *Ailwinum* [*al. Ædilwinum*], tertium *Eadgarum*, quartum *Kinebertum*, quem in præsentem habet, inquit *Beda*. Habebat enim ante *Eadhedum* antistitem *Sexulfum*, qui etiam *Merciorum* et *Widelengle* simul episcopus fuit: unde et expulsus de *Lindesei* in illarum provinciarum regimine permansit; ordinati sunt autem *Eadhed* et *Bosa* et *Eata* *Eboraci* a *Theodoro*, qui etiam post annos tres abscissionis *Wilfridi* horum numero duos addidit antistites, *Trumbertum* ad Ecclesiam *Haugustaldensium*, remanente *Eata* ad *Lindisfarnensem*, et *Trumwine* ad provinciam *Pictorum*, quæ tunc *Angliis* subjecta erat. *Eadhedum* de *Lindesei* reversum, eo quod rex *Ædeled* provinciam recepisset, *Ripensi* Ecclesiæ præfecit.

Septima pars sequitur de conversione *Australium* Saxonum per *Wilfridum* episcopum facta, qui ab episcopo pulsus, ut supra dixit, *Roma* petita *Britanniam* rediit, et australes Saxones, qui sunt familiarum septem millium, ad fidem convertit. Rex autem eorum *Adilwald* [*al. Adilwaluh*] paulo ante baptizatus fuerat in provincia *Merciorum* suasionem regis *Vulfere*, a quo etiam de lavacro susceptus est; in cujus signum adoptionis dederat illi *Vectam* insulam et *Meanwarorum* provinciam in gente occidentalis Saxonum. Concedente igitur, imo gaudente rege, *Wilfridus* prædicans, primo duces et milites, deinde plebem sacro fonte abluit. Ipsa igitur die populo imber affluit, qui tribus cessaverat annis; unde fames acerbis-

simam plebem prostraverat. Denique ferunt, quia A sæpe xl simul aut l inedia homines macerati processerunt ad præcipitium aliquod sive ripam maris, et vinculis misere manibus pariter omnes aut ruina perituri aut fluctibus absorbendi deciderent. Sed, baptismate simul et pluvia veniente, reffloruit terra; rediit, viridantibus arvis, annus lætus et frugifer. Sic et cor omnium et caro omnium exsultavit in Deum vivum. Docuit etiam eos antistes piscari; nec enim prius nisi ad anguillas tantum piscari sciebant. Collectis ergo retibus, misit se in mare, et mox trecentis piscibus captis, centum pauperibus dedit, centum iis quorum erant retia, centum in suos usus reservavit. Quod videns populus libentius ejus verbis cœlestia bona sperare cœperunt, cujus ministerio temporalia bona sumpserunt. Dedit autem ei rex Adelwald insulam lxxxvii familiarum, nomine Selesei, id est insulam Vituli marini. Circumdatur undique mari præter fundæ jactum ab occidente: qualis locus a Latinis peninsula, a Græcis *χερσόνησος* vocatur. Ibi ergo Wilfrid fundato templo v annis fuit, id est usque ad mortem Egfridi regis, ubi servos suos et ancillas ccl Christianos fecit et liberos.

Interea Cedwalla, juvenis de regio genere Gevissorum exsulans, interfecit regem Adelwald. Sed mox expulsus est a ducibus regis Berctuno et Anduno, qui prius regnaverunt. Sed cum Cedwalla

esset rex Gevissorum, priore, occidit et provinciam graviter vexavit tam ipse quam successor ejus. Unde toto illo tempore revocato, domum Wilfrido proprio caruit antistite, et episcopo Wentæ subiecti sunt.

Cedwalla rex debellavit insulam Vectam adhuc idololatram, et secundum votum quartam partem dedit Wilfrido episcopo, qui tunc forte de gente sua superveniens aderat. Est autem insula mille ducentarum familiarum: unde data est episcopo possessio trecentarum familiarum. Duos autem filios Arwaldi regis insulæ jam occisi, post patrem occidendos fecit abbas Redford, id est vadum arundinis, prius baptizari concessione Cedwallæ. Sic conversa est Vecta ultima regio Britanniae. Hoc ergo ordine, postquam omnes Britanniarum provinciae fidem Christi susceperant, Theodorus archiepiscopus, ad confirmandam fidem tam recentium quam veterum, concilium constituit cum episcopis Britanniae de fide catholica tractaturus; et tractatum synodalibus litteris æternæ memorie commendavit. Quas litteras in exordio sequentis libri, quem de gestis regum Anglorum fidelium usque ad adventum et bella Dacorum perducturi sumus, dignum duxi proponere. Hujus namque libri partes omnes secundum ordinem et propositum pertractatæ sunt.

LIBER QUARTUS.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Salvatoris C nostri, imperantibus dominis nostris piissimis, Egfrido rege Himbronsensium anno decimo regni ejus, et Centwino rege Westsere anno v reyni ejus, et Edelredo rege Merciorum anno vi regni ejus, et Aldulfo rege Estanglorum anno septimo decimo regni ejus, et Lothario rege Cantuariorum anno vii regni ejus, sub die quindodecimo Kalendarum Octobrii, indictione septima, præsidente Theodoro, gratia Dei archiepiscopo Britanniae insulæ et civitatis Dorvernensis, una cum eo sedentibus cæteris episcopis Britanniae insulæ viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Evangelii, in loco qui Saxonico vocabulo Watsfeld nominatur. Pariter tractantes fidem rectam et orthodoxam exposuimus, sicut Dominus noster Jesus Christus incarnatus tradidit discipulis suis, qui præsentialiter viderunt et audierunt sermones ejus, atque sanctorum Patrum tradidit Symbolum, et generaliter omnes sanctæ et universales synodi, et omnis probabilem catholicæ Ecclesiæ doctorum chorus. Nos itaque sequentes eos pie atque orthodoxe juxta divinitus inspiratam doctrinam eorum præfessi credimus constanter et confitemur secundum sanctos Patres proprie et veraciter, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem in unitate consubstantialiam, et unitatem

in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentibus personis et consubstantialibus, æqualis gloriæ et honoris, Et post multa hujusmodi, quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hoc quoque sancta synodus suis litteris addidit: Suscipimus sanctas et universales quinque synodos beatorum et Deo acceptabilium Patrum, id est qui in Nicæa congregati fuerunt cccxviii contra Arium impiissimum et ejusdem dogmata, et in Constantinopoli cl. contra vesaniam Macedoni et Eudoxi et eorum dogmata, et in Epheso primo cc contra Nestorium nequissimum et ejus dogmata, et in Chalcedone cdxix contra Eutychen et Nestorium et eorum dogmata, et iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt concilio in tempore Justiniani Minoris contra Theodorum et D Theodoretum, et Ibæ epistolas, et eorum dogmata contra Cyrillum. Et paulo post: Et synodum quæ facta est in urbe Roma in tempore Martini papæ beatissimi, indictione prima, imperante Constantino piissimo anno nono suscepimus, et glorificamus Dominum nostrum Jesum Christum sicut isti glorificaverunt, nihil addentes vel subtrahentes; et anathematizamus corde et ore quos anathematizaverunt; et, quos susceperunt, suscipimus, glorificantes Deum Patrem sine initio, et Filium ejus unigenitum et

Patre generatum ante sæcula, et Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter, sicut prædicaverunt hi, quos memoravimus supra, sancti apostoli, et prophetæ, et doctores; et nos omnes subscripsimus, qui cum Theodoro archiepiscopo fidem catholicam exposuimus. Intererat autem huic synodo Joannes archicantator ecclesiæ Sancti Petri Romæ, et abbas Sancti Martini, qui nuper inde venerat jussu papæ Agathonis cum Benedicto abbate venerabili. Benedictus autem construxerat monasterium Sancto Petro juxta ostium fluminis Wiri. Qui Romanam profectus ad confirmandum privilegium templi illius ex concessione regis Egberti, rediens Joannem prædictum secum adduxit. Hujus Benedicti successor fuit Ceolfrius abbas sub quo Beda deguit. Ibi ergo Joannes cantare docuit Romano more, et decreta synodi Martini papæ, ubi ipse interfuerat, ibi scripta reliquit. Repetens vero Romanam, relaturus qualitatem fidei Anglorum in via mortuus est, et Turonis sepultus. Nunc igitur his ita pertractatis, redeundum est ad contextum hystoriæ regum Anglorum, quem in fine libri secundi desecimus, connectendusque est illi tractatui tractatus iste, ut in directum protendatur narratio.

Centwino [*ad*. Kentwino] igitur occidentalium Saxonum rege defuncto, Cedwalla post eum regnans, auxilio Mul fratris sui insulam Vectam suam viribus suis fecit: namque frater ejus Mul laudabilis et graciosus, terribilis erat viribus, et decorus aspectu; ideoque et omnibus amabilis erat, et famæ prærogativa clarissimus. Perrexerunt ergo fratres prædicti in Kentensem provinciam, causa virium suarum exercitandarum et famæ ampliandæ. Ipsi namque necdum baptizati erant, quamvis prædecessores eorum et populus omnis Christi essent. Igitur ingredientes Kent, nullo obsistente, prædati sunt totam provinciam.

Cedwalla namque, cum regnum suum invaderet, Lotharius rex Cantix regnum suum moriens deseruit: vulneratus namque est rex impiger Lotharius in pugna australium Saxonum, quos contra eum Eadric filius Egberti aggregaverat, et vulnerum immanitate inter medendum defunctus est. Ac post eum idem Eadric anno uno et dimidio sine amore et reverentia Centensium regnavit. Eo quoque tempore Egfridus rex Nordhumbre mortuus est: miserat namque anno præcedente, Hiberniam ducem Berctum cum exercitu, qui misere gentem innoxiam, et nationi Anglorum semper amicam vastavit. At Hiberni et pro posse suo repugantes, et divinæ auxilium pietatis invocantes, cœlitus se vindicari continuis Deum imprecationibus postulabant. Et quamvis maledicti regnum Dei possidere non possint, creditum est tamen, quod ii, qui merito impietatis suæ maledicebantur, oculis, Domino vindice, pœnas sui reatus luerent. Siquidem anno post hunc proximo idem rex, cum temere exercitum ad vastandam Pictorum provinciam duxisset,

A multum prohibentibus amicis et maxime beatæ memoriæ Cutberto, qui nuper fuerat ordinatus episcopus (anno namque eodem fecerat Rixidem Lindisfarnensem episcopum) introductus est, simulantibus fugam hostibus, in angustias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum, quam secum adduxerat, exstinctus; datumque est illi, ne audiret amicos revocantes se, quia noluerat audire patrem Egbertum ne Scotiam nil se lædentem impugnaret. Exinde spes cœpit et virtus Anglorum fluere, et retro sublapsa referri: nam et Picti terram suam cujus partem tenebant Angli recuperaverunt; Britones quoque nonnullam libertatem receperunt, quam hactenus habent. Vir autem Domini Trumwine, abbas Ebercurini positi quidem in regione Anglorum, sed juxta fretum, quod Anglorum terras Pictorumque disternat, fugit inde et in monasterio Streneshal sæpe dicto obiit. Successit autem Egfrido in regnum Alfrid vir in scripturis doctissimus, qui frater ejus et filius regis Oswi esse dicebatur; destructum regni statum, quamvis intra fines angustiores, nobiliter recuperavit.

Cedwalla secundo anno regni sui misit fratrem suum Mul fortissimum, et juvenes cum eo fortissimos prædatum Kent, petitione ejusdem fratris sui. Allexerat enim eum præteriti anni lucrum gloriosum, et famæ prelium non exosum. Pergens igitur in Kent, non invenit qui ei resisteret, et terram prædando in solitudinem religens, et Christi servos immeritos affligens, maledicta eorum merita sensit. Nam, cum hostes effeminatos duceret, et nihil sibi pro viribus prævideret, irruit in domum quamdam longe a suis cum duodecim tantum militibus prædaturus; ubi inopinata multitudine circumventus, cum hostes interficiendo non desiceret nec proficeret, qui armis cædi non poterat, in ipsa domo cum duodecim militibus suis igne combustus est. Periiit ergo flos juvenum, et juvenilis evanuit exercitus. Unde comparet quam nihili sit confidentia fortitudinis ad Dei omnipotentiam. Hæc audiens Cedwalla rursus ingressus est Cantiam, ubi mirabili cæde et innumera satiatus rapina, cum non inveniret quid cæderet vel raperet, ad sua magnus vindex et victor sævus rediit.

Cedwalla rex, cum duobus annis regnasset, se regnumque suum abdicans, propter Deum regnumque perpetuum Romam petiit, illud gloriæ singularis sibi æstimans, si ibi baptizaretur et moreretur. Sergius ergo papa baptizavit eum, et ex nomine apostoli Petrum vocavit; rex vero secundum votum infra septem dies in albis mortuus est duodecimo Kalen. Mali, et sepultus est in ecclesia Sancti Petri, super quem scriptum est hoc epitaphium:

*Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Æxvias, proceres, mœnia, castra, lares,
Quæque patrum virtus, et quæ congesserat ipse
Cedwal omnipotens liquit amore Dei:
Ut Petrum sedemque Petri rex cerneret hospes,*

*Cujus fonte meras sumeret almus aquas :
Splendidumque jubar radiantem carperet haustu.
Ex quo vivificus fulgor ubique fluit.
Percipiensque alacer rediivæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen et inde suum
Conversus convertit ovans, Petrumque vocari
Sergius antistes jussit, ut ipse pater.
Fonte renascentis quem Christi gratia purgans,
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cujus consilium nullus adire potest.
Suspens enim [al. juvenis] veniens supremo ex orbe
[Britanni]*

*Per varias gentes, per freta, perque vias,
Urbem Romuleam vidit, templumque verendum
A. paxit Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,
Corpore nam tumultum, mente superna tenet.
Commutasse mugis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.*

Ine regnavit post hunc super Westsere xxxvii annis. Ine fuit filius Cenred, filii Ceolwold. Ceolwold fuit frater Cinewold, fueruntque ambo filii Cudwine, filii Ceauling, filii Chenric, filii Certic. Hujus regis anno secundo Theodorius archiepiscopus xxii anno episcopatus sui transiit : cuius loco Britwold abbas Raculf lectus est et sacratus archiepiscopus : ad hoc usque tempus fuerunt Romani archiepiscopi; exinde fuerunt Angli. Ipse vero Briwoldus ordinavit Tobiam Rovensem episcopum, Latina, Græca et Saxonica lingua multipliciter instructum. Eo tempore erant duo reges in Kent, non tam secundum stirpem regiam quam secundum invasionem, scilicet Nithred et Webhard.

Ine vi anno regnante, legitimus rex Kentensis Withred confortatus in regno religione simul et industria suam gentem ab extranea invasione liberavit. Withred namque fuit filius Egbrith, filii Eichenbrieth, filii Eadbald, filii Edelbrieth. Tenuit autem regnum Kentense xxxii annis nobiliter et pacifice. Anno eodem Ine rex castrorum acies ordinatas et terribiles in Kantiam deduxit vindicaturus combustionem Mul cognati sui. Rex autem Withred obviam ei adfuit non cum feroci arrogancia sed pacifica supplicatione; non cum frendentibus minis, sed rhetorici mellis dulcedine, qua regi fero persuasit ut, armis depositis, multam pecuniæ a Kentensibus acciperet pro cæde juvenis : et sic lis finita ruit, pax confirmata revixit. Rex vero Kentensis abhinc semper in pace regnavit. Tertio post hunc anno Mercii, qui dicuntur etiam Sudhumbri [al. Subhimbri], turpe scelus commiserunt : reginam namque Ostridam, uxorem Edelredi regis sui et Egfridi regis sororem, inhumane occiderunt.

Ine xi anno regnante, Bertus [al. Briht] prædictus consul Egfridi sensit maledicta Hibernensium, quorum ecclesias destruxerat, sicut et dominus suus senserat. Sicut enim Egfridus rex ingressus terram Pictorum cædem ibi pertulit, ita et iste ingressus terram eorundem vindicaturus dominum suum ab iisdem occiditur. Circa hoc tempus ab Incarnatione Domini septingenti anni fuerunt. Ædelred, filius Pendæ, rex Mercæ Omnipotentis benignitate visita-

A tus, sit monachus anno xxix regni ejus, et sepultus est apud Bardenie feliciter : cui successit Cenred cognatus ejus similis virtute et felicitate. Cum enim quinque annis regnum nobiliter tenuisset, nobilissimus multo sceptrum regni reliquit. Veniens namque Romam, et monachus ibi factus Constantino pontificante usque ad diem permansit ultimum : cum quo etiam Offa filius Sigheri regis orientalium Saxonum, rex si remansisset futurus, pari ductus devotione Romam ivit, et monachatum suscepit. Imitamini ergo reges horum duorum regum felicissimam strenuitatem, scilicet Edelredi et Cenredi, quorum nomen permanet in æternum, qui dlademata, uxores, urbes, cognatos, et omnia relinquens multis millibus idem faciendi exemplum fuerunt. O Deus bone,

B quæ et qualia diademata ei reddes, et ipse manu tua cervicibus eorum summus pontifex impones in die exsultationis et lætitiæ, quando cunctis millibus legionum cœlestium et terrestrium tecum reges prædictos suscipientibus cum triumpho, et faciem eorum videre desiderantibus, afferent fructum non centenum tantum, sed potius millenum, fructum odoriferum, fructum expectabilem, et tibi ipsi visu delectabilem ! O Deus bone, quis nunc etiam igne sancti Spiritus accensus exempla regum illorum, et vere regum sequatur, ut adhuc etiam crescat eis exsultatio novi fructus, et uberiora tibi sequentium probitate munera offerant cum devotissima jucunditate ? heu miseri ! dimittendus est sermo de regibus cœli, qui o utinam pervenis in cordibus nostris miserulis et inertissimis figatur ! Sed redeundum est de cœlo ad terras. Successit namque regibus prædictis Mercæ Ceolred in regno, quod idem octo annis patriæ et avitæ virtutis hæres clarissime rexit.

Ine, vicesimo anno regni sui, divisit episcopatum Vestsexiæ in duo, qui unus esse solebat : partem orientalem a silvis tenuit Daniel, occidentalem Aldelmus. Aldelmo vero successit Forthere. Eodem anno Wilfridus episcopus, de quo inter miracula non silebitur, obiit apud Undalum xlv anno episcopatus sui, et sepultus est apud Ripun. Anno huic proximo pugnavit rex Ine et Nun cognatus ejus contra Gerentem [al. Gerente] regem Wales. Cujus pugnae principio occisus est dux Higebald, ad ultimum vero Gerente cum suis faciem ab Anglis avertit, et fugiens arma et spolia sequentibus reliquit. Tunc etiam Berfrid consul restitit superbiæ Pictorum, dimicans inter Heve et Cere ; ubi multitudine magna Pictorum strata ultor exatitit regis Egfridi et consulis Berti. Acca presbyter successit Wilfrido episcopo. Alfridus vero rex Nordhumbre quarto ante hunc anno infirmatus perierat apud Drifeld, anno regni sui vicesimo nondum impleto. Cui succedens Osredus filius ejus puer octo annorum regnavit xi annis. Osred vero rex belli infortunio juxta Were pugnans interfectus est. Cui succedens Cenred regnavit duobus annis, et mortuus est. Post quos Osricus regnavit ibidem undecim annis. Hi

namque quatuor reges regnaverunt in Nordhumbre A tempore Ine regis.

Ine xxvi anno regni sui pugnavit contra Ceolred regem Merce, filium Edelredi regis, apud Monebirih; adeo autem horribiliter pugnatum est utrinque, ut nesciatur, cui clades detestabilior contigerit. Anno vero sequente, idem rex Merce Ceolred mundo exiit, et sepultus est apud Lichfeld. Adeltold successit ei in regnum Merce, vir fortis et vehemens, regnavitque victorioso xlii annis. Eodem anno Egbertus vir venerabilis convertit monachos, qui erant in Dii ad catholicum pascha et canonicam tonsuram. Cumque cum iisdem conversis moratus fuisset xiii annis, jam securus de correctione fratrum ipso die paschali cum missarum solemnia celebrasset, *exultavit ut videret diem Domini, vidit, et gavisus est* (Joan. viii). Eo tempore Naiton rex Pictorum conversus fuerat ad rectum pascha litteris instructoris a Ceolfrido abbate directis, qui post Benedictum, de quo prædiximus, rexit monasterium, quod est ad ostium Viri annis, et iuxta amnem Tina in loco, qui vocatur Ingirvum: scripsit ergo regi litteras de Pascha et de Tonsura magna plenas auctoritate: quod autem ille litteris persuasit, rex in toto regno suo regia auctoritate perfecit. Circa hoc tempus Cudburh soror Cneburh constituit abbatiam apud Mineburn, quæ data fuerat Egferdo Dordhumbre sed, eo vivente, separata.

Ine xxxvi anno regni ejus exercitum suum in Sudsere promovit, pugnavitque contra Sudsexas potenter et victorioso, et interfecit in eodem prælio Ealdrith, quem prius fugaverat a castris, quod vocatur Cantune, quod quidem rex Ine construxerat, sed quia juvenis prædictus Ealdrith castrum introierat, qui regius hostis erat, Edelburh regina, uxor Ine, castrum cepit armis, captumque destruxit, et eum fugere compulsi in Sudrei. Eodem anno Withred, rex Centensis, cum per xxxiv annos pene regnasset, defunctus est, tres filios, Edilbertum, Edbertum, Aeilricum, relinquens hæredes. Circa hoc tempus Thobias Rovensis episcopus, Theodori archiepiscopi et abbatis Adriani discipulus, exspiravit, cui successit Aldulfus.

Ine, rex potens et felix, relinquens Adelardo cognato suo regnum, Romam petiit, et ibi peregrinans in terris stipendia promeruit in cælis. Hujus autem regis tempore, ut mundi volubilitas quam velox sit ex hinc perpendatur, fuerunt imperatores Justinianus minor, qui regnavit decem annis; Leo, qui regnavit tribus annis; Tiberius, qui regnavit vii annis; Justinianus secundus, qui regnavit sex annis; Philippus, qui regnavit anno et dimidio; Anastasius, qui regnavit tribus annis; Theodosius, qui regnavit uno anno; Leo, qui regnavit novem annis; Constantinus etiam, cujus regni anno tertio Ine Romam profectus est. Apostolici autem in ejus tempore hi fuerunt: Sergius papa, Joannes, alius Joannes, S'sinnius, Constantinus, Gregorius, cujus

PATROL. CXC.V.

tempore rex Ine sponte victor cupiditatis exsulavit. Reges autem Francorum hi fuerunt ex ordine tempore ejus: Rex Childericus, rex Theodoricus, rex Clodoveus, rex Childebertus, rex Dagobertus. Tempore etiam hujus regis cæli palatia conscenderunt sanctus Heddi, episcopus Wincestrensis; sanctus Gutlacus, eremita Croilandensis; sanctus Joannes, Eboracensis archiepiscopus. Reges vero contigui Cedwalla et Ine, magni viribus, quod commune fuit eis cum bellulis; majores vero sanctitate, quod proprium est angelorum et hominum sed paucorum, egregie fecerunt. Unde beatos dicent eos omnes generationes, sicut et duo reges contigui Merca fecerunt, scilicet Edelred et Cenred: qui, relictis omnibus bonis falsis, verum et summum bonum, quod Deus est, adepti sunt. Reges ergo terræ præsentis imitami reges prædictos sapientes et beatos, non furiosos et infelices, quorum distinctionem opera et finis operum in præsentis tractatu demonstrant. Quatuor ergo reges prædicti luminaria sunt omnibus regibus terræ, ut boni quos imitentur habeant, mali unde excusentur non habeant. Vos etiam, qui reges non estis, reges prædictos imitamini, ut cæli reges efficiamini. Si enim cum illi majora reliquerunt, vos minora relinquere nolueritis, sancti reges prædicti vestræ damnationis iudices erunt.

Adelhard rex Westsere primo anno regni sui pugnavit contra Oswald juvenem de regia stirpe, regnum idem sibi acquirere conantem. Oswald namque filius fuit Adelbold [al. Ædelbold], filii Chenebold, filii Cudwine, filii Ceaulin, filii Chinric [al. Cinric]. Cum autem juvenis, impar numero regalibus turmis, pondus prælii diu pertulisset, et ultra non posset, fuga regi regnum reliquit. Rex igitur prædictus in regno confortatus est.

Adelhardi regis anno tertio, apparuerunt duæ cometæ circa solem terribiles; una quippe solem præcedebat orientem, alia sequebatur occidentem, quasi orienti simul et occidenti diræ cladis præ sagæ; vel certe una diei, altera noctis præcurrerat exortum, ut utroque tempore mala mortalibus imminere signarent. Portabant autem faciem ignis contra aquilonem quasi ad accendendum acclivem; apparebantque mense Januario, et duabus ferme septimanis permanebant. Quo tempore gravissima Saracenorum lues Gallias et Hispanias late misera cæde vastabat. Et ipsi post non multo in eadem provincia dignas suæ perfidiæ pœnas luebant. Eodem quoque anno Osricus rex Dordhumbre vite discedens, regnum, quod xi annis gubernaverat, Ceolwolfo reliquit fratri illius, qui ante se regnaverat tempore Cenredi regis. Rex autem Ceolwolfo viii annis regnum tenuit. Hic est rex ille, cui Beda vir sanctus et venerabilis, vir ingenii florentis et Christi philosophus ecclesiasticam historiam Anglorum scripsit: qua regi missa, quantum profecerit finis beatus regis ostendit.

Adelardo regnante quinque annis, Britwoldus

archiepiscopus pene xxxviii annis obiit, et Tadwinus, qui fuerat presbyter apud Bredune in Merce factus est archiepiscopus. Illum autem sacraverunt viri beatæ memoriæ Inguald Londoniensis episcopus, et Daniel Vintoniensis episcopus, et Aldulf Rovensis episcopus, et Aldwine Licesfeldensis episcopus. Post biennium vero Ædelhold rex Merce fortissimus, congregato terribili exercitu, obsedit Sumerton castris dispositis per gyrum; cumque non esset qui auxilium inclusis inferret, vel includentibus resistere posset, eam recepit in suam. Edelbald igitur rex Mercensis maxima virtute super reges coætaneos proventus, omnes provincias Angliæ usque ad Humbram flumen cum suis regibus sibi subiectas esse voluit, et fecit. Eodem anno sol obscuratus est.

Adelhardi regis anno viii, Tadwinus archiepiscopus, vir religione et prudentia insignis sacris quoque litteris nobiliter instructus, hominibus ultra non apparuit. Ascendit autem in loco ejus Egbricht [*al.* Ecgbrith], recepto Romæ pallio. Anno eodem venerabilis Beda semper mente inhabitata cœli conscendit palatia. Qui regia virtute sua et aliorum vitia compescens, cum regibus ipsis inferior non sit, dignissime regum in ordine quasi rex ponatur.

Beda igitur presbyter monasterii, quod est ad Wiremudham et Ingryum, a Benedicto abbate ejusdem loci, ac deinde Ceolfrido educatus et eruditus, semper Scripturis studuit; reliquit autem mundum anno lxxvii ætatis suæ, senex annis et sapientia, et plenus dierum non in vano consumptorum: quod apparet in operum suorum numero. Scripsit ergo, a principio Genesis usque ad nativitatem Isaac, libros tres; de tabernaculo et vasis ejus et vestibus, libros tres; in primam partem Samuelis usque ad mortem Saulis, lib. quatuor; de ædificatione templi allegorice, duos; de libris Regum librum 30 *Quæstionum*; in Proverbia Salomonis, tres; in Cantica canticorum, sex; in Esdram et Nehemiam, tres; in canticum Habacuc, unum; in librum Tobix, unum; capitula quoque lectionum Veteris Testamenti; in evangelium Marci, quatuor; in Lucæ, sex; in Apostolum quæcunque in opusculis Augustini invenit cuncta per ordinem transcripsit; in Actus apostolorum, duos; in septem Epistolas canonicas, libros septem; in Apocalypsim, tres. Item capitula lectionum in totum Novum Testamentum, excepto Evangelio; item librum Epistolarum ad diversos; item *De historiis sanctorum*; item *De vita sancti Cutberti* primum heroice, postea plano sermone; item *De vita abbatum* monasterii sui, duos; item *Martyrologium*; item librum *Hymnorum*; item librum *De temporibus*; item librum *De metrica arte*; et *Historiam ecclesiasticam Anglorum* in libris quinque, in qua pie perorat, ut apud omnes legentes, fructum intercessionis inveniat.

De statu autem ecclesiastico in suo tempore ita idem Beda ait: In præsentī Cantuariensis archiepi-

scopus est Tadwine; Rovensis episcopus Aldulfus; Londoniensis Ingualdus. Super orientales Anglos sunt Edbertus et Hedhelac episcopi; super Merce est Aldwinus episcopus; super gentem quæ ad occidentem Sabrinæ amnis habitat, est Walsted episcopus; in provincia Vicciolorum est Wilfridus episcopus; in provincia Lindisfarorum Chinebertus. Vecta insula ad Danielelem episcopum Ventæ pertinet; et provincia australium Saxonum, jam aliquot annis sine episcopo, eundem colit. Sub rege vero Ceolwolfo sunt quatuor episcopi, Wilfrid Eboracensis, Edelwold Lindisfarnensis, Acca Haugustaldensis, Wettelmus in Candida Casa, quæ nuper pontificata ipsum primum habet antistitem. Rex vero Cent est Eadbriht; rex Westsere Ædelhard

[*al.* Ædelred]; rex Estanglorum Selred; rex Dordhumbre Ceolwolfo; rex Merce Edelbaldus maximus omnium. Anno adventus Anglorum circiter ducentesimo octogesimo octavo, anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo tricesimo quarto, in cujus regno perpetuo exulet terra, et congratulante in fide ejus Britannia lætentur multæ insulæ (*Psal.* xcvi), et confiteantur memoriæ sanctitatis ejus (*Psal.* xxix). Huc usque auctoritatem venerabilis Bedæ presbyteri in hac nostra historia contexenda secuti sumus, et maxime in iis omnibus, quæ de rebus ecclesiasticis dicta sunt; in aliis etiam semper quantumcunque potuimus. Hinc igitur, quæ in scriptis veterum diligenti scrutinio collectis invenire potuimus, ad instructionem posteritatis litteris mandare studuimus. Namque sicut in prologo historiæ Anglorum doctissimus Beda testatur: *Vera lex historiæ est simpliciter id quod, fama vulgare, colligitur, scribendo posteris notificare.*

Adelardi regis anno decimo Nottelmus archiepiscopus accepit pallium a papa; nec longe post Forthere episcopus et Frigedida [*al.* Fridegia] regina, relictis possessionibus splendidis et deliciarum voluptatibus, Romam profecti sunt. Quod iis temporibus plures de gente Anglorum nobiles, ignobiles, clerici, laici, viri ac femine, certatim facere consueverunt. Eo etiam tempore Adilwaldus Lindisfarnensis episcopus vivendi finem fecit; post quem episcopatus honorem Chenewolf adeptus est. Nec segnius venerabilis Acca presbyter et Haugustaldensis postea præsul corporeis rebus exutus est.

Adelardi regis anno xi Ceolwolf rex nobilissimus Nordhumbre nobilissime fecit. Ceolwolf namque fuit filius Cudha, filii Cudwine, filii Ledwold, filii Egwold, filii Aldelin, filii Ocche, filii Idæ regis. Ceolwolf igitur, cum sæpe viventi Bedæ colloqueretur, et sæpe ante mortem ejus, et post mortem historiam ejus ad se scriptam oculis adhiberet, cœpit diligenter regum singulorum facta et finem secum discutere, viditque luce clarius *regna terrena et res humanas cum labore perquiri, cum timore possideri, cum dolore amitti.* Et quia quibusdam minus callidis, vel ætate teneris videntibus temporalia pulchra

et delectabilia, cum audierint prædicari ea dese-
renda et temnenda, videtur frivolum et contra ra-
tionem, quia nondum perceperunt quomodo mor-
deant mundi divitiæ, quomodo ad nihilum deven-
niant, et fructum tandem nullum nisi seram pœni-
tudinem generent. Horum nihil regem callentem
et expertum impediebat. Senserat enim in seipso
regnum sibi cum labore fuisse perquisitum, cum
timore possessum; noluit vero cum dolore amitte-
re. Sponte igitur divitiarum non servus, sed domi-
nus, quasi magnus viles abiecit. Maxime autem
accenderat eum quod, cum pueri vel mulieres
vulgusque vel etiam ditiores prosilirent ad eum
conspiciendum et ejus beatitudinem mirandam, ipse
horribilibus curis necis et proditionis et multimodæ
calamitatis intus cruciabatur, et animo et corpore
decoquebatur. Cumque alii judicarent eum beatis-
simum, ipse qui solus animi sui secreta noverat
judicabat se miserrimum; cum ergo parvo spatio,
id est octo annis regnasset, permaximum visum est
ei, et valde anxiosus est quod tanto tempore vitam
suam amiserit curis vanis et disciplinis fragilibus
deditam; reliquum autem saltem vitæ suæ non
erroneæ stultitiæ sed sapientiæ et utilitati propriæ
dicare certavit. Exemplumque assumens ex historia
beati viri prædicta, sex reges fortissimos vir vere
fortissimus persecutus est, scilicet Edlredum re-
gem Merce, et Cenredum successorem ejus, nec
non Cedwallam regem Westsere, et Ine successo-
rem ejus, sed et Sigebertum [al. Sibrectum] regem
Estangle, qui monachus effectus est, quem postea
Penda occidit, et Sebbi regem Estsere, qui mona-
chus effectus diem jucundum mortis suæ prævidit,
vidit et gavisus est. Isti non devorarunt substan-
tias suas cum meretricibus, sed cunctes cum dolore
semina sua seminaverunt, ut venientes veniant
cum exultatione suos Deo manipulos afferentes
(*Psal.* cxxv). Complevit ergo Ceolwolfus hebdoma-
dam regum perfectorum, et, habitu monachali sus-
cepto, capiti ejus corona de lapide pretioso im-
posita est a Domino (*Psal.* xx). Egbricto [al.
Æbricto] vero cognato suo regni scepra reliquit.
Egbrictus namque fuit filius Ecceæ [al. Etatæ], filii
Ledwoldi [al. Lethwoldi], regnavitque 11 annis. In
hoc regum commercio Edelbold rex superbus Mer-
censis, alterius vir animi, et ideo aliusmodi deditus
fini, spreta sanctificatione, gladiisque jura postpo-
nens, introivit Nordhumbre, et cum non esset qui
ei resistere posset, præla arrepta, quantam voluit
secum ad suos transvexit.

Adelhardus rex decimo quarto anno regni sui
mortuus est, et regnavit Cudred cognatus ejus pro
eo super Westsere sexdecim annis. Edelbaldus vero
rex superbus sæpe cum nunc seditionibus, nunc
bellis affligebat. Fortuna autem varia vicibus varlis
modo hunc modo illum Martis eventibus extolle-
bat. Aliquando vero pacem inter se statuebant,
quam brevi tenentes spatio denuo debellabant.
[al. rebellabant]. Eodem anno Egiert [al. Ædibert]

A sacratu est archiepiscopus tempore Zachariæ papæ,
et Dun episcopus apud Rouecestre.

Cudredus anno regni sui quarto, et Edelbald rex
Merce tunc simul pacificati pugnaverunt virilibus
conjunctis contra Britannorum unlique congesto-
rum innumerabilem multitudinem. Cumque reges
fortissimi exercitusque eorum clarissimus inter se
divisi, hinc et inde certatim et quasi ex invidia
Britannorum phalanges percutientes sternerent,
æquiverunt tantum bellandi onus perferre Bri-
tanni. Fugam igitur eligentes dederunt terga percu-
tientibus, et spolia sequentibus. Reges autem victo-
riosi remeantes ad sua, triumphalibus gaudiis
suscepti sunt. Anno vero sequenti obiit Wilfrid,
qui fuerat episcopus decem [al. triginta] annis
apud Eboracum. Anno vero eodem visum est si-
gnum mirabile in cælo: stellæ namque hac et illac
discurrebant per aera, quod omnibus intuentibus
magno fuit monstro. Anno vero hunc sequente de-
cessit Daniel quadragesimo tertio anno, ex quo
fuit episcopus. Anno etiam hos prædictos sequente
rex Selred vitæ ademptus est: scripta namque
veterum, quod hoc anno occisus fuerit, dicunt;
quomodo autem, vel a quo occisus fuerit, non di-
cunt.

Cudredi anno nono occisus est Kinric filius ejus,
armorumque decus, debellatorque ferarum; ætate
tener, sed armis acer; annis parvus, sed vigoro
magnus. Qui cum successibus suis instaret, for-
tunamque Martis nimis sollicitaret, immoderatio-
nem animi cædes militari seditione illata punivit.
Eodem anno obiit Edbrit rex Centensis, qui regni
infula xxii annis potitus fuerat.

Cudredus anno undecimo regni sui pugnavit
contra Edelhun audacissimum consulem. Qui se-
ditionem movens in dominum, licet numero militum
longe domino debiliior esset, diu tamen et gravis-
sime Martio perstitit in campo; probitasque con-
sulis excelsa loco millium fuit. Cumque ei jam
pene victoria lætis applauderet alis, inflixum tandem
corpori vulnus, et animo perjurium, justam regis
causam triumphare compulerunt.

Cudredus decimo tertio anno, cum jam regis
Edelboldi superbas exactiones et insolentiam ferre
non posset, occurrit ei cum legionibus vexillatis
apud Nereford [al. Beresford] omni spe vivendi
postposita libertati. Adduxit autem secum Edelhun
prædictum consulem jam sibi concordem; cujus
viribus fretus, et consilio belli discrimen ingredi
potuit. Edelboldus vero, rex regum, cum Mercen-
sibus Centenses adduxerat, orientalesque Saxones
et Anglos, copiasque multiplices. Aciebus igitur
dispositis cum in directum tendentes appropinqua-
rent, Edelhun præcedens Westsexenses regis in-
signe draconem scilicet aureum gerens transforavit
vexilliferum hostilem. Unde, clamore orto, pars
Cudredi valde confortata est, statimque acies sibi
invicem offenderunt. Ergo tonitruum belli, scilicet
offensionis armorum et sonitus ictuum clamorisque

cadentium terribiliter exarsit, bellum maximum et inestimabile incipitur. Quod vel Mercenses, vel eos Westsere usque in longam posteritatem vincenti supponeret. Videres igitur acies lorice crispantes, galeis acutas, lanceis hirsutas, vexillis depictas, auro resplendentes, parvo tempore sanguine perfusas, lanceis cassas, ruina dissipatas, cerebris aspersas, visu horrendas; congregantes autem se ad vexilla utrinque procaces et fortissimi, gladiis et securibus Amazonicis rem agentes, acies aciebus funeste irruerant. Memoria fugæ nulla, spes victoriæ utrinque certa, Mercenses superbie tumor invitabat, Westsexas servitutis horror accendebat. At ubicunque consul prædictus aciebus se iniebat, via ruinarum patebat, dum securis ejus timendissima modo fulminis corpora funderet et arma. Rex fortissimus autem Edelboldus quancunque ruebat strages hostilis fiebat, dum gladio ejus invictissimo essent arma pro veste, ossa pro carne. Cum igitur quasi duo ignes diversis in partibus impositi obstantia quæque consumerent, contigit ut sibi obviam rex et consul venirent. Uterque vero alteri terribilis corpore infrenduit, dextram excussit, se in armis collegit, et ictibus universis arma obstantissima pares lacerant. Deus autem, qui superbis resistit, a quo robor, fortitudo, et magnanimitas procedit, gratiæ suæ regi Edelboldo terminum posuit, animoque regis confidentiam solitam dempsit. Cum igitur nec animum suum nec vires ipse recognosceret, pugnantibus adhuc suis, a Domino omnipotenti territus fugam primus incepit. Nec ab hac die usque ad mortis suæ tempora prosperum aliquid ei Deus permisit. Quarto siquidem post hunc anno rursus pugnans apud Secandune non sine mirabili exercituum ruina fugam dignans occisus est. Occisus apud Secandune, sepultus est apud Repandune; sic itaque rex validissimus cum quadraginta et uno annis regnasset superbie immoderate pœnas exsolvit. Regnum vero Westsere ex hoc tempore valde roboratum crescere usque in perfectum non desinit.

Cudredus quartodecimo anno regni sui pugnavit contra Britannos, qui victori regis Edelboldi, ut prædictum est, frustra resistentes cito fugam inceperunt, clademque maximam sine hostium detrimento digne pertulerunt. Anno sequente, Cudredus rex magnus et excelsus, tot prosperitatibus et victoriis potitus, mortis inclementia letitiam fluitavit.

Sigebertus regis prædicti cognatus successit ei, sed brevi tempore regnum tenuit. Namque ex præcessoris sui eventibus tumefactus et insolens, etiam suis intolerabilis fuit. Cum autem omnibus modis male tractaret eos, legesque vel ad commodum suum depravaret, vel pro commodo suo devitaret, Cumbra consul ejus nobilissimus prece totius populi querimonias eorum regi sero intimavit. Quem, quia regem suaserat ut levius populum regeret, et inhumanitate deposita, Deo et hominibus amabilis

appareret, mox impia nece jussit interfici, populoque sævior et intolerabilior tyrannidem augmentavit.

Sigebertus rex in principio secundi anni regni sui, cum incorrigibilis superbiæ et nequitiae esset, congregati sunt proceres et populus totius regni, et provida deliberatione, et unanimi consensu omnium expulsus est a regno. Kinewlf vero, juvenis egregius de regia stirpe oriundus, electus est in regem. Sigebertus vero rex fugatus a suis non minora meritis metuens, in silvam magnam, quæ vocatur Andredeswald, fugiens se abscondit, ubi quidam porcarius Cumbrae consulis, nequiter, ut diximus, interfecti, regem absconsum invenit, inventum cognovit, cognitum domini sui vindex occidit. Ecce manifestum Domini judicium, ecce quomodo Domini justitia non solum in futuro sæculo, verum etiam in isto digna meritis recompensat. Eligens namque reges improbos ad contritionem promeritam subjectorum, alium diu insanire permittit, ut et populus pravus diu vexetur, et rex pravus in æternum acrius crucietur, veluti Edelboldum regem Merce præfatum; alium vero cita determinatione præoccupat, ne populus suus nimia tyrannide oppressus non respiret, et immoderata principis nequitia, citissimas ultionis aeternæ debito pœnas incurrat, veluti Sigebertum hunc, de quo tractamus. Qui quanto nequior exstitit, tanto vilius a subulco interfectus, a dolore in dolorem transit. Unde domini justitiæ aeternæ laus et gloria nunc et semper.

Kinewlfi regis, anno primo Edelboldo regi Merce successit Beornred in regnum, sed brevi. Offa enim eodem anno fugavit eum, regnavitque super Merce xxxix annis. Offa, juvenis nobilissimus fuit; filius quidem Wingferd, filii Eanwlf, filii Osmod, filii Epa, filii Wippa, filii Creada, filii Kinewald, filii Cnibba, filii Icil, filii Eomer, filii Ageltheu, filii Offa, filii Weremund, filii Withlad, filii Woden. Offa strenuissimus rex fuit; vicit namque Centenses prælio, vicit quoque Westsexas prælio, vicit quoque Nordhumbros prælio. Offa fuit vir religiosus: transtulit namque ossa sancti Albani in monasterium quod construxerat, multisque modis ditaverat, deditque vicario beati Petri Romanæ urbis pontifici redditum statutum de singulis domibus regni sui in æternum.

Kinewlfi regis anno tertio Eadbert rex Nordhumbre videus regum prædictorum Edelboldi scilicet et Sigeberti vitam ærumnosam et finem infaustum, Ceolwlf vero prædecessoris sui vitam laudabilem et finem gloriosum, meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Regno namque relicto, tonsuram capitis æternum diadema generaturam suscepit, furvasque vestes æthereum splendorem collaturas induit. Iste est octavus regum illorum, qui regna sua pro Christo sponte dimiserunt, imo, ut verius dicam, pro regno æterno commutarunt, quibus octo beatitudinum jucunditas perennis multi-

plici delectamento ineffabiliter jucundatur, quorum strenuitatem imitari beatorum est (*Muth.* v). Successit autem in regno Osulf filius suus; sed cum uno anno regnasset a familia sua nefanda prodicione occisus est. Post quem Mol Edelwold regnavit sex annis. Circa hoc tempus Cudbrictus archiepiscopus vitæ demptus est.

Kinewlf cum vi annis regnasset, Edelbricht rex Centensis metis vivendi attingit. Eodem anno Ceowlfus, tunc monachus, sed quondam rex non hic obiit, sed hinc abiit, stipendia mirabilia recepturus. Anno vero sequente, Mol, rex Nordhumbre, interfecit Oswine fortissimum ducum suorum, qui committens prælium erga dominum suum apud Eadwinesclive [*at.* Edwinesclive] jure gentium spreto, jure Dei occisus est. Anno vero sequente, Jambeth factus est archiepisc. Eborac. Tunc etiam Fridwald, episc. Ceastrensis, vivere destitit, qui factus fuerat episc. vi anno regni Ceowolf. Eo tempore Witwine factus est episc. Witem. Mol vero, cum vi annis regnasset, regnum Nordhumbre dimisit: post quem Alred viii annis regnavit. Cujus regni anno ii animas emiserunt Egbert archiepisc. Eborac., cum archiepisc. fuisset xxxvi annis, et Friderbertus episcopus Haugustaldensis, cum episcopus fuisset xxxiv annis. Edberto archiepisc. successit Adelbert; Friderberto episcopo successit Almund. Anno iv Alredi regis, obierunt Pippinus rex Francorum et Stephanus papa Romanorum, et Eadbert filius Eatæ [*at.* Eccæ], dux famosissimus Anglorum.

Anno gratiæ 769, Kinewlf vero regis anno xv, incæpit fieri mutatio dextræ Excelsi (*Psal.* lxxvi); imperium namque Romanum, quod tot annis in se præcellentissimum fuerat, Carolo regi magno Francorum subjectum est post xxx annos regni ejus, quod in hoc anno incæperat et successoribus ejus usque ad hunc diem exinde contigit.

Kinewlf regis anno xx pugnavit rex Offa cum Mercensibus contra Centenses apud Oxenford; clade autem horrenda utrinque peracta, belli successibus Offa clarus effulsit. Eodem anno Nordhumbri fugaverunt regem eorum Alred ab Eouerwic in hebdomada paschali, et elegerunt sibi in regem Edelred filium Mol, qui regnavit annis iv. Hoc autem anno visa fuerant in cælo rubea signa post occasum solis, et horrendi serpentes visi fuerunt in Sudsere cum magna admiratione. Secunda autem ab hoc anno Saxones antiqui, unde gens Anglorum descendit, ad fidem conversi sunt. Quo anno Witwine episcopus Witterne xxiv anno episcopatus sui morte affectus est.

Kinewlf xxiv anno regni sui pugnavit contra Offam circa Benetune; Martis autem casu minoratus loco secessit, et Offa rex castrum idem in jura sua redegit. Eodem anno Edelbert sacratus est apud Eouerwic episc. in Witterne. Anno sequente, Edelbald, et Herbert duces regis Nordhumbre rebellantes domino suo, occiderunt Aldulf filium Bose regalis

A exercitus primatem, Martis congressibus apud Kingsclive, et postea duces regis Kinewlf et Eggan prælio ingenti occiderunt duces prædictos apud Hilathirnum. Rex autem prædictus Adelred, ducibus suis et spe amissis, fugit a facie eorum; isti vero constituerunt Alfwld in regem, qui regnavit decem annis. Anno autem hunc sequente principes et præpositi Nordhumbre, quemdam consulem et justitiarium suum, quia rigidior æquo exstiterat, combusserunt. Eodem anno Edbert archiepisc. obiit in Costre, cui successit Enbald. Eodem anno Kinebold factus est episcopus Lindisfarnensis. Eodem anno antiqui Saxones, et Franci pugnaverunt; Franci vero vicerunt. Anno vero proximo rex Nordhumbre Alfwld misit Romam propter pallium, et dedit B Embaldo archiepiscopo. Tunc Alcmundo episcopo Haugustoldensi defuncto Tilbeth successit. Carolus eo anno Romam ivit. Circa hoc tempus concilium fuit apud Acle.

Kinewlf, cum regnasset xxvi annis, et contra Britannos victoriosus multa gessisset prælia, et eos ex omni parte domasset, tandem exulare statuit adolescentem Kineard, fratrem Sigeberti. Ipse autem impetiit regem apud Weretune, ubi private perrexerat ad quamdam mulierem. Rex autem id comperiens in ostio viriliter se defendebat, donec conspecto juvene foras exsiliens vulneravit eum, et omnes socii ejus in regem pugnautes interfecerunt eum. Clamore autem audito, milites regis, qui in urbe erant, in juvenem cucurrerunt, renuentesque oblatas ab eo terras et pecuniam, pugnando omnes mortui sunt, præter unum Britannum obsidem graviter vulneratum. Mane autem milites regis, qui circa erant in atrio, ubi rex occisus erat, obsederunt juvenem et suos. Qui dixit eis: « Cognati vestri mecum sunt, vobisque dabo terram et pecuniam secundum cor vestrum, ne pugnetis contra nos; idem autem socii vestris obtuli renuentesque perierunt. Illi autem responderunt nullam pecuniam chariorem domino suo esse his, neque domini sociorumque sanguinem ulturos, irrumpentesque gravi prælio in portam juvenem et lxxxiv, qui cum eo erant, interfecerunt. Remansitque solus filiulus juvenis, vulneratus tamen. Kinwlf igitur xxxi anno regni sui sepultus est apud Wincestre, juvenis autem apud Acsemminster.

Brictrich, qui etiam de progenie Certici sæpe dicti regis erat, post Kinwlfum regnavit super Westsere sexdecim annis, cujus anno secundo Adrianus papa misit legatos in Britanniam ad renovandam fidem quam prædicaverat Augustinus. Ipsi vero honorifice a regibus et populis suscepti, super fundamentum stabile ædificaverunt, pulchre Christi misericordia cooperante. Tenuerunt autem concilium apud Ceatlidde, ubi Jambert dimisit partem episcopatus sui, Ibi etiam Higebrit electus est ab Offa rege. Eodem anno, Egfert [*at.* Egferd], sacratus est in regem Kentensis provinciæ. Anno vero sequente qui est

annus gratiæ septingentesimus octogesimus sextus, apparuit signum crucis in vestibus, quod dictu et auditu sæculis omnibus videri potest mirabile. Factumne igitur fuit ad demonstrationem motionis Ierosolymitanæ cum crucibus assumptis, quæ facta est post trecentos et novem annos, tempore Junioris Willielmi, aut potius factum est ad correctionem gentium, ne plagam Dacorum, quæ proxime secuta est, correcti perferrent? Nos autem nihil temere definimus, sed Domini secreta Domino relinquimus.

Brictricus anno regni sui quarto duxit in uxorem Eadburh filiam regis Offæ Derce; unde confortatus est in regno, et proventus in superbiam. His autem diebus venerunt Daci cum tribus puppis in Britanniam prædicationis causa. Quod præpositus regis illius provinciam videns, occurrit eis debito securus, ut comprehensos ad regium duceret castrum. Nesciebat autem qui essent, qui appulerant, vel cur appulissent. Statim vero immixtus eis occisus est. Ille primus fuit Anglorum cæsus a Dacis, post quem multa millia millium ab iisdem cæsa sunt, et hæc puppes primæ fuerunt, quas huc Daci adduxerunt. Anno sequenti convenit concilium apud Nordhunte in Winchenhale.

Brictrici regis vi anno congregata est synodus apud Aclea [al. Adea], Sigan vero occidit nefanda prodicione Alfwild regem Nordhumbre. In eo autem loco, ubi rex amicus Domini occisus est, lumen cæeste sæpe visum est, et ipse sepultus est in ecclesia apud Hangustaldam: post quem Ofredus regnare incœpit, sed anno sequenti proditus est, et a regno fugatus, et Edelred filius Møl item regno est restitutus. Ofredus vero iv anno postquam rex fuerat, cum congregatis viribus rediret, ut Edelred, per quem expulsus fuerat, regno expelleret, inter eundem captus est et occisus, et sepultus est Tinemthæ. Quam bene igitur dixit, qui dixit:

Mens hominum!

. O cæca futuri

(LUCAN. XI, 14.)

Cum enim juvenis prædictus Osred tripudians et lætandus rex fieret, quam parum æstinabat se, anno ii regali sede, anno vero iv vitali luce privandum, unde semper inter prospera solliciti simus, ignari scilicet quam prope sint adversa. Ea tempestate Offa rex Merce præcepit amputari caput S. Edelbricti. His etiam Lambrih archiepiscopus ultra non vixit, et abbas Edelred electus est in archiepiscopum. Eubaldus vero archiepiscopus Eboracensis sacravit Baldulf episcopum apud Witerne.

Brictrici anno x visi sunt flammei dracones, volantes per aera, quod signum duæ pestes secutæ sunt: primo maxima fames, postea gens pagana a Norwegia et Dacia veniens, quæ prius gentem Nordumbrensem misere destruxerunt, et post in Lindisfarnensi provincia ecclesias Christi cum inhabitantibus horribiliter destruxerunt in Idibus Januarii. Quæ etiam tempestate Sigga dux, qui Alfwold regem beatum indigne prodiderat [al. prodierat], digne deperit.

Brictrici regis anno xi Nordumbri regem suum Edelred occiderunt, qui anno eo, quo rex Ofredus occisus fuerat, in superbiam elatus, sua relicta novam duxerat uxorem, ignorans quod et ipse post biennium perimendus esset, brevisque regni gaudium mortis desolatione tam cito terminandum foret. Post quem Ardulf regnum Nordhumbre suscepit. Hunc igitur Eubaldus archiepiscopus, et Edelbertus episcopus, et Higebaktus episcopus, et Balulfus episcopus sacraverunt in regem, et elevatus est in regia sede apud Eboracum. Nec multo post obiit Eubaldus archiepiscopus apud Eboracum, cui successit alter Eubaldus. His diebus Adrianus papa et rex magnus Offa vitæ metas attigerunt. Postea Egfert filius Offæ regnavit super Merce, et cxli die mortuus est; cui successit rex Cenwelf. Eodem anno Eadbrict vocatus alio nomine Pren adeptus est regnum Centensæ; gens vero pagana prædaverunt Nordhumbre, et monasterium Egfert spoliaverunt apud Danemuth. Tunc vero, occurrentibus eis nobilissimis et bello assuetissimis Anglorum, ducibus eorum occisis, victi ad puppes fugerunt. Cum vero in puppis fugiendo perseverarent, aliquæ earum per tempestatem fractæ sunt, et multi virorum naufragati sunt; quidam vero viventes capti sunt, et juxta litus capite privati sunt. Nec multo post Cenwelf, rex Merce, Centensem provinciam transverberans prædatus est, regemque eorum Pæn viribus sibi imparem, et ideo per latibula et divortia delitescentem comprehendit, et victum victoriosus secum reduxit.

Brictrici regis anno xiv Romani amputaverunt linguam Leonis papæ, et oculos sibi eruerunt, eumque a sua sede fugaverunt. Sed ipse (ut scripta tradunt) per Domini misericordiam iterum videre et loqui potuit, rursusque papa effectus est. Post triennium vero Carolus rex factus imperator et a Leone papa sacratus damnavit morti illos, qui papam dehonestaverant; sed postea precibus papæ mortem indulsit, et in exsilium eos retrusit. Post triennium quoque defecit Brithric rex Westsere. Hoc in tempore fuit magnum prælium in Nordhumbre apud Wellehare, in quo periit Alric filius Herberti [al. Hereberti], et alii cum eo multi. Singulorum autem bellorum gesta, et fines, et modos ad plenum determinare nimietas prolixitatis necessario prohibet. Gens enim Anglorum naturaliter dura erat et superba, et ideo bellis intestinis incessanter attrita. Egbright, anno gratiæ 800, numero octavus, regum fortissimorum, quos in libro ii prærogativa singularis excellentiæ notavimus, regnavit xxxvii annis et sex mensibus super Westsere, quem juvenili quidem ætate Brictrich præcessor ejus et Offa rex Merce ab hac terra fugaverant: exsulavit igitur iii annis cum rege Francorum, nobiliter tamen et egregie. Defuncto autem rege prædicto, cum reversus regnum suscepisset, eodem die Edelmund [al. Adelmund] consul recessit a Wicum, et veniens Kinemeresford obiit Wicstan consuli cum Wil-

atis, et illico simul pugnauerunt, et ambo consules occisi sunt, et Wilsales vicerunt. Quarto post hunc anno decessit Edelred archiepiscopus Centensis, et Wolfred loco suo sacratus est. Inde vero post biennium Cudred rex Centensis vitali privatus auro; anno vero sequenti Harduif rex Nordhumbre fugatus est a regno suo.

Egbricht XIV anno regni sui prædavit in regnis Britonum ab oriente usque ad occidentem, nec fuit qui ejus immanitati vel conaretur resistere. Anno autem huic proximo, Parolus rex Francorum et imperator Romanus vita exierat. Anno autem huic S. Leo papa venerabilis corpus deposuit, et Stephanus ei successit; Stephanovero Paschalis. Post parvum vero spatium temporis Cenwolf rex Merce mortui datus est. Post quem regnavit Ceolwolf in loco ejus. Sed III ab hoc anno regnum amisit, et Beornwolf sibi illud occupavit.

Egbricht XXIV anno regni sui commisit prælium contra Beornwolf regem Merce apud Ellendune; unde dicitur: *Ellendune rivus cruore rubuit, ruina restitit, fetore tabuit*. Ibi autem maximo gentis exterminio utrinque peracto, Egbricht victor funestus exstitit. Inde vero successus urgens suos, et fortunæ instans, misit Adelfwolf filium suum, qui postea rex devenit, Alcstan [al. Healestan] episcopum, et Walarid consulem cum magno exercitu in Cent, qui fugaverunt regem Balred ultra Tamesin. Tunc ergo populos Cantix, et Sudrix, et Sudsere, et Estsere, rex Egbricht in dominium suscepit, quos prius cognatus suus Pren injuste amiserat. Hoc etiam anno, rex Estangle cum gente sua recepit Egbricht regem in patronum: et postea hoc eodem anno Estangli occiderunt Beornwolf regem Merce, cui successit Ludecen. Eodem anno maximum prælium fuerat inter Britones et gentem Davenescire apud Gavelford, ubi multa millia utrinque corruerunt. Anno vero proximo, Ludecen rex Merce et quinque consules cum eo occisi sunt.

Egbricht XXVII anno regni sui fugavit Wilaf regem Merce, qui regi Ludecen successerat, regnumque sibi acquisivit. Cum ergo obtineret omne regnum ex australi parte Humbre duxit exercitum contra Nordhumbras apud Dore. Illi vero regi magno devote concordiam offerentes et subjectionem, pacifice separati sunt. Anno vero sequente, rex Egbricht misericordiam motus concessit Wilaf, ut regnum Merce teneret sub eo. Et inde rex Egbricht duxit exercitum in Nordwales, et eam sibi patrociniis armorum subdidit. Anno vero sequente, Wilfrido archiepiscopo Centensi defuncto, Celnod [al. Ceolnod] successit.

Egbrichti regis anno XXXIII redierunt Daci in Angliam, XXXVIII anno postquam apud Donemutham victi et fugati sunt. Primum igitur prædaverunt Sepeige. Rex vero Egbricht pugnavit cum exercitu suo contra eos, qui triginta et quinque maximis puppibus advecti fuerant anno sequente apud Carrum, et ibi Dacenses alca belli prævalue-

runt; et duo episcopi scilicet Herefert et Wigfert, et duo duces, scilicet Dudda et Osmod periierunt. Anno vero sequente venit exercitus Dacorum navalis in Westwales; et Walenses cum Dacis coadunati sunt, et contra regem Egbricht insurrexerunt. Rex vero secunda usus fortuna Dacos et Walenses contritione contrivit, et triumphose fortissimos fugavit apud Hengistendune [al. Hengistesstune.] Anno his proximo, Egbricht rex et monarcha Britanniæ fati concessit. Regnorum, quæ in manu propria tenebat, filios fecit hæredes, Edelwolfum super Westsere, Edelstan vero super Cent et Sudsere et Estsere. Sed cum jam ad monarchiam Angliæ pervenimus, et ad plagam horribilem, quæ per Dacos illata est, liber proprius rebus novis donandus est.

Verum, ut in libro secundo factum est, ea, quæ in hoc libro dicta sunt, breviter repetenda sunt: et regnorum singulorum progressio ex ordine dirigitur, ut quod confusum est in tot regum commisionibus, hæc abbreviatio diligenter elucidet. Unde cum lectori gratior exstitero, fructum laboris desiderabilem, Domini gratia percipiam.

Hæc est abbreviatio de regibus Cantuariæ in hoc libro prætractatis.

Lotharius regnavit duodecim annis, et pugna australium Saxonum neci traditus est.

Eadricus regnavit anno et dimidio, extraneus a regali prosapia.

Nidred et Wibbehard similiter extranei regnaverunt VI annis et repulsi sunt.

Withred, de regia stirpe ortus, regnavit XXXIV annis in pace, et cum rege Ine concordiam fecit.

Edbriht, filius Witredi, cum duobus fratribus regnum tenuit XII annis.

Edelbriht sceptro regni potitus est XII annis.

Egfert regnum idem XXXIV annis, ut conicere possumus ex scriptis, tenuit.

Edbrit Pren regnavit III annis, et captus est, et abductus a Cenwolfo rege Merce.

Cudred regni infulas obtinuit IX annis.

Balred regnavit XVIII annis, et fugavit eum a regno rex Egbricht Westsere.

Egbrichtus, rex Westsere, regnum conquistum, dum vixit, obtinens, Adelstano filio suo moriens reliquit: cessavit ergo regia stirps Cantuariæ, et in aliena jura regnum transit.

Hæc est abbreviatio de regibus Westsere in hoc libro prætractatis.

Cedwalla, cum duobus annis regnasset, Vectam insulam acquisivit; Cent bis prædavit, pergensque Romam in albis mortuus est, et insignia regni commutavit.

Ine regnavit XXXVII annis; vicitque prælio Gerentem regem Walensem, domuitque bello australes Saxones, Romamque petens se feliciter regno deposuit.

Adelhardus, cognatus regis Ine, regnum sibi ab eodem traditum rexit in pace quatuordecim annis.

Cudredus regnavit sexdecim annis, vicitque Bri-
tannos bis lege prælii et regem Edelboldum.

Sigebertus [al. Sigebriectus] crudelis regnavit uno
anno, et paulo plus, et a regno juste expulsus, et
postea occisus est.

Kinewolf regnavit viginti tribus annis, quem Si-
gebert [al. Sigebert] frater regis neci tradidit.

Brictricus regnavit xvi annis, cujus tempore
primum Dacorum sævitia Britanniam lacessivit.

Egbrichtus regnavit xxxvii annis et prædavit in
Britannia ab oriente usque ad occidentem, vi-
cique Marte Beornwolfum regem Merce, et Balred
regem Cantiaz, et regem Wilaf, et Dacos.

*Hæc est abbreviatio de regibus Hordhumbre in hoc
libro præsignatis.*

Alfridus, frater regis Egfridi, doctus in Scrip-
turis, strenuus in bellis, regnavit viginti annis.

Osredus filius ejus regnavit xi annis, et pugnans
interfectus est.

Kenred regnavit ii annis, et infirmatus mortis
celeritate præventus est.

Osricus regnavit xi annis, et vitali luce caruit.

Coolwolfus, frater Kenredi prædicti regis, regna-
vit viii annis, et monachus effectus est. Cujus tem-
pore Beda presbyter venerabilis et Christi philoso-
phus feliciter decessit.

Egbrictus [al. Adbrichtus], cognatus ejus, regna-
vit xxi annis, effectusque monachus fragilem
vitam sine glorioso perlustravit.

Osulf, filius ejus, regnavit uno anno, et a familia
sua proditus est et occisus.

Mol Edelwold regnavit vi annis, et coactus di-
misit illud.

Alredus regnavit viii annis, et fugatus, depositus
est a gente sua.

Adelred [al. Aedelred], filius Mol, regnavit tribus
annis, et fugit a facie ducum suorum rebellan-
tium.

Alfwold regnavit x annis, quem Sigga dux pro-
ditione occidit.

Osred, nepos regis prædicti, regnavit uno anno

et a regno fugatus est a suis, et post triennium
occisus.

Adelred, filius Mol, iterum regnavit quatuor
annis, et occisus est a populo suo semper nequis-
simo.

Ardulf regnavit xii annis, et a suis fugatus est
a regno suo. Postea Nordhumbri, ut apparet, in-
sania nequitiaz præoccupati aliquantisper sine rege
fuerunt, et Egbrichto regi concordati sunt.

*Hæc est abbreviatio regum Merce in hoc libro præ-
dictorum.*

Edelred [al. Adelred], filius Pendæ, regnavit xxix
annis, et gloriose monachus effectus est.

Kenred, cognatus ejus, regnavit v annis, Ro-
mamque petiit, et victoriosus monachatum sus-
cepit.

Coolred, filius Edelredi regis, regnavit octo annis,
pugnavitque valide contra regem Ine.

Edelbold [al. Adelbald] superbus regnavit xlii an-
nis; hic prædavit Nordhumbre, vicitque gentem
Walliaz, præfuitque regibus omnibus Angliæ. Sed
tandem a Cudredo rege victus, et postea occisus
est.

Beornred uno anno regnum tenuit, sed Offa va-
lidus eum aufugavit.

Offa xxxix annis regnavit. Is regem Westere
Kinewolf bello minoravit, et Centenses, et Nor-
dhumbros.

Egferd, filius Offæ regis, uno ad plenum anno
vivere non suffecit.

Cenwolf regnavit xxvi annis pacifice, et mortuus
est communi morte.

Coolwolf tribus annis regnum tenuit, quod tunc
ei Beornulf serox diripuit.

Beornulf uno anno regnavit, et ab Egbricto rege
bello victus demarcuit.

Ludicen rex primo anno regni sui cum consu-
libus quinque suis occisus est.

Wilaf, ab rege Egbricto victus bellando, tribu-
tarie sub eo regnum tenuit. Regnum vero East-
angle jam regnis aliis variis modis subjectum
fuerat.

PROLOGUS LIBRI QUINTI.

*In hujus historiæ principio quinque plagis percussam diximus Britanniam : quarum de quarta, quæ per
Dacos facta est, præsentī libro tractabimus. Hæc siquidem longe immanior, longe crudelior cæteris fuit.
Romani namque sibi Britanniam brevi subjugaverunt, et lege dominantium splendide rezerunt. Picti vero
et Scoti crebras irruptiones ex boreali parte Britanniaz faciebant, sed nec eam ex omni parte aggrediebantur,
nec nunquam perniciose repulsi tempore non paucō ab invasione cessabant. Saxones autem pro viribus
paulatim terram bello capessentes, captam obtinebant, obtentam ædificabant, ædificatam legibus regebant.
Nec non et Northmanni cito et breviter terram subdentes sibi, victis ritam et libertatem legesque antiquas
regni jure concesserunt, de quibus in antea dicendum est. Daci vero terram undique creberrime, diutissime
insilientes et assilientes eam non obtinere sed prædari studebant, et omnia destruere, non dominari cupie-
bant. Qui si quandoque vincerentur, nihil proficiebant victores, cum alibi classis et exercitus major insurge-
ret; miroque modo, cum reges Anglorum in orientalem partem contra eos pugnaturi tenderent, antequam*

hostilibus turmis appropinquarent, advolabat nuntius, dicens: Rex, quonam tendis? Classis paganorum innumerabilis ex australi parte Angliæ littora occupavit, urbesque et villas depopulans, omnia cædi tradit et igni. Eadem die accurrebat alius, dicens: Rex, quo fugam capessis? Terribilis exercitus in occidentali parte Angliæ appulit, contra quos nisi festinus revertaris, te fugisse existimantes, cæde et flamma a tergo persequentur. Adveniebat eadem die vel crastina nuntius alius, qui diceret: Quo tenditis, proceres? Daci borealibus plagis appulsi, jam domos vestras combusserunt, jam res vestras asportarunt, jam pueros sursum jactatim lancearum acumine susceperunt, jam conjuges vestras quasdam vi oppresserunt, quasdam secum abducebant. Sic tot rumorum miserabili plaga percussi rex et populus manibus et corde dissolvebantur, et tabescebant. Igitur nec cum vincerent, lætitia, ut assolent [al. assolet], erat eis ulla, nec spes salutis aliqua. Cur autem tanto furore Dei justitia in eos exarserit, causa hæc est. In primitiva Angliæ Ecclesia religio clarissime splenduit; ita ut reges et reginæ, duces et episcopi, vel monachatum vel exilium, ut præmonstravimus, appetere. Processu vero temporum adeo omnis virtus in eis emarcuit, ut gentem nullam proditione et nequitia sibi parem esse permetterent. Quod maxime apparet in historia regum Nordhumbre. Sicut autem in regalibus gestis impietas eorum descripta est, ita uniuscujusque ordinis et officii homines dolo et proditione insistebant. Nec erat dedecori nisi pietas, et causa dignissima cædis innocentia. Immisit ergo Dominus omnipotens velut examina apium gentes crudelissimas, quæ nec ætati, nec sexui parcerent, scilicet Dacos cum Gothis, Norwagenses cum Suathedis, Wandallos [al. Wandalos] cum Fresis, qui ab exordio regni Edelwolfi regis usque ad adventum Northmannorum Willielmi regis ductu ducentis triginta annis terram hanc desolaverunt. Qui etiam non nunquam ex affinitate Britannicæ, Dei vindices et stimuli, Galliam pro meritis crudeliter invaserunt. Sed jam ad historię ordinem his explanatis redeundum est.

LIBER QUINTUS.

Adewulf primo anno regni sui cum ipse adversus A hostes prædictos in una parte regni sui persisteret, undique confluyente paganorum multitudine, misit Wifard consulem cum parte exercitus ad debellandum Dacos, qui cum xxxiii navibus apud Hamtonam appulerant, ubi, magna strage hostium patrata, clarissime triumphavit. Misit etiam rex Aedhulf Aedelhem consulem ut pugnaret contra alium exercitum apud Port cum exercitu Westsere. Cumque diu conflisissent, occiso prædicto consule, Daci victores exstiterunt. Anno vero sequente Herbertus consul pugnavit contra eos apud Mercaware, Dacisque vincentibus, suisque fugientibus, occisus est. Eodemque perrexit paganorum exercitus per orientales partes Angliæ, scilicet per Lindesie, et Estangle, et Cantiam, gentique innumeræ vitam ferro rapuerunt. Anno vero hos sequente, terram profundius introiens, exercitus circa Cantuariam et Rovecestriam et Londoniam multitudinem magnam stravit.

Adewolf quinto anno regni sui cum parte exercitus (divisi namque erant exercitus) pugnavit contra gentem xxxv puppium apud Carrum, Dacique victores fuerunt; licet enim parvus fuisset numerus puppium, magnus tamen erat puppes maximas numerus ingressorum. Anno vero ab hoc quinto, Alestan [al. Alestan, vel Algstan], episcopus venerabilis et dux Ernulfus cum Sumersetsis, et dux Ofredus cum Dorsetis pugnaverunt contra Dacos apud Pedredesmoth, et, Deo auxiliante, multos eorum prostraverunt, et victoriæ splendorem obtinuerunt. Adewolf, decimo sexto anno regni sui et

Edelbaldus filius suus, congregatis omnibus copiis, pugnaverunt cum maximo exercitu, qui cum cœnavibus appulerant ad Temesmoth, urbesque præclaras et multis inclytas annis Londoniam scilicet et Cantuariam fregerunt, et fugaverunt Bricwolf regem Merce victum cum exercitu suo, qui nunquam postea viguit. Cui successit Burred in regnum Merce. Ingredientesque Sudreiam regalibus cuneis obviaverunt apud Haclea. Commissum est igitur inter maximos exercitus tantum et tam grave prælium quantum nullus retro audierat in Angliam [al. Anglia] commissum. Videres igitur viros bellatores more segetis utrinque ruere, sanguinisque fluvios capita et membra cæsorum secum volvere. Scribere autem singula nonne nimis et fastidiosæ prolixitatis esset? Concessit ergo Deus fortunam belli in se credentibus, et inenarrabilem contritionem se contemnentibus. Rex igitur Edelwolfus victor exstitit clarissimus. Eodem anno Edelstan, rex Canticæ, et dux Ealhere navali prælio contra Dacos pugnaverunt apud Sandwic; et, magna strage hostium facta, novem puppes eorum ceperunt; aliæ vero fugerunt. Consul quoque nomine Cheorl cum gente Davenescyre pugnavit contra paganos, multosque percussit, et victor exstitit apud Wienorne [al. Wienbeorne]. Hic igitur annus Anglorum genti fortunatus exstitit. Hoc anno primum quidem paganorum exercitus per totam hiemem in hac patria conversatus est [al. conversatus est apud Tene].

Adewulfus decimo octavo anno regni sui adjuvit Burred regem ad subjugandum, sibi Nordwalenses potentissime, sociavitque ei filiam suam in matr-

monio. Anno eodem misit rex Adelfwolf Aluredum A filium suum Leoni papæ Romam quem Leo postea in regem benedixit et loco filii suscepit. Hoc anno dux Ealhere cum Centensibus, et Huda cum Sudrigensibus pugnaverunt contra exercitum paganorum apud Tenet; et magna gens ex utraque parte occisa est, et naufragata, et ambo duces mortui sunt.

Adelwlfus decimo nono anno regni sui, qui totam terram suam ad opus ecclesiarum decimavit propter amorem Dei et redemptionem sui; postea vero cum magno honore Romam perrexit, et ibi uno anno conversatus est. Et inde rediens, filiam Caroli Calvi regis Franciæ assumpsit in uxorem, et eam secum in hanc patriam adduxit: et cum duobus annis eam tenuisset, hominibus ademptus est, et sepultus apud Wincestre. *Hic primum fuerat episcopus apud Wincestre [al. Wincestre]; sed, Egbricto patre suo defuncto, necessitate cogente, factus est rex; et uxore ducta quatuor filios genuit, qui omnes post eum reges fuerunt.* Circa hoc tempus pagani perendinauerunt tota hieme apud Sepeigei.

Adelbaldo filio suo reliquit prædictus rex nobilissimus regnum hæreditarium Westsere; Adelbricto filio suo alii reliquit regnum Cantix, et Estsere, et Sudsere. Ambo igitur fratres optimæ iudolis iuvenes regnum suum, dum uterque vixit, felicissime tenuerunt. Adelbaldus rex Westsere, cum regnum suum quinque annis in pace tenuisset, morte immatura præreptus est: planxit autem omnis Anglia Adelbaldi regis iuventutem, et factus est lucius vehemens super eum, et sepelierunt eum apud Sireburne. Sensitque posthac Anglia quantum amiserit in eo.

Adelbricht, frater regis prædicti, regnavit post eum super Westsere, qui prius erat rex Centensis. In diebus ejus venit navalis exercitus et egredientes destruxerunt Wincestre, et sic:

Urbs antiqua fuit multos dominata per annos.
(VIRGIL. *Æneid.* II, 363.)

Tunc vero dux Osric cum Hamtonesyre et dux Edelwolf cum Barrucseyre pugnaverunt contra eundem exercitum. Quibus cum magna contritione fugatis nostri victores exstiterunt.

Adelbricti regis anno quinto venit exercitus paganorum apud Tenet: quibus cum Centenses causa induciarum pecuniam promisissent, infra inducias nocte quadam improvise proruperunt, et Cantiam ex orientali parte deprædati sunt. Eodem anno Adelbrictus, cum regnasset super Westsere quinque annis, super Cantiam vero decem annis mortem gustavit. Post quem Edelred frater ejus regni suscepit insignia. Hoc autem anno venit maximus exercitus paganorum in terram Anglorum, quorum duces fuerunt Hinguar et Ubba, viri strenuissimi, sed crudelissimi. Hinguar erat ingenitæ ingenii, Ubba vero fortitudinis admirandæ. Perendinantes igitur in hieme in Estangle inducias et equos ab iis acceperunt et quietis gratia fortitudini suæ ad tempus pepercerunt.

Adelredi regis anno secundo venit exercitus prædictus quem Hinguar et Ubba rexerunt in Nordhumbre apud Couirwic, eratque inter gentem patriæ illius solita prodicione magna misericordia, quia regem suum Osbric abjecerant, et alium de generem nomine Ellan acceperant; ideoque tarde concordati congregato exercitu venerunt ad Couirwic, in qua erat paganus exercitus; fractoque muro intus irruentes cum eis pugnaverunt, et ibi occisus est uterque rex Osbric et Ellan, et innumera multitudo gentis Nordhumbre intra urbem et extra. Et qui residui fuerunt, inducias cum paganis ceperunt. Hoc anno obiit Alfstan episcopus, sepultus apud Scyreburne, ubi fuit episcopus quinquaginta annis.

Adelredus rex anno tertio regni sui ivit Snotingham cum fratre suo Alfredo in auxilium Burreddi regis Merce: exercitus namque prædictus venerat Snotingham, et ibi in hieme fuit. Congregatis igitur omnibus copiis Anglorum, cum suos obsessos et viribus impares Hinguarus videret, vulpeculari astutia verbisque delinitis inducias ab Anglicis impetravit. Rediensque Eboracum, ibi crudeliter uno anno permansit. Sanctus Eadmundus anno Dominicæ Incarnationis 870, Adelredi regis anno quinto cæli palatia conscendit: exercitus namque prædictus Hinguari regis veniens per Merce ad Tedforde, ibi in hieme permansit, clademque maximam genti miserrimæ intulit. Rex vero Edmundus magis eligens mortem perferre quam desolationem suorum videre, captus est ab iis, corpusque saucissimum sagittis impiorum ad stipitem undique transverberatus, Dei vero clementia multa super eo signavit miracula.

Adelredi regis anno sexto venit exercitus novus et maximus, quasi fluvius inundans et omnia secum volvens in Westsere usque ad Redingum; præ nimia vero multitudine cum simul non possent procedere, diversis turmis et locis gradiebantur. Duces eorum autem fuerunt duo reges Basreg et Aldene [al. Hamdene, vel Alfdene]. Itaque post tres dies dux Edelwolf duobus obvians consulibus, exercitus apud Englafeld pugnavit cum eis et vicit, et unum occidit, qui vocabatur Sidrac. Et post quatuor dies rex Edelred et frater suus cum magna gente venientes Redingum, pugnaverunt cum exercitu, et multi ceciderunt ex utraque parte, et Daci victores fuerunt. Et post quatuor dies iterum pugnaverunt rex Adelred et frater suus Alfred contra totum exercitum apud Escesdune, qui fuit divisus in duas partes: ex una parte fuerunt Basreg et Aldene reges pagani, contra quos pugnavit rex Adelred, et occidit regem Basrege; ex alia vero parte fuerunt pagani consules, contra quos pugnavit Alfred frater regis, et occidit quinque consules, Sidroc senem et Sidroc juvenem, et Osbearn, et Frena, et Harolde; et exercitus fugatus est, et multa millia occisa sunt, duravitque prælium usque ad noctem. Iterum post XIV dies Adelred rex et

frater suus Alfred pugnauerunt cum exercitu apud Basingum, et Daci vicerunt. Iterum post duos menses rex Adelred et frater suus Alfred pugnauerunt cum exercitu apud Beredune, et multi ex utraque parte ceciderunt, et Daci diu fugati in fine vicerunt. Ibi occisus est Edmundus episcopus, et multi proceres Angliæ. Post hoc prælium venit in ætate magnus exercitus apud Redingum. Hoc anno obiit: Adelred rex post Pascha sepultus apud Winburnham-minister, qui regnavit quinque annis. Tunc Alfred frater suus, filius Edelwolff, regnavit super Westsere, et postea circa unum mensem pugnavit cum pauca gente apud Wintune contra exercitum et diu fugavit eum et postea Daci vicerunt. Hoc anno fuerunt novem prælia campestria contra exercitum in regno ex australi parte Temese: præter invasiones, quas Alfred frater ejus et duces regis sæpe fecerunt. Et hoc anno sunt occisi rex unus et novem comites, et proceres Westsere ceperunt inducias cum exercitu paganorum.

Alfredi [al. Alwredi, vel Alvredi] regis anno primo exercitus venit Londoniam a Reding et ibi per hiemem fuit, et Mercenses ceperunt inducias cum exercitu. Secundo vero anno rex Haldene duxit exercitum eundem hiematum in Lindesei apud Torthseige [al. Torcheseige]. Tertio autem anno hiemaverunt apud Rependune. Tunc vero congregati sunt cum eo tres alii reges Godrum, et Osetin, et Anwed, et facti sunt invincibiles, et Burred regem, qui regnaverat xxii annis super Merce trans mare fugaverunt. Rex autem Burred Romam perrexit, ibique moriens sepultus est in ecclesia S. Mariæ apud Anglecnescolam. Daci autem tradiderunt regnum Merce Ceolwolfo cuidam insipienti regi ad servandum ad opus eorum. Ipse autem juravit, et obsides iis dedit se redditurum illis regnum quancumque vellent, et seipsum præsto esse cum omnibus quos adducere posset in auxilium eorum.

Alfredi regis anno quarto exercitus recessit a Rependune et divisus est. Aldene rex cum parte quadam exercitus perrexit in Nordhumbre et fuit in hieme juxta Tinam et saisivit terram et divisit eam suis, et coluerant eam duobus annis, et sæpe prædavit super Pictos. Tres vero reges Dacorum prædicti venerunt cum majori parte exercitus ad Brantebrige, et ibi uno permanserunt anno. Hoc anno pugnavit rex Alfred navali prælio contra vii puppes, quarum unam cepit, cæteras fugavit. Anno vero sequente, exercitus trium regum venit apud Werham in Westsere. Rex vero Alfredus cepit inducias cum exercitu, acceptis ab eo obsidibus ex nobilioribus eorum. Ipsi autem juraverunt ei quod nunquam alicui antea fecerant, se cito exituros a regno illius, et in proxima nocte furtim recedens exercitus, qui equos habebant, perrexerunt Granceastre. Hoc anno Rollo cum suis Northmanniam venit; anno vero sequente exercitus perjurus venit a Werham

A ad Granceastre, et navalis exercitus circum remigans tempestate obrutus est, perieruntque cxx puppes apud Swanawic. Rex autem Alfred cum magna gente secutus est exercitum, qui equos habebant, nec eos consequi potuit ante Granceastre. Tunc exercitus tradidit illi quotquot obsides ipse volebat, et pacem tenere juravit, et bene tenuit. Tunc exercitus ivit in Merce, et partem regni tenuit, partem dedit Ceolwolfo.

Alfredi regis anno septimo, cum jam Daci omne regnum a boreali parte Temesis [al. Tamisis, vel Tamasis] obtinerent, regnaretque rex Haldene in Nordhumbre, et frater Haldeni esset in Estangle, tres vero reges prædicti cum Ceolwolfo rege eorum essent in Merce, et Londonia, et Estsere; regi vero B Alfredo non remansisset nisi terra ultra Tamesim, indignum visum est Dacis, ut vel hoc ei remaneret. Tres igitur reges venerunt Copenham in Westsere cum mira multitudine, quæ nuper a Dacia venerat. Operientesque terram quasi locustæ, cum nullis eis posset resistere, occupaverunt eam sibi. Pars igitur populi trans mare fugit; pars Alfredum regem secuta est, qui cum paucis se in memoribus abscondebat; pars vero subdita est hostibus. Cum autem rex Alfredus jam nec terram haberet, nec spem habendi, respexit in reliquias plebis suæ Dominius: venit namque frater regis Haldene cum xxiii navibus in Westsere in Davenscyre. Gens autem regis Alfredi occidit eum, et cccxli homines exercitus sui, captumque est ibi vexillum eorum, quod vocabatur Raven. Ergo rex Alfredus, hoc successu confortatus, paravit firmitatem quamdam apud Ethelingeie, et sic fretus pugnavit sæpe cum exercitu auxilio Sumersensium, qui ibi propinqui erant. Et in septima hebdomada post Pascha perrexit ad Eghrichstam ex orientali parte Salundo [al. Sealwdic], et venerunt contra eum omnes Sumerseti, et Wilsati, et qui residui fuerant de Nantunescyre, læti pro adventu suo, et ipse in crastino iude perrexit ad Aeglea, et inde alia die ad Edendune, et ibi pugnavit contra exercitum, et eum fugavit, et eum persecutus est usque ad firmitatem suam, et ibi fuit xiv diebus. Tunc exercitus tradidit regi obsides, et juravit se recessurum a regno D suo. Promisit etiam quod rex eorum baptizaretur, et factum est: venit enim Godrûn princeps regum eorum ad Alfredum regem, et baptizatus est; Alfredus vero patrinus ejus factus, cum eum secum xii diebus tenuisset, abeunti multa dedit munera.

Alfredi anno octavo ivit exercitus prædictus a Chipenham ad Cyrencestre, et ibi hiemavit in pace. Eodem anno Wincigi [al. Wicingi] collegerunt novum exercitum, et manserunt apud Fuleham juxta Tamesim: hoc anno sol obscuratus est. Anno vero sequente exercitus prædictus regis Godrum recessit a Cyrenceastre et perrexit in Estangliam, et terram illam obtinuit, et divisit. Eodem anno exercitus, qui fuit apud Fuleham, mare transit et ad

Gant uno anno permansit. Sequenti vero anno pugnaverunt cum Francis, et vicerunt eos; tertio autem anno venerunt per Mese in Franciam. Quo in tempore rex Alfredus navali prælio quatuor puppes Dacorum cepit, et eos, qui inerant, interfecit; quarto vero anno venit exercitus apud Scat in Cundoet, et ibi uno anno permansit: hoc anno Macrinus papa misit Alfredo regi lignum Domini. Alfredus autem misit elemosynam suam Romæ, et etiam in Indiam ad sanctum Thomam, secundum votum quod fecerat, quando hostilis exercitus hiemavit apud Londoniam.

Alfredi regis anno decimo quarto pars exercitus qui in Gallia erat, venerunt ad Rovecestriam: et civitatem obsidentes, cœperunt facere ibi aliam firmitatem. Adveniente vero rege, ad puppes fugerunt, et mare transierunt. Misit autem rex Alfred navalem exercitum ad Cent in Estanglia: qui cum venissent Sturemutham, obviantes xvi puppibus Wiccingorum vicerunt eas bello; sed redeuntés cum spoliis et victoria obviaerunt magno exercitui Wiccingorum, et cum iis pugnantes victi sunt. Eodem anno interfecit aper quidam Carolum regem Franciæ, filium Luovei, filii Caroli Calvi, cujus filiam Juhetam [at. Juhetham] duxerat rex Edelwolf. Tunc quoque papa Marinus obdormivit. Anno sequente venit exercitus Dacorum per Secanam ad pontem Parisius, et illic hiemavit. Alfredus rex Londoniam obsedit, quia maxima vis Dacorum secuta fuerat Gallicanum exercitum: omnes autem Anglici statim ei subditi sunt, et receperunt eum. Daci namque aufugerunt. Rex vero tradidit Ædrelo duci civitatem in custodiam. Anno vero hos sequente, exercitus recedens a ponte Parisius ivit per Secanam usque ad Marnam, et per Marnam usque ad Cadri, et in ea, et in Jorna [at. Jorata] duobus annis conversati sunt. Circa hoc tempus factione Ernulfi quinque reges facti sunt in Francia.

Alfredi regis anno xix, Godrun rex Dacus, qui fuit filiolus Alfredi regis, et regnavit in Estangle, luce demptus est. Hoc anno venit exercitus a Secana ad Scanlaudam quod est inter Britanniam et Franciam: Britones vero eum eis pugnantes, et in flumen quoddam fugantes, multos necaverunt: hic Pleumundus archiepiscopus a Deo et omni populo electus est. Anno vero sequente, exercitus ivit in orientem, et rex Arnulfus cum Francis et Saxonibus, et Baveriensibus pugnavit contra exercitum, et repulit eos. Postea rediit in Angliam ille magnus exercitus cum omnibus rebus suis ad portum Limene cum ccl navibus; qui portus est in orientali parte Cent juxta magnum nemus Andredestaige, quod cxx millia in longitudine, xxx in latitudine routinet. Egressi vero construxerunt castrum apud Anoldre. Interim venit Hastings cum lxxx navibus in portum Tamesis, et paravit castrum apud Widdletune; postea vero regi Alfredo juramenta fecit, ne in aliquo ei noceret: rex ergo ipsi, et uxori suæ, et filiiis multa dona dederat, quorum alterum rex

A ipse in baptismate tenuerat, alterum vero Edred dux magnus. Hasteng autem semper infidus, castrum construxit apud Beamsted. Cumque esset prædatum super regem, fregit rex castrum prædictum, et cepit ibi uxorem ejus, et filios, et pecuniam, et spolia, et puppes. Uxorem vero et filios reddidit Hastengo, quia patrinus eorum erat. Regi autem Alfredo venit nuntius, dicens: « Centum puppes venerunt a Nordhumbre et Estangle, et obsident Granceastre. » Rex igitur, dum illuc tendit exercitus, qui erat apud Awdre, invasit Estsere, et castrum fecit apud Scobrih; indeque permeantes venerunt usque ad Budingtuune juxta Savernam, et ibi castrum fecerunt: unde tamen bello repulsi, fugerunt ad castrum suum in Estsere; illi autem, qui obsederant Granceastre, audito adventu regis, ad puppes fugerunt, et in mari prædantes manebant. Quartus exercitus venit eodem anno a Nordhumbre usque in Legecestriam; sed ibi obsessi sunt, et tanta fame afflicti sunt, quod etiam equos suos comederent.

Alfredi regis anno xxiii, Daci, qui erant in Legecestria, iverunt circum per Nordwales et Nordhumbre ad Wereleige insulam Estsere, et post in hieme traxerunt puppes suas per Tamesim in flumen Lupe; ille autem exercitus, qui obsederat Granceastre, deprehensus est prædans juxta Ciceastre, ubi multos ex suis amiserrunt, et quasdam ex puppibus suis perdidit. Anno vero sequenti exercitus qui erat in Lupe, fecit juxta idem flumen castrum quoddam viginti millibus a Londonia. Venerunt igitur Londonienses ad castrum illud, et cum Dacis pugnantes, quatuor ex ducibus eorum occiderunt, et victoriam in tempore opportuno dedit suis Dominus omnipotens. Cum ergo fugissent Daci ad castrum, fecit rex aquam Lupe sindi in tria brachia, ne puppes suas per eam reducere possent: quod Daci comperientes relictis puppibus perrexerunt usque ad Quadrage juxta Savernam, et ibi castrum fecerunt, et ibidem hiemaverunt, commendatis uxoribus suis in Estangle. Rex vero cum exercitu persecutus est eos. At Londonienses puppes Dacorum relictas quasdam ad Londoniam duxerunt, quasdam combusserunt. Hi igitur, his tribus annis prædictis, scilicet ex quo Daci ad portum Limene appulerunt, Anglis multa mala fecerunt, sed et ipsi multo plura toleraverunt. Anno vero quarto divisus est exercitus partim in Nordhumbre, et partim in Estangle; pars vero transfretans ivit in Secanam: postea tamen quædam puppes Dacorum venerunt juxta littora Westsere, quæ crebris irruptionibus sæpe prædantes et sæpe pugnantes cladem non modicam provincialibus Westsere contulerunt. De multis vero conflictibus unum pertractabo, quia insoliti sicut eventus. Rex Alfredus naves longas scilicet xl remorum vel plurium fecit parari contra puppes Dacorum prædictas; sex autem puppes Dacorum, cum in quodam litore Davenscyre starent, præoccupaverunt eas novem regiæ naves. Quod Daci videntes tres rates contra

eos commoverunt; aliæ namque tres stabant in litore immobiles nereo scilicet retracto: sex igitur puppes Anglorum pugnaverunt contra tres puppes Dacorum. Tres vero reliquæ progressæ sunt ad tres naves Dacorum in litore stantes. Tres igitur naves Dacorum contra sex desperate et omnino audacissime et diu pugnantes conflictum asperissimum peregerunt. Vicit tamen numerus major, dæquæ rates Dacorum captæ sunt; tertia vero aufugit, omnibus tamen occisis, qui inerant, præter quinque. Hoc autem perpetrato, cum ad naves sociorum, quæ juxta puppes Dacorum ex adverso litore erant, reverti vellent, exsiccatæ sunt: quod Daci videntes egressi de tribus puppibus pugnantem contra gentem Anglorum, quæ erat in tribus ratibus. Videres autem gentem sex navium bellum aspicientem et auxilium ferre nequentem, pugnis cedere pectus, et unguibus rumpere erines. Angli tamen viriliter agebant, et Daci fortissime instabant: ceciderunt ex Anglis XLII, et ex Dacis CXX; Daci tamen Lucheman præpositum regalis exercitus acrius insistentem occiderunt: ob quam rem Angli, dum paulatim cederent, Daci pene victores visi sunt. Sed ecce, mari redeunte, ad puppes Daci maris alta invadunt, quos postea IX puppes Anglorum sero et frustra persecutæ sunt. Ventus vero adversus victores Dacos aggreditur, et duas ex puppibus eorum ad terram projecit: unde homines capti et adducti ad regem, omnes suspensi sunt apud Wincestriam; qui vero in tertia puppe erant valde sauciati appulerunt in Estangle. Eodem anno perierunt XX naves cum hominibus juxta australia littora.

Alfredus rex, cum regnasset viginti octo annis et dimidio super totam Angliam, præter illas partes quæ subditæ erant Dacis mortis sensit aculeum. De ejus regimine laborioso et inextricabili vexatione versificæ proloqui dignum duximus.

*Nobilitas innata tibi probitatis honorem,
Armipolens Alfrede, dedit, probitasque laborem,
Perpetuumque labor nomen. Cui mista dolori
Gaudia semper erant, spes semper mista timori.
Si modo victor eras, ad crastina bella pavebas;
Si modo victus eras, ad crastina bella parabas.
Cui vestes sudore jugi, cui sicca cruore
Tincta jugi, quantum sit onus regnare, probarunt.
Non fuit immensis quisquam per climata mundi,
Cui tot in adversis vel respirare liceret.
Nec tamen aut ferro contritus ponere ferrum,
Aut gladio potuit vitæ finire labores.
Jam post transactos vitæ regnique dolores,
Christus ei sit vera quies, sceptrumque perenne.*

Edwardus filius regis Alfredi paternum regnum tenuit, XXIV annis; Edwoldus [al. Edelvoldus] vero frater suus junior accepit uxorem, et saisivit Winburnam sine voluntate tam regis quam nobilium regni: quapropter ivit rex Edwardus cum exercitu usque ad Batham juxta Winburnam. Edwoldus autem cum hominibus suis in Winburna permanens, januis clausis, dicebat, quia ibidem persisteret aut occumberet. Nocte tamen inde recedens ivit ad

A exercitum, qui erat in Nordh. Illi vero nobilitati juvenis congaudentes constituerunt eum regem et principem super reges et duces suos. Rex autem saisivit uxorem ejus, quam juvenis prædictus ultra vetitum episcopi duxerat, quia sacra fuerat in sanctimoniam. Eodem anno obierat Edred dux Davene [al. Davenescyre] uno mense ante obitum Alfredi regis, qui cum eo multa fidelis et fortis gesserat bella.

Edwardi regis anno tertio, Edelvoldus frater regis, coactis viribus, duxit navigium immensum in Estsexe, et Estsexenses sine mora subditi sunt. Anno vero sequente duxit exercitum gravissimum in Merce, et prædavit eam undique usque ad Cicalade. Ibiq; transiens Tamesim cepit Inbrithenden [al. Inbrithenden], et circumquaque quidquid aderat. Sicque patrato facinore suo, domum reversus sunt cum gaudio. At rex Edwardus congregavit exercitum quam citius potuit, ivit post eos et terram eorum totam prædatus est inter Dicum [al. Ducum] et Usam usque ad paludes in Nordhumbre [al. Nord]; postea, cum inde recedere vellet, præcepit per totum exercitum suum ut omnes simul recederent: et recesserunt omnes præter Centenses, qui remanserunt ultra præceptum regis, et rex misit propter eos VII nuntios. Tunc exercitus Dacorum ibi eos interceptit, et pugnavit cum eis, ibique occisus est Siulf dux, et Sigelm [al. Sighelm] dux, et Adewald baro regis, et Cenwolf abbas, et Sigebricht filius Siulfi, et Eadwold filius Accæ, et plures alii, licet ditiores nominentur. Et ex parte Dacorum occisus est rex Eoric et Edelvoldus juvenis, quem elegerant in regem, et Beorthsig filius Brithnodi Adeling, et Hispohold, et Ocelhold [al. Oscetelhold], et plures alii, quos omnes nominare nequivimus, et multus populus cecidit ex utraque parte, et ex parte Dacorum plures occisi sunt, licet ipsi victoriam obtinuissent. Hoc eodem anno obiit Ealeswid uxor regis Edwardi.

Edwardus rex anno quinto constituit inducias cum Estanglis et Nordhumbriis apud Itingforde. Anno vero sequenti misit exercitum rex fortissimum ex Westsere et Merce, qui prædam maximam ceperunt ab exercitu, qui erat in Nordhumbre, tam hominum quam animalium. Multisque Dacorum occisis, manserunt in terra eorum quinque hebdomadis prædantes. Anno sequenti exercitus Dacorum venit in Merce prædatum. Rex autem congregaverat centum puppes, et misit eas contra exercitum: quas postquam comperuit exercitus, putavit ab eis habere auxilium, et quod securius possent ire quoquo vellent. Porro rex misit exercitum post eos ex Westsere et Merce, qui consecuti sunt eos a tergo, cum domum reverterentur, et cum eis pugnaverunt. Bellam ingens est commissum. Contrivit autem Dominus infideles contritione magna, et ex eis multa millia mors cruenta devoravit; corrueruntque principes eorum in confusione, et devorati in pulvere sorduerunt. Occidit namque

rex Haldene, et rex Eolwolf, et Uthere consul, et Scursa consul, et Owlthold, et Benesinghold, et Hanlafinger, et Wtserhold, et Offerhold, et Offerdhyte, et Hahmundhold, et Gudferdhold, et alius Gudferd. Servi autem Domini victoria tanta potiti, exsultantes in Deum vivum, in hymnis et concentibus Dominum exercituum benedicebant. Anno sequente, defuncto Edredo duce Merce, rex Edwardus salvavit Londoniam, et Oxinesfordiam, omnemque terram Mercensi provincie pertinentem.

Edwardus rex anno ix regni sui construxit Herefordiam castrum non immensum sed pulcherrimum inter Beneficiam, et Mimeram, et Lupe, flumina non profunda sed clarissima. Eodem anno construxit burgum quemdam Witham in Estsere, et interea manebat apud Dealdune; et ei subdita est magna pars gentis illius, quæ prius erat in subditione Dacorum. Sequenti vero anno exiit Dacorum exercitus ab Hamtonia et Legecestria, et fregerunt inducias, quas rex iis dederat, et fecerunt eadem magnam Anglorum apud Hocheneretune, et ibi circum in Drinefordseyre. Et postquam domum redierunt, statim exiit alia caterva, et ivit ad Ligetune. Gens autem patriæ illius eos comperiens pugnavit cum eis, et eos fugavit, et totam prædam, quam ceperant, eis abstulit, et etiam equos eorum.

Edwardis regis anno undecimo venit magnus navalis exercitus ab austro ex Lidwicum et duo consules Uther [al. Uhter] et Rahald, et circumierunt in West, quousque venerunt ad litus Saverne, et ibi prædati sunt in Nordwales, ubicunque poterant juxta littora, ceperuntque Camelegeac episcopum, et duxerunt eum ad puppes suas. Rex autem Edwardus redemit eum quadraginta libris. Postea exercitus exiit, volens prædari super Yrcingafeldas, et tunc obviaverunt eis Legeceastreuses, Herefordiensesque, et homines ex aliis castris, quæ ibi erant propinqua, et cum eis pugnantes eos fugaverunt, occideruntque Rahald consulem, et Geolcil fratrem Utheri consulis magnamque partem exercitus, et fugaverunt eos in castrum quoddam obsidentes eos ibi, quousque illi dederunt eis obsides, juraveruntque se recessuros a terra regis. Rex autem fecit custodiri littora Saverne ex australi parte a Walia usque ad Asenam, ita quod ipsi nullo modo ea illa parte irrumperere præsumperunt; ipsi tamen his furtim exierunt, una vice ex orientali parte Weccd, alia vice apud Pordacan: et utraque vice pauci evaserunt, qui occisi non essent præter illos qui poterant natate ad puppes. Et tunc manserunt in insula Stepen cum magna miseria, ita quod cibus eis defecit, et multi fame mortui sunt, quia cibum conquirere nequibant. Tunc recesserunt ipsi in Deomedum, et inde in Hiberniam. Eodemque anno rex Edwardus ivit cum exercitu ad Buchingaham, ibique mansit quatuor hebdomadis, fecitque vallum ex utraque parte aque, antequam inde recessisset. Et Turchefel consul ibi subditus est regi, omnesque

A consules et meliores barones qui appendebant ad Bedefordiam, et plures ex illis qui appendebant ad Hamtoniam.

Edwardi regis anno duodecimo fuisse prælium apud Holme inter Centenses et Dacos scripturæ veterum dicunt; quis autem victor fuerit nonne indeterminatum relinquunt? Secundo ab hoc anno luna valde obscurata est, et magno fuit horrori videntibus. Tertio anno apparuit cometa; quarto anno Legecestria renovata est; quinto anno corpus sancti Oswaldi translatum est a Bardenei in Merce; sexto anno Anglici et Daci pugnaverunt apud Totanbale [al. Totenhale]. Quis autem cuneorum horrendos aggressus, ignitas collisiones, formidabiles tinnitus, feras irruptiones, miserabiles occasus, clamores horrissonos scriptis exsequatur? Tandem suos divina pietas victoria decoravit, et Dacos infideles cæde simul et fuga debonestavit. Eodem anno Edelsted [al. Adelfsted] domina Merce, quæ sub Etheredo patre suo infirmo, regnum Merce regerat, construxit burgum Bruneshurh.

Edwardi regis anno xviii mortuus est Ethered dominus Merce, pater Edelsted, qui fuerat diu infirmus, et dedit terram suam filie suæ, quia nullum filium habebat. Secundo ab hoc anno Edelsted domina Merce construxit burgum ad Scoriæ et eodem anno burgum apud Bruge; tertio anno Edelsted domina Merce construxit burgum Camemythe in principio ætatis, et ante Augustum, illum apud Stafforde; quarto Edelsted domina Merce construxit burgum Edelbirh in principio ætatis, et in fine Augusti illum apud Wirengewic; quinto Edelsted domina Merce construxit burgum apud Cereburh post Natale, et illum apud Wardebirh in ætate, et eodem anno illum apud Rumcoven; sexto misit exercitum in Walliam, Walensibusque victis fregit Bæcanammere, in qua cepit uxorem regis Walensis cum xxxiii hominibus; septimo Edelsted domina Merce acquisivit Derebi cum provincia ei appendicia. Cum autem multitudo hostium intra Derebi conclusa, egredi contra eam non auderet, castellum acerrime invasit, et in ipso portæ introitu prælii maxima vis exarsit, ubi quatuor duces fortissimi Edelsted cæsi sunt; sed sui nihilominus portam et muros fregerunt; octavo Edelsted domina Merce conquisivit Legecestriam, et major pars exercitus, qui ibi erat, subdita est, Eboracensesque illi promiserant, et quidam eorum fidem dederant, quidam vero juraverant quod forent in auxilium ejus. Post illam autem conventionem ipsa obiit apud Tameworthe, duodecim diebus ante festum S. Joannis, octavo anno, ex quo obtinuit dominium Merce, et sepulta est apud Gloucestre in porticu Sancti Petri. Hæc igitur domina tantæ potentie fertur fuisse, ut a quibusdam non solum domina vel regina, sed etiam rex vocaretur ad laudem et excellentiam mirificationis sui. Et ut æstimatum et dictum est, nisi fati velocitate prærepta fuisset, viros virtute transisset universos, unde ad tantæ probita-

is memoriam, cæmenam diuturnitatis largitricem A
vel pauca dicere compulimus.

*O Elfreda potens, o terror virorum,
Victrix naturæ, nomine digna viri.
Tu quo splendidior ferēs, natura puellam,
Te probitas fecit nomen habere viri.
Te mutare decet, sed solam, nomina sexus,
Tu regina potens, rexque trophæa parans.
Jam nec Cæsarei tantum meruere triumphi,
Cæsare splendidior virgo virago vale.*

Edwardus rex vicesimo sexto anno regni sui exhæreditavit ex dominio Merce totius Alfwen sororem Adelfled, quæ postea regnum illud tenuit, magis curans an utiliter vel inutiliter, quam an juste vel injuste. Postea vero construxit burgum apud Glademuthan. Nec longe post migravit a corpore apud Ferandunc, et Alfwarde filius ejus cito post patrem defecit apud Drinesforde, et sepulti sunt apud Wincestre. Nec multo ante Sedric rex Nordhumbre occiderat fratrem suum Nigellum : quo scelere patratorex Reginaldus conquiverat Courwic.

Adelstan filius Edwardi electus est rex in Merce, et sacratus apud Kingstun, qui regno quidem parum vixit, sed clare gestis non parum splenduit : qui a fortissimis lacessiri, sed bello nunquam potuit vinci. Curriculo siquidem sequentis anni Gudfridum regem Dacorum, patrem Reginaldi prædicti regis bello lacessitus, bello repulit, repulsum fugavit, fugatum perdidit. Nec multo post adversa percussus fortuna, fratrem suum Edwinum magni vigoris juvenem, et bonæ indolis, maris fluctibus flebiliter amisit. At vero rex Adelstan, his transactis, gentem perfidam Dacorum, et insidiam Scotorum in exterminium traducere disponens, confertissimum duxit exercitum terra et mari in Nordhumbram, et Scotiam. Cui cum non esset qui resistere inciperet, vel qui resistere persisteret, ubique terrarum progrediens, et pro libitu prædans, cum triumphali rediit lauro.

Adelstan rex anno gratiæ 945, regni vero sui anno quarto, commisit prælium ad Brunelburh præriorum maximum contra Anlaf regem Hiberniæ, qui vires suas gente Scotorum et Dacorum in Anglia conversantium adauxerat. De cujus prælii magnitudine Anglici scriptores quasi carminis modo proloquentes, et extraneis tam verbis quam figuris usi, translatione fida donandi sunt, ut pene de verbo in verbum eorum interpretantes eloquium, ex gravitate verborum gravitatem actuum et animorum gentis illius condiscamus.

Rex Adelstan decus ducum, nobilibus torquium dator, et frater [al. filius] ejus Edmundus longa stirpis serie splendentes percusserunt, in bello acie gladii apud Brunelburh, scutorum muros fiderunt, nobiles ceciderunt, domesticæ reliquæ defuncti Edwardi. Sic namque iis ingenitum fuerat a genibus cognationum, ut bellis frequentibus ab infestis nationibus defendere, ut patriæ thesauros, et domos, et pecunias, et senia. Gens vero Hibernensium, et puppiam habitatores fatules corruerunt, colles resonuerunt; sudaverunt armati, ex quo sol mane prodiit micans hilariter, læti-

ficans profunda, Dei luminare, fax Creatoris, usquequo idem nobilis ductor casu se occulti. Ibi viri jacuerunt multi a Dacia oriundi, telis perforati, sub scutis lanceati, simul et Scoti bello fatigati. Gens vero Westsere tota simul die prius electi, post indefessi, invisæ gentis globos straverunt; viri elegantes hastas cedebant, viri Mercenses acuta jacula mittebant duro manus ludo: sanitas ibi nulla his, qui cum Anlavo trans maris campos in ligni gremio terram petierunt Marte morituri. Quinque occubuerunt in loco belli reges juvenis gladiis percussi, ducesque septem regis Anlavi, absque numero ceciderunt Scoti, deperitque Northmannorum tumor: nec enim paucos ad litem belli duxerant secum; cum paucis vero in maris fluctus rex navi protractus intrinsecus gemebat.

B Simul et Froda ductor Northmannus cumque suis notis dux Constantinus de Martis congressu jactare nequierunt, ubi cognationis suæ fragmen apparuit, ubi amici sui corruerunt in statione populi bello prostrati, et fillum suum in loco prælii vulneribus demolitum charum reliquit. Nec Gude Dacus declamare potuit, licet verbis blandus, et mente vetustus; nec Anlaf ipse cum reliquiis suis mentiri potuit, quod ad hoc negotium sui præstiterint in campo belli, ictuum immunitate, telorum transforatione, in concilio proborum. Matres vero et nurus planxerunt suos belli aleu cum Edwardi filii luisse, cum Northmanni, navibus clavatis, et Anlaf labefactus ultra profundum flumen terras suas mæsto animo repetissent. Postea frater uterque rediit Westsere belli reliquiis post se deserentes, carnes virorum in escam paratas. Ergo corvus niger ore cornutus, et buso livens, aquila cum milvo, canis, lupusque mistus colore his sunt deliciis diu recreati. Non fuit bellum hac in tellure majus patratum, nec cædes tanta præcessit istam, postquam huc venerunt trans mare latum Saxones et Angli, Britones pulsuri: clari Mar:is sabri Walenses vicerunt, reges jugaverunt, regna susceperunt. His causa recreandi interpositis ad historiam redeamus.

Adelstanus rex, cum regnasset quatuordecim annis hominibus ultra non apparuit; successit autem ei in regno Eadmundus filius suus, et regnavit sex [al. novem] annis et dimidio: ejus regni anno quarto occisus est per proditorem regis Franciæ, Willielmus filius Rollonis, qui terram, quæ vocatur Northmannia, a rege Franciæ acquisierat. A Rollione autem gens Northmannorum duxit originem.

Eadmundus rex, ducens exercitum in illam partem Merce, quæ paganus diu subdita fuerat usque ad latissimum flumen Humbre, belli sorte Dacos vicit, et quinque urbes victoriosus cepit Lincolniam, Legecestriam, et Stanfordiam, et Snotingham, et Derebi. Dacos igitur, qui etiam eo tempore Northmanni sunt vocati, penitus extirpavit, et ab urbibus prædictis infidelitate remota, Dei gratia, fidei fulgorem restituit. Eo in tempore obiit rex Anlaf, de quo prædiximus. Postea vero rex Eadmundus suscepit quemdam alium Anlaf regem Dacorum in baptismo tam virilis regis edentem, quam præ-

dicationi credentem. Et post paucos dies Reginaldum regem Eboracensem (de quo prædiximus), quia Eboracum conquieserat, tenuit ad manum episcopi.

Edmundus rex, cum redisset ad Westsere et honorabili triumpho susceptus esset, reges prædicti Dacorum, scilicet Anlaf filius Sidrici et Reginaldus filius Gudferdi frugerunt pacem, quam cum eo constituerant, deprædantes in parte regni sibi direpta. Rex igitur fortissimus Eadmundus cum militari copia proventus in Nordhumbre bello commisso reges utrosque et a regno fugavit, et Nordhumbram primus regum Westsere in dominio proprio tenuit. Sequenti vero anno totam Cumberland, quia gentem provincie illius perfidam et legibus insolitam ad plenum domare nequibat, prædavit et contrivit, et commendavit eam Malculno regi Scotie, hoc pacto quod in auxilio sibi foret terra et mari.

Edmundus rex invictus, cum regnasset feliciter sex annis et dimidio, et omnia ei prospere contigissent, et solus diceretur rex in Anglia, nefanda prodicione confossus est, et omnibus sæculis detestanda die sancti Augustini: cui morte inæstimata prærepto parcat Christi pia benignitas.

Edredus, frater Eadmundi regis, filiusque regis Adelstani fratri suo successit in regno: et eodem anno Nordhumbras jugum dominationis sue ferre nolentes, cum valida armatorum manu petiit, totamque sibi acquisivit. Inde vero in Scotiam vexilla direxit. Scoti igitur nimio terrore percussi, sine bello subdiderunt se regi, et juraverunt ei tam Nordhumbri quam Scoti debitam domino fidelitatem: quod tamen juramentum diu non duravit.

Edredo namque reverso in australes regni sui partes, Anlaf, qui a regno Nordhumbre aufugatus fuerat, rediit cum magna classe in Nordhumbram, et cum gaudio susceptus est a suis, et regno iterum restitutus, quod in fortitudine tenuit quatuor annis. Quarto autem anno solita infidelitate utentes Nordhumbri fugaverunt regem eorum Anlaf, et susceperunt Hirc filium Harald in regem; sed ille iterum brevi tenuit regnum.

Edredus rex vii anno regni sui receptus est iterum in regno Nordhumbre: gens namque patrie illius dominum diu non perferens, unum tertio anno regni sui Hirc filium Harald ut leviter acceperat, leviter abjecerat, et regem Edredum ad se sponte vocatum regni sede reponunt.

Edredus rex eximius et invictus, cum super omnes partes Anglie tandem rex solus regnasset, satis exigentibus, hominem exiit octavo anno postquam diadematis insigni sublimatus fuerat.

Edwi, filius regis Edmundi, super universam Angliam post hunc regnavit. Edmundus namque filius Adelstani probissimi regis, filii Edwardi fortunati principis, filii Alfredi laboriosi ducis, filii Edelwolff magni patris, filii Egbricti, qui regnum Westsere maxime primus in sublime provexit, et in monarchiam sue fortitudinis diligentia protela-

vit, duos filios habuit, Edwi primogenitum et Edgar minorem, quos secundum ordinem nativitatis ordo regnandi disposuit. Secundo autem anno regni ejus Wistan archiepiscopus vitali privatus est aura. Rex autem prædictus Edwi non illaudabiliter regni infulam tenuit.

Edwi rex anno regni sui quinto cum in principio regnum ejus decentissime floreret, prospera et lætabunda exordia mors immatura perripit.

Edgarus pacificus, frater regis prædicti xvi annis regnavit. In diebus ejus hæc terra maxime meliorata est, et Dei omnipotentis gratia, quam ipse pro posse suo devotissimus meruit; semper, dum vixit, in pace regnavit. Ille namque Christi fidelem in regno suo validissime dilatavit, et opera salutis exemplo suo clarissime secundavit. Dilectus namque Deo et hominibus gentes terre sue semper pacificare studuit, nec aliquis prædecessorum suorum tanta pace et gaudio regnum tenere potuit. Ipse siquidem nomen Dei honorabat, et de lege Dei sæpius inquirens libenter eam discebat, et gaudenter docebat, et verbis et operibus populum suum bonorum operum exercitationi promptus invitabat. Domini autem omnipotentia servo suo Edgardo bene gesta non solum in futuro, verum etiam in præsentis sæculo retribuit, quia regulos omnes et consules et patrie totius gentem cum tremore et amore pro velle suo subdidit, absque prælio et aliqua Martis perturbatione; fama vero et nomen regis clarissimum terris universis dilatabatur amplissime, et veniebat extranei videre gloriam ejus et audire doctrinam oris ejus. In hoc tamen peccabat quod paganos eos, qui in hac patria sub eo degebant, nimis firmavit, et extraneos huc adductos plus æquo diligens valde corroboravit. *Nihil enim in rebus humanis perfectissimum est.*

Edgari pacifici anno quinto Edelwaldus venerabilis feliciter episcopatum Wincestre suscepit. Ille secundo episcopatus sui anno quosdam canonicos in veteri monasterio Wincestre degentes, et ordinem suum pigre et negligenter observantes ejecit, et monachos imposuit. Quæ ecclesia nostris temporibus loco avulsa est; quia nimis conjuncta erat matri ecclesie, quæ sedes est episcopi. Consensu igitur episcopi et abbatis ejusdem monasterii extramuros urbis fundata est. Edelwaldus vero egregius præsul ædificator sepium fuit, avertens semitas iniquitatis, et plantans radices charitatis. Ipse namque seminator optimi consilii fuit, cujus motus rex Edgarius novellas plantationes et arbusta teneritudinis Deo gratissima instituit. Abbatiam namque Glæstinbirh construxit; abbatiam Abancune super Tamesim composuit; abbatiam apud Burch prope Stanfordiam stabilivit; abbatiam Thornei prope illam, quæ est apud Burch in mediis paludibus, loco tamen amenissimo fixit. Consilio etiam Edelwoldi episcopi, Ailwinus consul ejusdem regis abbatiam Ramelei in insula pulcherrima intra easdem paludes fixit. Est autem palus illa, de qua loquimur,

latissima et visu decora, multis fluviis decurrentibus irrigata, multis lacubus magnis et parvis depicta, multis etiam silvis et insulis florida: intra quam sunt ecclesia Heliensis, abbatia Ramesiensis, abbatia Chateric, abbatia Thorneie, abbatia Cru-lande; sed juxta eam sunt abbatia Burgensis, abbatia Spaldinge, ecclesia S. Ivois super Usam fluvium Huntendonæ, ecclesia S. Egidii super Grentam fluvium Cantabrigiæ, ecclesia S. Trinitatis in Tedfordia.

Rex Edgarus undecimo anno regni sui jussit prædari insulam Tenet, quia jura regalia spreverant, non ut hostis insaniens, sed ut rex malo mala puniens.

Edgarus rex XIII anno regni sui sacratus est in die Pentecostes apud Baham: inde vero post Pentecosten duxit exercitum suum ad Legeceestre, ubi venerunt contra eum sex reges, qui omnes ditioni ejus subjecti sunt, et omnes illi domino debitam dederunt fidem se terra et mari servituros ei ad ejus imperium.

Edgarus pacificus rex, magnificus, Salomon secundus, cujus tempore nunquam exercitus advenarum venit in Angliam, cujus dominio reges et principes Angliæ sunt subjecti, cujus potentia Scoti etiam colla dedere, cum regnasset sedecim annis et duobus mensibus feliciter vivens, feliciter obiit; nec potuit male mori, qui bene vixerat, qui tot ecclesias Deo fundaverat, qui tot bona perennia brevi tempore statuerat: cujus plantationum gratia quanto instantius Deum laudare non cessant, tanto beati regis in cœlestibus gloria crescere non desistit. De cujus laude nusam aliquantulum dicere pro meritis promovimus:

Auctor opum, vindex scelerum, largitor honorum,

Sceptryger Edgarus regna superna petit.

Hic alter Salomon, legum pater, orbita pacis

Quod caruit bellis claruit inde magis.

Templa Deo, templis monachos, monachis dedit
[agros,

Nequitia lapsus, justitiæque locus.

Novit enim regno verum perquirere falso,

Immensum modico, perpetuumque brevi.

Edwardus filius Edgari regis, qui dicitur sanctus, regnavit pro patre suo: cujus regni principio apparuit cometa, signum scilicet maximæ famis, quæ in anno sequente secuta est. Tunc vero consul quidam nequissimus Elfere nomine abbatias plures quas rex Edgarus et Edelwold episcopus construxerant, quorundam potentum assensu et factione destruxit. Inde Dominus ad iram permotus pristinam renovare statuit cladem.

Edwardi sancti regis anno quarto, omnes optimates Anglorum ceciderunt a quodam solio apud Talne præter sanctum Dunstanum, qui trabe quadam apprehensa restitit. Unde quidam eorum valde læsi sunt, quidam vero mortui: signum scilicet Dei excelsi fuit, quod prodicione et interfectione regis sui ab amore Dei casuri essent, et a diversis gentibus digna contritione conterendi.

Edwardus sanctus, cum quinque annis regnasset, occisus est prodicione gentis suæ perfide, die advesperascente, apud Corvelgate; et inimicitias, quas viventi ingesserant, in mortuum protelantes, sepelierunt eum sine regio honore apud Warham, ut, sicut vitam regis exstinxerant, ita et nomen ejus exstinguerent. Hic vero comperitum est, contra divinam providentiam non sufficere pravum cor hominis et inscrutabile. Quem enim perfidi terris abjecerant Deus in cœlo gloriose suscepit, et memoria æterna insignivit eum Dominus, cujus mentionem proditores obnubilare studuerant. Inde Dominus iterum ad iram promotus et plus solito irritatus genti pessimæ malum inextricabile conferre cogitavit. *Dicitur autem, quod noverca ejus, mater scilicet regis Edelredi [al. Ailredi], dum scyphum ei porrigeret, cultello percusserit.*

Edelred [al. Adelred] filius Edgari regis et frater Edwardi coram ducibus Anglorum sacratus est in regem apud Kingstun omine sinistro sicut de eo, cum parvulus esset, sanctus Dunstanus prophetaverat. Minxit namque cum baptizaretur in sacro fonte. Unde vir Domini exterminium Anglorum in tempore ejus futurum prædixit. Post partum vero tempus, ex quo Edelred regnavit, transtulit Alfere consul corpus sancti Edwardi a Warham ad Scaftelbirt cum debito honore nutu Dei compellente. Venerunt autem tertio anno regis Edelredi septem puppes Dacorum quasi prænuntia futuræ vastationis et prædaverunt Hamptune. Postea vero Alfere consul vitam deseruit, cui successit Alfricus, quem rex crudeliter exsulavit. Eo tempore sanctus Adelwold episcopus pater monachorum, et sidus Anglorum Domini visionem, quam semper optabat, adeptus est. Nec longe post sanctus Dunstanus archiepiscopus a mundi tenebris transiit ad cœli gloriam. His autem duobus luminaribus Anglorum genti subtractis, caruit Anglia lorica protectionis suæ, et vindictæ Dei præmeditata desolata patuit. Successit vero sancto Dunstano Adelgarus, Adelgaro vero post annum Siricius. Rex autem Edelred crudeliter destruxerat episcopatum Roveceastre. Inde iterum Dominus ad iram promotus, quod sacre paraverat, non distulit; veneruntque Daci ex multis partibus, et operuerunt Angliam quasi nubes cœli: ex una igitur parte Wecheporte [al. Wechpört] prædata est. Inde autem Daci progredientes exercitui Anglorum obviati sunt: qui confligentes Gadam [al. Godam] ducem eorum occiderunt, et partem illam exercitus in exterminium redegerunt. Ex alia vero parte Wic prædata est. Britnod vero consul cum magnis viribus obvians eis, pugnavit et victus est, et gladiis cæsus occubuit, et phalanges ejus in perniciem redactæ sunt.

Edelredi regis anno decimo tertio primum statuerunt Angeli consilio infausto Siricii archiepiscopi, quod ipsi censum Dacis persolverent, quatenus a rapinis et cæde cessarent, et dederunt eis decem mille libras. Hoc autem malum usque in

fodiernum diem duravit, et diu, nisi Dei pietas subveniat, durabit. Regibus namque nostris modo persolvimus ex consuetudine, quod Dacis persolvebatur ex ineffabili terrore. Post hæc rex Dacis insidias molitus est. Alfric vero consul, quem rex exsulaverat, et postea tamen receperat, præmunire fecit exercitum. Jure autem dicitur : *Quem semel graviter læseris, non facile tibi fidem credideris.* Cum ergo venisset regia classis a Londonia, quibus præerant Alfricus et Toroldus consules ut interciperent Dacos præmoniti omnes evaserunt. Tunc exercitus major Dacorum obviam puppibus regiis venerunt, qui navali prælio pugnantes et multos Londoniensium cædentes, puppes totas armatas triumphose ceperunt, et Alfricam consulem qui inerat. Eodem anno sanctus Oswaldus Eboracensis archiepiscopus transit ad gloriam cæli, et Eadwlf suscepit sedem Eoverwic : exinde Bebburh fracta est et prædata, et post inde meavit exercitus in Humber, et prædati sunt ex utraque parte in Lindsey et Nordhumbre. At vero Angli, militaribus copiis aggregatis, cum contra eos acies direxissent, ante ipsam collisionem incæperunt fugam Frena et Godwine, et Fridegist, qui duces erant exercitus Anglorum. Ea tempestate fecit Edwinus erui oculos Algaro filio Alfrici consulis, unde odium et infamia ejus crudelitatis adaucta est. Tunc Richardo veteri defuncto successit Richardus filius ejus in Normannia. His transactis, Anlaf et Suain Londoniam impetierunt cum nonaginta quatuor navibus in Nativitate sanctæ Mariæ. Cujus gloriosæ Virginis auxilio liberati sunt Christiani a paganis. Urbem namque assilientes, et flammis demoliri parantes, inæstimata confusione repulsi sunt. Quamobrem spe frustrati in Eastsexe, et Cent, et Sudsexe, et Hamtunescire, acceptis equis, sæviores solito perrexerunt, omnia cæle et incendio replentes. Idcirco rex, missis nuntiis, promissit censum eis et cibum, quod concedentes hlemaverunt in pace apud Hamtune. Rex autem Enelred mittens pro rege Anlaf, datis obsidibus, honorifice suscepit eum apud Andoure; tenensque eum ad confirmationem episcopi multis lætificavit muneribus. Anlaf itaque se nunquam amplius sine pace venturum in terram Anglorum regi promissit, promissumque tenuit. His temporibus obiit Siricius archiepiscopus, post quem Alfricus pallio est potitus.

Edelredi regis anno decimo nono Daci circa Cornualliam perrexerunt in Savernam prædantes in Davene et Sudwales, egredientesque ad Wecheport cum ferro et flamma inde reversi sunt circa Penwistrit [*al.* Penwiltstrict], ex australi parte, venientesque in Tamremutham, et inde apud Lidford facibus et flammis omnia commendabant, et monasterium Ordulfi apud Esingsioche combusserunt. Illis transactis, perrexerunt hostes in Frondmudham, exeuntesque a puppibus perambulaverunt Dorsete cum claie solita nullo resistente.

Hoc tamen anno quandoque perendinabant in Vecta insula, et pascabantur de Hamtunescire et Sudsexe. Posthæc vero venerunt in Tamesim, et inde per flumen Wedewei ad Roveceastriam. Illic igitur Centenses congregati sunt, cuneisque constructis, acerrime bellum incæperunt. Daci vero semper et soli bello nitenti Martio tandem potiti sunt campo. Exinde rex Edelred ivit in Cumberland cum exercitu gravissimo, ubi maxima mansio Dacorum erat; vicitque Dacos bello maximo, totamque fere Cumberland prædando vastavit. His actis, venit quidam exercitus Dacorum ad Erammutham, et ibi castrum expugnare satagentes, viriliter resistentibus cesserunt. Itaque diffusi sunt per patriam circumquaque cum ducibus soliti Marte et Vulcano. Congregati sunt ergo contra eos Summerseti et pugnaverunt apud Penho. Daci vero semper bellis exercitati, belli fortuna potiti sunt. Sed jam liber hic Dacorum magnitudinis suæ meritis termino donandus est.

More autem solito lux apertionis ex ordinata abbreviatione genita, perstrictis hujus libri summitatibus, lectori diligenter anteponenda est.

De regno Cantia paucæ dicenda sunt; siquidem cum Egbrictus rex Westsere, Balredo fugato, regnum Canitæ in domino suo tenuisset. Adelstano filio suo moriens illud reliquit. Adelstano vero defuncto, ad fratrem Edelwlfum regem Westsexe regnum illud rediit: quod cum hæreditario jure Adelberto filio suo reliquisset, et alius filius ejus Athelbaldus rex Westsexe post v annos periisset, regnum utrumque Adelbricto subditum est, et nunquam postea divisum. Hic igitur omnino regnum Cantia expicit.

De regno vero Westsexe hæc elucidatio adhibeatur:

Ethelwlfus regnavit xix annis, victusque a Dacis apud Carrum, perniciose vicit eos apud Aclea.

Athelboldus, filius regis prædicti, regnavit quinque annis et sepultus est apud Scireburnam.

Ethelbriht frater ejus regnavit v annis, cujus duces et exercitus Dacos vicerunt apud Wiacestre.

Athelred frater eorum v annis, et paulo plus, qui contra Dacos apud Redinghum mire cum fratre suo confligit.

Alfredus regnavit xxviii annis, et dimidio, de quo nihil breviter dici potest, quia multa fecit et miranda.

Edwardus xxiii annis, et pugnavit contra Dacos in Nordhumbre, et in egressionem Werce, vicit eos gloriose, et occidit reges fortes; vicit quoque Dacos apud Cotenhale, et conquistavit Werce.

Adelstan, filius Edwardi, quatuordecim annis, qui fecit maximum prælium apud Bruneburh.

Edmundus vi annis et dimidio, qui super Dacos v urbes cepit, et eisdem victis Nordhumbram in dominio tenuit.

Edredus frater Edmundi, ix annis omnes Angliæ partes feliciter obtinuit.

Edwi, filius Edmundi, iv annis eodem spatio et A potentia tenuit.

Edgarus, filius Edmundi, xvi annis pacifice et gloriosius omnibus aliis imperavit.

Edwardus, rex sanctus, v annis regnum tenuit et feliciter occisus est.

Edfred, frater ejus, ira Dei perturbatus ærumose regnavit, de quo nobis multa restant dicenda.

De regno vero Nordhumbre paulisper tangendum est. Osbrictus namque tempore regis Athelwulfi regnavit ibidem, quem more suo abjicientes constituerunt Ellam regem. Qui utrique cum a Dacis occisi fuissent, regnaverunt Daci multo tempore in Nordhumbre, scilicet rex Haldene, et Gudfert, et Nigellus, et Sidric, et Reginaldus, et Aulaf. Confuse autem regnaverunt Daci, ita quod modo ibi rex unus erat, modo duo, modo reguli multi. Postea vero Edredo regi Westsexe in dominium contigit, et successoribus ejus. Hic igitur omnino regnum Nordhumbre explicat.

De regno vero Werce paucis dicendum est. Britulf namque rex Werce tertio anno regni sui fugatus

est a Dacis. Burhred etiam, cum regnasset viginti et duobus annis, fugatus est a regno. Daci ergo regnum illud sibi conquisitum prius Ceolwulfo ad servandum tradiderunt; postea vero sibi minute dividerunt: itaque pars patriæ et procerum quandoque erat sub legibus Westsexe. Edmundus vero rex Werce Westsexe totam sibi in dominium subdidit. Hic igitur regnum Werce dominio Westsexe penitus subjectum explicat.

Regnum vero Estangle, quod dudum regnis aliis, ut prædictum est variis modis subjectum fuerat, nunc reges Westsexe vel Cantix in dominio tenebant, nunc alicui vel aliquibus dabant. Igitur rex unus ibi erat, aliquando multi alii reguli; ultimus tamen Anglorum sub rege Westsexe regnavit ibidem S. Edmundus: quo interfecto regnavit Godrun Dacus; postea regnum minutim Daci partiti sunt, fuitque sub eis usquedum regi Edwardo ex maxima parte subjecta est. Hic igitur regnum Estangle dominio Westsexe contingens explicat, et jam ad primordia causamque adventus Normannorum pervenimus.

LIBER SEXTUS.

Anno millesimo ab Incarnatione Domini Richardi consulis Normannorum filiam rex prædictus Edfred in conjugem assumere præcogitavit ad tuitionem regni sui. Ille enim fortissimus erat, et omni regno Francorum formidabilis. Ipse autem se suosque valde debilitatos videbat, futuramque cladem non mediocriter horrebat. Hoc autem Dei nutu factum esse constat, ut veniret contra improbos malum. Genti enim Anglorum, quam sceleribus suis exigentibus disternare proposuerat, sicut et ipsi Britones, peccatis accusantibus, humiliaverat, Dominus omnipotens duplicem contritionem proposuit, et quasi militares insidias adhibuit, scilicet ut hinc Dacorum persecutione sæviante, illinc Normannorum conjunctione accrescente, si ab Dacorum manifesta fulminatione evaderent, Normannorum improvisam cum fortitudine cautelam non evaderent. Quod in sequentibus apparuit, cum ex hac conjunctione regis Anglorum et filix ducis Normannorum. Angliam juste secundum jus gentium Normanni et calumniati sunt et adepti sunt. Prædixit etiam eis quidam vir Dei quod ex scelerum suorum immanitate non solum quia semper cædi et proditori studebant, verum etiam quia semper ebrietati et negligentix domus Domini dediti erant, eis insperatum a Francia adventurum dominium: quod et eorum excellentiam in æternum deprimeret, et honorem sine termino restitutionis eventilaret. Prædixit etiam quod non ea gens solum,

verum et Scotorum, quos vilissimos habebant, eis ad emeritam confusionem dominaretur. Prædixit nihilominus varium adeo sæculum creandum, ut varietas, quæ in mentibus hominum latebat, et in actibus parebat, multimoda variatione vestium et indumentorum designaretur. Hac igitur providentia, cum, legatariis ad ducem Normannorum missis, rex Anglorum suæ petitionis concessionem obtinisset, statuto tempore tanto digno ministerio ad dominam suam recipiendam et adducendam proceres Anglorum mittuntur in Normanniam, quæ longo et digno regibus apparatu dirigitur in Angliam.

Millesimo ii anno Emma, Normannorum gemma, venit in Angliam, et diademata nomenque reginx suscepit. Quo proventu rex Adelred in superbiam elatus, et perfidiam prolatus, omnes Dacos qui cum pace erant in Anglia, clandestina prodicione fecit mactari una eademque die, scilicet in festivitate S. Bricii, de quo scelere in pueritia nostra quosdam vetustissimos loqui audivimus: quod in unamquamque urbem rex præfatus occultas miserit epistolas, secundum quas Angli Dacos omnes eadem die et eadem hora vel gladiis truncaverunt impræmeditados, vel igne simul cremaverunt subito comprehensos. Eodem anno rex præfatus Lefsum ducem exsulavit, quia Edlic regis vicecomitem occiderat.

Millesimo iii anno ira Daci exarserunt digna, sicut ignis, quem sanguine [at. sangimine] velit ali-

quis extinguere. Advolantes igitur quasi multitudo locustarum quidam Exacestriam venerunt, et urbem totam funditus destruxerunt, et omnia spolia secum, cineribus tantum relictis, deportaverunt. Hugonem vero Normannum, quem ibi jam regina Emma vicecomitem statuerat in perniciem compegerunt. Congregatæ sunt itaque gentes Hamptunescire et Wiltunescire pugnatum cum exercitu. Cum autem appropinquarent ad prælium finxit se dux eorum Alfricus infirmum, et cogebat se ad vomitum; sicque gentem Anglorum, quam ducebat, prodidit. Et quoniam verum est quod vulgo dicitur: *Quando dux deficit, exercitus vilescit*, Daci videntes defectum hostium, persecuti sunt eos usque ad Wiltunescire, quam prædantes et comburentes venerunt ad Salesbiri et inde ad puppes suas cum præda et triumpho remearunt.

Anno iv Suain, rex Dacorum fortissimus, cui Deus regnum Angliæ destinaverat, cum navibus multis venit ad Nordwic, et eam prædatus est, et combussit. Quod Usketel [at. Wilketel] dux illius provinciæ videns, fecit pacem cum exercitu, improvisum ejus adventum sustinere non sufficiens. Infra pacem vero exercitus post tres hebdomadas furtim perrexit ad Tedford, et eam prædatam combussit. Quod comperiens dux Ulfsketel, mane ex improviso cum parva manu revertenti ad puppes occurrit exercitui, quibus graviter et diu resistere, sed non sufficit persistere.

Anno v Daci redierunt in patriam suam. Ne tamen interea plaga carerent Angli, tanta desolatio famis Britanniam invasit, quantam nullus hominum meminisse potuit.

Anno vi cum Suain [at. Swein] vir audacissimus cum magna classe redisset ad Sandwic, quem semper comitabantur tres sociæ, prædatio, combustio, occisio: frenduit omnis Anglia, et commota est velut arundinetum zephiro vibrante collisum. Rex autem, congregato exercitu, cum toto autumno contra eos persisteret, nihil profecit: illi namque classem alio dirigentes, ludum solitum exercebant. In principio vero hiemis in insula Vecta manserunt, et sicut per prophetam dictum est: *Dies festos vertam in luctum (I Machab. 1)*, in Natale Domini perambulaverunt Hamtonescire et Bercscire, usque ad Redings, inde ad Wallingford, inde ad Colceise, inde juxta Elendune [at. Etsesdune] ad Chichelmestave. Quocunque autem pergebant, quæ parata erant hilariter comedentes cum discederent, in retributionem procuracionis reddebant hospiti cædem, hospitio flammam. Revertentibus autem Dacis, ad mare obviavit exercitus Westser et pugnavit cum eis. Quid autem aliud profecit nisi, quod spoliis suis Dacos victus ditavit. Vidit igitur gens Wincestre exercitum hostilem, superbum et audacem juxta portas urbis transeuntem, et cibum, quem ultra milliaria a mari conquisiverat, et spolia, quæ a bello victis acceperat, secum deferentem. Rex autem Adelred cum mœstitia et confusione

A erat ad firmam suam in Salopscire, sæpe rumorum sauciatus aculeis.

Anno vii rex et senatus Anglorum dubii quid agerent, quid omitterent, communi deliberatione gravem conventionem cum exercitu fecerunt, et ad pacis observationem xxx milia librarum ei dederunt. Eodem anno Dei providentia ad perniciem Anglorum factus est Edricus dux super Werce, proditor novus sed maximus.

Anno viii, qui est annus xxx regni prædicti regis, fecit rex parari per totam Angliam ex trecentis et decem hidis navem unam, et ex octo hidis loriam et galeam. Hida autem Anglice vocatur terra unius aratri culturæ sufficiens per annum.

Anno ix Richardo Normannorum duci misit B rex nuntios suos causa consilii et auxilii postulandi. Puppes autem prædictæ congregatæ sunt apud Sandwic, et viri optime armati. Nec fuit tantus numerus navium tempore alicujus in Britannia. Illusit autem eos Deus; siquidem rex exsulaverat Wlnod puerum nobilem Sudsexe. Ille vero cum xx navibus cœpit prædari juxta littora maris. Igitur Brictric, frater ducis Edrici, laudem sibi volens acquirere, lxxx ex puppibus prædictis secum duxit, et hostem vivum vel defunctum se regi allaturum promisit. Sed inter eundem, ventus ultra modum horribilis naves ejus, omnes ad terram perniciose jactavit. Wlnod vero superveniens statim eas combussit. Sinistris angariatæ nuntiis puppes reliquæ, Londoniam redierunt. Exercitus quoque divisus est, et sic omnis labor Anglorum cassatus est. Tempore igitur messis venit exercitus Dacorum novus et innumerabilis apud Sandwic, et inde ad Cantuariam progressi statim cepissent eam, nisi xxx libras dando, cives pacem impetrassent. Daci ergo in Vectam devenerunt, et inde Sudsexe et Hamtonescire, et Bercscire prædati sunt. Rex autem Ædelred, collectis omnibus Anglorum viribus, regredientibus Dacis obviavit, finemque sævitæ eorum imposuisset, nisi dux Edricus semper proditor rumoribus fictis et terroribus falsis regi pugnam dissuasisset. Postea Daci redeuntes hiemaverunt in Tamese, Londoniamque sæpe assilientes, sæpe repulsi sunt. Trans Natale vero perrexerunt per Chiltern ad Drineford. Qua combusta redeuntes, perstantes in Cantia puppes suas contra se adductas in Quadragesima emendaverunt.

Anno x venerunt Daci apud Gipeswic in die Ascensionis Domini, et insurrexerunt in Dwlketel ducem exercitus, et Estangli protinus fugerunt. Sed homines Grantebriidescire viriliter obstiterunt; unde dum Angli regnaverunt, laus Grantebriidensis provinciæ splendide floruit. Cuneis vero inter se invincibiliter confligentibus mortisque casum vili-pendentibus, occisus est Athelstan sororius regis, et Oswi dux, et Edwi frater Evici, et Wulfrie consul, et cum eis principes. Anglis vero cum memoria fugæ nulla adesset, Turcetil Mireneheved, id est caput formicæ, primus fugam incoepit, et oppo-

brium meruit sempiternum. Daci vero victores terram Estangle tribus mensibus, et etiam paludes præcedenti libro descriptas cum ecclesiis vel prædati sunt, vel combusserunt: destruxerunt etiam Cedford; combusserunt quoque Grantebrige, et inde recedentes per montana amœnissima loci delectabilis, qui vocatur Valesham [al. Belesham], quosquos invenerunt, in eodem loco neci dederunt, puerosque jactantes super acumina lancearum recipiebant. Quidam vero fama dignus extenta in gradus turris templi, quod adhuc ibidem stat, ascendit, et tam loco quam probitatej munitus ab omni solus exercitu se defendit. Inde vero Daci transeuntes per Estsexam venerunt ad flumen Tamesis. Nec segnes inde promoverunt acies in Drinefordscire, et in Bokinghamscire; et sic juxta Usam ad Bedeford, et sic ad Cemesford. Flumen vero Usæ per tria castra, quæ sunt capita provinciarum, decurrit, scilicet Bukingham, Bedford et Huntendune; Huntendonia vero, id est mous venatorum loco Godmundcestre nobilis quondam urbis, nunc vero villæ non inamabilis ex alia parte fluminis sita, castris duobus prædictis, tam situs fulgore quam sui decore, tam prædictarum paludum vicinitate quam ferarum et piscium fertilitate longe præeminet. Ad festum vero S. Andreae diverterunt ad Northamtune. Qua combusta, pertranseuntes cis Tamesim, totam terram combusserunt, et ad Natale classisuz se reddiderunt.

Anno xi, cum jam Daci prælassent ex boreali parte Tamesis, Estangle, et Grantebrigescire, et Drinefordscire, et Bukinhamscire, et Estsexe, et Middlesexe, et Herfordscire, et Bedefordscire, et partem Huutedunescire, quæ est ex ea parte fluminis, et multum in Hamtunescire: ex australi parte Tamesis Kent et Sudreie et Hastings et Sudsex et Berescire, et Hampscire, et multum in Wiltunescire, metropolim Angliæ Cantuariam obsiderunt, et proditione ceperunt. Almar enim quem Alfeus [al. Alfes] archiepiscopus a morte liberaverat, eam prodidit. Ingressi igitur ceperunt Alfeum archiepiscopum, et Godwine episcopum, et Lefwine abbatem, et Alfword præpositum regis, et clericos cum monachis, et viros cum mulieribus; sicque victores ad puppes redierunt. Videres autem spectaculum horrendum faciem urbis antiquæ et pulcherrimæ totam in cineres redactam, cadavera civium per vicos densissime jacentia, sanguine solum flumenque nigrescentia, fletum et ejulatum puerorum et mulierum in captivitatem transducendorum, caput fidei fontemque doctrinæ Anglorum vinculis mancipatum opprobriose pertrahi

Anno xii, cum Sabbatum adesset in hebdomada paschali, commoti sunt Daci erga archiepisc. quia prohibebat pecuniam dari pro se. Eran: etiam ebrii vino, quod venerat ab austro. Adducto igitur archiepisc. in medio eorum jactaverunt in eum ossa et capita boum, unde cum Deo omnipotenti

A grates latissimas ex intimo corde redderet, percussus est capite cum securi. Cecidit ergo vir Dei sanctoque cruore terram aspergens; anima beata cœli decoravit templa. Mane autem episcopi Ednod et Helhum susceptum corpus cum debito honore detulerunt, et sepelierunt ad monasterium S. Pauli: quo in loco Deus merita sancti martyris ostendit. Successit autem ei Lefwing archiepisc. Tunc vero rex nimis sero pacem fecit cum Dacorum exercitu, datus eis viii mille librarum. Nunquam enim tempore opportuno pax fiebat, donec nimia contritione terra langueret. Subdiderunt autem se regi xlv puppes Dacorum, promittentes quod Angliam tuerentur, rex vero inveniret eis victum et vestitum.

Anno xiii Swein rex Dacorum venit per Humbram usque Gainsburh; statimque subditus est ei Ucthred, dux Nordhumbre, et tota gens illa. Gens etiam Lindsey, et gens urbium v et omnes ex boreale parte Wallingstreet dederunt ei obsides. Rex vero tradidit obsides, et puppes Cnut filio suo custodiendas, pergensque ad Oxinefordiam et Wincestriam gentes illas in ditionem accepit. Inde revertens Lundoniam, populum multum amisit in Tamesi, quia non curabant ire ad pontem. Cives vero, quia rex Adelred inerat, fortiter ei restiterunt. Suain igitur, inde recedens, ivit ad Wallingford, et inde ad Bathan; et omnis Westsex subdita est ei. Postea vero, cum Suain reversus esset ad puppes suas, Londonienses etiam subditi sunt ei, quia timebant ne eos in perniciem redigeret. Quod videns rex Ædelred, misit Emmam reginam Richardo fratri suo in Normanniam, et postea Edwardum et Ælfredum filios suos. Suain vero ab omni populo habebatur pro rege, jussitque dari per Angliam victum et censum exercitui suo. Turchil vero similiter jussit dari exercitui suo, qui erat in Grenewic. Rex autem Ædelred petiit Withland; quo per Natale moratus, transfretavit fugitivus ad Richardum Normanniæ ducem.

Anno xiv Suain jam rex Anglorum in exordio regni sui subita morte periit. Exercitus autem ejus elegit Cnut filium suum in regem. Angli vero in Normanniam Ædelredo regi nuntios direxerunt, intimantes ei quod si humanius solito vellet eos tractare, nullum eo libentius se in regem recepturos. Ille autem per Edwardum filium suum præmissum omnia rege et populo digna spondens eis, adveniens ab omni Anglorum gente cum lætitia susceptus est. Cnut vero cum exercitu suo moratus apud Geinsburh usque ad Pascha, hominibus Lindsey concordatus est. Quod audiens rex Adelred, cum maximo exercitu superveniens provinciam illam combussit, et provinciales pene omnes interfecit. Cnut vero intime dolens gentem illam sui causa destructam, perrexit cum navibus ad Sandwic, ibique emittens [al. admitens] obsides nobilissimos, qui erant patri suo traditi, absceidit eis manus et nasum. Præter hoc malum jussit rex exercitui, qui erat apud Grenewic, reddi xxi mille librarum

Addidit autem Dominus malis solitis malum insolitum : mare namque ascendens solito superius villas cum populo submersit innumero.

Anno xv dux Edricus prodidit Siferd et Morchere proceres egregios; vocatos namque in cameram suam fecit occidi. Edmundus, filius regis Adelredi, terram eorum saisivit, et uxorem Sigferdi duxit. Cnut vero rediit a Dacia in Sandwic, veniensque in Westsexe ad Frothemutham, inde prædavit Dorset, et Somerset, et Wiltshire. Rex vero Adelred jacebat infirmus apud Chosam. Tunc Edmundus, filius regis, et dux Edricus, congregato exercitu contra Cnut, cum simul venissent, voluit dux proderere juvenem. Ideoque divisi sunt, et prælium dimissum est. Igitur Westsexe subdita est Cnut regi Dacorum.

Anno xvi dux Edricus cum xl navibus subdens se Cnut regi, et rex cum clx navibus convenerunt in Thamesim, pergentesque apud Crikelade, Warewicsire ferro et flamma destruxerunt. Rex autem Adelred fecit edictum, ut quicumque Anglorum sanus esset, secum in bello procederet. Cum autem congregata esset gens innumera, dictum est regi, quod sui proderere volebant eum. Quamobrem, dimisso exercitu, rediit Londoniam. Edmundus vero ivit ad Uctred ducem Nordhumbre, prædaveruntque simul in Staffordscire, et in Scropscire, et in Legeceastre. Cnut vero ex alia parte ivit per Bukinghamscire in Bedfordscire; et sic in Huntendunescire, et inde juxta paludes ad Standford; et sic in Lincolnscire, et inde in Snotinghamscire; et sic in Nordhumbre erga Gueric. Quod audiens Uctred, dimisit prædationem suam et reversus est in Nordhumbre, et necessitate subditus est Cnut et cum eo tota Nordhumbre; et dedit obsides, et tamen ibi occisus est. Edmundus vero rediit Londoniam ad patrem suum. Sed Cnut statuens Hirc consulem super Nordhumbre in loco Uctredi, rediit ad puppes suas ante Pascha; post Pascha vero cum navigio suo tendebat Londoniam.

Adelred, cum regnasset xxxvii annis, post multos labores et anxietates vitæ suæ decessit in Londonia antequam navigium hostile advenisset.

Post quem Edmundus filius ejus electus est in regem: qui cognominatus est Irenevide, id est ferreum latus, quia maximi vigoris, et mirabilis patientiæ bellicis erat in negotiis. Edmundus rex ivit in Westsexe, et omnis gens ei subdita est. Interea venerunt Dacorum puppes ad Grenewic, et inde Londoniam; facientesque foveam magnam ex australi parte, traxerunt puppes suas ex occidentali parte pontis, fodientesque circa urbem, ita quod nemo intrare vel exire posset, urbem sæpe et graviter assilierunt; sed cives eis caute et viriliter restiterunt. De bellis vero regis Edmundi, et de fortitudine ejus nonne hæc scripta sunt in historiis veterum cum laude summa?

Edmundus primum bellum gessit contra exercitum Dacorum apud Peonnam juxta Tillinges, suc-

cessusque manifestior contigit Edmundo. Secundum bellum gessit contra Cnut regem apud Sceorstan, ubi pugnatum est acerrime. Dux vero Edric, et Almer Derling erant in prælio contra regem Edmundum. Igitur multi ex utraque parte ceciderunt, et exercitus per se divisi sunt. Tertio cum manu electa bellatorum venit Londoniam: et fugato exercitu ad puppes, qui obsederat urbem, fortissime liberavit eam; et cum debito triumpho ingressus est in eam. Quartum bellum gessit contra eundem exercitum post duos dies apud Brendeforde. Multi autem suorum in eo transitu nimis festinantes flumine submersi sunt; ipse tamen belli festivum decus obtinuit. Rex igitur Cnut summo timore perstrictus manum suam multis copiis ad se

mandatis augmentavit. Cogitaverunt etiam Cnut rex et dux Edricus, ut quem armis vincere nequibant, proditiōne vincerent. Igitur dux Edricus concordatus est ei, ut eum proderet. Ivit ergo consilio ejus in Westsexe, ut maximum contra Cnut duceret exercitum. Cnut vero interea Londoniam obsidens, terra et aqua fortiter assilivit; sed cives ei viriliter obstiterunt. Quinta vice rex Edmundus transiens iterum Thamesim fluvium apud Brendeforde ivit in Kent pugnatum cum Dacis. Sed in ipsa obviatione præcedentium vexillatorum horror nimis Dacos invasit, et in fugam versi sunt. Edmundus vero persecutus est eos cum occisione magna usque ad Ilesford [*al.* Eilesford]. Quod si eos persequi persisteret, ultimus ille dies bello Dacisque fuisset. Dux vero Edricus consilio nequissimo fecit eum resistere. Consilium pejus datum non fuerat in Anglia. Sextum bellum commisit Edmundus cum maxima gente, et Cnut cum omnibus Dacorum exercitibus congregatis in Estsexe apud Cledunc. Bello igitur acerrimo et finali pugnatum est, et utrique invincibiles cæde despecta persistebant. Apparuit autem ibi virtus Edmundi juvenis. Cum enim Dacos solito acrius pugnare videret, loco regio relicto, quod erat ex more inter draconem et insigne, quod vocatur Standard, cucurrit terribillis in aciem vocat; vibrans igitur gladium electum, et brachio juvenis Edmundi dignum, modo fulminis fidit aciem: abrumpensque mediam pertransiit, seque sequentibus obruendam dedit. Inde in aciem regalem advolat; ubi cum clamor et stridor horrendus inciperet, videns dux Edricus ruinam Dacorum imminere, clamavit Anglorum genti: *Flet, Engle, flet, Engle: dedis Edmund.* Quod interpretatur: *Fugite, Angli, fugite, Angli: mortuus est Edmundus.* Sic igitur clamans fugam cum suis primus inceptit, quem tota gens Anglorum in fugam subsecuta est. Illic igitur miranda strages Anglorum facta est: illic occisus est Ednod dux, et Ælfric dux, et Godwine dux, et Ulketel dux de Estangle; et Ailward filius Alfsi ducis, et omnis flos nobilitatis Britannicæ. Rex vero Cnut tanta fretus victoria Londoniam et scepra cepit regalia. Septima tamen vice congregati sunt exercitus in Gloucestersceyre.

Hinc autem formidantes fortitudinem regis Edmundi, illinc vero regis Cnut, dixerunt inter se proceres : *Cur insensati necis periculum toties incurrimus? pugnent singulariter, qui regnare student singulariter.* Placuit sententia regibus, nec enim mediocris erat rex Cnut probitatis. Positi igitur reges Molaniæ duellum inceperunt. Telis igitur et lanceis utrinque fractis super arma omnium armorum præstantissima rem gladiis egere. Audiebant igitur, et videbant horribiles tinnitus, et igneas collisiones populus uterque cum gemitu et clamore, tandem vigor incomparabilis Edmundi fulminare cepit. Cui Cnut rex cum magno vigore resistens, et tamen sibi timens, inquit : *Juvenum omnium fortissime, quæ necessitas est alterum nostrum regnandi causa ferro perire. Simus fratres adoptivi, regnumque partiamur, imperemusque ego rebus in tuis, tuque in meis. Dacia quoque tuo disponatur imperio.* His verbis juvenis mens generosa delinita est : et osculum pacis invicem datum est. Conveniente igitur populo, et præ gaudio lacrymante, Edmundus regnum suscepit Westsæxe, Cnut vero regnum Merce suscipiens reversus est Londoniam.

Edmundus rex post paucos exhinc dies proditione occisus est apud Drinesford. Sic autem occisus est. Cum rex hostibus suis terribilis et timendissimus in regno floreret, ivit nocte quadam in donum evacuationis ad requisita naturæ, ubi filius Edrici ducis in fovea secretaria delitescens consilio patris, regem inter celanda cultello bis acuto percussit; et inter viscera ferrum figens fugiens reliquit. Edricus igitur ad regem Cnut veniens, salutavit eum dicens : *Ave, rex solus.* Cui cum rem gestam denuddasset, respondit rex : *Ego te ob tanti obsequii meritum cunctis Anglorum proceribus reddam celsiorem.* Jussit ergo eum excapitari, et caput in stipite super celsiorem Londoniæ turrim figi. Sic periit Edmundus rex fortis cum uno anno regnasset; et sepultus est juxta Edgar avum suum in Glasten-gebirh.

Cnut rex Anglorum Emmam ducis Normannorum filiam, uxorem regis Andelredi duxit. Postea vero rex dignam retributionem nequitiae Anglis reddidit. Ipse namque in dominio suo Westsexam habebat, Hyrc Nordhumbram, Turchillus Estangle, Edricus Merce. Rex vero Cnut Edricum occidit, Turchillum exsulavit, Hyrc fugere compulit : præterea summos procerum aggressus Normannum ducem interfecit; Edwiadelinge exterminavit, Adewoldum detruuncavit, Edwi Cheorleging [al. Edwi-ceorleking] exsulavit, Bridric ferro vita privavit. Fecit quoque per Angliam mirabilem censum reddi scilicet 82 mille lib. præter undecies mille lib. quas Londonienses reddiderunt. Dignum igitur exactorem [al. exactorem] Dominus justus Anglis imposuit.

Cnut tertio anno regni sui ivit in Daciam, ducens exercitum Anglorum et Dacorum in Wandalos. Cum autem hostibus crastina die conficturus, appropinquasset, Godwinus consul Anglorum ducens

A exercitum, rege inscio, nocte profectus est in hostes. Igitur improvidos invasit, occidit, fugavit. Rex vero summo mane cum Anglos fugisse, vel ad hostes perfide transisse putaret, acies ordinatas in hostem dirigens non invenit in castris, nisi sanguinem et cadavera et prædam. Quamobrem summo honore deinceps Anglos habuit, nec minori quam Dacos. His actis in Angliam rediit. Hoc circa tempus Leving archiepiscopo defuncto, Athelhold successor ejus Romam petiit. Cum quo Lefwinus abbas Eliensis profectus abbatiam injuste sibi ablatam, papa Benedicto jubente, rehabuit. Archiepiscopus vero Roma rediens corpus sancti Alfei a Londonia traustulit Cantuariam.

B Cnut regis anno octavo dux Normannorum Richardus secundus pater Emmæ reginæ Anglorum vivere non adjecit. Post quem Richardus filius suus anno prope uno imperavit : et post eum Robertus frater ejus octo annis. Anno vero sequenti ivit cum exercitu Anglorum rex in Daciam contra Ulf et Eilaf; qui *gravissimam* contra eum multitudine terra et mari adduxerunt de gente Speon. Ibi ergo periit populus multus Anglorum et Dacorum ex parte Cnut, et Speon vicerunt.

Cnut rex anno duodecimo ivit ab Anglia cum quinquaginta puppibus in Norwegiam, et bello fugavit Olaf regem Norwegensium, regnumque illud recepit in suam subditionem. Cum vero inde redisset in Angliam rex Olaf rediens in Norwegiam a patriæ illius gente occisus est. Remansitque Cnut regnum illud dum vixit. Circa hoc tempus Roberto regi Francorum successit Henricus filius suus.

Cnut regis anno decimo quinto Robertus dux Normanniæ peregrinatione Jerosolymitana mortuus est, cui successit Willielmus nothus filius suus in puerili ætate. Rex vero Cnut Romam splendide perrexit; et eleemosynam, quæ vocatur Romscof, quam antecessores sui dederant Ecclesiæ Romanæ, perenniter assignavit. Quis autem numeret eleemosynas ejus, et dapsilitates ejus, et magnalia, quæ gessit rex magnus in peregrinatione illa? Non fuit rex sub Occidentali limite, qui tam splendide, tam famose Romæ sancta loca petiisset. Eodem vero anno Roma rediens, perrexit in Scotiam : et Melcolm rex Scotiæ subditus est ei, et duo alii reges Melbeathe et Jermarc.

D Cnut rex cum viginii annis regnasset, vivere destitit apud Scafesbirh, et sepultus est apud Wincestre in veteri monasterio, de cujus regis potentia pauca sunt perstringenda. Nec enim ante eum tante magnitudinis rex fuerat in Anglia. Erat enim dominus totius Daciæ, totius Angliæ, totius Norwegiæ, simul et Scotiæ, enim vero extra numerum bellorum quibus maxime splenduit, tria gessit eleganter et magnifice; primum est, quod filiam suam imperatori Romano cum ineffabilibus divitiis maritavit. Secundum quod Romam pergens omnes malas exactiones in via, quæ per Gallias Romam tendit (quæ vocantur

telonea vel transversa) data pecunia sua diminui fecit usque ad medietatem. Tertium, quod cum maximo vigore imperii, sedile suum in littore maris, cum ascenderet, statui jussit. Dixit autem mari ascendenti : *Tu meæ ditioris es, et terra in qua sedeo mea est; nec fuit qui impune meo resisteret imperio. Impero igitur tibi, ne in terram meam ascendas, nec vestes nec membra dominatoris tui madefacere præsumas.* Mare vero de more concidens pedes regis et crura sine reverentia madefecit. Rex igitur resiliens, ait : *Sciant omnes habitantes orbem vanum et frivolum regum esse potentiam, nec regis quempiam nomine dignum præter eum, cujus nutui cælum, terra, mare legibus obediunt æternis.* [Rex igitur Cnut nunquam postea coronam auream cervici suæ inposuit, sed super imaginem Domini, quæ cruci affixa erat, posuit eam in æternum, in laudem Dei regis magni :] cujus misericordia Cnut regis anima quiete fruatur.

Haraldus filius Cnut regis et Ailivæ [*al.* Alwinæ vel Alinæ] filiæ Alfelmi ducis, electus est in regem. Fuit namque placitum magnum apud Oxenford; ubi Lefricus consul et omnes principes ex boreali parte Tamesis cum Londoniensibus elegerunt Haraldum, ut conservaret regnum fratri suo Hardecnut, qui erat in Dacia. Godwinus vero consul pater Haraldus postea regis, et principes Westsexe cœperunt contradicere, sed non profuit. Consilium ergo inierunt, quod Emma regina cum regis defuncti familia conservaret Westsexe apud Wincestre in opus filii sui : Godwinus vero consul dux eis esset in re militari.

Haraldus rex exsulavit Emmam reginam, novercam scilicet suam, quæ divertens ad Baldewinum consulem Flandriæ accepit ab eo castrum Bruge, ut ibi et inde degeret. Willielmo namque Normannorum domino adhuc in ætate puerili cum rege Francorum manente, Normannia fiscus regalis erat. Anno sequente Atelnod [*al.* Athenold] archiepiscopo Cantuariensi migrante, successit Eadsi.

Haraldus rex cum regnasset iv annis et mensibus iv mortem sensit apud Oxenford, et sepultus est apud Westminster. In diebus illis redditæ fuerant xvi puppibus ab unoquoque portu viii marcæ argenti, sicut et patris sui tempore.

Hardecnut filius regis Cnut et Emmæ reginæ, veniens a Dacia apud Sandwic illico susceptus est, et electus in regem simul ab Anglis et Dacis. Hujus anno secundo redditus est census exercitui Dacorum, scilicet 21,000 lib. et 89 lib. et postea sunt redditæ xxxii puppibus 11,000 lib. et 48 lib. Eodem anno venit Edwardus filius Edelredi regis a Normannia, ad regem Hardecnut fratrem suum : ambo etenim erant filii Emmæ filiæ Richardi consulis.

Hardecnut rex morte præreptus est cum regnasset ii annis, in medio flore juventutis suæ apud Lamhuthæ [*al.* Lambhite], qui claræ indolis et be-

A nignæ juventutis fuerat suis. Tantæ namque largitatis fertur fuisse, ut prandia regalia quatuor in die vicibus omni curiæ suæ faceret apponi, malens a vocatis apposita fercula dimitti, quam a non vocatis apponenda fercula repositi, cum nostri tenoris consuetudo sit, causa vel avaritiæ, vel, ut ipsi dicunt, fastidii, principes semel in die tantum suis escas antepondere. Sepultus est autem rex Hardecnut in veteri monasterio apud Wincestre juxta Cnut patrem suum. Proceres igitur Anglorum jam Dacorum dominio liberati, hilares pro Alfredo [*al.* Aluredo] primogenito filio Edelredi, ut regni diademate sublimetur, nuntios mittunt. Ille autem cum esset pater Anglicus et matre Normannus, aliquos ex consanguineis matris suæ, multos ex cœvis commilitantibus a Normannia secum duxit in Angliam. Godwinus vero cum esset consul fortissimus, et proditor sævissimus, præcogitavit se Edwardo fratri minori et simpliciiori posse dare filiam suam in reginam. Hunc vero Alfredum, quia primogenitus erat et magnæ probitatis, nullo modo filiam suam dignaturum prævidebat. Intimavit igitur proceribus Angliæ, Alfredum nimiam copiam Normannorum secum adduxisse; terras Anglorum eis promississe : gentem fortissimam et subdolam : inter eos instirpare Anglis securum non esse. Hos persolvere pœnas oportere, ne alii post hæc audeant pro regis cognatione se Anglis ingerere. Capti sunt igitur et ligati Normanni, qui venerant cum Alfredo : et cum ordine sederent, novem semper excapitati sunt, et decimus remansit apud Gildesforde. Cum autem omnes interfecti essent, nisi decima pars, nimium visum est Anglis tot superesse; feceruntque decimam decimari, et sic paucissimi evaserunt. Alfredum vero captum duxerunt in Ely, et oculos ejus eruerunt, et mortuus est. Miserunt ergo pro Edwardo juniore in Normanniam nuntios, et obsides mandantes ei, quod paucissimos Normannorum secum adduceret, et cum in regem fidelissimam stabilirent. Paruit Edwardus et cum paucis venit in Angliam, et electus est in regem ab omni populo, et sacratus est ab Eadsi archiepiscopo apud Wincestre in die Paschæ [*al.* Et antequam sepultus esset, electus est Edwardus frater ejus ab omni populo; et sacratus est ab Eadsi archiepiscopo apud Wincestre in die Paschæ]. Eadsi vero archiepiscopus dimisit archiepiscopatum propter infirmitatem, et sacratus est Siward in loco ejus. Tunc quoque factus est Stigandus episcopus Estangle.

Edwardus rex in patrocinium regni sui duxit filiam Godwini fortissimi consulis nomine Edgitham [*al.* Edievam], sororem regis Haraldus futuri. Circa hoc tempus tanta fames Angliam invasit, quod sextarius frumenti, qui equo uni solet esse oneri venundaretur v solidis, et etiam plus. Postea vero Stigandus, qui erat episcopus in Estangle, factus est episcopus etiam apud Wincestre. Rex autem exsulavit Suain consulem, filium Godwini præ-

dicti consulis. Qui recedens ad Bālwiniū con-
sulē Flandriæ, ibidem hiemavit apud Bruge.

Edwardi regis anno sexto commissum est bel-
lum apud Walesdune inter Henricum regem Fran-
corum, et proceres Normanniæ, quia nolebant Wil-
lielmum in dominum recipere. Quos cum dux Wil-
lielmus victor obtinuisset quosdam exsulavit, quos-
dam corpore minuit; venerunt eo tempore duo
principes Dacorum, Lothen et Hirling apud Sand-
wic, ubi capta innumerabili præda, auri quoque et
argenti copia, per mare gyranes Estsexam præ-
dati sunt. Inde vero dirigentes iter in Flandriam,
vendita præda sua reversi sunt unde venerant.
Anno sequenti rediit Suain consul in Angliam im-
petratum pacem a rege. Quod cum Haraldus frater
ejus et Beornd consul divertissent, venit postea ad
Godwinum patrem suum apud Peuense, cui hu-
millime supplicans et fratribus suis Haraldo et Tosti
et Beornd consuli obtinuit ab eis, ut Beornd consul
secum proficisceretur usque ad Sandwic ad ami-
citiā regis impetrandam. Beornd igitur introiens
in naves Suain consulis ad auxilium ejus, nequiter
occisus est ab eis: cadaverque ejus projectum se-
pelierunt amici sui apud Wincestre juxta Cnut re-
gem avunculum suum. Suein vero reversus est in
Flandriam. Sequenti vero anno Suein regi concor-
datus est cautela Godwini patris sui. Eo tempore
Leo papa tenuit synodum apud Verzelei, ubi Vñ
episcopus Dorsecestræ interfuit; et pene fractus est
baculus ejus episcopalis, nisi majus pretium de-
disset. Nesciebat enim officium suum sicut epi-
scopum deceret. Eadsi archiepiscopus vita cas-
satus est. Obierat etiam, Siwardus successor
ejus.

Edwardus decimo anno regni sui dedit Roberto
episcopo Londoniæ archiepiscopatum Cantuariæ.
Regi vero delatum est quod Godwinus gener suus
et Suein filius ejus et Haraldus proditori eum es-
sent. Quos in causam vocatos, cum sine obsidibus
venire recusarent, rex exsulavit. Itaque Godwinus
et Suein iverunt in Flandriam, Haraldus vero in
Hyberniā. Rex vero in iram promotus, dimissa
regina thesaurum suum et terras ei abstulit. De-
ditque Odoni consulatum Davenesyre, et Sumer-
sete, et Dorsete: Algaro vero filio Lefrici consulis
dedit consulatum Haraldi.

Edwardi regis anno 11 Emma Normannigena, uxor
regum et mater regum morem mortis pertulit. God-
winus autem consul et Suein filius ejus currentes
velis extensis a Flandria ad insulam Wiht, prædati
sunt quoque Portland. Haraldus vero veniens ab
Hibernia prædatus est apud Pordocan [al. Portlo-
can]: et inde veniens ad patrem suum in Wiht per-
rexerunt in Peuense, et inde ad Nesse, et in Ku-
mene, et in Hithe, et in Folcestane, et in Dove-
re, et in Sanwic, et in Scepeie: ubique accipientes
obsides et puppes. Quidam vero exeuntes Widdel-
tune villam regis combusserunt, classis vero per
Nordmutham tendens in Londoniam, obviavit L

A puppibus, quibus rex inerat. Tunc igitur per in-
ternuntios consilio Stigandi episcopi datis obsidi-
bus concordati sunt rex et gener suus; reddiditque
illi et suis terras, et omnia, quæ prius habuerant,
et iterum accepit reginam suam. Robertus vero
archiepiscopus et omnes Franci, quorum consilio
rex consulē exsulaverat, exsulati sunt. Stigandus
autem factus est archiepiscopus Cantuariæ. Circa
hoc tempus Siwardus consul fortissimus Nord-
humbre, pene gigas statura, manu vero et mente
prædura, misit filium suum in Scotiam conque-
rendam. Quem cum bello cæsum patri renun-
tiassent, ait: *Receptine vulnus lethale in anteriori
vel posteriori corporis parte?* Dixerunt nuntii: *In
anteriori*; at ille: *Gaudeo plane; non enim alio
me vel filium meum digner funere.* Siwardus igitur
in Scotiam proficiscens regem bello vicit, re-
gnum totum destruxit, destructum sibi subju-
gavit.

Edwardus XII anno regni sui cum pranderet
apud Windleshores, ubi plurimum manere solebat,
Godwinus gener suus et proditor recumbens juxta
eum dixit: *Sæpe tibi, rex, falso delatum est me pro-
ditioni tuæ invigilasse; sed si Deus cæli verax et
justus est, hoc panis frustulum concedat ne guttur
pertranseat, si unquam te prodere vel cogitaverim.*
Deus autem justus et verax audivit vocem proditori-
ris, et mox eodem pane strangulatus mortem præ-
gustavit æternam. Haraldus vero filius ejus habuit
consulatum patris sui. Sed Algarus consul Cestriæ
habuit consulatum Haraldi.

Edwardi regis anno XIII pugnaverunt proceres
Normanniæ contra gentem Francorum apud ca-
strum, quod vocatur Mortuum mare; et interfectus
est Radulphus camerarius princeps exercitus Fran-
corum; contigitque victoria Normannis. Et quidem
rex Henricus Francorum, et dux Willielmus Nor-
mannorum bello non intererant. Anno sequente
Siwardus consul rigidissimus profluvio ventris du-
ctus mortem sensit imminere. Dixitque: *Quantus
pudor me tot in bellis mori non potuisse, ut vacca-
rum morti cum dedecore reservarer? Induite me sal-
tem lorica mea impenetrabili, præcingite gladio,
sublimatæ galea: scutum in lava, securim auratam
mihi ponite in dextra, ut militum fortissimus modo
militis moriar.* Dixerat; et ut dixerat, armatus
honorifice spiritum exhalavit. Sed quia Walteof
filius ejus adhuc parvulus erat, datus est consula-
tus ejus Tosti filio Godwini consulis. Eodem anno
Algarus consul Cestriæ exsulatus est, quia de pro-
ditione regis in consilio convictus fuerat. Ille vero
pergens ad Griffinum regem Nordwales, rediens
cum eodem rege combussit Hereford et ecclesiam
Sancti Ailbricti [al. Athelbricti]. Postea venit Ed-
wardus filius Edmundi Irenside in terram istam,
et statim mortuus est, et sepultus apud Londo-
niam in ecclesia Sancti Pauli. Hic fuit pater Mar-
garetæ reginæ Scotorum, et Edgari Adelinge
[al. Atheling]. Margareta vero fuit mater Mathil-

diis reginæ Anglorum, et Davidis urbanissimi regis A
Scotorum. Lefricus quoque consul nobilissimus
Cestriæ defunctus est eo tempore; cujus uxor Go-
diva nomine perpetuo digna, multa probitate vi-
guit, et abbatiam apud Coventre construxit: et
auro et argento incomparabiliter ditavit. Construxit
etiam Ecclesiam Stow sub promontorio Lincolnæ,
et multas alias. Algarus vero filius ejus suscepit
consulatum Cestriæ.

Edwardi regis anno xxii cum jam Henrico rege
defuncto Philippus filius ejus regnaret, Willielmus
dux Normannorum subjugavit sibi Cenomanniam.
Haraldus vero transiens in Flandriam, tempestate
compulsus est in Ponticam provinciam. Quem cap-
tum consul Ponticus Willielmo duci Normanniæ
reddidit. Haraldus vero juravit Willielmo super
reliquias sanctorum multas et electissimas se
filium ejus ducturum: et Angliam post mortem
Edwardi regis ad opus ejus servaturum. Summo
igitur honore susceptus, et muneribus amplis di-
tatus, cum reversus esset in Angliam perjurii cri-
men elegit. Anno vero sequenti Haraldus et Tosti
perrexerunt in expeditionem in Walliam. Gens vero
patriæ subdita est eis, et obsides dedit. Post ea
siquidem occiderunt regem suum Griffinum, et at-
tulerunt Haraldo caput ejus. Haraldus vero statuit
ibi alium regem. Contigit autem eodem anno, quod
in aula regia apud Windleshores Tosti Haraldum
fratrem suum regi vina propinantem capillis coram
rege ipso arripuerit. Invidiæ namque et odii fomi-
tem ministraverat, quod cum Tosti ipse primoge-
nitus esset, arctius a rege frater suus diligeretur.
Igitur impetu furoris propulsus non potuit cohibere
manus a cæsarie fratris. Rex autem perniciem eo-
rum jam appropinquare prædixit, et iram Dei jam
non differendam. Tantæ namque sævitie fratres illi
erant, quod cum alicujus nitidam villam conspi-
cerent, dominatorem de nocte interfici juberent,
totamque progeniem illius, possessionemque de-
functi obtinerent. Et isti quidem justitiam erant
regni. Tosti igitur furibunde discedens a rege et a
fratre suo, perrexit ad Hereforde, ubi frater suus
corrodiom regale maximum paraverat: ubi mini-
stros fratris sui omnes detruncans singulis vasibus
vini, medonis, cervisiæ, pigmenti, morati, siceræ,
crus humanum, vel caput, vel brachium imposuit.
Mandavitque regi, quod ad firmam suam properans
cibus salsatos sufficienter inveniret, alios secum
deferre curaret. Rex ergo eum ob scelus adeo infi-
nitum delegari, et exulari præcepit.

Edwardi regis anno xxiv Nordhumbri hæc au-
dientes Tosti consulem suum, qui multas eis cædes
et clades ingesserat, fugaverunt: omnemque fami-
liam suam interficientes tam Anglos quam Dacos,
ceperunt thesauros et arma ejus in Coverwic. Con-
stituerunt igitur Marcherum filium Algari consulis
super eos consulem; qui cum gente illa et cum
Lincolnesire, et Snotinghamsire, et Derbisire per-
rexit usque ad Dantune, et Edwinus frater suus

venit contra eum cum hominibus consulatus sui,
et plures Britanni cum eo. Tunc venit Haraldus
consul ad eos. Ipsi vero miserunt eum ad regem et
nuntios cum eo precantes, ut possent habere Mar-
cherum consulem super eos. Quod rex concessit, et
remisit Haraldum ad eos, ad Hamtune, qui hæc
eis affirmavit. Ipsi vero interim comburentes et
prædantes et occidentes provinciæ illi non peperce-
runt, sed multa millia hominum secum abducentes
cum petitionem suam obtinuissent, multis annis
deteriorem partem illam regni reddiderunt. Tosti
vero et uxor sua ad Baldwinum consulem Flandriæ
divertentes hiemaverunt.

Millesimo sexagesimo sexto anno gratiæ, perfecit
dominator Dominus de gente Anglorum, quod diu
cogitaverat. Genti namque Normannorum asperæ
et callidæ tradidit eos ad exterminandum. Enimvero
cum basilica S. Petri apud Westminster dedicata
esset in die sanctorum Innocentium, et postea in
vigilia Epiphaniæ rex Edwardus mundo decessis-
set, et sepultus esset in eadem ecclesia, quam ipse
construxerat, et possessionibus multis ditaverat,
quidam Anglorum Eadgar, Adeling [al. Atheling]
promovere volebant in regem. Haraldus vero viri-
bus et genere fretus regni diadema invasit. Williel-
mus vero dux Normanniæ tribus de causis mente
stimulatus, et intrinsecus irritatus est. Primo, quia
Alfredum cognatum suum Godwinus et filii sui do-
honestaverant et peremerant. Secundo, quia Rober-
tum episcopum et Odonem consulem et omnes
Francos Godwinus et filii sui arte sua ab Anglia
exsulaverant. Tertio, quod Haraldus in perjurium
prolapsus regnum, quod jure cognationis suum
esse debuisset, sine aliquo jure invaserat. Principes
vero Normannorum convocans, auxilium Angliæ
conquirendæ ab eis petiit. Quibus ad se consilia-
dos euntibus Willielmus filius Osberti dapifer du-
cis interfuit; qui gravissimum iter ad Angliam
capessendam, gentemque Anglorum fortissimam
perhibens, contra paucissimos in Angliam ire vo-
lentes acerrime litigavit, quod audientes proceres
valde gavisi fidem dederunt ei, ut quod ipse dice-
ret omnes concederent. Ingressus igitur ante eos
coram duce, dixit: Paratus sum in hac expeditione
cum omnibus meis devote proficisci. Oportuit ergo
omnes Normannorum principes verbum ejus prose-
qui. Classis itaque maxima parata est ad portum,
qui vocatur Sancti Walerici. Quod audiens rex
Haraldus vir bellis acerrimus, cum navali exercitu
contra Willielmum ducem in mare profectus est.
Interea venit Tosti consul in Humbram cum lx
puppibus; Edwinus vero consul veniens cum exer-
citu fugavit eum. Ille vero fugiens in Scotiam ob-
viavit Haraldo regi Norwegiæ cum ccc puppibus;
et Tosti gavisus valde subditus est ei. Deinde ambo
venerunt in Humbram usque ad Covirwic, et juxta
urbem pugnaverunt cum eis Edwinus et Markerus
consules; cujus locus pugniæ in australi parte ur-
bis adhuc ostenditur. Haraldus vero rex Norwegiæ

et Tosti cum eo Martis omine glorioso potiti sunt. Quod audiens Haraldus rex Angliæ cum manu valida obviavit eis apud Stainfordbrige [al. Steinfordesbrige]. Pugna igitur incepta est, qua gravior non fuerat. Coeuntes namque a summo mane usque ad meridiem, cum horribiliter ruentes utrinque perseverarent maximus numerus Anglorum Norwegenses cedere, sed non fugere compulsi. Ultra flumen igitur repulsi, vivis supra mortuos transuntibus magnanimitè restiterunt. Quidam vero Norwegensis fama dignus æterna super pontem restitit, et plus xl. viris Anglorum securi cædens electa usque ad horam diei nonam omnem exercitum Anglorum detinuit solus; usquequo quidam navim ingressus per foramina pontis in celandis cum percussit jaculo. Transcuntes igitur Angli Haraldum regem et Tosti occiderunt, et totam Norwegensium aciem vel armis straverunt vel igne deprehensos combusserunt.

Haraldus rex Anglorum eadem die reversus ad Couirwic cum summa lætitia, dum pranderet, audivit nuntium dieentem sibi: Willielmus dux Normanniæ littora australia occupavit, et castellum construxit apud Hastings. Rex igitur non segnis advolans aciem suam construxit in planis Hastings. Willielmus vero v. catervas equitum splendide promovit in hostem; quibus terribiliter dispositis, orationem hujuscemodi habuit: *Vos alloquor, Normanni, gentium fortissimi, non quasi vestræ probitatis incertus, non quasi de victoria non securus; quæ nunquam casu aliquo, vel impedimento a vobis evadere potuit. Quod si semel non vincere potuissetis exhortandi forsitan essetis, ut probitas vestra præradiaret. Quod autem nativum vobis est, et quasi necessarium, qua indiget exhortatione? O mortalium validissimi, quid potuit rex Francorum bellis proficere cum omni gente quæ sunt a Lotaringa usque ad Hispaniam contra Hasting antecessorem nostrum? Qui quantum voluit Franciæ sibi acquisivit, quantum voluit regi permisit; dum placuit, tenuit; dum satiatus est: ad majora anhelans reliquit. Nonne Rou pater meus dux primus et auctor nostræ gentis cum patribus nostris regem Francorum Parisius in medio regni sui bello vicit? nec Francorum rex potuit sperare salutem, nisi et filiam suam et terram, quæ ex vobis Normannia vocatur, supplex obtulisset? Nonne patres vestri regem Francorum in Rothomago ceperunt et tenerunt, donec Richardo puero d. ci vestro Normanniam reddidit, eo pacto, quod in omni colloquutione regis Franciæ et ducis Normanniæ gladio dux accingeretur, regem vero nec gladium nec etiam cultellum ferre liceret? Hanc æternam sanctionem patres vestri regi magno cogentes statuerunt. Nonne idem dux patres vestros usque ad Mirmandam juxta Alpes adduxit, et urbis ducem generum scilicet suum sponsæ suæ prælians parere coegit? Et ne parum sit vobis homines vicisse, vicit et ipse diabolus corporaliter colluctans, et prosternens, ligansque manus ejus post terga confusumque victor An-*

glorum reliquit. Sed quid prisca narro? Nonne vobis congregientibus in eo tempore apud Mortemer, Franci præcipites præposuere fugam bellis, calcaria telis? Vos autem, Radulfo summo duce Francorum interfecto, fama spoliisque potiti, naturale bonum solita necessitate tenuistis. Eia procedat aliquis Anglorum quos centies antecessores nostri et Ducis et Norwegenses bellis vicerrunt; demonstratque gentem Rou ejus tempore usque nunc semel militiæ naufragia perpessum esse, et ego victus abscedo. Nonne igitur pudori vobis est gentem vinci solitam, gentem belli cassam, gentem nec etiam sagittas habentem contra vos, o fortissimi, quasi bello ordinatam procedere? Nonne vobis pudet regem Haraldum contra me in præsentia vestri perjurum faciem suam vobis ostendere ausum fuisse? Mihi tamen stupori est, quod eos qui parentes vestros cum Alfredo cognato meo proditione nefanda excapitaverunt oculis vestris vidistis, et eorum capita adhuc humeris eorum supersunt. Erigite vexilla, viri; nec sit iræ promeritiæ modus vel modestia. Ab oriente ad occidentem videatur fulmen gloriæ vestræ; audiatur tonitruum impetus vestri, vindicesque generosissimi sanguinis. Nondum peroraverat dux Willielmus: omnes ira accensi ultra quam credi potest secundum acies suas impetu ineffabili provolabant in hostem, ducemque jam sibi soli loquentem relinquebant.

Quidam vero nomine Taillefer diu antequam coirent bellatores, ensibus jactatis ludens coram gente Anglorum, dum in eum omnes stuperent, quemdam vexilliferum Anglorum interfecit. Secundo similiter egit. Tertio idem agens, et ipse interfectus est: et acies sibi offenderunt. Incipit lætifera nubes sagittarum. Tonitruum sequitur ictuum. Insilit ignita collisio galearum et ensium. Cum ergo Haraldus totam gentem suam in una acie strictissime locasset, et quasi castellum inde construxisset, impenetrabiles erant Normannis. Docuit igitur dux Willielmus genti suæ fugam simulare. Fugientes autem ad quamdam foveam magnam dolose protectam devenerunt; ubi multus numerus eorum corruens oppressus est. Dum igitur Angli in sequendo persistunt, acies principalis Normannorum mediam Anglorum catervam pertransiit. Quod videntes qui persequiebantur per foveam prædictam, redire compulsi, ibidem ex magna parte perierunt. Docuit etiam dux Willielmus viros sagittarios, ut non in hostem directe, sed in aera sursum sagittas emitterent, cuneum hostilem sagittis cæcarent. Quod Anglis magno fuit detrimento. Viginti autem equites strenuissimi fidem suam dederunt invicem, quod Anglorum catervam perrumpentes, signum regium, quod vocatur Standard, arriperent. Quod dum facerent plures eorum occisi sunt. Pars autem eorum via gladii facta Standard asportavit. Interea totus imber sagittariorum cecidit circa regem Haraldum: et ipse in oculo percussus corruit. Irrumpens autem multitudo equitum regem vulneratum interfecit, et Girh consulem interfecit, et Lewine consu-

lem et fratres cum eo. Sic igitur contritus est exercitus Anglorum. Willielmus vero tanta potitus victoria susceptus est a Londoniensibus pacifice et coronatus est apud Westminster ab Aldredo Eboracensi episcopo. Et facta est mutatio dextræ Excelsi; quam cometa ingens in exordio ejusdem anni designaverat. Unde dictum est :

*Anno milleno sexageno quoque seno
Anglorum metæ flammæ sensere cometæ.*

Commisum est autem bellum mense Octob. in festivitate Sancti Calixti. Quo in loco rex Willielmus abbatiam nobilem postea pro defunctis suis construxit; et eam digne nomine Belli vocavit.

Willielmus rex anno sequenti mare transiit ducens secum obsides et thesauros : et eodem anno rediens divisit terram militibus suis. Sed Edgar juvenis cum multis militibus pergens in Scotiam, regi Scotorum sororem suam Margaretam desponsavit. Cum autem rex Roberto comiti consulatum Nordhumbre dedisset, provinciales eum et cum eo nongentos homines occiderunt. Tunc Edgar juvenis cum omni gente Nordhumbre venit Govirwic : et burgenses cum eo pacem fecerunt. Rex vero veniens cum exercitu civitate prædata, magnam gentis perfidæ stragem dedit. Edgarus autem reversus est in Scotiam.

Willielmi regis anno tertio venerunt duo filii Swai. regis Dacorum et Osbertus consul frater suus cum trecentis puppibus in Humbram, ad quos Walthef consul et Edgar juvenis venerunt : junctique simul Daci et Angli castellum de Govirwic ceperunt; multosque Francorum perimentes, principes eorum victos et thesauros ad puppes tulerunt : et inter Usam et Trentam hiemaverunt. Rex autem adveniens Dacos aufugavit, et Anglos illius provinciæ destruxit. At consul Walthef cum rege concordatus est. Anno sequenti Baldewino Flandriæ consuli defuncto, cujus filiam rex Willielmus duxerat, successit filius suus Ernulfus : quem rex Willielmus Anglorum, et Philippus rex Francorum manu tenebant. Rodbertus autem Frisensis frater ejus bello conflixens occidit Ernulfum consulem, et Willielmum filium Osberti de quo prædiximus, et multa millia hominum utriusque regis.

Willielmi regis anno quinto, Markerus et Edwinus consules cœperunt prædari per campos et nemora. Edwinus autem occisus est a suis. Markerus vero et Herewardus et Alwinus episcopus venerunt in Deli [at. Eli]. Rex vero ducens exercitum terra et mari insulam obsedit, pontem paravit, domum belli artificiose construxit, quæ usque hodie perstat : viros prædictos introiens insulam cepit præter Herewardum, qui suos viriliter strenuissimus eduxit. Sequenti anno duxit rex exercitum terra et mari in Scotiam, Melcolm vero rex Scotorum homo suus effectus est, et obsides ei dedit. Anno sequenti rex duxit exercitum Anglorum et Francorum in Cenomanniam. Angli vero terram illam destruxerunt villas comburendo, vineas cædendo, et eam

regi subdiderunt. Proximo vero anno ivit rex in Normanniam, et Edgar juvenis concordatus est ei, et in curia regis diu permansit.

Willielmi regis anno nono, Radulfus, cui rex consulatum Estange dederat, regem a regno expellere præcogitavit consilio Walthef consulis, et Rogeri, qui fuit filius Willielmi filii Osberti; cujus sororem consul prædictus duxit, et in ipsis nuptiis hanc proditionem prolocuti sunt. Proceres vero regni ei viriliter obstiterunt : unde ipse naves introiens apud Nordwic recessit in Daciam. Rex autem rediens in Angliam Rogerum consulem cognatum suum misit in carcerem. Sed Walthef consulem decollari fecit apud Winestre, et sepultus est apud Cruland. Cæterorum vero, qui nuptiis pravis interfuerant, multos fugavit, multos oculis privavit. Radulfus autem consul adducens secum Cnuth filium Suein regis Dacorum et Ilacum consulem rediit in Angliam cum cc puppibus. Sed cum non auderent contra regem Willielmum pugnare transfretaverunt in Flandriam. Eodem anno Edith regina decessit, et sepulta est juxta virum suum regem Edwardum apud Westminster. Anno sequenti rex transfretans obsedit Dol, Britanni autem castellum tenuerunt viriliter, donec rex Franciæ adveniens liberavit eos. Postea vero rex Franciæ, et rex Willielmus concordati sunt. Rex autem Scotorum Melcolm prædatus est in Nordhumbre usque ad Cine : et prædam maximam, multosque homines secum in vinculis reduxit. Rex quoque Willielmus seditione militari agens contra Robertum filium suum apud Gerberci, quod est castrum in Francia, equo suo propulsus est : et Willielmus filius suus vulneratus est, et multi ex suis occisi. Maledixit autem rex Roberto filio suo. Porro Nordhumbri proditione occiderunt Walkerum episcopum Dunelmæ, in quodam placito pacifice statuto juxta Tinam, et centum homines cum eo.

Willielmus rex anno decimo quinto duxit exercitum in Walliam, et eam sibi subdidit; Odonem episcopum fratrem suum postea in carcerem posuit. Illis transactis, regina Mathildis obiit. Eo tempore cœpit rex ab unaquaque hida Angliæ sex solidos. Turstanus vero abbas Glastingebirh turpe scelus commisit. Tres namque monachos sub altare positos occidi fecit; et octodecim vulnerari; ita quod sanguis eorum cucurrit ab altari super gradus et a gradibus super arenam.

Willielmus rex anno decimo octavo (quo in anno Urhanus papa effectus est Romanus) rediit a Normannia in Angliam cum tanto exercitu Francorum, Normannorum, Britannorum, quod mirum videbatur, quomodo hæc terra pascere eos posset. Didicerat enim, fama crebrescente, quod rex Daciæ Cnuth, et Robertus Frisensis consul Flandriæ volebant ditioni suæ Angliam Martis gressibus supponere; cum autem apparatus eorum, Deo volente, defecisset, remisit magnas partes exercituum ad natale solum. Misit autem dehinc rex potentissimus

justitiosos per unamquamque scyram, id est provinciam Angliæ et inquirere fecit per jusjurandum quot hydæ (id est jugera uni aratro sufficientia per annum) essent in unaquaque villa, et quot animalia : fecit etiam inquire quid unaquæque urbs, castellum, vicus, villa, flumen, palus, silva, redderet per annum. Hæc autem omnia in chartis scripta delata sunt ad regem, et inter thesauros reposita usque hodie servantur. Eodem anno Mauricius effectus est episcopus Londoniæ, qui templum maximum quod necdum perfectum est, incepit.

Willielmus rex fortis anno decimo nono regni sui cum de more tenuisset curiam suam in Natali apud Gloucestre, ad Pascha apud Wincestre, ad Pentecosten apud Londoniam, Henricum filium suum juniorem virilibus induit armis. Deinde accipiens hominum omnium terrariorum Angliæ, cujus-
 B cunque feudi essent, juramentum etiam fidelitatis recipere non distulit. Postea rex acquisitis magni thesauri copias super quoscunque aliquam causam invenire poterat, sive juste sive injuste, ivit in Normanniam.

Anno vigesimo primo regni Willielmi regis cum jam Domini justam voluntatem super Anglorum gentem Normanni complerent : nec jam vix aliquis princeps de progenie Anglorum esset in Anglia, sed omnes ad servitutem et ad mœrorem redacti essent ; ita etiam, ut Anglicum vocari esset opprobrio : hujus auctor vindictæ Willielmus vitam terminavit. Elegerat enim Deus Normannos ad Anglorum gentem exterminandam ; quia prærogativa sævitæ singularis omnibus populis viderat eos præeminere. Natura siquidem eorum est ut, cum hostes suos adeo depresserint, ut adjicere non possint, ipsi se deprimant, et se terrasque suas in pauperiem et vastitatem redigant ; semperque Normannorum domini cum hostes contriverint, cum crudeliter non agere nequeant, suos etiam hostiliter conterunt. Quod liquide in Normannia, et Anglia, Apulia, Calabria, Sicilia et Antiochia terris optimis, quas eis Deus subjecit, magis magisque apparet. In Anglia ergo telonea injusta et pessimæ consuetudines his temporibus pullulaverunt. Principes omnes auri et argenti cupiditate cæcati adeo erant, ut illud de iis vere dici possit, unde habeat, nemo quærit, sed oportet habere ; quanto magis loquebantur de recto, tanto major fiebat injuria. Qui justitiam vocabantur, caput erant omnis injustitiæ. Vicecomites et præpositi, quorum erat officium justitia, et iudicium furibus et raptoribus atrociores erant, et omnibus sævissimis sæviore. Rex ipse cum ad firmam terras suas, quanto carius poterat, dedisset ; alii magis offerenti, et deinde alii, semper negligens pactum, et ad majora studens, dabat. Nec erat cura quanta injuria pauperibus a præpositis fieret. In hoc anno igitur pestes infirmitatis et famis Angliæ Deus immisit, ut qui febribus evaderet, fame moreretur. Immisit etiam tempestates et tonitrua, quibus multos hominum occidit ; nec animalibus,

A nec pecori pepercit. Inerat autem hoc anno rex Willielmus in Franciam prædavitque regnum regis Philippi, et multos suorum neci dedit. Combussit quoque castrum nobile quod vocatur Maante [*al. Anaante*] ; et omnes ecclesias, quæ ibi inerant, plebemque multam, et duos anachoritas sanctos igni tradidit. Quibus de causis Deus iratus regem cum inde rediret infirmitati, postea morti concessit. De cujus regis potentissimi vita bona perstringenda sunt, et mala ; ut a bonis sumantur exempla, et a malis discatur cautela.

Willielmus omnibus Normanniæ consulibus fortior fuit, omnibus Anglorum regibus potentior fuit ; omnibus prædecessoribus laude dignior fuit. Erat autem sapiens, sed astutus ; locuples, sed cupidus ; gloriosus, sed famæ deditus : erat humilis Deo servientibus, durus sibi resistentibus. Posuerat namque consules et principes in carcerem ; episcopos, et abbates possessionibus suis privaverat ; fratri proprio non pepererat ; nec erat, qui resisteret. Auferebat quoque potentissimis etiam auri et argenti millia, ad castella solus omnes fatigabat construenda. Si servum caperent, aut aprum, oculos iis evehebat, nec erat, qui obmurmuraret. Amavit autem feras, tanquam pater esset earum ; unde in silvis venationum, quæ vocantur Novoforest, ecclesias et villas eradicari, gentem extirpari, et a feris fecit inhabitari. Cum autem raperet suis sua, non pro aliqua necessitate, sed præ nimia cupiditate, in intimis cordium amaricabantur, et tabescebant. Ipse vero nihili pendebat iras eorum. Sed oportebat omnes obsequi regis nutui ; si amore ejus, vel pecunia, vel terris vel vita vellent perfrui. Heu ! quanto dolore plangendum est, quod aliquis hominum, cum cinis et vermis sit, adeo superbiat, ut super omnes se solum mortis oblitus extollat. Regi namque præfato Normannia hæreditarie pervenerat. Cenomaniam armis acquisierat, Britanniam sibi acclivem fecerat. Super Angliam solus totam regnaverat ; ita quod nec ibi una sola hydra inerat, de qua nescire cujus esset, et quid valeret. Scotiam quoque sibi subjugaverat, Walliamque reverendus in suam acceperat ; pacis autem tantus auctor fuerat, quod puella auro onusta regnum Angliæ pertransire posset impune. Si aliquis quempiam quancunque de causa peremisset, capitali subiacebat sententiæ ; si aliquem vi oppressisset, genitalibus privabatur armis. Construxit autem abbatiam Belli, de qua prædictum est, et illam apud Cahom [*al. Chaam*] in Normannia, in qua ipse sepultus est. Uxor vero sua Mathildis nomine abbatiam sanctimonialium ibidem construxit, in qua ipsa sepulta est. Quorum animabus misereatur, qui solus post mortem medetur ; vos igitur qui legitis, et viri tanti virtutes et vitia videtis, bona sequentes et a malis declinantes, pergite per viam directam, quæ ducit ad vitam perfectam.

Eodem anno pagani super Christianos in Hispania prælati sunt, et partes regni magnas occu-

paverunt. Amphos vero rex Christianus, accepto circumquaque a Christianis auxilio, resurgens paganos occidit, fugavit, terræ ablatae damna reparavit. Accidit etiam in Dacia, quod Daci nunquam antea in dominum fide læsi, Cnut regem suum in monasterio quodam proditione peremerunt. Willielmus vero rex Roberto filio suo primogenito dimiserat Normanniam; Willielmo filio ejus secundo regnum Angliæ; Henrico tertio filio suo thesauri copiam, pro quo cum Robertus partem ei Norman-niæ vendidisset, thesauro habito terram ei abstulit. Quæ res Deo valde displicuit, sed vindictam in tem-pore distulit. Willielmus vero pergens apud Win-cestre thesaurum patris sui secundum imperium ejus divisit. Erant autem in thesauro illo LX mille libræ argenti: excepto auro, et gemmis, et vasis, et palliis. Deditque inde quibusdam ecclesiis decem marcas auri, quibusdam sex, et unicuique ecclesiæ villæ quinque solidos, et misit in unum quemque comitatum centum libras divisum pauperibus. Præ-cepto quoque patris sui omnes victos a vinculis solvit. Rex igitur novus curiam suam ad Natale tenuit apud Londoniam, in qua adfuerunt Lam-francus archiepiscopus, qui eum sacraverat in ro-gem et Thomas Eboracensis archiepiscopus, et Mauricius Londoniensis episcopus, et Walchelmus Wintoniensis, et Gaufridus episcopus Erecestre, et Wlnod episcopus sanctus Wirecestriæ, et Williel-mus Tedfordiæ, et Robertus Ceastre, et Willielmus Dunelmæ, et Odo episcopus Bajocensis justitiarius et princeps totius Angliæ; et Remigius episcopus Lincolniensis, de quo pauca tangere res exigit.

Remigio igitur, qui monachus fuerat apud Fel-camb dederat rex episcopatum Dorecestre, quæ sita est super Tamesim. Cum autem episcopatus ille major omnibus Angliæ a Tamesi usque ad Hum-bram duraret, molestum visum est episcopo, quod in ipso termino episcopatus sedes esset episcopalis; displicebat etiam, ei, quod urbs illa modica erat, cum in eodem episcopatu civitas clarissima Lincol-niæ dignior sede episcopali videretur. Mercatis igi-

A tur prædiis in ipso vertice urbis juxta castellum turribus fortissimis eminens in loco forti fortem, pulchro pulchram, virgini virginum construxit Ec-clesiam; quæ et grata esset Deo servientibus, et ut pro tempore oportebat invincibilis hostibus. Pro-vinciam tamen Lindisse archiepiscopus Eboracen-sis calumniabatur ex antiqua temporum serie. Re-migius vero nihili ducens impetitionem ejus, non segniter opus inceptum peregit; peractumque cle-ricis doctrina et moribus approbatissimis decoravit. Erat siquidem statura parvus, sed corde magus; colore fuscus, sed operibus venustus. De regia qui-dem proditione fuerat impetitus; sed famulus ejus ferri igniti judicio dominum purgans regio restituit amori, et maculam Pontificali deterisit decori. Hoc tempore, hoc auctore, his causis incepta est Eccl-e-sia moderna Lincolniensis.

Verum jam rebus usque ad tempora nostra per-ductis, novis novus liber est donandus. Si autem et hic prædictorum recapitulatio elucidans requiratur, nec ob ista, cum pauca sint, lectori molestus appa-reo. Ecce igitur speculum de regibus libri terminati: Æthelred regnavit super universos fines Angliæ xxxvii annis semper cum labore.

Edmundus juvenum fortissimus regnavit uno anno et proditione occisus est.

Cnut omnium prædecessorum suorum maximus regnavit gloriose viginti annis.

Haraldus filius ejus regnavit quatuor annis, et xvi hebdomadis.

Hardecnut munificus regis Cnut filius, cum reg-nasset duobus annis sex diebus minus, morte præ-reptus est.

Edwardus rex bonus et pacificus regnavit in pace viginti quatuor annis.

Haraldus rex perjurus uno anno, et tamen non plepo, quem propria perdidit injustitia.

Willielmus omnium prædictorum summus viginti uno annis gloriose splenduit, de quo dictum est:

*Cæsariem, Cæsar, tibi si natura negavit,
Hanc, Willielme, tibi stella cometa [al. comata] [dedit,*

LIBER SEPTIMUS.

Hactenus de his, quæ vel in libris veterum legendo reperimus, vel fama vulgante percepimus, tractatum est. Nunc autem de his, quæ vel ipsi vidimus, vel ab iis, qui viderant, audivimus, pertractandum est. Declaratumque constat, quo modo Domi-nus salutem et honorem genti Anglorum pro meri-tis abstulerit, et jam populum non esse jusserit. Patet hinc a modo, quomodo et ipsos Norinanos vindices quidem suos variis cladibus afficere inceperit. Omnes namque nobiliores procerum in Willielmum ju-niorem non siue perjurio bellum moventes, et Ro-

bertum fratrem suum in regnum asciscentes, suis quique provinciis debacchati sunt. Odo præsul Ba-jocensis, princeps et moderator Angliæ, in Cantia seditionem exordiens, regis et archiepiscopi villas invasit, et combussit. Rogerus consul de More-tiel [al. Moretvil] circa Pcuense idem inceptit. Gal-fridus episcopus prodiens a Brigestov urbem Bade, et Berchelai, et circumjacentia destruxit. Rogerus in castello Nordwic scleris exercitium per Estan-gle non segnius inchoavit. Hugo in provincia Lege-cestriæ et Hamptoniæ nihil mitius egit. Willielmus

episcopus Dunelmæ in finitimis similia perpetravit. Principes vero Herefordshyre et Salopescyre cum Walensibus prædantes combusserunt provinciam Wirecestre usque ad portas urbis. Cum autem templum et castellum assillire pararent, Wlstanus episcopus sanctus quemdam amicum familiarem summis in necessitatibus compellavit, Drum videlicet excelsum. Cujus ope coram altari jacens in paucis militibus emissis quinque mille hostium, vel occidit, vel cepit; cæteros vero mirabiliter fugavit. Rex autem congregato Anglorum populo, reddidit venatus, et nemora, legesque promisit exoptabiles. Porrexit igitur ad castellum Cunebruge; unde Gilbertus ei rebellabat. Cum autem regalis exercitus jam castellum constringeret, cum rege pacificatus est. Rex inde progrediens ad Pevenese, obsedit ibi Odom episcopum, et Rogerum consulem per sex hebdomadas. Interea Robertus dux Normanniæ Angliam festinans adire, et auxilio prædictorum obtinere, præmisit partem exercitus in auxilium suorum, disponens cum copiis ingentibus eos prosequi. Anglici vero mare custodientes occiderunt, et submerserunt ex illis innumerabiles. Igitur qui erant in Pevenese deficiente cibo castrum regi reddiderunt. Odo siquidem episcopus juravit se ab Anglia recessurum, et castellum Rovecestris redditurum; cum autem ut illud redderet cum regis hominibus eo venisset, Eustachius consul et cæteri proceres, qui urbi inerant fallacia ipsius episcopum regisque ministros ceperunt, et in carcerem retruserunt. Quibus rex auditis Rovecestriam obsedit, donec firmitas reddita est; et episcopus Odo non rediturus mare transiit. Mittens quoque rex exercitum Dunelmæ obsedit urbem, donec reddita est ei. Episcopus vero multique proditorum propulsi sunt in exsilium. Rex vero terras infidelibus suis distribuit. Lanfrancus archiepiscopus doctor luculentus clericorum, et pater dulcissimus monachorum, a rebus transitoriis anno sequente transiit, quo in anno terræmotus fuit terribilis.

Junior Willielmus anno III regni sui ulcisci paratus injurias, quas ei frater suus ingesserat, muneribus datis, acquisivit sibi castellum S. Walerici et Albemarle, qui milites suos mittens, prædari et comburere terram fraternam crepit. Anno vero sequenti rex ipse sequens eos concordiam cum fratre suo fecit, eo tamen pacto, ut castra illa, quæ frater ab eo injuria acquisierat, regis remanerent. Rex autem adjuvaret eum ad omnia, quæ pater suus habuerat, conquirenda. Statuerunt etiam, si quis eorum moreretur prior altero sine filio, quod alter staret hæres illius. Hoc pactum juraverunt duodecim principes vice regis, et duodecim vice ducis. Interea Melcolm rex Scotorum prædatum veniens in Angliam, validissime vexavit eam. Venientes igitur in Angliam rex et cum eo Robertus frater suus, direxerunt acies in Scotiam. Itaque Melcolm nimio timore perstrictus homo regis effectus est, et juramento fidelitatis ei subjectus. Robertus autem dux

A cum fratre suo diu preudinans cum plus fecti amoris quam veri circa eum reperisset, transfretavit ad propria. Succedente anno rex reedificavit Carleol, et ex australibus Angliæ partibus illuc habitatores transmisit. Remigius vero præsul cum ecclesiam Lincolnensem jam perfectam dedicaturus esset, uno die ante hoc languore correptus expiravit.

B Junior Willielmus in Quadragesima infirmatus est apud Gloveceastre VI anno regni sui deditque archiepiscopatum Cantuariæ Anselmo abbati viro sancto, et venerabili: Roberto quoque cognomento Bloet cancellario suo dedit episcopatum Lincolnis, quo non erat alter forma venustior, mente serenior, affatu dulcior. Promisit quoque rex se pravas leges emendaturum, et in domo Domini pacem positurum. Sed ex quo sanus fuit, pœnituit eum, et solito pejor effectus est. Condolens igitur, quod episcopatum Lincolnis non vendiderat, cum archiepiscopo Eboracensi calumniatus est Robertum episcopum, quod urbs Lincolnis, et provincia Lindisse archiepiscopo eidem subjacere debuissent. Nec potuit causa terminari, donec Robertus 5,000 lib. regi pro libertate ecclesiæ suæ pepigerit; quod regi quidem Simonis, præsulis vero justitiæ deputatum est. Eodem anno Melcolm rex Scotiæ in Anglia prædans, ex improvise est interceptus, et intersectus, et Edwardus filius suus hæres si viveret ejus. Quod ut audivit Margareta regina, duplici contritione anxiata est in anima usque ad mortem: pergensque ad ecclesiam confessionem et communionem recepit, et Domino precibus se commendans animam reddidit. Scoti vero elegerunt Duneval [al. Duvenal] fratrem Melcolm in regem. Sed Duneval filius Melcolm regis, qui erat obses in curia regis Willielmi, auxilio ejusdem regis superveniens avunculum suum fugavit, et susceptus est in regem. Anno vero sequenti consilio ejusdem Duneval Scoti regem suum Duneval insidiantes occiderunt.

C Junior Willielmus VII anno regni sui, provocatus a fratre suo, quod jusjurandum non servasset, transfretavit in Normanniam. Cum ergo fratres simul venissent juratores omnem culpam regi imposuerunt; rex vero ferus ea negligens, et iracunde discedens castellum Bures invasit, et cepit. Contra dux castellum Argentes cepit, et in eo consulem regis nomine Rogerum Pictavensem et cum eo decem milites, et postea castrum Hulme. Fecit interim rex summoneri XXX peditum Anglicorum, ut venirent in Normanniam; cum autem ad mare venisset, rex ab unoquoque eorum pecuniam vietualem, scilicet decem solidos accipiens, eos domum remisit. Dux vero Robertus adduxit Philippum regem Francorum secum, et exercitum copiosum; ut obsiderent regem Willielmum apud Hou [al. Ou]. Ingenio autem et pecunia regis Willielmi rex Francorum reversus est, et sic totus exercitus pecuniæ tenebris obnubilatus evanuit. Rex vero Willielmus mandavit Henrico fratri suo, qui erat apud Damfrunt, ut esset in Natali contra cum in An-

glia. Henricus ergo in Natali fuit apud Londoniam; rex vero apud Withsand; unde appulit Doroberniam. Anno vero sequenti misit Henricum fratrem suum in Normanniam cum pecunia multa, ut eam loco regis diutinis invasionibus expugnaret. Cum autem Robertus consul Nordhumbrae in superbiam elatus, quia regem Scotorum straverat, curiam regis adire repudiaret; promovit rex exercitum in Nordhumbre: statimque in quadam firmitate, quae vocatur Novum castellum, omnes meliores consules et proceres cepit. Inde vero castellum Tinemuth conquisivit, et fratrem consulis in eo. Post hæc obsedit consulem ad Babanburh [*al.* Bebanburh]: quod cum armis inexpugnabile videret, paravit ante illud castellum aliud, quod appellavit Malveisin; in quo partem relinquens exercitus recessit. Quadam vero nocte cum consul recessisset a Babanburh, secutus est eum regalis exercitus usque in Tinemuthan: ubi cum se defendere conaretur, nec posset, vulneratus est et captus, et apud Winleshores in carcere positus. Ergo redditum est regi castrum Bebamurch; fautores vero consulis male pacati sunt. Nam Willielmus de Du oculis privatus est; Odo consul Campaniae, cæterique complures exheredati sunt. Eodem anno rex impiger vexilla direxit in Walliam, causa autem hæc est. Anno præterito multos Francorum occiderant, et procerum firmitates confregerant, et ferro et igne finitimos invaserant. Anno etiam præsentis castellum Mungumerie straverant, et inhabitantes necaverant; rex igitur pertransiens omnes fines Walliae cum in diversoriis montium et silvarum eos persequi non posset, parum vel nihil proficiens, reversus est. Eo tempore stellæ visæ sunt de cælo cadere, ita spissæ, quod numerari non poterant.

Anno 1096 facta est motio Jerosolymitana prædicatione Urbani papæ. Robertus igitur dux Normanniae illuc proficiscens posuit Normanniam in Vadimonium fratri suo regi Willielmo. Ivit autem cum eo Robertus dux Flandriae, et Eustachius consul Bononiae. Iverunt et ex alia parte dux Godefridus, et consul de monte Baldewinus, et alius Baldewinus reges Jerusalem futuri. Iverunt quoque ex tertia parte comes de Sancto Ægidio Raimundus, et episcopus Podiensis. Quis autem taceat Hugonem magnum fratrem regis Francorum, et Stephanum comitem Blais? [*al.* Blesis.] Quis non memoret Buamundum, et nepotem ejus Tancredum? Hoc est miraculum Domini magnum temporibus nostris factum, sæculis omnibus inauditum, ut tam diversæ gentes, tot fortissimi proceres, relictis possessionibus splendidis, uxoribus et filiis, omnes una mente loca ignotissima, morte spreta, petierint; ob cuius rei magnitudinem digrediendi veniam a lectore postulo. Nec enim si voluero tam miranda Dei magnalia tacere vel coactus potero, cum nec absit causa, Normannorum ducis occasio.

Alexi igitur apud Constantinopolim imperante cuncti prædicti proceres consensu imperatoris sive

A volentis, sive obedientis ibidem congregati sunt, pertranscuntesque mare strictissimum, quod olim Hellespontiacum nunc brachium S. Georgii vocatur, Niccam urbem, quæ caput est Romaniæ, obsederunt. Ad portam igitur orientalem conederat dux Normanniae Robertus, juxta quem consul Flandriae; ad portam borealem dux Buamundus, juxta quem Tancredus; ad occidentalem dux Godefridus, juxta quem Hugo magnus, et comes Stephanus; ad australem consul Raimundus, juxta quem Podiensis episcopus. Turba autem ibi innumerabilis erat Angliæ, Normanniæ, Britanniae, Aquitaniæ, Hispaniæ, Provinciæ, Franciæ, Flandriæ, Daciæ, Saxoniae, Alemanniæ, Italiæ, Græciæ et regionum multarum. Non perlustraverunt radii solares a prima sui creatione tantam, tam præclaram militiam, tam verendam, tam numerosam turbam, tot et tam bellicosos duces. Cesset Troia, cessent Thebæ duces et principes destructionis suæ, ut excusentur, nominare. Hic adfuerunt electissimi omnium temporum filii fulgentes Occidentis, omnes crucis signo insigniti, omnes in regnis suis reliquorum fortissimi. Igitur in die Ascensionis Domini lituis undique concinentibus urbs aggressa est. Repletur cælum clamoribus, nigrescit aer sagittis, mugit terra propulsibus, resonant aquæ stridoribus, venit ad murum, fossoribus res agitur. Paganis non sagittæ, non tela, non ligna, non lapides, non fragmenta, non moles, non ignis, non aqua, non ars, non vires, non prosunt amentata missilia. Cum ecce Turcorum exercitus acie terribilis ordinata, ex australi regione, vexillis erectis, apparuit. Quibus consul Raimundus, et episcopus Podiensis divina virtute protecti, et armis terrenis fulgidi cum suo lætantes occurrunt exercitu. Dum igitur nostri vehementer irruunt in illos, horrore insperato liquefacti, Domino jubente, dissolvuntur. Magna quidem pars fugientium capitibus minorata est; quæ fundis in urbem projecta non modicum contulerunt inhabitantibus tremorem. Igitur inæstimabiliter perterriti nostris urbem reddunt; nostri vero, secundum quod pepigerant, imperatori. Cum igitur per septem hebdomadas, et tres dies ibi morati fuissent, iter ad Antiochiam dirigunt, contigit autem quod die tertia in duo divideretur exercitus. In uno quidem principes erant, dux Normannorum Robertus, Buamundus, Richardus de Principatu, Tancredus, Everardus de Puisat; Achardus de Monte Merloy, et plures alii. Hos igitur circumdederunt Parthorum, qui modo Turci vocantur, et Persarum, et Publicanorum, et Medorum, et Ciliciensium, et Saracenorum, et Angulanorum [*al.* Augulanorum], ter centum sexaginta milia, extra Arabes, quorum non erat numerus. Militur ergo nuntius a prædictis principibus ad alium exercitum. Interim vero bellum geritur horrendum. Dum namque Turci, et Persæ, et Medi mortem immittunt sagittis, Ciliciensium vero et Angulani telis, Sarraceni quidem et Arabes lanceis,

sed Publicani clavis ferratis et gladiis; prostrati A sunt vehementer Christiani. Equi namque eorum insolitum non ferentes clamorem et buccinarum clangorem, et ictus taburciorum, calcaribus non obtemperabant. Nostrates quoque tanto stridore perculti, quid esset ignorabant. Dum igitur jam fugam Christicolæ vel meditantur, vel inciperent, occurrit Robertus dux Normanniæ clamans: *Quo milites? Quo fugitis? Equi eorum velociores nostris sunt; fuga non est præsidio: hic potius moriendum est, mecum sentite, me sequimini.* Dixerat et in quemdam paganorum regem lanceæ direxit aciem, quæ lignum et æs et corpus æquæ diffudit, stravitque in momento secundum, ac tertium.

Igitur Tancredus impiger et Buamundus belliger et Richardus de Principatu et Robertus de Ansa, dux et miles fortissimus, non segnius indulgent ictibus. Redi animus nostris, pugna committitur gravis ma, et horrenda proluxa, cum ecce Hugo magnus, et Anselmus de Ripemunt [*al.* Ribemunt] cum centum tantum militibus alium prævolantes exercitum defossos paganos recentes findunt. Erat namque Hugonis lancea quasi fulmen advolans; gladius Anselmi quasi flamma dividua. Tunc duo principes nostrorum cæsi sunt, dum Arabum quanto plures cæduntur tanto plures ingruunt. Willielmus namque frater Tancredi dum regem lancea transfixit, lancea ejusdem regis transligitur. Godefridus quoque de Monte Scabioso dum caput Arabis amputat, sagitta Parthi corpus perforatur, lorica calefacta jam non resistente. Pondus et numerum hostium jam Franci ultra perferre nequibant, cum ecce ex adverso silva vexillorum alterius exercitus apparuit. Cum autem bellum durasset usque in horam ix innumeri in primo exercitu occisi sunt, nullusque eorum evasisset nisi alius cælus supervenisset. Nec quoquam postea tempore pagani tam sedulo pugnaverunt.

Exercitus autem supervenientis prima Godefridi acies procedebat, ad dextram cujus uterque Baldwinus aciem dirigebat. Ad sinistram vero consul Stephanus et Usewardus de Nulsione [*al.* Oswar. de Nulsione]. Aciem quidem Baldwini a longe sequebatur Raimundus consul cum suis, aciem vero Stephani Robertus validissimus consul Flandriæ cum suis. Sed aciem Godefridi sequebatur acies procerum, et turbæ absque numero. Episcopus vero Podiensis ex alio monte cum exercitu invictissimo apparuit. Pugnantes igitur pagani dum tot hostes ex insperato prospiciunt, quasi cælum ruiturum super eos esset animis deliquerunt et fugæ indulserunt cum Solimanno duce suo. Christiani autem victoria licet damnosa et spoliis innumeris potiti sunt primo die Julii. Porro Franci continuantes propositum Antiochiæ petendæ venerunt ad Erachiam. Inde ad Tarsum, quæ subdita est Baldwino mirifico comiti. Athena vero et Manustra subditæ sunt Tancredo viro fortissimo. Dux autem nobilissimus Normannorum dedit quandam civitatem

Turcorum, Simeoni. Raimundus vero consul magnus et Buamundus lux belli dederunt aliam civitatem, Petro de Alpibus. Inde pervenerunt Christiani usque ad Coxan, quæ civitas subdita est eis. Princeps autem quidam Petrus de Rosa, cepit Rusam et plurima castra. Gens vero Christianorum pervenit Marasin, quæ se dedit eis. Inde pervenerunt ad pontem ferreum. Postea Antiochiam, quæ caput est Syriæ, obsederunt, xii Kalendas Novembris. Audiens vero Buamundus, quod Turci essent in castro congregati, quod vocatur Areg, ivit cum exercitu suo pugnatum contra eos, multosque cum paucis Deo volente prostravit, multosque ante portam urbis decollandos, ut cives amaricaret, adduxit. Natali vero a Christianis in eadem obsessione celebrato, Buamundus et comes Flandriæ cum viginti milibus bellatorum, in terram Saracenorum perreerunt. Congregati autem erant multi a Jerusalem et Damasco, et Alep, et aliis regnis ad succurrendum Antiochiæ; quibus irruentes unanimiter nostri alios in fugam verterunt, alios occiderunt. Revertentesque duces prædicti cum spoliis maximis, debito triumpho a nostris suscepti sunt. Interea urbe inclusi obsidentibus acerrime rebollabant; vexilliferumque Podiensis episcopi, et multos alios morti dederunt. In Februario vero congregatus est mirabilis exercitus paganorum ultra pontem ferreum, apud castellum Areth. Dimittentesque omnes pedites in obsidione, omnes milites promoverunt principes ad bellum; et sex acies equitum paraverunt. Primam ducebat dux invictus Normannorum; secundam dux Godefridus Alemannorum; tertiam Raimundus consul egregius; quartam Robertus Flandriæ decus; quintam nobilissimus Podiensis episcopus; sextam, quæ maxima erat, cum Tancredo Buamundus. Dum ergo fortissime colliduntur hostibus, clamor resonabat ad cælum, imbres telorum obnubilabant diem, unusquisque percutiebat et percutiebatur.

Postquam venit maxima vis Parthorum, quæ retro erat, nostros tam acriter invasit, ut paulatim jam cederent; Buamundus vero bellorum arbiter, et certaminum iudex cuneum suum adhuc intactum mediis immisit hostibus. Tunc Robertus filius Girardi miles optimus, et signifer ejus, quasi leo inter agmina gregum, sic proruit inter agmina Turcorum; et semper linguæ vexilli ejus volitabant super capita Turcorum. Quod videntes alii animo recuperato, unanimiter invadunt hostes. Dux igitur Normannorum gladio caput ejusdam, et dentes, et collum et humeros usque in pectora diffudit. Dux vero Godefridus quemdam medium secavit. Cum igitur pars terræ cecidisset, partem domini ferebat equus inter paganos pugnantes, quo monstro perterriti simul cuncti fugientes in iram damnationis abierunt. Capita igitur multorum delata sunt ad Antiochiam cum gaudio, factum autem est hoc bellum inchoante Quadragesima. Venerant interea multi de gente amirali Babylonis in Antiochiam. Cumque nostri construerent castrum ante portam,

ubi pons est et mahumeria; Raimundusque et Buamundus ivissent ad portum Sancti Simeonis pro victualibus, exercitus civitatis processit audacter ad prælium, irruentesque nostris miserunt eos in fugam, multisque occisis usque in tentoria fugaverunt. Crastina vero die Raimundum et Buamundum invadentes, mille ex suis occiderunt. Duces vero fugientes ad nostros advolarunt. Franci igitur his sauciati et in iram compulsi, in campo ante portas urbis statuunt terribiliter castrorum acies ordinatas. Pagani non segniter aciebus dispositis nostros invadunt; at Christiani signum crucis acclamantes, tam acriter in prima invasione hostes percusserunt et propulerunt, ut statim fugæ darentur. Venientesque ad angustum pontem, vel gladiis cæsi sunt, vel flumine submersi sunt. Pauci namque per pontem evadere poterant. Unda fluminis sanguine rubens et aucta torrebat. Itaque XII amiraliis ibidem cæsi sunt, deditque Dominus victoriam clarissimam populo suo. Sed in crastino cum cives suos mortuos sepelissent, nostri diffidentes eos, aurum et argentum et pallia, quæ circa eos erant, ceperrunt, et capita eorum in urbem projecerunt. Jamque omnis spes et superbia civium evanuerat. Tancredus namque castellum prædictum ante portam custodiens, spem victualium eis eripuit. Pirrus igitur quidam amiralius, de gente Turcorum sæpe provocatus in amicitiam a Buamundo, prævidensque suos perituros, tres turres, quæ sui juris erant, Buamundo reddidit. Erectis itaque vexillis super turres, Franci, portis fractis, in urbem irruerunt. Turcorum vero alii repugnantes occisi sunt, alii extra urbem fugerunt, quidam autem castellum superius obtinuerunt. Cassianus vero dominus urbis fugiens, a Surianis comprehensus est, et caput ejus Buamundo delatum. Sic Antiochia III Nonas Junii capta est.

Curbaran, princeps militiæ soldani Persiæ, et rex Damasci, et rex Jerusalem adduxerunt secum, ad obsidendos Francos, Turcos, Arabes, Saracenos, Azimitas, Curtas [at. Curtos], Persas, Angulanos. Sed quid numerem maris arenam? Hi igitur obsederunt urbem. Curbaran igitur partem militiæ suæ posuit in superiori castello, quæ die nocteque contra nos pugnabat. Cæteri vero obsidebant urbem ne alimenta intrarent. Tertia quidem die egressi sunt filii Dei, contra filios diaboli. Quibus bello parato putabant se posse resistere, sed tanta fuit vis et numerus infidelium, quod nostri reintrare urbem coacti sunt, multis hostium armis, multis oppressione ad introitum portæ mortuis.

Crastina die, quatuor proceres exercitus scilicet Willielmus, et alius Willielmus, et Albericus, et Lambertus fugerunt latenter ad portum S. Simeonis, suasionem autem eorum omnis classis victuaria cum eis aufugit. Nostri vero, cum castellanorum crebros incursus perferre non possent, murum inter se et illos construxerunt: spes igitur crevit paganis, et fames Christianis. Namque dum exspe-

ctarent imperatoris, quem promiserat, adventum, gallinam XV solidis emebant, ovum duobus solidis, unam nucem uno denario. Præterea folia arborum et cardui cocta comedebant, sic etiam coria equorum et asinorum decoquebant et vorabant. Stephanus igitur comes muliebriter aufugiens obiit imperatori, cui Francos omnes jam perditos nuntians silentem fecit reverti. Spes igitur nulla populo Dei jam remanserat, cum fame victi nec arma jam ferre possent. Apparuit autem ignis de cælo et cecidit inter exercitum Turcorum. Servo autem suo apparuit Dominus in visione, dixitque Deus: *Hæc dices filiis Occidentis: Ego Nicæam civitatem vobis tradidi, et omnia bella exterorum, et civitatem fortissimam Antiochiæ, quam cum læti et incolumes possideretis, operati estis cum mulieribus Christianis et paganis unde fetor ascendit in cælum; corruens vir Dei ad pedes ejus ait: Domine, subveni in oppressione tanta, dixitque Dominus: Subveni et subveniam. Dic populo meo: Revertimini ad me, et ego ad vos, et infra quinque dies, vobis ipse propugnator adero.* Apparuit autem cuidam S. Andreas apostolus lanceam, unde percussus Salvator fuerat, ei revelans, sicut ipse populo firmavit juramento. Peractis igitur triduanis jejuniis, processionibus celebratis, missis solemnizatis, elemosynis datis, VI aciebus dispositis, ductore Domino, progrediuntur in hostes cum lacrymis ad bellum. Primam aciem ducebat Hugo Magnus et consul Flandrensis, secundam dux Godofridus et Baldwinus, tertiam Robertus fortis Normannus, quartam Podiensis episcopus et Willielmus de Montpeiller cum exercitu Raimundi consulis, qui remanserat in custodia civitatis; quintam ducebat Tancredus cum Richardo principe, sextam Buamundus cum consule de Rusinole. Egressi vero VII statuerunt in honorem S. Spiritus, cui præfuit Rainaldus. Episcopi vero, presbyteri, clerici, monachi sacris vestibus induti super muros urbis hymnos Deo concinebant. Ipsi itaque viderunt exercitum cælestem equis albis et phœbeis armis, quorum ductores erant Georgius Mercurius, et Demetrius. Curbaran vero nunquam lætior quam tempore illo dispositis turmis innumeris fecit fœnum copiosum ex adverso monte accendi, ut nostri fumo cæarentur. Dominus autem ventorum præses ventum convertit, et pagani fumo cæcati sunt, et præcipites fugerunt. Insecuti sunt eos Christiani cæde magna et tanta nunquam spolia in aliquo bellorum capta sunt. His visis, amiralius, qui castellum superius custodiebat reddidit illud Christianis, et Christianus effectus est. Hoc bellum egit Dominus in Vigilia Petri et Pauli, et exaltatum est nomen ejus solius in die illa. Christiani igitur cum gaudio perendinaverunt in regno illo usque ad Kalendas Novembris.

Interea quidam procerum, cui nomen Raimundus Piletus exercitum congregans cepit castrum, cui nomen Talamannia. Inde venit ad urbem, cui nomen Marra, quæ plena erat Saracenis, qui venerant

ab Alep : præliantes ergo barbari contra nostros A primitus fugere coacti sunt, in sine tamen vicerunt et magna Francorum occisio facta est ibi. Mense Novembri congregati sunt duces et exercitus Christianorum ad capessendam viam Jerusalem. Quarto vero die ante Octobrem, venerunt ad Marram, et assiliverunt eam, et turri lignea super quatuor rotas ducta et aliis ingeniis debellaverunt eam, xi die Decembris. Manentes igitur in urbe illa in Natali, morati sunt ibi per unum mensem et quatuor dies, quia iter Hierosolymitanum impeditum erat pro discordia, quæ erat inter Buamundum et Raimundum causa Antiochiæ possidendæ. Ibi tanta fames invasit Christianos, quod de cadaveribus paganorum frustra coquerent et comederent. Sed de xiv die Januarii exeuntes ceperunt duo castra bonis omnibus referta. Postea vero urbem quæ vocatur Zaphaila : inde castrum opulentissimum in valle Desem. Mediantem vero Februario obsederunt castrum Arche per tres ferme menses, ibique pascha celebratum est. Sed Anselmus de Ripemunt [*al.* Anselius de Ribemunt] miles fortissimus jactu lapidis ibi deperiit, et Willielmus Picardus, et alii multi. Rex vero Camelæ civitatis pacem fecerat cum exercitu. Interea pars exercitus cepit Tortosam civitatem et urbem Maracleam. Amiralius vero Gibel fecit pacem cum exercitu. Postea ante urbem Tripolim multitudinem civium interfecerunt, ita quod omnes aquæ urbis et etiam cisternæ ruberent. Postea vero rex Tripolis ducibus Francorum dedit ccc peregrinos et xv millia Bisentia, et xv equos pretiosos, ut discederent a Tripoli et a castro Arche, quod suum erat. Franci igitur transeuntes per castrum Betelon applicuerunt in die Ascensionis Domini ad urbem juxta mare, quæ dicitur Barat, inde ad Sagittam, inde ad Surh, inde in Acram, inde ad Cœphas, inde ad Cæsaream in Pentecosten, inde ad vicum Sancti Georgii, inde ad Hierusalem, et obsederunt eam viii Idus Junii, a septentrione dux electissimus Normannorum, ab oriente consul Robertus, ab occidente dux Godefridus et Tancredus, a meridie scilicet in monte Sion comes Raimundus. Sæpe igitur urbem assilientes erexerunt castrum ligneum altissimum, contra quod cum turres lapideas pagani construxissent, turrim ligneam nostri dissolverunt, et in alia parte urbis, quæ immunita erat, erexerunt. Inde igitur urbem opprimentes et scalis muros ascendentes urbem ceperunt, et multos in templo Domini rebellantes occiderunt, et civitatem sanctam ab immundis nationibus filii Dei mundaverunt. Obtulerunt igitur regnum Jerusalem Roberto Normannorum duci. Quod quia causa laboris repudiavit, offensus est in eum Deus, nec prosperum quid deinceps ei contigit. Ipse itaque, et consul Flandriæ, et Raimundus consul ad propria remearunt. Dux vero Godefridus regnavit in Jerusalem, et post eum Baldwinus strenuissimus frater ejus, et postea Baldwinus secundus nepos eorum, et post Gaufridus dux Andegavensis, et post eum

Gaufridus filius ejus multa et gravissima bella peragentes, subdideruntque provincias Christo et urbes finitimas præter Ascalon, quæ adhuc in scelere suo perseverat.

Junior Willielmus anno x regni sui cum Normanniam, quam a Roberto fratre suo ad Jerusalem profecto in vadimonium acceperat, pro libitu suo disposuisset, rediit ad Vigiliam Paschæ in Angliam, appulit apud Arundel. Cum autem festive diadema utus esset ad Pentecosten apud Winlesores, postea cum magno exercitu pergens in Walliam, sæpe multas Wallensium turmas prostravit : sæpe multis suorum angustiis locorum amisit. Videns igitur eos plus inexpugnabiles situ terræ, quam viribus et armis, fecit parare castella juxta fines Walliæ, et rediit in Angliam. Anselmus vero archiepiscopus recessit ab Anglia, quia nihil recti rex pravus in regno suo fieri permittebat. Sed provincias intolerabiliter vexavit in tributis, quæ nunquam cessant, in opere muri circa turrim Londoniæ; in opere aulæ regalis apud Westminster, in rapina, quam familia sua hostili modo, ubicunque rex pergebat, exercebant. At rex ad festum Sancti Martini mare transiens in Normanniam misit Eadgarum juvenem cum exercitu in Scotiam qui regem Duvenal magno prælio fugavit, et Edgarum cognatum suum, filium Melcolm regis, in regem statuit. Eodem anno cometa apparuit.

Junior Willielmus anno xi regni sui in Normannia fuit, semper hosticis tumultibus et curis armorum deditus, tributis interim et exactionibus pessimis populos Anglorum non abradens, sed excoarians. In æstate autem visus est sanguis ebullire a quodam stagno apud Finchamstede in Bercescire. Post hoc apparuit cœlum tota nocte pene, quasi arderet. Eodem anno Walkelmus episcopus in Wincestre defunctus est, et Hugo consul Salopiscire occisus est ab Hybernensibus, cui successit Robertus de Belem frater ejus.

Junior Willielmus xii anno regni sui rediens in Angliam, tenuit primum curiam suam in nova aula apud Westminster; quam cum inspecturus primum introisset, cum alii satis magnam vel æquo majorem dicerent; dixit rex eam magnitudinis debetæ dimidia parte carere. Qui sermo regi magno fuit, licet parvo constaret, honori. Rursus cum veniretur in novo Foresto, venit ei subito nuntius a Cenomania, dicens ei familiam suam ibi obsideri. Illico rex festinus ad mare veniens naves introivit; cui nautæ : *Cur, regum maxime, tempestate intolerabili maris alta lacesis, et mortis imminens periculum non formidas?* Quibus rex : *De rege fluctibus submerso loqui non audivi.* Ergo mare transiens nihil dum viveret, egit, unde tantam famam, tantum gloriæ decus haberet. Cenomaniam vero petens Heliam consulem fugavit, et sui juris esse jussit, et in Angliam rediit. Anno illo rex Ranulfo placitatori sed perversori, exactori, sed exustori totius Angliæ dedit episcopatum Dunelmæ. Hæc

etiam anno decessit Osmundus Salesbiriæ episcopus.

Millesimo centesimo anno gratiæ, decimo tertio anno regni sui rex Willielmus vitam crudelem misero sine terminavit. Namque cum gloriose et patrio honore curiam tenuisset ad natale apud Gloucester, ad Pascha apud Winchester, ad Pentecosten apud Londoniam, ivit venatum in novo Foresto, in crastino Kalend. Augusti, ubi Walterus Tyrel cum sagitta cervo intendens regem percussit inscius; rex corde ictus corruit, nec verbum edidit. Paulo siquidem ante sanguis visus est ebullire a terra in Berescire, jure autem in medio injustitiæ suæ præreptus est. Ipse namque ferus ultra hominem erat, et consilio pessimorum, quod semper eligebat, suis nequam, sibi nequissimus, vicinos terra, suos exercitibus frequentissimis et geldis continuis vexabat. Nec respirare poterat Anglia miserabiliter suffocata. Cum autem omnia raperent et subverterent, qui regi famulabantur, ita ut adulteria etiam violenter et impune committerent, quidquid antea nequitiaë pullulaverat, in perfectum excrevit; quidquid antea non fuerat, his temporibus pullulavit. Invisus namque rex nequissimus Deo et populo episcopatus et abbatias aut vendebat aut in manu sua retinens, ad firmam dabat; hæres autem omnium esse studebat. Siquidem in die qua obiit, in proprio habebat archiepiscopatum Cantuariæ, et episcopatum Wincestriæ, et Salesbiriæ, et xi abbatias ad firmam datas. Postremo quidquid Deo, Deumque diligentibus displicebat, hoc regi regemque comitantibus placebat. Nec luxuriæ scelus tacendum exercebat occulte, sed ex impudentia coram sole. Sepultus est autem in crastino perditionis suæ apud Wincester, et Henricus frater ejus junior ibidem in regem electus dedit episcopatum Wincestriæ Willelmo Giffard, pergensque Londoniam sacratus est ibi a Mauricio Londouensi episcopo, melioratione legum et consuetudinum optabili repromissa. His auditis, Anselmus archiepiscopus rediens in Angliam desponsavit Mathildem filiam Malcolm regis, et Margaretæ reginæ Henrico regi novo. Capta vero urbe Jerusalem, ut dictum est, et ingenti prælio postea victorioso patrato contra exercitum amiraliij Babylonici rediit Robertus dux in Normanniam mense Augusto, et cum lætitia susceptus est ab omni populo. Thomas Eboracensis archiepiscopus vir ingenii florentis et musarum a secretis hominibus apparere desiit.

Henricus rex cum ad Natale tenuisset curiam suam apud Westminster, et ad Pascha apud Winceestre, commoti sunt principes Angliæ erga regem causa fratris sui Roberti advenientis cum exercitu; misit autem rex in mare navale prælium gesturus contra fratris sui adventum; sed quædam pars eorum subdilit se Roberto venienti. Cum ergo appulisset apud Portesmuith, ante Kalendas Augusti et rex tenderet contra eum cum maximis copiis, principes utrinque fratrum bellum non perferen-

tes concordiaë fœdus inter illos statuerunt, eò pacto quod Robertus unoquoque anno tria millia marcarum argenti haberet ab Anglia, et qui diutius viveret, hæres alterius esset, si alter absque filio moreretur. Hoc autem juraverunt xii eximiores procerum utrinque. Robertus igitur in pace perendinavit usque ad festum S. Michaelis in regno fratris sui, et ad propria rediit. Ranulfus autem perversus episcopus Dunelmæ, quem rex Henricus posuerat in vinculis consilio gentis Anglorum, cum a carcere evasisset clandestine perreerat in Normanniam consilio et admonitione sua Robertum promovens in fratrem suum.

Henricus rex quemdam consulem nequissimum et perfidum Robertum de Belesme jure in eum exurgens exsulavit, obsedit namque prius castellum Arundel. Quod cum gravissimum esset ad conquiendum, castellis ante illud constructis, ivit et obsedit Bruge, quousque castellum ei redditum est; et Robertus de Belesme gemebundus in Normanniam migravit. Eodem anno ad festum S. Michaelis tenuit Anselmus archiepiscopus concilium apud Londoniam, in quo prohibuit uxores sacerdotibus Anglorum antea non prohibitas. Quod quibusdam mundissimum visum est, quibusdam periculosum, ne dum munditias viribus majores appeterent, in immunditias horribiles ad Christiani nominis summum dedecus inciderent. In illo concilio multi abbates, qui acquisiverant abbatias suas sicut Deus noluit, amiserunt eas sicut Deus voluit. Anno sequenti venit Robertus Normannorum consul in Angliam, causisque variis intercedentibus, et causa regis versutia condonavit ei ter mille marcas, quas rex debebat ei per annum. Eodem anno visus est sanguis ebullire a terra in Berescire apud Hamstede. Curriculo anni sequentis rex et frater suus discordati sunt causis intercedentibus; misit igitur rex milites in Normanniam, qui a proditoribus consilio recepti, prædis et combustionibus non minimam cladem rebus consularibus ingesserunt. Willielmus vero consul Morteuil [at. Moreuil], causa perfidiæ ab Anglia exhæredatus a rege, in Normanniam discedens animo perfecto et exercitio ferventi vir probissimus indixit et infixit regalibus turmis verberam calamitate refertam. Hoc anno apparuerunt circa solem in meridie quatuor circuli albi coloris.

Henricus rex quinto anno regni sui perrexit in Normanniam, contra fratrem suum certaturus; coacquisivit igitur Cadomum pecunia, Bajocum armis et auxilio consulis Andegavensis, cepit quoque alia plurima castra, et omnes fere principes Normanniæ regi se subdiderunt. His actis, mense Augusto, rediit in Angliam. In anno quidem sequenti venit dux Normannorum ad regem fratrem suum apud Northampton, amicabiliter ab eo petens, ut ablata sibi fraterna redderet gratia. Cum vero Deus eorum concordia non assentiret, dux iratus perrexit in Normanniam, et rex ante Au-

gustum secutus est eum. Cum ergo rex obsedisset castrum Teuerchebrai venit dux Normannorum, et cum eo Robertus de Belesme, et consul Moreuil, et omnes fautores ejus. Rex vero secum omnes proceres Normanniæ, et robur Angliæ, et Andegavis, et Britannicæ non improvidus habebat. Igitur cum cornua rauco strepuissent cantu, dux Normanniæ cum paucis multos audacissime aggressus est; assuetusque bellis Jerosolymitanis aciem regalem fortiter et horrende repulit. Willielmus quoque consul de Mortuil aciem Anglorum de loco in locum turbans promovit. Cum acies equestris Britannorum (rex namque et dux et acies cæteræ pedites erant ut constantius pugnarent) aciem ducis ex adverso promens subito diffidit, et mole magnitudinis oppressa gens ducis dissoluta est et victa. Robertus vero de Belesme simul hoc aspexit, fuga sibi consuluit. Captus est igitur dux fortissimus Normannorum Robertus, et Willielmus consul de Mortuil; reddiditque Dominus vicem duci Roberto; quia, cum gloriosum reddidisset eum in actibus Jerosolymitanis, regnum Jerusalem oblatum sibi renuit, magis eligens quieti et desidiæ in Normannia deservire, quam Domino regum in sancta civitate desudare. Damnavit igitur eum Deus desidia percuni et carcere sempiterno. Hujus rei signum in eodem anno cometa apparuerat. Visæ sunt in Cæna Domini duæ lunæ, una ad orientem, altera ad occidentem.

Henricus rex anno septimo regni sui cum delictis vel subjectis hostibus Normanniam pro libitu disposuisset, rediit in Angliam, fratremque suum ducem magnificum et consulem de Mortuil carceralibus ingressit tenebris: igitur victoriosus et tunc primum rex fortis tenuit curiam suam ad Pascha apud Winlesores; in qua proceres Angliæ simul et Normanniæ cum timore et tremore adfuerunt. Antea namque et dum juvenis fuisset, et postquam rex fuerat, in maximo habebatur respectu. Sed Deus, qui longe aliter judicat, quam filii hominum, qui exaltat humiles et deprimit potentes (*Luc. 1*), Robertum omnium favore celeberrimum deposuit, et Henrici respecti famam per orbem terrarum clarescere jussit, deditque ei gratis tria Dominus omnipotens munera: sapientiam, victoriam, divitias. Quibus ad omnia prosperans omnes suos antecessores præcessit; unde omnes suos ditavit. Hoc anno obiit Mauricius episcopus inceptor Londoniensis ecclesiæ, et Eadgarus rex Scotiæ; cui successit Alexander frater suus concessu regis Henrici.

Henricus VIII anno regni sui, cum decessisset Philippus, rex Francorum, transiit in Normanniam contra Ludovicum filium Philippi regem novum Franciæ werram promovens maximam. Anno eodem Gerardo archiepiscopo Eboracensi defuncto, Thomas postea successit. Tempestate sequentis anni missi sunt ab Henrico imperatore Romano nuntii, mole corporis et cultuum splendoribus ex-

cellentes, filiam regis in domini sui conjugium postulantes. Tenens igitur curiam suam apud Londoniam, quam nunquam splendidiorem tenuerat, sacramenta depostulans de connubio filicæ suæ, ab imperatoris recepit legatis ad Pentecosten, obierat autem Anselmus archiepiscopus, Christi philosophus, in Quadragesima. Anno igitur sequenti data est filia regis imperatori (ut brevier dicam), sicut decuit. Rex itaque cepit ab unaquaque hida Angliæ tres solidos. Eodem anno cum rex curiam suam tenuisset ad Pentecosten apud novam Winlesores, quam ipse ædificaverat, exhæredavit eos, qui ei nocuerant, scilicet Philippum de Braluse, et Willielmum Malet, et Willielmum Bainard; Helias vero consul Cenomaniæ, qui eam sub Henrico rege tenebat, vita privatus est. At consul Andegavensis suscipit Cenomaniam cum filia ipsius, et tenuit eam contra regem Henricum. Hoc in anno apparuit cometa quidam more insolito. Cum namque ab oriente insurgens in firmamentum ascendisset, regredi videbatur. Eodem anno Nicolaus pater illius, qui hanc scripsit historiam, mortis legibus concessit, et sepultus est apud Lincoliam. De quo dictum est:

*Stella cadit cleri, splendor marcet Nicolai,
Stella cadens cleri splendeat arce Dei.*

Hoc ideo scriptor operi suo inseruit, ut apud omnes legentes mutuum laboris obtineat, quatenus pietatis affectu dicere dignentur: Anima ejus requiescat in pace! Amen.

Henricus rex anno XI regni sui pergens in Normanniam contra consulem Andegavensem, qui Cenomaniam eo tenebat invito, werræ leges in eum ferro et flamma exercuit constanter. Decessit autem Robertus consul Flandriæ, qui Jerosolymitano clarissimus interfuerat itineri, unde memoria ejus non pertranseat in æternum. Post quem Baldwinus filius ejus consul effectus est, juvenis omnino strenuus armis. Proximo anno exsulavit rex consulem Eureus [*al. Ebreus*], et Willielmum Crispin a Normannia. Cepitque Robertum Belesme virum nequissimum, de quo prædiximus, rediensque anno sequenti in Angliam, posuit eum in carcerem perennem apud Warram. Succedenti autem anno rex dedit archiepiscopatum Cantuariæ Radulfo episcopo Rovecestricæ. Tunc quoque Thoma Eboracensi archiepiscopo defuncto, Turstanus successit. Inter Radulfum vero et Turstanum archiepiscopos orta est magna dissensio, quia Eboracensis Cantuariensi de more subjici notebat. Causa autem sæpe coram rege, sæpe coram apostolico ventilata est, sed necdum definita. Hoc in anno duxit rex exercitum in Walliam; Walenses vero subditi sunt ei secundum magnificentiam libitus sui. Cometa ingens in fine Maii apparuit. Rex vero transiit in Normanniam, et anno sequenti fecit omnes proceres patriæ fidelitatem domino debitam Willielmo filio suo jurare, et in Angliam rediit.

Henricus rex XVI anno regni ad Natale interfuit

dedicationi ecclesiæ Sancti Albani, quam dedicavit Robertus venerabilis episcopus Lincolnensis per Richardum memorabilem abbatem [*al. militem*] ejusdem loci. Cum autem rex ad Pascha transfretasset in Normanniam, fuit maxima discordia inter eum et regem Francorum; causa autem hæc erat: Tedbaldus consul Blesensis, nepos regis Henrici, contra dominum suum regem Francorum arma promoverat, in cujus auxilium rex Anglorum duces suos militemque suam misit, et regem Ludovicum non mediocriter afflixit. Spatio igitur sequentis anni gravissimus labor Henrico regi insurrexit. Juraverunt namque rex Francorum et consul Flandrensium, et consul Andegavensis se Normanniam regi Henrico abluros, et Willielmo filio Roberti ducis Normannorum eam daturos. Multi etiam procerum regis recesserunt ab eo, quod maximo ei fuit detrimento. Rex tamen non improvidus in auxilio suo Theobaldum prædictum et consulem Britannorum habebat. Venerunt igitur rex Francorum et consul Flandrensium cum exercitu in Normanniam. In qua cum una nocte fuissent, formidantes adventum regis Henrici cum Anglis et Normannis et Britannis, ad sua sine bello reversi sunt. Hoc anno pro necessitate regis geldis creberimis et exactionibus variis Anglia compressa est. Tonitrua vero et grandines in Kalendis Decembris adfuerunt, et in eodem mense cælum rubens quasi arderet apparuit. Eodem autem tempore maximus terræ motus in Longobardia ecclesias, turres, et domos, et homines provolvens destruxit. Curriculo anni sequentis continua debellatio jam dictorum principum gravissime regem vexavit, donec Baldwinus strenuissimus Flandriæ consul apud Ou, in Normannia seditione militari funeste vulneratus ad sua recessit. Porro Robertus consul de Mellent sapientissimus in rebus sæcularibus omnium usque in Jerusalem degentium, et regis Henrici consiliarius, in sine stultus apparuit. Etenim cum terras quas abstulerat sacerdotum suasu, nec reddere, nec confessionem qualem oportuit vellet inire, corde pauperrimus quasi sponte deperit. Bene igitur dictum est: *Stultitia est apud Deum omnis sapientia hujus mundi* (I Cor. iii). Tunc quoque regina Mathildis luce caruit. De cujus facie et morum prærogativa dictum est:

Prospera non lætam fecere, nec aspera tristem:

Aspera risus ei, prospera terror erant.

Non decor effecit fragilem, non sceptrâ superbam,

Sola potens humilis, sola pudica decens.

Etiam prima dies, nostrarum nocte dierum

Raptam perpetua fecit inesse die.

Rex Henricus quinquagesimo secundo anno, ex quo Normanni Angliam obtinuerunt, regni vero sui anno xix pugnavit gloriose contra regem Francorum. Præposuerat quidem rex Francorum aciem, cui præerat Willielmus filius Roberti fratris Henrici regis; ipse vero cum maximis viribus in sequenti erat agmine. Rex vero Henricus in prima acie proceres suos constituerat, in secunda cum

propria familia eques ipse residebat, in tertia vero filios suos cum summis viribus pedes collocaverat. Igitur acies prima Francorum agmen procerum Normanniæ statim equis depulit, et dispersit. Postea vero aciei, qua rex Henricus inerat, collidens, et ipsa dispersa est. Acies itaque regales sibi invicem offenderunt, et acerrime pugnatum est; hastæ franguntur omnes, gladii res agitur. Interim Willielmus Crispin regis Henrici caput gladio d's percussit; cumque lorica esset impenetrabilis, magnitudine tamen ictuum ipsa lorica aliquantulum capiti regis inserta est, ut sanguis prorumperet. Rex vero percussorem suum ita gladio repperussit, ut cum galea esset impenetrabilis, mole tamen ictus equitem et equum prosterneret, et mox ante B regios pedes captus est. Sed acies pedestris, in qua filii Henrici regis inerat, nondum percussus sed mox percussura, lanceis inclinatis ex adverso insurrexerunt. Quod Franci videntes horrore insperato liquefacti terga dederunt. Henricus autem rex victoriæ perstitit in campo, donec optimates hostium capti sunt, et ante pedes ejus positi. Reversus vero Rothomagum in signorum sonitibus et cleri concentibus Deum et Dominum exercituum benedixit. De cujus magnificentia victoriæ sic quidam scripsit heroice:

*Henricus regum rex et decus abstulit altos,
Francigenis animos; Ludovicum namque Nugensî
Rex regem campo, magnum major superavit.
Præposuere fugam bellis, calcaria telis
Galli præcipites, fama spoliisque potitos.
C Lauream Normannos et laus æterna coronat.
Sic decus iste ducum, sic corda tumentia pressit,
Oraque Francorum mutire superba coegit.*

Eodem anno papa Gelasius obiit, et sepultus est apud Cluniacum. Tunc Wido Viennensis archiepiscopus electus est in papam, vocatus Calixtus, et tenuit concilium Rhemis. Inde profectus est Gisors contra regem Henricum, et collocti sunt sacerdos magnus, et rex magnus. Baldwinus etiam consul Flandriæ per vulnus, quod in Normannia acceperat, decessit. Cui successit Carolus cognatus ejus filius Cnut S. regis Dacorum.

Anno 1120 gratiæ omnibus domitis et pacificatis in Gallia, cum gaudio rex Henricus rediit in Angliam; sed in ipso maris transitu duo filii regis Willielmus et Richardus, et filia regis et neptis, nec non et multi proceres, dapiferi, camerarii, pincernæ regis, et Richardus consul Cestriæ naufragati sunt. Qui omnes vel fere omnes Sodomitica labe dicebantur et erant irretiti, ecce coruscabilis Dei vindicta! deperierunt enim et omnes fere sepultura caruerunt. Improvisè igitur mors absorbit emeritos, cum mare tranquillissimum ventis careret. De quibus ita scripsit poeta:

Dum Normannigenæ Gallis clari superatis

Anglica regna petunt, obstitit ipse Deus.

Nam fragili torvum dum percurrunt mare cymba,

Intulit excito nubila densa mari.

Dumque vagi cæco rapiuntur tramite nautæ,

Ruperunt inas abditâ saxa rates.

*Sic mare dum superans tabulata per ultima serpsit;
Mersit rege satos, occidit orbis honos.*

Henricus rex ad Natale fuit apud Bramtune, cum Theobaldo consule Blesemi, et posthac apud Winlesores duxit Adelidam filiam ducis Luvaniæ causa pulchritudinis. Cum autem rex ad Pascha fuisset apud Beiklea, ad Pentecosten fuit diadematus cum regina sua nova apud Londoniam. In æstate vero, dum tenderet cum exercitu in Walliam, Walenses ei suppliciter obviantes secundum magnificentiam libitus sui concordati sunt ei. At in vigilia natalis Domini ventus insolitus non solum domos sed turres dejecit lapideas. De pulchritudine vero reginæ prædictæ sic quidam dixit elegiace :

*Anglorum regina tuos, Adelina, [al. Adelida] decoret
Ipsa reserre parans Musa stupore riget.
Quid diademu tibi pulcherrima? quid tibi gemmæ?
Pallet gemma tibi, nec diadema nitet.
Dene tibi cultus, cultum natura ministrat,
Nec meliorari forma beata potest.
Ornamenta cave, nec quidquam luminis inde
Accipis, illa micant lumine clara tuo.
Non puduit modicas de magnis dicere laudes,
Ne pudeat dominam te precor esse meam.*

Henricus rex fuit anno sequenti ad Natale apud Nordwic, et ad Pascha apud Northamtune, et ad Pentecosten apud Winlesores, inde ad Londoniam, et Cent, et postea perrexit in Northumberland ad Dunelmiam. Eodem anno obiit Radulfus Cantuariensis archiepiscopus. et Joannes Bathensis episcopus. Anno vero huic proximo fuit rex ad Natale apud Buestaple, et inde perrexit ad Berchamested. Ibi rem dignam Deus ostendit. Erat namque quidam cancellarius regis Randulfus jam xx annis infirmitate decoctus, semper tamen in curia juvene promptior ad omnia scelera, innocentes opprimens, terras multas sibi diripiens, eratque ei pro magno, quod dum corpore langueret, sic animo vigeret. Cum igitur regem ad hospitandum secum duceret in ipso montis vertice, unde castellum ejus prospiciebatur, elatus mente corruit ex equo, et monachus super eum equitavit, unde sic contritus est, ut post paucos dies vita careret. Ecce quanta superbia quam vilissime Deo volente deperit! Inde ivit rex ad Wodestoc, ad locum insignem, ubi rex cohabitationem hominum et ferarum fecerat. Ibi-que Robertus Lincolnensis episcopus diem clausit ultimum, cujus epitaphium hoc est :

*Pontificum Robertus honor, quem fama superstes
Perpetuare dabit, non obituru obit.
Hic humilis dives, (res mira) potens, pius, ultor,
Compatiens, mitis cum pateretur erat.
Noluit esse suis dominus, studuit pater esse,
Semper in adversis murus et arma suis.
In decima Jani mendacis somnia mundi
Liquit, et evigilans vera perenne videt.*

Postea ad festum Purificationis dedit rex archiepiscopatum Cantuariæ Willielmo de Curbuil, qui prior fuerat apud Chicce. Ad Pascha vero apud Winchester dedit episcopatum Lincolnæ Alexandro venerabili viro, qui nepos erat [al. est] Rogeri Salesburiensis episcopi. Rogerus autem justitarius fuit [al. est] totius Angliæ, et secundus a rege.

A Dedit etiam rex episcopatum Bathæ Godfrido cancellario reginæ. At circa Pentecosten mare transit et recessit ab eo comes de Mellend [al. Meslend] discordia propalata. Rex autem castellum ejus, quod vocatur Puntaldemer [al. Pundaldemer], obsedit et cepit. Anno vero sequente rex fortunate glorificatus est. Willielmus namque de Tancarville camerarius regis aciebus statutus confligens cepit comitem prædictum, et Hugonem de Munford sororium ejus, et Hugonem filium Gervasii et tradidit eos regi; rex autem posuit eos in carcerem. Eodem anno Teulfus Wigorniensis episcopus, et Ernulfus Rovecestræ episcopus obierunt. Sequenti anno totus rex fuit in Normannia, et ibi dedit episcopatum Wigornæ Simoni [al. Simeoni] clerico reginæ. B Sifrido quoque abbati Glastengbiri dedit episcopatum Cicestræ. Porro Willielmus archiepiscopus dedit episcopatum Rovecestræ Joanni archidiacono suo. Ad Pascha vero Joannes Cremensis cardinalis Romanus descendit in Angliam, perendinansque per episcopatus et abbatias non sine magnis muneribus ad Nativitatem Sanctæ Mariæ celebravit concilium solemne apud Londoniam. Sed quia Moyses, Dei secretarius, in Historia sancta parentum etiam suorum ut virtutes scripsit et vitia, scilicet facinus Lot, scelus Ruben, prodicionem Sineon et Levi, inhumanitatem fratrum Joseph; nos quoque veram historiæ legem de bonis et malis sequi dignum est. Quod si alicui Romano vel prælato displicuerit, taceat tamen, ne Joannem Cremensem sequi velle videatur. C Cum igitur in concilio severissime de uxoribus sacerdotum tractasset, dicens summum scelus esse a latere meretricis ad corpus Christi conficiendum surgere; cum eadem die corpus Christi confecisset cum meretricè post vesperam interceptus est. Res apertissima negari non potuit, celari non decuit. Summus honor ubique habitus in summum dedecus versus est. Repedavit igitur in sua Dei judicio confusus et inglorius. Eodem anno obiit Henricus imperator gener Henrici regis. Opera pretium vero est audire quam severus rex fuerit in pravos. Monetarios enim fere omnes totius Angliæ fecit ementulari, et manus dextras abscindi, quia monetam furtive corruperant. Iste est annus carissimus omnium nostri temporis, in quo vendebatur onus equi frumentarium vi solidis. Hoc etiam anno perrexerunt Romam, Willielmus Cantuariensis archiepiscopus, et Turstanus Eboracensis archiepiscopus, et Alexander Lincolnensis episcopus; de cujus laudabili munificentia et inextermabili fama sic quidam dixit heroice :

*Splendor Alexandri non tam renitescit honore,
Quam per eum renitescit honor, flos namque virorum.
Dando tenere putans thesauros cogit honoris,
Et gratis dare festinans, ne danda regentur.
Quod nondum dederit, nondum se credit habere.
O decus, o morum directio! quo veniente
Certa fides, hilaris clementia, cauta potestas,
Lene jugum, doctrina placens, correctio dulcis,
Libertasque decens, venere, pudorque facetus.*

*Lincolniæ gens magna prius, nunc maxima semper,
Talis et iste diu sit nobis tutor honoris.*

Vicesimo sexto anno regni sui rex Henricus, ad Natale, et Pascha, et ad Pentecosten moratus est in Normannia, et confirmatis pactis cum Franciæ principibus, qualia regem victoriosissimum decebat, circa festum Sancti Michaelis rediit in Angliam; adduxit siquidem secum filiam imperatricem, tanto viro, ut prædictum est, viduatam. Decessit Robertus Gestrensis episcopus. Anno sequenti rex curiam quam tenuit ad Natale apud Winleshores, pergens inde Londoniam. In Quadragesima et Pascha fuit apud Wodestoc, ubi nuntius dixit ei: *Carolus comes Flandrensis tibi dilectissimus nefanda proditione occisus est a proceribus suis in templo apud Brige; rex autem Francorum dedit Flandriam Willielmo nepoti et hosti tuo, qui jam valde roboratus diversis cruciatibus omnes prodores Caroli multavit.* Super his igitur rex anxiatu concilium tenuit ad Rogationes apud Londoniam, Willielmus archiepiscopus Cantuariensis similiter in eadem villa apud Westminster. Cum autem ad Pentecosten fuisset apud Wincester, misit filiam suam in Normanniam desponsuram filio consulis Andegavensis, et secutus est eam ipse rex in Augusto. Richardus vero Londoniensis episcopus obierat, cuius episcopatum rex dedit Gileberto universali viro doctissimo. Decessit etiam Richardus Herefordensis episcopus.

Henricus rex sapientissimus [*al. fortissimus*] toto sequenti anno moratus in Normannia, perrexit hostiliter in Franciam, quia rex Francorum tenebatur nepotem et hostem suum. Perendinans igitur apud Sparnum octo diebus tam secure, ac si in regno suo esset, compulit regem Ludovicum auxilia comiti Flandrensi non ferre. Ubi cum originem et procursum regni Francorum rex quæreret Henricus, sic quidam non inductus respondit: *Regum potentissime, sicut pleræque gentes Europæ, ita Franci a Trojanis duxerunt originem. Antenor namque cum suis profugus ab excidio Trojæ in finibus Pannoniæ civitatem Sicambriam nomine ædificavit. Verum post mortem Antenoris constituerunt sui duces super se Turgotum et Franctionem, a quo Franci appellantur. Quibus defunctis, elegerunt ducem Marcomirum; Marcomirus vero genuit Pharamundum primum regem Francorum. Pharamundus rex genuit Clodium crinitum; a quo reges Francorum criniti habentur. Clodio decedente, Meroveus cognatus ejus regnavit, a quo reges Francorum Merovingi sunt appellati. Meroveus genuit Childericum; Childericus Clodoveum, quem baptizavit sanctus Remigius; Clodoveus Clotarium, Clotarius Chilpericum, Chilpericus Clotarium secundum; Clotarius vero secundus genuit Dagobertum famosissimum ac dulcissimum regem; Dagobertus Clodoveum; Clodoveus genuit tres filios ex Bathilde regina sua sancta; Clotarium, Childericum atque Theodoricum; Theodoricus rex Childbertum, Childbertus Dagobertum, Dagobertus*

A Theodoricum, Theodoricus Clotarium hujus prosapiæ ultimum regem. Post quem regnavit Hildericus, qui lapsus et in monasterio retrusus est, Pippino rege effecto. Ex alterius autem serie generationis ex filia Clotarii regis genuit Ausbertus Arnoldum; Arnoldus sanctum Arnulfum, postea Metensem episcopum; sanctus Arnulfus Anchisem, Anchises Pippinum majorem domus, Pippinus Carolum Martellum, Carolus Pippinum regem; Pippinus rex Carolum magnum imperatorem, qui quasi sidus effulsit præcedentium et sequentium; Carolus genuit Ludovicum imperatorem, Ludovicus Carolum imperatorem Calvum, Carolus Ludovicum regem patrem Caroli Simplicis; Carolus Simplex Ludovicum, Ludovicus Lotharium, Lotharius Endricum hujus prosapiæ regem ultimum. **B** *Ludovico igitur defuncto Francorum proceres regem super se statuerunt Hugonem ducem, qui filius Hugonis Magni ducis fuit. Hugo vero rex genuit piissimum regem Robertum; Robertus vero rex genuit tres filios: Hugonem dulcissimum ducem, Henricum regem amantissimum, Robertumque Burgundiæ ducem. Henricus rex genuit Philippum regem, qui ad finem monachus est, et Hugonem Magnum, qui in motione Jerosolymitana Jerosolymam cum multis ducibus Europæ debellatum eam petiit super paganos anno ab Incarnatione Domini 1095. Philippus vero rex genuit Ludovicum, qui regnat in præsentem. Qui si probitatis antiquorum vestigia teneret, tam secure in regno ejus non quiesceres. His dictis et actis, reversus est rex Henricus in Normanniam. Advenit autem a partibus Alemanniæ quidam dux Theodoricus Flandriam calumnians, quosdam proceres Flandriæ secum habens, et hoc sursu regis Henrici. Willielmus autem comes Flandrensis aciebus ordinatis obviam venit ei. Pugnatum est acriter. Willielmus consul numerum suorum, cum pauci essent, supplebat probitate inexterminabili. Cruentatus igitur omnia arma sua sanguine hostili, fudebat ense fulmineo cuneos hostium, nec pondus potuerunt terribile juvenilis brachii perferre hostes perterriti et fugæ dediti. Victoriosissimus itaque consul, dum castrum hostile obsideret et in crastino reddi deberet jam pene annihilatis hostibus, Deo volente, parvo vulnere sauciatus in manu deperit. Nobilissimus autem juvenum ætate brevi famam promeruit sempiternam, de quo Walo versificator sic ait:*

*Mars obit in terris, deflent par sidera sidus,
Numina par numen, parque decora decus.
Res nova! temporibus moriuntur numina nostris,
Amodo credibile est numina posse mori.
Unicus ille ruit, cujus non terga sagittam,
Cujus nosse pedes non potuere fugam.
Nil nisi fulmen erat, quoties res ipsa movebat.
Et si non fulmen, fulminis instar erat.
Flandria se jactat tumulo, Normannia cunis,
Hic fuit occasus sideris, ortus ibi.*

Hoc etiam anno Hugo de Paiens, magister militum Templi Jerosolymitani veniens in Angliam secum multos duxit Jerusalem. Inter quos Gaufridus Andegavensis consul rex futurus perrexit. Obierunt

Randulf Flambarthus Dunelmensis episcopus, et A Willielmus Giffardus Wintoniensis episcopus.

Sequenti anno Ludovicus rex Francorum fecit sublimari filium suum Philippum in regem; rex vero Henricus pacificatis omnibus, quæ in Francia, Flandria, Normannia, Britannia, Cenomania, Andegavia erant, cum gaudio in Angliam rediit. Tenuit igitur concilium magnum ad Kalendas Augusti apud Londoniam de uxoribus sacerdotum prohibendis. Intererant siquidem illi concilio Willielmus Cantuariensis archiepiscopus, et Turstanus archiepiscopus Eboracensis, Alexander Lincoliensis episcopus, Rogerus Salesburiensis episcopus, Gilbertus Londoniensis episcopus, Joannes Rovecestrensis, Sifridus Sudsexensis, Godfridus Batensis, Simon Wigorniensis, Everardus Norwicensis, Bernardus Sancti Davidis, Herveus primus Heliensis episcopus. Nam Wintoniensis, et Dunelmensis, et Cestrensis, et Herefordensis obierant. Hi columnæ erant regni et radii sanctitatis hoc tempore. Verum rex decepit eos simplicitate Willielmi archiepiscopi; concesserunt namque regi iustitiam de uxoribus sacerdotum et improvidi habitus sunt, quod postea patuit, cum res summo dedecore terminata est. Accepit enim rex pecuniam infinitam de presbyteris, et redemit eos, Tunc, sed frustra concessionis suæ pœnituit episcopos, cum pateret in oculis omnium gentium deceptio prælatorum, et depressio subjectorum.

Eodem anno illis, quos Hugo de Paiens, de quo prædictum est, secum duxerat Jerosolymam, male contigit: Deum si quidem offenderant illius sanctæ telluris incolæ luxuria, et rapina, et variis sceleribus; ut autem scriptum est in Moysæ et Regum libris: Non diu acclera locis illis sunt impunita. In vigilia namque Sancti Nicolai a paucis paganorum multi Christianorum devicti sunt, cum antea solet e contrario contingere. In obsidione igitur Damacena cum magna pars Christianorum progressa esset ad victualia perquirenda, mirati sunt pagani Christianos plures et fortissimos se mulieriter fugientes, et persequentes innumeros trucidarunt. Eos autem, qui fuga sibi salutem quæsierant, in montibus, tempestate nivis et frigoris Deus ipsa nocte persecutus est, ita quod vix aliquis evasit. Contigit etiam quod filius regis Francorum Philippus, qui diademate regni fuerat, ut prædictum est decoratus, dum cornipedem ludens agitaret, obvium suum habuit; cum pedes equi currentes offenderent, cecidit rex novus, et fractis cervicibus exspiravit. Ecce res misera et insolita et admiratione dignissima! Ecce quanta celsitudo quam cito, quam leviter annihilata est!

Anno tricesimo regni sui, fuit rex Henricus ad Natale apud Wirecestre [al. Wincestre], ad Pascha apud Wodstoc, ubi fuit accusatus Galfridus de Clintone, et infamatus de proditione regis falso. Ad Rogationes fuit apud Cantuariam ad dedicationem novæ ecclesiæ. Ad festivitatem Sancti Michaelis transiit in Normanniam; eodem anno decessit

Honorius papa. Sequenti anno recepit rex apud Carnotum papam Innocentium, Anacleto subiecti recusans. Hos enim utrosque Romani bipartiti elegerant. Expulsus vero ab urbe Innocentius vi Anacleti, qui Petrus de Leves prius vocabatur, auxilio regis Henrici receptus est per totas Gallias. Post quod in ætate rediit in Angliam secum filiam suam adducens. Fuit igitur in Nativitate Sanctæ Mariæ magnum placitum apud Nordhamtune: in quo congregatis omnibus principibus Angliæ deliberatum est, quod filia sua redderetur viro suo scilicet consuli Andegavensi eam requirenti. Missa autem post hæc filia regis viro suo recepta est fastu tanta viragine digno. Post Pascha mortuus est Reginaldus abbas Ramesiensis hujus novæ fundator ecclesiæ. In principio hiemis obiit Herveus primus Heliensis episcopus. Anno sequenti fuit rex Henricus ad Natale apud Dunstaple, ad Pascha apud Wodestoc. Post Pascha fuit magnum placitum apud Londoniam, ubi de pluribus quidem et maxime de discordia episcopi Sancti Davidis et episcopi Clamorgensis de finibus parochiarum suarum tractatum est. Obit Baldewinus rex Hierosolymæ, et Galfridus successit. Anno regni sui tricesimo tertio fuit rex Henricus ad Natale apud Wintesores infirmus. Ad caput jejunii fuit conventus apud Londoniam super episcopos Sancti Davidis et Clamorgensis, et pro discordia archiepiscopi et Lincoliensis episcopi. Ad Pascha fuit rex apud Oxineford in nova aula, et ad Rogationes fuit iterum conventus apud Wincester super rebus prædictis. Post Pentecosten dedit rex episcopatum Heliensem Nigello et episcopatum Dunelmæ Galfrido Cancellario. Fecit etiam rex novum episcopatum apud Rarlott, et transiit mare. Eclipsis solis facta est iv Nonas Augusti. Sequenti anno rex Henricus moratus est in Normannia præ gaudia nepotum suorum, quos genuerat consul Andegavensis in filia regis. Obit Gilbertus Londoniensis episcopus et Lavendensis [al. Lavandensis] episcopus in via Romæ pro causa sua tam diu agitata. Hoc anno transfretavit archiepiscopus Willielmus et Alexander Lincoliensis episcopus ad regem pro discordia, quæ inter eos erat pro quibusdam consuetudinibus parochiarum suarum. Anno tricesimo quinto rex Henricus continue moratus est in Normannia, et sæpe non rediturus in Angliam redire proponebat; sed detinebat cum filia ejus variis discordiis, quæ oriebantur pluribus causis inter regem et consulem Andegavensem, artibus scilicet filia suæ. Quibus stimulationibus rex in iram et animi rancorem excitatus est, quæ a nonnullis causa naturalis refrigerationis, et postea mortis ejus causa fuisse dicte sunt. Cum igitur rex a venatu rediisset apud Sanctum Dionysium in silva Leonum comedit carnes murænarum; quæ semper ei nocebant, et semper eas amat. Cum autem medicus hoc comedi prohiberet, non acquievit rex salubri consilio, secundum quod dicitur:

Vititur in velitum semper, cupimusque negata.

(OVID. AM. III, IV, 47.)

Hæc igitur comestio pessimi humoris illatrix, et consilium vehemens excitatrix senile corpus lethaliter refrigidans, subitam et summam perturbationem fecit. Contra quod natura renitens excitavit febrem acutam ad impetum dissolvendum materiei gravissimæ. Cum autem restare nulla vi posset, decessit rex magnus cum regnasset triginta quinque annis et tribus mensibus in prima die Decembris. Et jam in tanti sine regis sine libro

A præsentī dicābimus, cui tamen, si meruit, musarū memoriale dare comprecemur :

*Rex Henricus obiit. decus olim nunc dolor orbis :
Numina flet numen deperiisse suum.
Mercurius minor eloquio, vi mentis Apollo,
Jupiter imperio, Marsque vigore gemunt,
Janus cautela minor, Alcides prohibite,
Confictu Pallus, arte Minerva gemunt.
Anglia, quæ cunis, quæ sceptro numinis hujus
Ardua splenderat, jam tenebrosa rust.
Hæc cum rege suo, Normannia cum duce marcet :
Nutriit hæc puerum, perdidit illa virum.*

LECTORI.

Inter librum septimum et eum, qui nunc est octavus, ex codicibus manuscriptis nonnulli duos alios libros interponunt. Initium prioris : Hic est annus qui comprehendit scriptorem ; posterioris : De viris illustribus Anglorum, et quæ per eos. In priore libro continentur tres Epistolæ : prima ad Henricum regem ejus nominis primum de serie regum potentissimorum, qui per orbem terrarum usque ad sua tempora fuerunt ; altera ad Warinum Britonem de serie regum Britannorum ex Galfredo Arthuro ; tertia ad Walterum archidiaconum Oxinefordiensem, consortem suum, de contemptu mundi. Posterior liber est De miraculis Anglorum, ex Beda fere totus sumptus. Hos itaque libros (quamvis ab Huntindonensi sine dubio conscriptos), et quia alterius sunt argumenti, et quia in plurimis codicibus non existant, et quia nihil afferunt novi, quæ non in Beda, Monemuthensi, aliis plenius reperitur, omittere visum est.

LIBER OCTAVUS.

Defuncto igitur rege Henrico magno, libera (ut in mortuo solent) judicia populi depromebantur. Alii enim eum tribus vehementer irradiasse splendoribus asserebant : sapientia summa ; nam et consilio profundissimus, et providentia conspicuus, et eloquentia clarus habebatur : victoria etiam, quia exceptis illis, quæ egregie gesserat, regem Francorum belli lege superavit : divitiis quoque, quibus omnes antecessores suos longe lateque præcesserat. Alii autem diverso studio tribus illum vitiis inficiebant : cupiditate nimia ; qua (ut omnes parentes sui) pauperes opulentis tributis et exactionibus inhians delatoriis hamis intercipiebat : crudelitate etiam, qua consulem de Moretoil cognatum suum in captione positum exoculavit, nec sciri facinus tam horrendum potuit usquequo mors secreta regis aperuit, nec minus et alia proponebant exempla, quæ tacemus ; luxuria quoque, quia mulierum ditioni regis more Salomonis continue subiacebat. Talia vulgus liberum diversificabat. Successu vero temporis atrocissimi, quod postea per Normannorum rabiosas prodiones exarsit, quidquid Henricus fecerat vel tyrannice vel regie comparatione deteriorum visum est peroptimum. Venit enim sine mora Stephanus Tedbaldi Blesensis consulis frater junior eo, vir magnæ strenuitatis et audaciæ, et quamvis jurasset in sacramentum fidelitatis Anglici regni filiæ regis Henrici, fretus tamen vigore et im-

prudencia [*al.* imprudencia] regni diadema Deum tentans invasit. Willielmus Cantuariensis archiepiscopus, qui primus sacramentum filiæ regis fecerat, eum, pro dolor ! in regem benedixit, unde iudicium illud Deus in eum statuit, quod sacerdoti magno Jeremiæ percussori statuerat, scilicet nec post annum viveret. Rogerus magnus Salesburiensis episcopus, qui secundus sacramentum illud prædictum fecerat, et omnibus aliis prædicaverat, diadema ei et vires auxilii sui contribuit : unde justo Dei iudicio postea ab eodem, quem creavit in regem, captus et excruciatu miserandum sortitus est exterminium. Sed quid morer ? Omnes qui sacramentum juraverant tam præsules quam consules et principes assensum Stephano præbuerunt, et hominum fecerunt. Hoc vero signum malum fuit, quod tam repente omnis Anglia sine mora, sine labore, quasi in ictu oculi ei subjecta est. Diadematus igitur curiam suam tenuit ad Natale apud Londoniam. Corpus autem regis Henrici adhuc insepultum erat in Normannia. Rex namque Henricus prima die Decembris obiit ; cuius corpus allatum est Rothomagum, et ibi viscera ejus et cerebrum et oculi consequuta sunt. Reliquum autem corpus cultellis circumquaque desecatum, et multo sale aspersum, coriis taurinis reconditum est causa fetoris evitandi, qui multus et infinitus jam circumstantes inficiebat. Unde et ipse qui magno pretio conductus securi caput ejus

diffiderat, ut fatidissimum cerebrum extraheret, quamvis linteaminibus caput suum obvolvisset, mortuus tamen ea causa pretio male gavisus est. Hic est ultimus e multis, quem rex Henricus occidit. Inde vero corpus regium Cadonum sui deportaverunt, ubi diu in Ecclesia positum, in qua pater ejus sepultus fuerat, quamvis multo sale repletum esset, et multis coriis reconditum, tamen continue ex corpore jugiter humor et horribilis scoria pertransiens decurrebat, et vasis sub feretro susceptus a ministris fletore et horrore fatiscens abjiciebatur. Vide igitur quicumque legis, quomodo regis potentissimi corpus, cujus cervix diademata auro et gemmis electissimis, quasi Dei splendore vernaverat; cujus utraque manus sceptris præradiaverat, cujus reliqua superficies auro textili tota rutilaverat, cujus os tam deliciosissimis et exquisitis pasci solebat cibus, cui omnes assurgere, omnes expavescere, omnes congaudere, omnes admirari solebant: vide, inquam, quo corpus illud de venerit, quam horribiliter delituerit, quam miserabiliter abjectum fuerit. Vide rerum eventum, ex quo semper pendet iudicium. Et discite contemnere quidquid sic disterminat, quidquid sic annihilat. Tandem reliquæ regalis cadaveris allatæ sunt in Angliam, et sepultæ sunt intra duodecim dies Natalis Domini apud abbatiam Redinges, quam rex Henricus fundaverat, et multis possessionibus ditaverat. Ibi rex Stephanus venit a curia sua quam tenuerat apud Londoniam in ipso Natali contra corpus patris sui, et Willielmus archiepiscopus Cantuariæ et multi præsules et proceres sepelierunt regem Henricum cum debita tanto viro reverentia. Inde perrexit rex Stephanus apud Oxineforde, ubi recordatus est, et confirmavit pacta, quæ Deo et populo et sanctæ Ecclesiæ concesserat in die coronationis suæ. Quæ sunt hæc: *Primo vovit, quod defunctis episcopis nunquam retineret ecclesias in manu sua, sed statim electioni canonicæ consentiens episcopis eas investiret. Secundo vovit, quod nullius clerici vel laici silvas in manu sua retineret, sicut rex Henricus fecerat, qui singulis annis implacitaverat eos, si vel venationem cepissent in silvis propriis vel si eas ad necessitates suas exstirparent, vel diminuerent. Quod placiti nefandi genus adeo fuit execrabile, ut si alicujus lucum, quem habere pecuniam æstimarent, a longe conspicerent, statim vastatum perhiberent sive esset sive non, ut eum immerito redimerent. Tertio vovit, quod danegeldum, id est duos solidos ad hidam, quos antecessores sui accipere solebant, singulis annis in æternum condonaret. Hæc principaliter Deo vovit et alia, sed nihil horum tenuit.*

Stephanus rex primo anno regni sui, cum venisset in fine Natalis Domini ad Oxeneford, audivit nuntium dicentem sibi: *Rex Scotorum simulans se pacifice venire ad te gratia hospitandi, veniens in Karloil et novum castellum dolose cepit utraque;* cui rex Stephanus: *Quæ dolose cepit, victorioso recipiam.*

A Promovit igitur rex impiger exercitum tantum erga David Scotorum regem, quantum nullus in Anglia fuisse memorare potuit, accurrens igitur ei rex David circa Dunelmiam concordatus est ei, reddens novum castellum; Karloil vero retinuit concessione regis Stephani, rex tamen David, homo regis Stephani non est effectus; quia sacramentum primus omnium laicorum juraverat filiz regis, scilicet nepti suæ de Anglia ei manu tenenda post mortem Henrici regis. Filius autem David regis Henricus homo regis Stephani effectus est, deditque ei rex Stephanus burgum, quod vocatur Huntendoniam in augmentum. Rediens autem inde rex Stephanus in Quadragesima tenuit curiam suam apud Londoniam in solemnitate Paschali, qua nunquam fuerat splendidior in Anglia multitudine, magnitudine, auro, argento, gemmis, vestibus, omnimoda dapsilitate. Ad Rogationes vero divulgatum est regem mortuum esse. Quod audiens Hugo Bigot in castellum Nordwic subintravit, nec reddere voluit, nisi ipsi regi adveniendi valde tamen invitus. Jam ergo coepit rabies Normannorum prædicta perjurio et proditione pullulare. Cepit igitur rex castellum de Bathentone, cujus dominus Robertus quidam proditor a rege desciverat. Inde obsedit urbem Exceestre, quam tenebat Baldwinus de Redvers [*al. Rivers*] contra eum, ibique diu morando, machinas multas construendo, multum thesauri sui absumpsit. Sero tamen redditum est ei castellum, et vindictam non exercuit in proditores suos pessimo consilio usus; si enim eam tum exercuisset, postea contra eum tot castella retenta non fuissent. Inde igitur rex perrexit in Insulam Vectam, et abstulit eam Baldwino de Redvers, de quo prædiximus et exsulavit eum ab Anglia. Elatus igitur rex hæc prospere gestis venit venatum apud Bramptoniam, quæ abest milliario ab Huntendoniam; et ibi placitavit de forestis procerum suorum, id est de silvis et venationibus, et fregit votum et pactum Deo et populo.

C Stephanus rex anno secundo fuit ad Natale apud Dunstaple. In Quadragesima vero transfretavit in Normanniam. Transiit autem Lincoliensis episcopus Alexander et multi proceres cum eo. Ubi rex Martiis altercationibus assoluit omnia, quæ incæpit, luculenter perfecit, hostium circumventus repulit, hostilia castella depulit, egregie inter summos splenduit, concordiam cum rege Francorum composuit, et Eustachius filius ejus homo regis Francorum effectus est de Normannia, quæ Francorum adjacet imperio. Quod videns consul Andegavensis, qui supremus hostis ejus erat (qui nimirum filiam regis Henrici duxerat, quæ imperatrix Alemanniæ fuerat, et sacramenta de regno Angliæ acceperat; unde et calumniabantur Angliam sponsus et sponsa) cepit tamen inducias cum rege Stephano. Videbat enim se ad præsens regias vires non posse perstringere, tam pro multitudine probitatis quam pecuniæ, quæ adhuc ex abundantia thesauri regis defuncti supererat. Cunctis igitur prospere gestis in ipso

vestibulo Natalis Domini rediit rex in Angliam clarus. Hi ergo duo anni Stephano regi prosperrimi fuerunt. Tertius vero, de quo dicemus, mediocris et intercisus; duo vero ultimi exitiales et prærupti.

Stephanus rex impiger tertio anno in ipso ingressu Angliæ provolavit ad Bedfordiam, et in vigilia Natalis Domini et in toto Natali obsedit eam: quod etiam multis Deo displicuisse visum est, quia solemnitatem solemnitatum parvi vel nihili pendebat. Reddita autem Bedfordia in Scotiam promovit exercitum. Rex namque Scotorum, quia sacramentum secerat filie regis Henrici, quasi sub velamento sanctitatis per suos execrabiliiter egit. Mulieres enim gravidas fidebant, et fetus anticipatos abstrahabant, pueros super acumina lancearum jactabant, presbyteros super altaria detrucabant, crucifixorum capita abscissa super cæsorum corpora ponebant, mortuorum vero capita mutuantes super crucifixa reponebant: Quæcunque igitur Scoti attingebant, omnia erant plena horroris, plena immanitatis. Aderat clamor mulierum, ejulatus senum, morientium gemitus, viventium desperatio. Rex igitur Stephanus insurgens combussit et destruxit australes partes regni regis David; ipso quidem David non audente cum eo congredi. Post Pascha exarsit rabies proditorum nefanda, quidam namque proditorum nomine Talebot tenuit contra regem castellum Herefordiæ in Wales, quod tamen rex per obsidionem in suum recepit. Robertus consul filius Henrici regis notus tenuit contra eum fortissimum castellum, quod vocatur Bristo, et alium, quod vocatur Slede. Willielmus [al. Radulfus] Luvel tenuit castellum de Kari, Paganellus castellum de Ludelau, Willielmus de Moun [al. Moiu] castellum de Duperestor, Robertus de Nichole castellum de Warram, Eustachius filius Joannis castellum de Meltune, Willielmus filius Alani castellum de Salopesbiri, quod rex quidem cepit armis, captorumque nonnullos suspendit. Quod audiens Walkelinus, qui tenebat castellum de Doure, reginæ se obsidenti reddidit illud. Occupato igitur rege circa partes australes Angliæ David Scotorum rex innumerabilem exercitum promovit in Angliam, contra quem proceres Borealis Angliæ admonitione et jussu Turstani archiepiscopi Eboracensis resisterunt viriliter, fixo standard, id est regio insigni apud Alverton. Cum autem morbi causa non posset archiepiscopus interesse pugnæ, misit loco sui Radulfum episcopum Orcadam; qui stans in acie media loco eminenti hujusmodi usus est incentivo:

Proceres Angliæ clarissimi Normannigenæ, meminisse enim vestri vos nominis et generis præliaturos decet, perpendite qui, et contra quos, et ubi bellum geratis; vobis enim nemo impune restitit: audax Francia vos experta delituit, ferax Anglia vobis capta succubuit, dives Apulia vos sortita refloruit, Hierosolyma famosa et insignis Antiochia se vobis utraque supposuit. Nunc autem Scotia vobis rite subjecta repellere cœnat inermem: præferens teneritatem,

A rixæ quam pugnæ aptior. In quibus quidem nulla vel rei militaris scientia, vel præliandi peritia, vel moderandi gratia. Nullus igitur verendi locus sed potius verecundiæ, quod hi, quos semper in patria sua petivimus et vicinus, in patriam nostram ritu transverso ebrii dementesque convolarunt. Quod tamen vobis ego præsul et archipræsulis nostri loco situs divina providentia factum denuntio, ut hi, qui in hac patria templa Dei violaverunt, altaria cruentaverunt, presbyteros occiderunt, nec pueris nec prægnantibus pepercerunt, in eadem condignas sui facinoris luant penas. Quod justissimum suæ dispositionis arbitrium per manus nostras hodie perficit Deus. Attollite igitur animos, viri elegantes, et adversus hostem nequissimum freti virtute patria, imo Dei præsentia exurgite. Neque vos temeritas eorum moveat, cum illos tot nostræ virtutis insignia non deterreant. Illi nesciunt armar: se in bello, vos in pace armis exercemini, ut in bello casus belli dubios non sentiat. Tegitur vobis galea caput, lorica pectus, ocreis crura, totumque corpus clypeo; ubi serial hostis non reperit, quem ferro circumseptum conspicit. Procedentes igitur adversus inermes ac nudos quid dubitamus? An numerum? sed non tam numerus multorum quam virtus paucorum bellum conficit; multitudo enim disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento in prosperis ad victoriam, in adversis ad fugam. Præterea majores vestri multos pauci sæpe vicerunt. Quid ergo conferet vobis gloria parentalis, exercitatio solennis, disciplina militaris, nisi multos paucioræ vincatis. Sed jam finem dicendi suadet hostis inordinate proruens, et quod animo valde meo placet disperse confluent. Vos igitur archipræsulis vestri loco, qui hodie commissa in Domini domum, in Domini sacerdotes, in Domini gregem pusillum vindicatori estis, si quis vestram prælians occubuerit, absolvimus ab omni pœna peccati in nomine Patris, cujus creaturas fœde et horribiliter destruxerunt, et Filii cujus altaria macularunt, et Spiritus sancti, a quo sublimatos insane ceciderunt.

Respondit omnis populus Anglorum, et resonaverunt montes et colles: Amen, amen; exclamavitque simul exercitus Scotorum insigne patrium, et ascendit clamor usque in cœlum: Albani, Albani. Exstinctus autem clamor est ictuum immanitate et horrendo fragore. Principium pugnæ, dum acies Loenensium, qui gloriam primi ictus a rege Scotorum invito præriperant, amentatis missilibus et lanceis longissimis super aciem equitum nostrorum lorica tam percutiant, quasi muro ferreo offendentes, impenetrabiles invenerunt. Viri vero sagittarii equitibus immisti obnubilantes eos nimirum inermes penetrabat. Tota namque gens Normannorum et Anglorum in una acie circum standard conglobata persistebant immobiles. Percusso igitur sagitta summo duce Loenensium corruit ipse, et tota gens eorum in fugam versa est. Offensus namque Deus excelsus erat in eis, et omnis virtus eorum: tanquam aranearum contextio demolita est. Quod vide: s

acies maxima Scoto um, quæ ex alia parte acerrime pugnabat, animo deliquit et fugæ indulsit. Regalis autem acies, quam ex pluribus gentibus rex David constituerat, simul hoc vidit, cœperunt primum singillatim, postea catervatim aufugere, rege jam pene solo persistente. Quod amici regis videntes, coegerunt eum sonipede arrepto terga dare, filius autem regis strenuissimus non attendens ad hæc, quæ a suis fieri videbat, sed soli gloriæ et virtuti inhians fugientibus reliquis fortissime assiluit aciem hostium, et miro impetu percussit. Sola namque acies ejus equis residebant ex Anglis videlicet et Normannis composita, qui patris in familia conversabantur. Equitantes autem nulla ratione diu persistere potuerunt contra milites loricanos pede persistentes, et immobiliter coacervatos; sed lanceis contractis et equis vulneratis aufugere quidem, gloriose tamen re gesta compulsi sunt. Undecim milia Scotorum in eo campo fama refert occisa, extra eos, qui in segetibus et silvis inventi et pereempti sunt. Nostri vero minimo sanguine feliciter triumpharunt. Hujus pugnæ dux fuit Willielmus consul de Albemarle et Willielmus Piperellus de Nottingham et Walterius *Espect* [al. *Espech*], et *Ibertus* [al. *Gillebert de Laci*] de Laci, cujus frater ibi solus ex omnibus equitibus occisus est. Cujus eventus belli cum regi Stephano nuntiatus esset, ipse et omnes qui aderant summas Deo gratias exsolverunt. Hoc bellum mense Augusti factum est. At in adventu Domini concilium apud Londoniam Albericus Ecclesiæ Romanæ legatus, et Hostiensis episcopus tenuit. Et ibidem adnitente rege Stephano Theobaldus abbas Beccensis Cantuariensis archiepiscopus effectus est.

Anno quarto rex Stephanus post Natale castellum de Slede cepit obsidione; perrexit autem post hæc in Scotiam, ubi cum rem Marte et Vulcano ducibus ageret, rex Scotiæ cum eo concordari coactus est. Henricum igitur filium regis Scotorum secum ducens in Angliam obsedit Ludlave, ubi idem Henricus unco ferreo equo abstractus pene captus est; sed ipse rex eum ab hostibus splendide retraxit. Inde re imperfecta [al. perfecta] Oxinfordiam petiit, ubi res infamia notabilis et ab omni consuetudine remota comparuit. Rex namque Rogerum episcopum Salesburiensem, et Alexandrum Lincolniensem ipsius nepotem cum pacifice suscepisset, violenter in curia sua cepit nihil justitiæ recusantes, et judicii æquitatem devotissime poscentes. Ponens igitur ibidem Alexandrum episcopum in carcere, episcopum Salesburiensem secum duxit ad castellum ejusdem, quod vocatur Divide (quo non erat aliud splendidius intra fines Europæ); angarius igitur eum et jejunii tormento et filii ejus, qui cancellarius regis fuerat, laqueo collum circumnectens, ut suspenderetur. Tali modo castellum sibi extorsit male recordans bonorum, quæ in introitu regni sui præ omnibus aliis ei concesserat, talem ei devotionis suæ retributionem exhibuit. Similiter cepit Si-

reburnam, quod parum Divis decore cedebat; accipiensque thesauros episcopi comparavit inde Constantiam sororem Ludovici regis Francorum ad opus Eustachii filii sui. Rex inde rediens Alexandrum episcopum Lincolniensem, quem dimiserat in captione apud Oxinefordiam, duxit secum ad Newercam. Ibique construxerat episcopus super flumen Trente in loco amœnissimo vernantissimum florida compositione castellum. Quo cum venisset rex, indixit episcopo jejunium non legitimum, astruens fide data eum omni cibo carituro, donec ei rediretur castellum. Vix igitur episcopus lacrymis et precibus a suis obtinere potuit, ut castrum suum a jure suo in extrancorum custodiam deponerent. Similiter redditum est castellum aliud ejus, quod vocatur Slaforde, neque forma neque situ a prædicto secundum. Nec longe post, cum Henricus Wintoniensis episcopus frater regis jam legatus Romanæ Ecclesiæ concilium apud Wintoniam teneret ipse et Tedbaldus archiepiscopus Cantuariensis et omnes episcopi, qui aderant ad pedes regios devoluti sunt, devotissima supplicatione poscentes, ut episcopis prædictis possessiones suas redderet, ut omnia in eos commissa regi benigne condonarent. Sed rex consilio pravorum tot et tantorum tam verendam prosternationem despiciens, nihil eos impetrare permisit. Ob quod patefacta est domus regis Stephani finitimæ condemnationi. Statim namque filia regis Henrici, quæ fuerat imperatrix Alemanniæ, cui Anglia juramento dedicata fuerat, venit in Angliam. Quam cum rex cœdesisset apud Arundel vel perflida credens in extremis eum præfocavit. Nullus igitur de felicitatis assiduitate confidat. Nullus de fortunæ stabilitate præsumat. Nullus in rota volubili sedem confixam diu superesse contendat.

Quinto anno regni sui fugavit rex Stephanus Nigellum episcopum Elyensem de episcopatu suo, quia nepos prædicti episcopi Salesburiensis erat, a quo odii incentivum in progeniem ejus traxerat. ubi autem ad Natale, vel ad Pascha fuerit, dicere non attinet. Jam quippe curiæ scilicet et ornatus regii schematis ab antiqua serie descendens prorsus evanuerant. Ingeus thesauri copia jam deperierat; pax in regno nulla; cædibus, incendiis, rapinis omnia exterminabantur; clamor, et luctus, et horror ubique, unde sic dictum est elegiace :

*Quis mihi det fontem, quid enim potius lacrymarum?
Et lacrymer patriæ gesta nefanda meæ.
Advenit caligo S ygis dimissa profundo;*

Quæ regni faciem conglomerata legit.
 Ecce furor, fremitus, incendia, furta, rapinæ.
 Clades [al. cædes], nulla fides consociata ruunt.
 Jam furantur opes, et opum dominos, et in ipsis
 Soptios castris, o nova furta, premunt.
 Perjurare, fidem mentiri nobile factum,
 Prodere vel dominos actio digna viris.
 Concio prædonum cœmeteria, templa refringit,
 Namque sacerdotes, res miseranda, rapit.
 Detorquent unctos Domini, simul et mulieres
 Proh pudor! ut redimant, excruciare student.
 Affluit ergo fumes, consumpta carne gementes
 Echallant animas ossa, cuiusque vagas.
 Quis tantos sepelire queat cætus mortuorum,
 Ecce Stygis facies, consimilisque lues!

Sexto anno rex Stephanus Lincolnæ urbem infra
 Natale obsedit, cujus munitiones fraudulenter ce-
 perat Ranulfus comes Cestrensis. Seditque ibi us-
 que ad purificationem Sanctæ Dei genitricis Virgi-
 nis Mariæ. Tunc namque Ranulfus comes prædi-
 ctus adduxit secum Robertum filium Henrici regis,
 generum ipsius, et proceres validissimos alios ad
 obsidionem regis dissolvendam. Cum autem con-
 sul audacissimus paludem pene intransibilem vix
 transisset in ipsa die aciebus dispositis regem bello
 aggressus est: ipse cum suis aciem primam con-
 struxerat, secundam illi, quos rex Stephanus de-
 hæreditaverat; tertiam dux magnus Robertus cum
 suis, a latere vero erat turma Walensium magis
 audacia quam armis instructa. Tunc consul Ce-
 strensis vir bellicosus, et armis insignibus coruscans
 Robertum consulem, proceresque reliquos sic allo-
 quitur: *Gratias tibi multas, dux invictissime, vobisque*
(proceres, et commilitones mei) cum summa devotione
persolvo, qui usque ad vitæ periculum amoris affe-
ctum mihi magnanimiter exhibuistis. Cum igitur sim
robus causa periculi, dignum est, ut periculo me
prius ingeram, et infidissimi regis, qui datis induciis
pacem fregit, aciem prius illidam. Ego quidem tam
de mea virtute quam de regis injustitia confidens,
janjam regalem cuneum diffundam, gladio mihi viam
per hostes medios parabo; vestræ virtutis est sequi
præeuntem, et imitari percutientem. Jam videor
armini mei præsagio regias acies transvolare, proceres
pedibus conculcare regem ipsum gladio transverber-
rare. Dixerat. Dux autem Robertus sic juveni re-
spondit, et in loco stans eminenti hujusmodi ora-
tionem habuit: Non indignum est, quod ictus primi
dignitatem possis, tam ex nobilitate quam virtute,
qua præcellis. Si tamen de nobilitate contendas, ego
filius regis nobilissimi et nepos regis summi non ante-
cellor; si de virtute, hic multi sunt electissimi, qui-
bus nemo viventium probitate potest præferri. Sed
longe alia me movet ratio. Rex enim contra sacra-
menta, quæ sorori meæ fecit, regnum crudeliter usur-
pavit, et omnia conturbans multis millibus causa
necis exstitit, et exemplo sui nihil juris habentibus
terras distribuit, jure possidentibus diripuit, ab
ipsis nequiter de hæreditatis, summo iudice coope-
rante et vindictam subministrante, prius aggre-
diendus est. Respiciet, qui judicat populos in æqui-
tate, de excelso cælorum habitaculo, et injustum

A juste appetentes in hac tanta necessitate nequa-
 quam relinquet. Unum vero est, proceres fortissi-
 simi militesque universi, quod vobis animo firmiter
 ingerere volo, quia per paludes, quas vix pertransis-
 tis, nulla potest esse fugientibus reversio. Hic igitur
 vel vincendum vel occumbendum, spes fugæ nulla. Hoc
 solum superest ut in urbem gladiis viam paratis. Si
 quid autem vere conjecturatur animus mihi, hoc quod
 fugere nusquam potestis, illud est quod hodie vobis,
 Deo adjuvante, victoriam præstabit. Necessè est enim
 ut ad probitatem confugiat, cui non potest esse aliud
 diffugium. Cives autem Lincolnenses, qui stant urbi
 suæ proximi in impetus gravedine animis liquescen-
 tibus ad domos suas transfugere victoriosi videbitis.
 Verumtamen contra quos bellum geratis attendite.
 B Alanus Britonum dux contra nos imo contra Deum
 procedit armatus, vir nefandus, et omnium scelerum
 genere pollutus, malitiæ paris nescius, cui nunquam
 nocendi defuit affectus, cui se non esse crudelitate
 incomparabilem, solum et supremum videtur oppro-
 brium. Procedit quoque contra nos comes Mellensis,
 doli callidus, fallendi artifex, cui innata est in corde
 nequitia, in ore fallacia, in opere pigritia, gloriosus
 corde, magnanimus ore, pusillanimus opere, ad con-
 grediendum ultimus, ad digrediendum primus, tar-
 dus ad pugnam, velox ad fugam. Procedit contra
 vos Hugo consul, cui parum visum est se contra im-
 peratricem perjurum fuisse, nisi et secundo se paten-
 tissime perjuraret, affirmans regem Henricum Ste-
 phano regnum concessisse, et filiam suam abdicasse.
 C qui nimirum fallaciam virtutem credit, et elegantie
 perjurium ducit. Procedit consul de Albemarle, vir in
 crimine singularis constantiæ, ad agendum volubilis,
 ad relinquendum immobilis, quem sponsa sua causa
 spurcitiæ intolerabilis fugitiua reliquit. Procedit
 contra vos consul ille, qui consuli prædicto sponsam
 abripuit, adulter patentissimus, et excellenter im-
 purus, Baccho devotus, Marti ignotus, vino redolens,
 bello insolens. Procedit Simon comes Hamptonensis,
 cujus actus sola locutio, cujus datum sola promissio,
 qui cum dicit, fecit; cum promittit, dedit. Proce-
 dunt cæteri proceres, regi suo consimiles, latrociniis
 assueti, rapinis delibuti, homicidiis saginati, omnes
 tandem perjurio contaminati. Vos igitur, viri fortissi-
 mi, quos magnus Henricus rex erexit, iste dejecit
 D ille instruxit, iste destruxit; erigite animos, et de
 virtutibus vestris, imo de Dei justitia confisi vindic-
 tam vobis a Deo oblatam de facinorosis præsumite,
 et gloriam immarcessibilem vobis posterisque vestris
 præfigite. Jam si vobis idem animus est ad hoc judi-
 cium Dei perpetrandum, progressionem ovete, fugam
 abjurate, erectis in cælum unanimiter dextris. Vix
 finierat, et omnes in cælum manibus extensis ter-
 ribili clamore fugam abjuraverunt, et se in armis
 colligentes, in hostem splendide progrediuntur. Rex
 interea Stephanus curarum magnis exastuans flu-
 ctibus missam in tanta solemnitate audierat. Cum
 autem de more cæseum rege dignum Deo offerens
 manibus Alexandri episcopi imponeret, contractus
 est. Hoc fuit regi signum contritionis, cecidit etiã

super altare pyxis, cui corpus Domini inerat abrupto vinculo præsentem episcopo : hoc fuit regi signum ruinæ. Proinde rex strenuissimus egreditur, aciesque cum summa securitate bello disponit. Ipse pedes omnem circa se multitudinem loricatorum equis abductis strictissime collocavit, consules cum suis in duabus aciebus equis pugnatos instituit ; sed admodum parvæ illæ equestres acies comparuerunt. Paucos enim secum ficti, et factiosius consules adduxerant ; acies autem regalis maxima erat, uno tantum scilicet ipsius regis insignita vexillo. Tunc quia rex Stephanus festiva voce carebat, Baldwino filio Gileberti, magnæ nobilitatis viro, et militi fortissimo sermo exhortatorius ad universum cœtum injunctus est. Qui loco stans excelso omnium oculis in eum erectis, ubi attentionem eorum modesta taciturnitate stimulavit, sic exorsus est :

Omnes qui aciebus dispositis conficturi estis, tria prævidisse oportet, primum justitiam causæ, deinde militum copiam, postremo astantium probitatem. Justitiam causæ, ne periculum animæ incurrat ; copiam militum, ne hostium numerositate comprimatur ; probitatem astantium, ne numero confusa, debilibus tamen innixa subruatur. In his omnibus negotium, quo tenemur, expeditum conspicimus. Causæ namque nostræ justitia est, quod regi ea, quæ coram Deo novimus servantes, contra suos in eum perjuros in periculo mortis astamus. Numerus vero nobis inequitibus non inferior, in peditibus confertior. Probitatem vero tot consulum, tot procerum, militum quoque bellis semper assuetorum, quis vocibus exæquet ? Virtus autem ipsius regis infinita vobis loco præstabit millium. Cum igitur sit in medio vestrum dominus vester unctus Domini, cui fidem devovistis, votum Deo persolvite, tanto donativum majus a Deo accepturi, quanto fidelius et constantius pro rege vestro fidi contra infidos, legitimi contra perjuros pugnaveritis. Securi quin etiam et summa repleti confidentia, contra quos bellum geratis perpendite. Roberti ducis vires notæ sunt. Ipse quidem de more multum minatur, parum operatur, ore leoninus, corde leporinus, clarus elquentius, obscurus inertia. Consul autem Cestrensis, vir audaciæ irrationabilis, promptus ad conspirandum, inconstans ad perficiendum, ad bellum impetuusus, periculi improvidus, altiora se machinans, impossibilibus anhelans, assiduorum paucos adducens, convenarum dispersam multitudinem congregans ; nihil habet quod timeri debeat : semper enim quidquid viriliter incæpit, effeminate reliquit. In omnibus quippe gestis suis infortunata rem agens, vel in congressibus victus aufugit, vel si raro victor exstitit, majora victis detrimenta sustinuit. Walenses autem, quos secum adduxit scotos, vobis despectui sint, qui inermem bello præferunt temeritatem, et arte, et usu belli carentes, quasi pecora decurrunt in venabula ; alii vero tam proceres quam milites, transfugæ et gyrovagi, utinam plures adducerentur, qui quanto numero plures, tanto effectu deteriores. Vos igitur consules, et viri consulares, meminisse vos deret, namque decet vestræ

A virtutis et nobilitatis. Hodie probitates vestras numerosas in cacumen florentissimum extollite, et patrum imitatores filiis vestris splendorem sempiternum relinquit. Assiduitas itaque victoriarum incentivum fit vobis configendi ; assiduitas infortuniorum incentivum fiet illis fugiendi. Jam siquidem, nec fallor, eos advenisse pœnitet ; jam de fuga meditantur, si locorum asperitas admittat. Cum ergo nec illis configere, nec confugere sit possibile ; quid aliud egerunt, nisi quod vobis Dei nutu, et se, et impedita sua obtulerint ? Equos itaque eorum, arma, et ipsorum corpora ditoni vestræ subjecta conspiciatis. Extendite ergo animos vestros : et dextras inexpugnabiles, viri bellicosi, ad diripiendum cum summo tripudio, quod ipse vobis obtulit Deus. Sed jam antequam orationis seriem terminaret, clamor adest hostium, clangor lituorum, equorum fremitus, terræ sonitus.

Principium pugnæ. Acies exhæreditorum, quæ præibat, percussit aciem regalem ; in qua consul Alanus, et ille de Mellent, et Hugo consul de Estangle, et Simon comes, et ille de Warrenna inraunt tanto impetu, quod statim quasi in ictu oculi dissipata est, et divisio eorum in tria devenit. Alii namque eorum occisi sunt, alii capti, alii aufugerunt. Acies cui principabatur consul de Albemarle, et Willielmus Iprensis percussit Walenses, qui a latere præcedebant, et in fugam coegit. Sed acies consulis Cestrensis percussit cohortem prædicti consulis, dissipata est in momento, sicut acies prior. Fugiunt igitur omnes equites regis, et Willielmus Iprensis a Flandria oriundus vir exconsularis et magnæ probitatis. Qui cum esset belli peritissimus, videns impossibilitatem auxiliandi reges, distulit auxilium suum in tempora meliora. Rex itaque Stephanus cum acie sua pedestri relictus est in medio hostium. Circuierunt igitur undique aciem regalem, et totam in circuitu expugnabant, sicut castellum solet assiliri. Tunc vero horrendam faciem belli videres in omni circuitu regalis aciei, ignem prosilientem ex galearum et gladiatorum collisione, stridorem horrendum, clamorem terrificum : resonabant colles, resonabant urbis muralia. Impetum igitur equorum regalem turmam offendentes, quosdam cædebant, quosdam sternebant, nonnullos abstractos capiebant. Nulla quies iis, nulla respiratio dabatur, nisi in ea parte, qua rex fortissimus stabat, horrentibus inimicis incomparabilem ictuum ejus inhumanitatem. Quod ubi comes Cestrensis comperit regis invidens gloriæ cum omni pondere armatorum irruit in eum. Tunc apparuit vis regis fulminea bipenni maxima cædens hos, ruens illos. Tunc novus oritur clamor ; omnes in eum, ipse in omnes. Tandem regia bipennis ex ictuum frequentia contracta est. Ipse gladio abstracto dextera regis digno, rem mirabiliter agit, donec et gladius contractus est. Quod Willielmus videns Dekains, miles validissimus, irruit in regem, et eum galea arripiens voce magna clamavit : *Huc omnes, huc ! regem teneo.* Advolant omnes, et capitur rex. Capitur etiam Baldwi

nus qui orationem fecerat persuasoriam nullis confossus vulneribus, multis contritus ictibus, ubi egregie resistendo gloriam promeruit sempiternam. Capitur etiam Richardus filius Ursi, qui in ictibus dandis et recipiendis clarus et gloriosus comparuit. Adhuc, capto rege, pugnabat acies regalis; nec enim circumventi fugere poterant, donec omnes vel capti vel cæsi sunt. Civitas ergo hostili lege direpta est, et rex in eam miserabiliter introductus est.

Dei igitur iudicio circa regem peractò ducitur ad imperatricem, et in turri de Bristow captivus ponitur. Imperatrix ab omni gente Anglorum suscipitur in dominam, exceptis Kentensibus, ubi regina, et Willielmus Iprensis contra eam pro viribus suis repugnabant. Suscepta est prius a legato Romano Wintoniensi episcopo, et mox a Londoniensibus. Erecta est autem in superbiam intolerabilem, quia suis incerta belli prosperavisset, et omnium fere corda a se alienavit, igitur sive subdolorum instinctu, sive Dei nutu, imò quidquid homines egerint Dei nutu expulsa est a Londonia. Irritata igitur muliebri angore, regem unctum Domini in compeñibus poni iussit. Post dies autem cum avunculo rege Scotorum, et fratre suo Roberto viribus coactis veniens obsedit turrim Londoniensis [al. Wintoniensis] episcopi. Episcopus autem misit pro regina, et Willielmo Iprensi, et pro universis fere proceribus Angliæ. Factus est igitur exercitus, utrinque magnus. Dimicabant quotidie non congressibus acierum, sed militarium anfractuam circuitionibus. Non igitur sicut in belli cæcitate confundebantur gesta. Sed patebat cujusque probitas, et gloria pro meritis aderat, ut mora illa pro omnibus his voluptuosa videretur in illustrium splendoribus excelsis. Venit tandem exercitus Londoniensis, et aucti numerose, qui contra imperatricem contendebant, fugere eam compulerunt. Capti sunt in fuga multi. Captus est et Robertus frater imperatricis, in cuius turri rex captivus erat; cujus sola captione rex evadere poterat. Absolutus est uterque. Sic rex Dei justitia miserabiliter captus, Dei misericordia mirabiliter liberatus est, et ab Anglorum proceribus cum magno gaudio susceptus est.

Septimo anno rex Stephanus construxit castrum apud Wiltonam. Tunc superveniens multitudo hostium ex insperato cum regii milites circuitionibus bellicis incepissent, et non potuissent resistere, regem in fugam compulerunt. Capti sunt ex suis plerique, captus est etiam Willielmus Martel dapifer regis, qui pro redemptione sua dedit insigne castellum de Syreburne. Eodem anno rex obsedit imperatricem apud Oxineford post festum Sancti Michaelis usque ad adventum Domini. In eo quippe termino non procul a Natali aufugit imperatrix per Tamasim glaciata circumamicta vestibus albis reverberatione nivis et similitudine fallentibus oculis obsidentium; fugit autem ad castellum de

A Wallingford, et sic Oxineford regi tandem reddita est.

Octavo anno rex Stephanus interfuit concilio Londoniæ in media Quadragesima: quod quia nullus honor vel clericis vel Ecclesiæ Dei a raptoribus deferebatur, et æque capiebantur et redimebantur clerici, ut laici; tenuit consilium Wintoniensi episcopo urbis Romanæ legatus apud Londoniam clericis pro tempore necessarium; in quo sancitum est, ne aliquis qui clerico violentas manus ingesserit, ab alio possit absolvi, quam ab ipso papa, et in præsentia ipsius, unde clericis aliquantulum serenitas vix eluxit.

Eodem anno cepit rex Gaufridum de magna villâ in curia sua apud Sanctum Albanum, magis secundum retributionem nequitiae consulis, quam secundum jus gentium, magis ex necessitate, quam ex honestate. Nisi enim hoc egisset perfidia consulis illius regno privatus fuisset. Igitur, ut rex cum liberaret, reddidit ei turrim Londoniæ et castellum de Waledene, et illud de Plaissez. Possessionibus igitur carens consul prædictus invasit abbatiam Ramesiensem, et monachis expulsos raptos immisit, et Ecclesiam Dei speluncam fecit latronum. Erat autem summæ probitatis, sed summæ in Deum obstinationis; magnæ in mundanis diligentiae, magnæ in Deum negligentiae. Ipso anno ante Natale Wintoniensi episcopus et postea Cantuariensis archiepiscopus Romam petierunt de legatione acturi: mortuo jam Innocentio papa, cui successit Cælestinus.

Nono rex Stephanus anno Lincolniam obsedit, ubi cum munitionem contra castellum, quod vi obtinebat consul Cestrensis construeret, operadores sui ab hostibus præfocati sunt, fere octoginta. Re igitur imperfecta rex confusus abscessit. Anno autem ipso consul Gaufridus de magna villa regem validissime vexavit, et in omnibus valde gloriosus effulsit. Mense autem Augusti miraculum justitia sua dignum Dei splendor exhibuit. Duos namque, qui monachis avulsis ecclesias Dei converterant in castella similiter peccantes simili pœna multavit. Robertus namque Marmium vir bellicosus hoc in Ecclesia de Coventre perversus exegerat. Porro

D Gaufridus de magna villa, ut diximus, in Ecclesia Ramasiensi scelus idem patraverat. Insurgens igitur Robertus Marmium in hostes inter ingentes suorum cunco coram ipso monasterio solus interfectus est, et excommunicatus morte depascitur æterna. Similiter Gaufridus consul inter acies suorum confertus, a quodam vilissimo pedite solus sagitta percussus est. Et ipse vulnus ridens post dies tamen ex ipso vulnere excommunicatus occubuit. Ecce Dei laudabilis omnibus sæculis prædicanda ejusdem sceleris eadem vindicta. Dum autem Ecclesia illa pro castello teneretur, ebullivit sanguis e parietibus Ecclesiæ, et claustris adjacentis indignationem divinam manifestans, sceleratorum exterminacionem denuntiavit. Quod multi quidem, et ego ipse

oculis meis inspoxi. Quia igitur improbi dicebant A Deum dormiro, excitatus est Deus, et in hoc signo, et in significato. Eodem quippe anno et Ernulfus filius consulis, qui post mortem patris Ecclesiam incastellatam retinebat, captus est, et per hoc exsulatus; et princeps militum suorum in hospitio suo ab equo corruens effuso cerebro expiravit: princeps autem peditum suorum Reimerus nomine, cujus officium fuerat ecclesias frangere, vel incendere, dum mare cum uxore sua transiret (ut multi perhibuerunt) navis immobilis facta est. Quod monstrum nautis stupentibus, sorte data rei causam inquirentibus, sors cecidit super Reimerum; quod cum ille nimirum totis contradiceret visibus, secundo et tertio sors jactata in eum devenit. Positus igitur in scapha est, et uxor ejus, et pecunia scelestissima acquisita; et statim navis cursu velocissimo, ut prius fecerat, pelagus sulcat, scapha vero cum nequissimis subita voragine circumducta in æternum absorpta est. Eodem anno Cœlestino papa defuncto, Lucius substituitur.

Decimo anno rex Stephanus prius in agendis circa discursus Hugonis Bygot occupatus fuit. Sed in ætate Robertus consul, et omnis inimicorum regaliū cœtus construxerat castellum apud Ferrendois. Rex non segnis viribus coactis advolat, et Londoniensium terribilem et numerosum duxit exercitum. Assilientes igitur totis diebus castrum, dum Robertus consul, et fautores sui copias majores non procul ab exercitu regis exspectarent. laboriosissima probitate, non sine magna sanguinis effusione ceperunt. Tunc denique regi fortuna cepit in melius permutari, et in sublime protelari. Eodem anno episcopus Lincolnensis Alexander iterum Romam pergens munificentissime se, ut prius, habuit. Itaque honorificentissime susceptus est ab Eugenio papa, novo viro summa dignitate condigno, cujus mens semper benigna; cujus discretio semper æqua; cujus facies semper non solum hilaris, sed et jucunda; rediens autem sequenti anno, cum summa ipsius papæ, totiusque curiæ gratia, a suis cum summa reverentia et gaudio susceptus est. Ecclesiam vero suam, quæ combustionē deturpata fuerat, subtili artificio sic reformavit, ut pulchrior quam in ipsa novitate sui compareret, nec ullius ædificii structuræ circa fines Angliæ cederet.

Undecimo anno rex Stephanus magnum congregans exercitum castellum construxit inexpugnabile situm contra Wallinford, ubi Ranulfus comes Cestrensis jam regi concordia conjunctus, cum magnis interfuit copiis. Dehinc vero consul ipse ad regis curiam cum pacifice venisset apud Nordhamtonam, nihil tale metuentem cepit, et in carcerem retrusit [al. intrusit], donec redderet ei castellum clarissimum Lincolnæ, quod ab eo dolose ceperat; et cetera quæcunque fuerant ditionis suæ castella. Sic igitur consul ejectus carcere, in liberum restitutus est arbitrium.

PATROL. CXC.V.

Duodecimo rex Stephanus anno ad Natale Domini in urbe Lincolnensi diademate regaliter insignitus est, quo regum nullus introire, prohibentibus quibusdam superstitionis, ausus fuerat; unde compareret, quantæ rex Stephanus audaciæ, et animi pericula non reformidantis fuerat. Post discessum vero regis venit consul Cestrensis Lincolniam cum militaribus copiis, ut assiliret eam. Dux igitur ejus vir fortis et invictissimus in introitu portæ Borealis occisus est, et ipse consul pluribus amissis fugere compulsus est. Cives igitur victoriosi summo gaudio repleti virgini virginum protectrici eorum laudes et gratias insigniter exsolvent. Ad Pentecosten rex Franciæ Lodoveus, et consul Flandriæ Theodoricus, et consul de Sancto Ægidio, et innumerabilis exercitus de universo Franciæ regno, et multi de gente Anglorum crucibus assumptis iter Jerosolymitanum arripuerunt, ut paganos, qui ceperant urbem Robeis expugnarent. Majorem exercitum tamen duxit imperator Alemanniæ Conradus, transiitque exercitus uterque per imperatorem Constantinopolis, qui eam postea prodidit. Mense Augusto profectus est Alexander Lincolnensis episcopus Altissiodorum ad Eugenium papam, qui prius Parisius, tunc ibi morabatur. Ipse quidem a papa honorifice susceptus est, sed ex intempestiva caloris nimietate seminarium languoris attulit in Angliam. Unde mox infirmitati, deinde languori, tandem morti succubuit.

Anno igitur XIII regis Stephani mortuus est Alexander episcopus, et sepultus apud Lincolniam in Capite jejunii. Dicenda sunt igitur de viri moribus secundum consuetudinem Moysi vera. Nutritus igitur in summis deliciis a Rogero avunculo suo Salesberiensis episcopo, majores inde animos contraxit, quam opportunum esset suis. Siquidem præterire volens principes cæteros largitione munerum et splendore procreationum, cum proprii redditus ad hoc non sufficere possent, a suis summo studio carpebat, unde egestatem suam nimietate prædicta comparatam complere posset; nec tamen complere poterat, qui semper magis magisque disjergebat. Fuit autem vir prudens, et adeo magnificus, ut a curia Romana vocaretur magnificus. Anno eodem exercitus imperatoris Alemanniæ et regis Francorum, qui summis ducibus illustrati cum summa incedebant superbia ad nihilum devenerunt; quia Deus sprevit eos. Ascendit enim in conspectu Dei incontinentia eorum, quam exercebant in fornicationibus non occultis; in adulteriis etiam, quod Deo valde displicuit, postremo in rapinis et omni genere scelerum. Prius itaque fame consternati proditione imperatoris Constantinopolitani, postea ferro hostili emarcuerunt. Rex autem Franciæ et imperator Alemanniæ cum paucissimis prius Antiochiam, postea Jerosolymam ignominiose aufugerunt. Tunc vero rex Franciæ, quasi aliquid acturus ad detrimentum fanæ refocilandum, auxi-

lio militum templi, quod est in Jerusalem, et viribus undique congestis obsedit Damascum. Sed gratia Dei carens, et ideo nihil proficiens rediit in Galliam. Interea quidam exercitus navalis virorum non potentum, nec alicui magno duci innixi, nisi Deo omnipotenti: quia humiliter profecti sunt optime profecerunt. Civitatem namque in Hispania, quæ vocatur Ulixibona, et aliam, quæ vocatur Almaria, et regiones adjacentes a multis pauci Deo cooperante bellis obtinuerunt. Vere *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam* (Jac. iv). Exercitus namque regis Francorum et imperatoris Alemanniæ splendidior et major fuerat, quam ille, qui prius Jerusalem conquisierat; et a paucissimis contriti sunt: et quasi telæ arancarum determinati sunt, et demoliti. His autem pauperibus, de quibus prædiximus, nulla multitudo restare [al. resistere] poterat, sed quando plures iis insurgebant, debiliores effiebantur. Pars autem eorum maxima venerat ex Anglia.

Eodem anno appropinquante natali, Robertus cuius cognomen est de Querceto archidiaconus Leicestrensis [al. Legrecestrensis], juvenis omni laude dignus, electus est in episc. Lincolnensem. A cunctis igitur honore tanto dignus est habitus, rege et clero, et populo cum summo gaudio annuente benedictionem pontificalem ab archiepiscopo Cantuariensi suscepit, et apud Lincolniam cum summo tripudio magnus expectatione, maior adventu a clero et populo cum devotione susceptus est. Prosperet ei Deus tempora prava, et juventutem ejus foveat rore sapientiæ, et exhiberet faciem ejus jucunditate spiritali.

Anno xiv Henrico nepoti suo David rex Scotorum virilia tradidit arma. Cum autem congregati essent in solemnitate, rex Scotorum cum viribus suis, et nepos suus cum Occidentalibus Angliæ proceribus; timens rex Stephanus ne Eboracum invaderent, venit in urbem cum maximo exercitu; ibique moratus est per mensem Augustum. Eustachius vero filius regis Stephani (nam et ipse eodem anno virilia sumpserat arma) irruit in terras procerum, qui erant cum Henrico filio imperatricis. Nullo ergo contradicente, Marte et Vulcano comitantibus, non modicum illis damnum infixit. Rex vero Anglorum et rex Scotorum, quorum alter erat apud Eboracum, alter apud Karloil, sibi mutuo caventes, et offendere timentes, per se ipsos divisi sunt, et ad domicilia regnorum repedaverunt.

Anno xv rex Stephanus agminibus congregatis urbem Wirecestre pulcherrime assilivit; et captam incendio deturpavit; castellum tamen, quod urbi inerat, capere non potuit. Urbs namque illa Waleramni consulis erat de Mellent, quam ipse rex Stephanus ei malo suo dederat. Ditatæ igitur spoliis urbis direptæ regales turmæ, per terras in vicorum remeaverunt, et inde prædam innumerabilem nulli resistente secum reduxerunt.

A Anno decimo sexto, Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus tenuit concilium generale apud Londoniam in media Quadragesima, ubi rex Stephanus, et filius suus Eustachius, et Angliæ proceres interfuerunt, totumque illud concilium novis appellationibus infrendit. In Anglia namque appellationes in usu non erant, donec eas Henricus Wintoniensis, dum legatus esset, malo suo crudeliter intrusit. In eodem namque concilio ad Romani pontificis audientiam ter appellatus est. Rex autem Stephanus eodem anno iterum Wincestriam irrupit; et quia castellum anno prædicto capere non potuit, ad ejus captiorem totis viribus desudabat. Porro cum viriliter inclusi restarent, duo castella ad illud expugnandum construxit. Quosdam igitur ex proceribus suis ibidem relinquens ad propria remeavit. Sed quia mos regius erat, quod multa strenuiter inciperet, et segniter exsequeretur, arte consulis de Legecestria castella regis obsidentia demolita sunt, et obsessum callide deliberatum est. Consul etenim prædictus frater erat consulis de Mellent. Itaque regis studium, et labor emarcuit, et evanuit. Eodem anno consul Andegavium regis Henrici gener, et regis Jerosolymitani filius, vir magnus et clarissimus mortis concessit legibus. Igitur Henrico filio suo primogenito Andegaviam et Normanniam contradidit; et jus hæreditarium, quod in Angliæ regno licet carens obtinebat, ei concessit. Contigit autem, quod Ludovicus rex Francorum a sponsa sua filia consulis Pictaviensis per cognationis jusjurandum divideretur. Henricus igitur dux novus Normannorum, duxit eam, et per eam consulatum Pictaviensem summis honoribus ampliatus possedit. Ea tamen desponsatio incentivum, fomesque odii maximi fuit et discordiæ inter regem Francorum, et ipsum ducem.

Insurgens itaque Eustachius filius regis Stephani cum ipso rege Francorum non modicis assultibus Normanniam oppugnabant. Dux utrisque et omni Francorum exercitui robustissime restabat. Rex tamen quoddam castellum, quod vocatur Novum Mercatum, copiis omnibus aggregatis assiluit, et potentissime et pene inexpugnabile cepit, et obtinuit, et Eustachio filio regis Angliæ, qui sororem ejus duxerat reddidit.

Anno decimo septimo, rex Stephanus filium suum Eustachium regio diademate voluit insignire. Postulans igitur ab archiepiscopo Cantuariensi Theobaldo, et cæteris episcopis, quos ibidem congregaverat, ut eum in regem ungerent, et benedictione sua confirmarent, repulsam passus est. Papa siquidem litteris suis archiepiscopo prohibuerat, ne filium regis in regem subfirmarent; videlicet, quia rex Stephanus regnum contra jusjurandum præripuisse videbatur. Intimo igitur dolore decoctus, et ira nimia fervescens tam pater quam filius, in domo quadam omnes includi jusserunt, et vehementer angariantes, ut postulata peragerent, com-

pellabant. Illi summo perterriti timore (rex namque Stephanus nunquam clericos liquide dilexerat, et pridem duos incarceraverat episcopos) restiterunt tamen, caput suorum pericula nihil metuentes [*ul. pericula metuentes*]. Recesserunt tamen omnes illæsi possessionibus quidem spoliati, quas postea rege pœnitente reliquerunt. Rex eodem anno castrum Nubiriæ, quod non procul abest a Wintonia obsidens oppugnavit, et tandem expugnavit. Inde castellum de Wallingford obsedit, et in ipso pontis ingressu castellum obsessorium construxit, quod inclusis escarum illationem liberam progressionem diripuit. Tunc igitur primo gravissime compressi, a domino suo duce Normanniæ petierunt, vel auxilii exhibitionem, vel castellum in manus regis reddendi licentiam

Anno regis Stephani decimo octavo, dux Normannorum tanta necessitate compulsus insperatus advolavit in Angliam. Tunc vero miserabilis Anglia destructa quidem, sed jam per adventum ejus quasi vitam rehabilitura, in hæc verba cum lacrymis irrupit :

*Dux Henrice, nepos Henrici maxime magni,
Anglia celsa rano, nec jam tuo tota ruina.
Dicere vix possum, Fueram; sum namque recessit.
Si mihi, quæ miseris superest, vel spes superesset,
Clamarem : Miserere, veni, succurre, resiste.
Nam sum jure tui juris, potes, erige lapsam,
Sed nunc ora rigent : nunc vox, nunc vita recedunt.
At quis clamor adeat, venit ingeminant quoque ve-*

*nit ?
Quis dux ille ducum puer annis, mente senilis ?
Gemma virum, vir, ave, meæ spes, dum spes mihi,*

*[salve,
Sero venis : perii : clames tamen, Anglia serge,
Imo resurge : tuam refero tibi mortua vitam.
Ad votum reditura tuam post fata resurgam.
Ergo reviviscens, video quod inhorreo; cernis
Prælia quantum movet Stephanus; moveat, volo :
[quippe*

*Gloria nulla foret, si prælia nulla moveret.
Quot contra Stephanum, cui copia multa virorum,
Duxisti ? paucos : cur paucos ? gloria major
Est multos paucis, quam multos vincere multis.
Cum rex Francorum comites, proceresque sed omnes
In te consurgunt : levis est jactura : repugno
Diis absens, pugno tibi præsens, cur simul, edam,
Si non pugna duplex, nec erit mihi gloria duplex :
Multo magisque nitet reges, quam vincere reges :
Quis tibi sig.ifer est ; ipsius gratia Christi,
Quam mihi conciliat mea, nec minus actio regis.
Namque placet pax sola mihi discordia regi.
Pacem sero sero, pacem tibi sanguine quero,
Dulcis alumna mei, cui tanta pericula sumpsi.
Te potiar, si pace tamen per ne potiare,
Si secus, emoriur, ne te videam morientem.*

Cum igitur dux gloriosus Angliæ littora tempestate propulsus occupasset, subitis afflata rumoribus infrenduit terra, velut arundinetum zephiro vibrante collisum. Transvolans itaque fama, ut assolet alis perniciousis semina sparsit, aliis exultationis et letitiæ, aliis formidinis et mœstitiæ. Diu tamen de adventu ejus admodum tripudiantes super hoc, quod paucos secum duxerat, aliquantulum commovebantur. Hostium vero confusio ex eadem paucitate non mollicum relevatur. Utri-

que tamen super hoc mirabantur. Et, quod in medio hiemis gremio mare tempestuosum intrasset, sui magnanimitatem, alii judicabant audaciam. At juvenis strenuissimus congregans suos, tam quos invenerat. quam quos adduxerat, mora maxime perosa castellum de Mamneshirh obsedit ; et quia viri tanti probitates magnæ sunt, et multæ breviter quidem perstringendæ sunt, ne rerum gestarum copia plenius elucidata nimietatem congerat prolixitatis. Obsessum igitur castellum statim ; nunquam enim moram gerendis intermiscibat, assilivit moxque cepit. Expugnata tamen urbe turris excellentissima Jordani, quam regali observabat imperio, sola fame domabilis mansit. Unde Jordanus cum summa festinatione egreffiens, rem gestam regi Stephano propalavit. Sinistris angariatus rex Stephanus nuntiis sui vultus dignitatem obducto mœrore commutavit. Non sequitur tamen copiis omnibus congregatis non longe a Manbebirh fixit tentoria. Crastina vero adventus sui die acies equitibus electissimis refertas, legibus bellicis distinctas. eleganter ordinavit. Erat quidem exercitus ingens procerum numerositate condensus, insignibus aureis còruscus, valde terribilis et decorus, sed procul ab his recesserat Deus, in quo solo tota salus. Apertis enim cataractis cœli tantas in facies ipsorum misit inundationes, tantas acerrimi frigoris obstinationes, tantas ventuosi turbinis impulsiones, ut Deus ipse videretur pro duce rem agere. Ibant tamen aciebus dispositis, quasi contra Dei potentiam contendentes horrendis quidem exagitati cruciatibus ; stabat e regione juvenis exercitus, magis viribus confusus, quam numero, præcipue tamen Dei gratia corroboratus, quam ex justitiæ causa, pro qua scilicet astabant misericorditer. Stabant equidem non procul ab urbis præfatæ muralibus prope fluentia fluminis, quod pluviarum, et nivium inundatio tanto impulsu, tanta immensitate ducebat, ut ingressuris horrorem incuteret, ingressis egressum negaret. Præcedebat suos juvenis nobilissimus armis tanto duce dignis insignitus, animi plenitudinem specie corporis imaginans, quem adeo formæ dignitas commendabat, ut si dicere licet, eum non tantum arma decerent, quantum ipsius decor arma splendorificaret. Erat quidem ei, suisque tempestas a tergo ; regi suisque in faciem, ut nec arma sustinere, nec lanceas imbribus profluentes contrectare possent. Et quia præviderat Deus, quod puero suo terram sine sanguinis effusione contraderet, cum nullus eorum flumen transgredi posset, nec rex tantas illuviones ultra perferre sufficeret, repedavit Londoniam opera cassatus, confectus molestia. Igitur turri, quam obsederat, duci reddita properavit exhilaratus ad id, pro quo venerat, scilicet ut castro de Wallingford jam fame perituro succurreret. Congregata igitur militum copia, quæ victualibus inferendis castro Wallingford esset subsidio, prosperavit Deus et hoc inceptum, tranquillum iis largiens effectum. Erant equidem ca-

stella numerosa in circuitu militia regali referta, nec tamen impedire venientes, vel redeuntes Domino volente potuerunt; parvum fuit medii spatium temporis et jam dux validissimus omni militia, quæ sibi adhærebat coadunata obsedit castellum de Craumers [al. Crawmerse], rem arduam et inæstimatam laudabiliter incipiens, cinxit castellum regis et exercitum suum vallo maximo, ut suis egressus tantum pateret per castellum de Wallingford, obsessis vero nullus permetteretur exitus. Quod rex audiens, tunc prorsus omnibus copiis suæ ditioni pertinentibus agglomeratis duci supervenit terribilis. Terrore tamen nullo dux permotus, licet impar copiis esset regi, vallum, quod exercitui suo fuerat pro munimento, statim dejici jussit; et obsidionem relinquens aciebus dispositis contra regem splendide processit. Videns igitur inopinate regalis exercitus acies hostium ordinatas in facies suas exsurgentes, timuerunt valde. Rex autem nullo timore compressus suorum quoque turmas castrorum terribiliter dispositas progredi jussit. Insurrexerunt autem proceres, imo proditores Angliæ de concordia inter eos agentes, nihil tamen magis quam discordiam diligentes, sed bellum committere volebant, quia neutrum exaltare volebant, ne altero subacto, alteri libere dominaretur; sed semper alter alterum metuens, regiam in eos potestatem exercere non posset. Inducias igitur inter se rex duxque constituerunt coacti nolentes, uterque prodicionem suorum comperientes. Juveni tamen suo Deus honorem de more contulit. Castrum namque regium, quod dux obsederat, ex illius compactione fœderis detectum est. Locuti sunt postea rex solus et dux solus amne interposito de pace perpetua inter eos constituenda, de prodicione procerum suorum anxie conquerentes inter se. Prælibatum est illud pacis negotium, sed tamen in aliud tempus delatum est. Nondum igitur sopita discordia cum ad sua remeassent, diluculum felicitatis duci magno serenissime comparuit. Suos etenim hostes immanissimos, et summa potentia præditos filium scilicet regis Eustachium et Simonem comitem de Northampton, Dei providentia nil tale metuentes, in eodem demolivit tempore, unde virtus et spes omnium ei rebellantium ex improvise emarcuit eventu, uterque juvenis eodem morbo eadem deperierunt hebdomada. Sepultus est Simon comes apud Northampton, plenus omnium, quæ non licebant, omnium quæ non decebant. Sepultus est filius regis in abbacia, quam mater ejus fundaverat, apud Feveresham, militia quidem probatus, sed in ea, quæ Dei sunt, obstinatus, rectoribus ecclesiarum durissimus, persequentibus eam devotissimus; extirpatis igitur hostibus Henrici dilecti sui fortissimis, jam Deus ipse tranquillitatem regni ipsius præparabat benignissime.

Tertiam igitur obsidionem congressit circa castellum de Stanford, capta statim urbe rebellantes [al. decedentes] ei, qui turri inerant, nuntios regi mi-

serunt, auxilium inclusis poscentes. Rex autem obsederat castellum de Tipeswig, quod Hugo Bigot contra eum tenebat, cujus obsidionem cum nollet dimittere, nec inclusus auxilium impendere, redditum est castellum Henrico principi magno; sed et castellum, quod rex obsederat, regi redditum est. A Stanfordia dux Normannorum discedens, Nottingham petiit, et statim urbem cepit. Illi vero, qui castello urbis inerant, urbem ipsam combusserunt.

Interim vero Teobaldus archiepiscopus cum rege de concordia cum duce componenda magno opere tractabat. Ipse frequenter regi colloquens, duci vero per internuntios. Erat ei coadjutor Henricus Wintoniensis episcopus, qui prius regnum funeste turbaverat, Stephano fratri suo regni diadema contradens; nunc autem penitentia motus cum omnia videret, rapinis, incendiis, cædibus demolita, ad tantorum finem malorum concordie principium invigilabat.

Dispositio præsertim Dei faciens pacem et creans bonum, condignis Angliæ flagellis finem destinans, dedit eis eventum incepti, et ab eo per ipsos pacis serenitas, concordia sacramentis confirmata resplenduit. O quam inæstimabile gaudium! quam beata dies! cum in urbe Wintoniæ processione pontificum et heroum coruscante, et innumerabilis populi frequentia congratulante, juvenis clarissimus ipso rege ducente gloriose susceptus est. Ipsum siquidem rex in filium suscepit adoptivum; et hæredem regni constituit. Exinde rex ducem Londonias secum duxit, ibique non minori gaudio ab innumerabilis conventu plebis, processionibus luculentissimis, ut tantum decebat virum, susceptus est; sic Dei misericordia pacis auroram, et noctis ærumnosæ finem regno diruto contribuit Anglorum. His igitur actis cum summo gaudio et amore rex Stephanus et filius ejus novus mox conventuri discesserunt, hæc etenim concordia ante Natale Domini confirmata est. Ad octavas autem Epiphaniæ rursus convenerunt apud Oxniæfordiam, cum jam dux per annum fecit in expugnatione, imo in resuscitatione Angliæ in ipsa commoratus fuisset. Igitur ibi principes Anglorum jussu regis hominum et domino debitam fidelitatem duci simul exhibuerunt; regi autem honorem debitum, illdemque dum viveret conservaturi. At hoc conventu magnifico pace nova fruentes ad propria cum gaudio discesserunt. Nec longa fuit medii mora temporis, cum iterum apud Dunestaple convenerunt. Ibi aliquantulum dies clarissima obnubilata est. Displicebat enim duci, quod castella post mortem Henrici regis in pessimos usus circumquaque constructa non diruerentur, sicut confirmatum et sancitum fuerat inter eos in concordia et firmissimo fœdere; pars quidem magna jam erat diruta; quibusdam tamen castellis suorum regis clementia vel versutia parcens, pacti communionem debilitare videbatur. Dux igitur super hoc regem angarians,

repulsam passus est. Sed tamen patri novo consentiens, ægre quidem rem distulit, ne concordiae lumen extinguere videretur, utrinque igitur discessum est in pace; sed non multo post accepta dux a rege licentia victoriosissimus Normanniam repedavit.

Hæc sunt gesta Henrici juvenum splendidissimi in secundo adventu suo in Angliam, nec succenseat mihi quispiam, quod de multis ab eo gestis pauca scriptis tradiderim; nec enim de tot et tantis regibus, neque de rebus per tot sæcula gestis historiæ plenitudinem contexere potui, quod multos exigeret codices; sed potius historiaram abbreviationes, ne posteros res gestæ penitus laterent, in unum contraxi; nunc ad propositum revertamur. Itaque dux gloriosus in Gallias rediens, a genitrice sua, et omni gente Normanniæ, et Andegavis, Cenomaniæ et Pictaviæ debita lætitia et honore susceptus est. Rex antem Stephanus in pace tunc primo, quæ regio debebantur honori, adoptivi filii gratia potentissimus obtinuit. O dira mortalium rabies! O nefanda perversitas! Quidam filii hominum, quorum dentes arma et sagittæ, et lingua gladius acutus, inter regem præsentem et ducem absentem summopere stimulum discordiæ studebant seminare. Rex autem vix eorum persuasionibus restare poterat, et processu temporis (ut æstimabant nonnulli) jam non restabat. Et pravorum consilia non invitus, sed quasi nollet dissimulans, æquo licentius audiebat. Sed aliter filii hominum, aliter judicabat Deus, qui, ut decebat incepta perficiens, pravorum consilia, perversasque machinationes ad nihilum redigebat. Cum namque castellum, quod vocatur Drake, juxta Eboracum obsedisset, et obsessum tandem cepisset, aliaque multa victor obtinisset et castella diruisset, Doroberniam petiit cum comite Flandrensi locuturus. Cui alloquens infirmitate, et tandem morte præ-

reptus est, octo diebus ante festivitatem Omnium Sanctorum, et in abbazia de Feversham, juxta uxorem suam et filium sepultus est, cum fere XIX annis laboriose nimis, et infeliciter regnasset. Miserunt itaque Theobaldus archiepiscopus et quamplures ex Angliæ proceribus nuntios festinantes pro domino suo duce Normannorum, ut regnum suscepturus incunctanter adveniret. Impeditus tamen ventis et mari, causisque quam pluribus, paucis diebus ante Natale Domini, cum conjuge, fratribusque suis, multisque potentibus, magnisque copiis applicuit apud Noveforest. Fuit igitur Anglia sine rege quasi sex hebdomadis, nec tamen Dei gratia præveniente pace caruit; vel pro regis amore venturi, vel timore. At, ut dictum est, cum applicuisset Londoniam petens, ut decebat tantum et tam beatum virum cum summa lætitia, et multis præ gaudio lacrymantibus, in regem benedictus est, et in throno regni splendidissime collocatus est. De cujus temporis beatitudine sic diximus heroice:

*Rex obiit, nec rege caret curens Anglia pace,
Hæc, Henrice, creas miracula primus in orbe.
Rex nondum, præsens nondum, tamen efficit illud
Quod rex non potuit præsens (dignissime sceptris).
Quam bene sceptrum gerens, qui regni flectis habenas,
Nondum sceptrum gerens, dum trans maris alta*

*[moraris.
Per te, sed sine te fruitur tamen Anglia pace,
Hæc aurora tuos præcessit, Phœbe, nitores,
Ecce venis radians: radii sunt advenientis
Certa fides, hilaris clementia, tanta [al. cauta] potestatis,*

*Lene jugum, vindicta decens, correctio dulcis,
Custus amor, libratus honor, frenata voluptas.
His igitur radiis dum sceptrum decora decoras,
Tu diadema magis, quam te diadema perornat.
Anglia, lethali jam dudum frigore torpens,
Nunc solis fervore novi rediviua calescens,
Erigis impressum terræ caput, et vacuatis
Mæstitiæ lacrymis, præ lætitiæ lacrymaris.
Cum lacrymis hæc verba tuo profundis alumno:
Spiritus es, caro sum; te nunc intrante revixi.*

HENRICI

ARCHIDIACONI HUNTINGDONENSIS

EPISTOLA AD WARINUM

De regibus Britonum.

(Vide *Patrologiæ* tom. CLX, col. 425, in Auctario Roberti de Monte ad Sigebertum.)